

การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาคความยากจนในชุมชนโดยใช้ทฤษฎี
เศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาบ้านตราดตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง
จังหวัดบุรีรัมย์

**A participatory study with community in order to solve the poverty
problems using the theory of sufficiency economic theory : a case study
of Tradtoun Village, Tambon Choomhet, Amphure Muang in Buriram
Province**

สมหมาย ปะติตั้งโ
และคณะ

โครงการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

พ.ศ. 2552

การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชุมชนโดยใช้ทฤษฎี
เศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาบ้านตราดตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง
จังหวัดบุรีรัมย์

**A participatory study with community in order to solve the poverty
problems using the theory of sufficiency economic theory : a case study
of Tradtoun Village, Tambon Choomhet, Amphure Muang in
Buriram Province**

อาจารย์ ดร. สมหมาย ปะติตั้งโ

อาจารย์ พิสมัย ประชานันท์

ผศ.ดร. กิ่งแก้ว ปะติตั้งโ

ผศ. สมศักดิ์ จีวัฒนา

ผศ. นงลักษณ์ ทองศรี

ผศ.ดร. นวมินทร์ ประชานันท์

โครงการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

พ.ศ. 2552

หัวข้อโครงการ	การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนในชุมชนโดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษานานตราดตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
ผู้วิจัย	สมหมาย ปะติตั้งโช และคณะ
ปีที่ทำวิจัย	2552

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน 2) ศึกษาแนวทางการประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน และ 3) ศึกษารูปแบบการบูรณาการหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน กลุ่มตัวอย่าง จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ตัวแทนประชาชนผู้มีรายได้น้อยจำนวน 180 คน และกลุ่มผู้นำชุมชนบ้านตราดตวน จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ข้อมูลที่ได้จากข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน (ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการศึกษา พบว่า

1. ประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน มีความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปานกลาง ซึ่งส่วนใหญ่รับรู้องค์ความรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากผู้นำในชุมชนและเพื่อนบ้าน โดยความรู้ต่อแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเกี่ยวกับเรื่องความอดทนและความเพียร และมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการลดรายจ่าย การประหยัดอดออม และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวม โดยเริ่มปฏิบัติจากตัวเอง และครอบครัว

2. แนวทางการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน

2.1 แนวทางในการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านการดำเนินชีวิต : โดยการลดการใช้-จ่ายในครัวเรือน ลดปริมาณการซื้อจากภายนอกและทำการผลิตใช้ในครัวเรือนด้วยตนเอง ซึ่งองค์ประกอบของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถประยุกต์ใช้ใน

ชีวิตประจำวันได้ ด้วยหลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดี และด้านคุณธรรม

2.2 แนวทางในการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการประกอบอาชีพ : บางครัวเรือนมีองค์ความรู้ในการผลิตผลิตภัณฑ์สำหรับใช้ในครัวเรือน อีกทั้งในชุมชนมีวัตถุดิบสำหรับนำมาใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์บางชนิดสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน และนำไปจำหน่ายเพื่อการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน เช่น ผักตบชวา ชั่งข้าวโพด นำมาเป็นวัตถุดิบในการเพาะเห็ดมะนาว นำมาเป็นส่วนผสมของน้ำยาล้างจาน ผักสวนครัว นำมาเป็นส่วนประกอบในการทำอาหาร และจำหน่าย แต่อย่างไรก็ตามองค์ความรู้ของชาวบ้านที่นำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์นั้นไม่สามารถทำได้อย่างต่อเนื่องและไม่ได้มาตรฐาน ต้องอาศัยองค์ความรู้ วิธีการจากบุคคล/หน่วยงานภายนอกชุมชน เช่น นักวิชาการการเกษตร พัฒนาชุมชน สถาบันการศึกษา เป็นต้น

3. รูปแบบ (Model) การแก้ปัญหาความยากจนที่เหมาะสมสำหรับการนำมาใช้ในการขยายผลในพื้นที่ชุมชนบ้านตราดตวน จะต้องเริ่มจากการให้ความสำคัญที่ต้องให้คนในชุมชนเข้าใจถึงทุนทางสังคมของชุมชนตนเองอันประกอบด้วย ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมรับรู้ถึงจุดเด่นและจุดด้อยของชุมชนตนเอง และจัดเก็บเป็นข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้ในชุมชนตนเองซึ่งสามารถพัฒนาไปถึงระดับศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนที่จะถ่ายทอดให้กับบุคคลทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชนได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แต่อย่างไรก็ตาม การที่จะยกระดับให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีศักยภาพได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ตัวแทนชาวบ้าน หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาความยากจนในพื้นที่อย่างยั่งยืนได้

Title: A Study of Integrative Models for Solving the Poverty Problem in Community Using the Sufficiency Economy Philosophy: A Case Study of Tradtoun Village, Chumhed Sub-district, Muang District, Buriram Province

Research: Sommai Patitungkho et al.

Academic year: 2009

ABSTRACT

This action research aimed: 1) to study the body of knowledge about the sufficiency economy philosophy of people in Tradtoun village; 2) to investigate the guidelines in applying the sufficiency economy philosophy into daily life and occupation of people in Tradtoun village; and 3) to ascertain the integrative models of the sufficiency economy philosophy in order to solve the poverty problems of people in Tradtoun village. The samples were purposively selected from two groups, namely, 180 representatives of low income people and 10 community leaders. The research instruments included questionnaire and structured interview. The quantitative data were analyzed by descriptive statistics (percentage, mean and standard deviation) while the qualitative data obtained were analyzed by content analysis technique. The results were as follows.

1. People in Tradtoun village understood the sufficiency economy philosophy at a moderate level. Most of them perceived the sufficiency economy philosophy from their community leaders and neighbors. They had knowledge about the sufficiency economy philosophy in the aspects of tolerance and perseverance, and applied the sufficiency economy philosophy by reducing the expenses, economizing and saving money, and utilizing the resources worthily and utmost both in private and public beginning with individuals and households.

2. The guidelines in applying the sufficiency economy philosophy into daily life and occupation of people in Tradtoun village;

2.1 The guidelines in applying the sufficiency economy philosophy into daily life of people in Tradtoun village were that people try to reduce their household expenses, lower to buy the amount of products outside, and produce the products using in their own households. The components of the sufficiency economy philosophy applying in daily life were moderation, reasonableness, self-immunity, and ethics and virtues.

2.2 The guidelines in applying the sufficiency economy philosophy into occupation of people in Tradtoun village were that some households have body of knowledge about creating products used in their households. In addition, the community had the sources of raw materials for producing some products used in daily life and distributed in order to increasing the household incomes, such as, water-hyacinth and corn straw which are as the raw materials for mushroom cultivation, lime for making the admixture of dishwashing liquid, vegetables for cooking food for sale. However, the body of knowledge taken to develop the products cannot do continually and lower than the standard. Therefore, the agriculturists, developers and experts from the educational institutions should help them in that case.

3. The plausible models for solving the poverty problems of people in Tradtoun village should start with the people awareness in social capitals in their community, including economic information, basic structure, education, social and environment. People should be acknowledged the strengths and weaknesses of their community, store and file them as the body of community knowledge and develop to be the community learning center for passing them to people both inside and outside the community who have a chance to learn and exchange their knowledge. However, developing to be the learning center excellence should be cooperated from many people, for example, community leaders, religious leaders, people representatives, and private and public sectors for participating in sustainable solving poverty problems in the community.

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รศ.โกวิท เขื่อนกลาง อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ขอขอบคุณ ผศ.สมเกียรติ กัลยพฤกษ์ รองอธิการบดี ฝ่ายวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา ผศ.นิรันดร์ กุลทานันท์ รองอธิการบดี ฝ่ายกิจการนักศึกษา (อดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา) ขอขอบคุณ อาจารย์พิสมัย ประชานันท์ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา และขอขอบคุณ บุคลากรของสถาบันวิจัยและพัฒนา ที่ให้การสนับสนุน และอำนวยความสะดวกต่อกิจกรรมในการดำเนินงานการวิจัย และคณะผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่ให้การสนับสนุน และกระตุ้นให้เกิดโครงการวิจัยที่ดี และมีประโยชน์ต่อประชาชน ในการนำหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำรงชีวิต

สมหมาย ปะติตั้งไข และคณะผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามการวิจัย	8
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
ความสำคัญของการวิจัย	9
ขอบเขตของการวิจัย	9
นิยามศัพท์เฉพาะ	10
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
บริบทขององค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด	12
เอกสารเชิงหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาความยากจน	22
แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	50
ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาความยากจนในประเทศไทย	81
แหล่งเรียนรู้	115
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	120
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	126
บทนำ	126
ขั้นตอนการวิจัย	126
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	127
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	127
การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล	127

	หน้า
บทที่ 4 ผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	129
บทนำ	129
ผลการศึกษา	130
การอภิปรายผล	136
ข้อเสนอแนะเพื่อให้นำผลการศึกษาไปใช้	139
ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป	140
บทสรุป	140
บทที่ 5 บทสรุป	142
บทนำ	142
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	142
คำถามการวิจัย	144
วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	144
วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	145
ระเบียบวิธีวิจัย	151
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	151
สรุปผลการวิจัย	152
การอภิปรายผล	156
ข้อเสนอแนะเพื่อให้นำผลการศึกษาไปใช้	159
ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป	160
บทสรุป	160
บรรณานุกรม	161
ภาคผนวก	166
ภาคผนวก ก แบบสอบถามเรื่อง การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหา	
ความยากจนในชุมชนโดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษา	
บ้านตราดตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์	167
ภาคผนวก ข ภาพกิจกรรมในการวิจัย	176

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาความยากจนในปัจจุบันเป็นปัญหาในเชิงระบบและโครงสร้างระดับชาติที่สั่งสมมานาน จนกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อความยั่งยืนในการพัฒนาประเทศ แม้ว่าภาครัฐจะให้ความสนใจในการแก้ปัญหาความยากจนมาโดยตลอด แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขให้บรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรม ในขณะที่สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ส่งผลให้ปัญหาความยากจนมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น ช่องว่างของรายได้ระหว่างคนจนกับคนรวยยังอยู่ในระดับสูงส่งผลให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทั้งด้านเศรษฐกิจ และการเมืองของกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม ดังนั้น ปัญหาความยากจนจึงจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขแบบองค์รวม โดยเชื่อมโยงมิติต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบครบวงจร ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ได้กำหนดขึ้นบนพื้นฐานการเสริมสร้างทุนของประเทศทั้งทุนทางสังคม ทุนเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้เข้มแข็งต่อเนื่อง ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางปฏิบัติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาแม้จะมีการวางแผนแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจนก็ตาม แต่ในทางปฏิบัตินโยบายต่าง ๆ ที่ออกมาในบางครั้งกลับไม่ประสบความสำเร็จ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างเป็นรูปธรรม ที่ผ่านมานโยบายของรัฐไม่สอดคล้องกับความต้องการของคนจน เช่น นโยบายด้านการศึกษาที่รัฐส่งเสริมเป็นนโยบายเน้นความรู้ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรตายตัวหรือเป็นความรู้ทฤษฎีที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงหรือไม่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนจน พระราชบัญญัติป่าสงวนที่ทำให้คนจนไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรในท้องถิ่นของตนหรือเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่นได้ นอกจากนี้รัฐยังมีนโยบายที่สร้างความไม่สมดุลระหว่างภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม เช่น แนวทางการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตรกรรม ทำให้คนจนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทไม่เห็นความสำคัญของการทำการเกษตร อันเป็นอาชีพหลักของประชากรในประเทศ แนวทางการพัฒนามุ่งสร้างความสำเร็จในเมืองมากกว่าในชนบท ทำให้คนจนในชนบทส่วนใหญ่อพยพเข้ามาทำงานในเมืองทำให้เกิดความไม่สมดุลและเป็นปัญหาต่อการพัฒนา ตลอดคนมีนโยบายที่ไม่เป็นธรรม เช่น นโยบายเอื้อประโยชน์ต่อนักลงทุนรายใหญ่มุ่งสร้างกำไรของนโยบายด้านแรงงานต่างด้าวที่รัฐมุ่งสนองผลประโยชน์ของนักลงทุนรายใหญ่ที่ต้องการให้มีการโยกย้าย

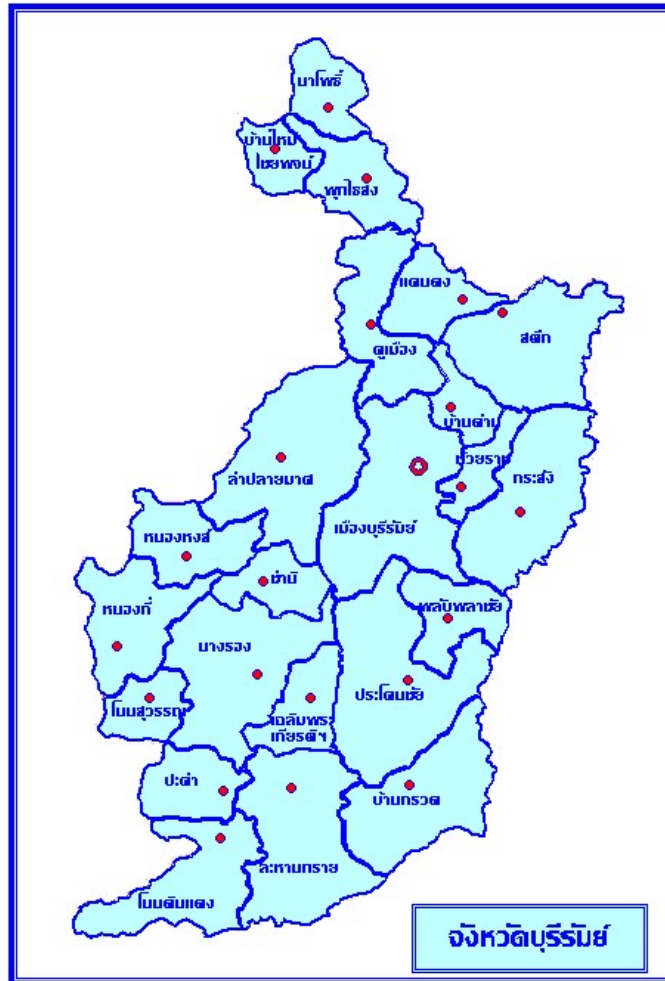
แรงงานต่างด้าวอย่างเสรีเพื่อลดต้นทุนการผลิต ทำให้แรงงานเหล่านี้มาแย่งชิงโอกาสของแรงงานคนไทย รวมทั้งนโยบายเอื้อประโยชน์ต่อผู้มีอิทธิพลและนักการเมือง อีกทั้งรัฐยังมีนโยบายที่ไม่ยั่งยืน ซึ่งเป็นนโยบายที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อทรัพยากรธรรมชาติ เช่น นโยบายส่งออกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้ชาวบ้านหันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อผลกำไรทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดิน นโยบายที่ขาดการวางแผนระยะยาว เนื่องจากการดำเนินงานของรัฐส่วนใหญ่ขาดการติดตามประเมินผล และขาดการวางแผนแก้ปัญหาในระยะยาว หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐขาดมาตรการในการควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ร่วมกัน นโยบายที่สร้างนิสัย “การขอรับความช่วยเหลือ” จากภาครัฐในหมู่คนจนในกรณีให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่า หรือการช่วยเหลือด้วยการสนับสนุนด้านเงินทุนเพียงอย่างเดียว รวมทั้งการบริหารจัดการของรัฐขาดการบูรณาการในการแก้ไขปัญหาระหว่างหน่วยงาน ทำให้การดำเนินงานแก้ปัญหาของหน่วยงานต่าง ๆ ไม่สอดคล้องหรือซ้ำซ้อนกัน งบประมาณช่วยเหลือมีจำกัด หรือมีการเล่นพรรคเล่นพวกในการจัดสรรงบประมาณ วิธีการเผยแพร่ข้อมูลไม่มีประสิทธิภาพในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย การดำเนินการของรัฐไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากรัฐเคยชินกับบทบาทของการเป็นผู้สั่งการ

การแก้ปัญหาของรัฐที่ผ่านมาจึงเป็นการแก้ปัญหาที่ไม่ตรงจุด โดยเฉพาะถ้ามองจากสภาพความเป็นจริงที่ไม่ใช่เพียงตัวเลข เนื่องจากปกติรัฐมักมองความสำเร็จที่เป็นตัวเลข ไม่ว่าจะ เป็นตัวเลขของการปล่อยสินเชื่อ ตัวเลขของงบประมาณที่ใช้ไปเพื่อโครงการต่าง ๆ แต่รัฐแทบไม่เคยประเมินเลยว่าโครงการต่าง ๆ เหล่านั้น ผลประโยชน์ที่แท้จริงตกอยู่กับคนจนมากน้อยเพียงใด (ศิรินทวิทย์ รักษาชนม์. 2550) ซึ่งต่อมาเมื่อรัฐธรรมนูญได้กำหนดสิทธิขั้นพื้นฐานของคนจนและผู้ด้อยโอกาสไว้ชัดเจนการแก้ไขปัญหาความยากจนจึงได้เปลี่ยนแปลงไป รัฐบาลจึงได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจโดยให้ความสำคัญกับนโยบายการคลังในการกระตุ้นเศรษฐกิจ เน้นการลงทุน และการบริโภคของประชาชนในประเทศโดยเฉพาะให้ความสำคัญระดับท้องถิ่นโดยเชื่อว่าถ้าคนชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมีการจับจ่ายแล้ว เศรษฐกิจโดยรวมก็จะเคลื่อนตัวตามด้วย ดังนั้นจึงเริ่มให้มีนโยบายหลายโครงการ ได้แก่ โครงการพักชำระหนี้และภาระหนี้ของเกษตรกรรายย่อย โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โครงการธนาคารประชาชนรักษาทุกโรค เป็นต้น แต่จากการประเมินความยากจนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในประเทศ ผู้นำชุมชนให้ ความเห็นอย่างตรงไปตรงมาว่าถึงแม้ว่าโครงการทุกโครงการเป็นโครงการที่ดี แต่ไม่มีโครงการใดที่จะสามารถแก้ไขความยากจนที่ตนเองรู้จักให้ภาวะความยากจนหมดไป อย่างมากที่จะทำได้ก็คือ การบรรเทาความเดือดร้อนเป็นการชั่วคราว ซึ่งผู้นำชุมชนเห็นว่าโครงการแต่ละโครงการมีจุดเด่น จุดด้อยแตกต่างกัน เช่น โครงการพักหนี้เกษตรกรของ ธกส. ผู้นำชุมชนชนบทส่วนใหญ่เห็นว่า

เป็นโครงการที่ช่วยให้เกษตรกรมีกำลังใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่อไป แต่หลายคนเห็นว่า เป็นโครงการที่ดีที่สุด เพราะเป็นการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรที่นับวันจะกระทบกับเกษตรกร อย่างรุนแรงมากขึ้นในชนบท คนทั่วไปแม้แต่ผู้นำชุมชนยังคงเห็นว่าอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพ สำคัญสำหรับคนในชนบทส่วนใหญ่ เพราะคนในชนบทไม่มีทางเลือกมากนักในการประกอบอาชีพ โครงการนี้มีจุดด้อยตรงที่ผลประโยชน์จะตกแก่เกษตรกรรายที่มีหนี้สินมากกว่าหนึ่งแสนบาท ซึ่งปัญหา คือ คนจนจำนวนน้อยรายที่จะทำเกษตรโดยมีหนี้สินถึงหนึ่งแสนบาท คนจนที่ทำเกษตร จำนวนน้อยและมีหนี้สินไม่มากจึงไม่ได้รับผลประโยชน์ นอกจากนี้คนจนที่ทำเกษตรมักจะถูกยืมเงิน นอกระบบซึ่งไม่มีองค์ใดให้ความช่วยเหลือ และที่สำคัญ คือ คนจนกลุ่มใหญ่เป็นคนที่รับจ้างและ ไม่ได้ทำการเกษตร คนกลุ่มนี้เลยไม่ได้รับผลประโยชน์ใดๆ จากโครงการพักหนี้ นอกจากนี้บางคน เห็นว่าน่าจะลดอัตราดอกเบี้ยมากกว่าการพักหนี้

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง และความพยายามของรัฐในการปรับระบบทุนทัศน์ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน โดยใช้แนวทางการเพิ่มพลังงานและให้สิทธิแก่ประชาชนในท้องถิ่น ในปี พ.ศ. 2545 คณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้ความเห็นชอบกรอบยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความ ยากจนแบบยั่งยืน โดยแนวทางหนึ่งที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นเร่งด่วน คือ การบริหารจัดการ ภาครัฐเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน เนื่องจากการดำเนินงานแก้ไขปัญหาความยากจนที่ ผ่านมาพบว่า ระบบการบริหารจัดการของภาครัฐยังไม่มีประสิทธิภาพ ขาดความชัดเจนในการ วางแผนและการบริหารจัดการในระดับพื้นที่ ขาดเอกภาพในการบริหารจัดการ ชุมชนและองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่มีบทบาทชัดเจน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการปฏิรูปการบริหารจัดการ ภาครัฐกับแผนงานโครงการของท้องถิ่น โดยยึดความต้องการของชุมชนเป็นหลัก และให้มี การบูรณาการในทุกระดับตั้งแต่ระดับกระทรวง กรมในส่วนกลางจนถึงระดับภูมิภาคและท้องถิ่น ภายใต้การบริหารงานยุคใหม่ที่มุ่งเน้นการบริหารงานแบบบูรณาการที่เรียกว่า “การบริหารงาน จังหวัดแบบบูรณาการ (Chief Executive Officer : CEO)” ซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้นำทีมใน การพัฒนาจังหวัด โดยมุ่งเป้าหมายที่ผลลัพธ์เป็นหลักในการพัฒนา (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2546)

ยุทธศาสตร์การขจัดความยากจนและพัฒนาชนบทตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงรัฐบาลได้ กำหนดนโยบายการแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีคุณภาพ ชีวิตที่ดี อดี มีสุขอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของความสมดุล ความพอดีและความพอประมาณอย่างมี เหตุผลด้วยการปฏิรูปการเมืองการปกครองและการบริหาร ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนฐานรากให้ เข้มแข็งตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและมีวิถีชีวิตอย่างเป็นสุขควบคู่กับนโยบาย ยุทธศาสตร์ แผนงานและโครงการของหน่วยงานสำคัญระดับชาติ

ภาพที่ 1.1 แผนที่จังหวัดบุรีรัมย์
ที่มา : (โครงการชลประทานบุรีรัมย์. 2552)

บุรีรัมย์เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีพื้นที่ทั้งหมด 718,235 ตร.กม. หรือ 437,807 ไร่ จังหวัดบุรีรัมย์แบ่งการปกครองออกเป็น 21 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 189 ตำบล 2,460 หมู่บ้าน 312,898 หลังคาเรือน 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด 184 องค์การบริหารส่วนตำบล และ 24 เทศบาล (สำนักงานการปกครองจังหวัดบุรีรัมย์. 2548 : 2)

มีอาณาเขตติดต่อกับเขตต่างๆ ดังนี้คือ ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม และสุรินทร์ ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดสระแก้ว และประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดสุรินทร์ ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดนครราชสีมา ติดกับประเทศกัมพูชา

บุรีรัมย์เป็นจังหวัดที่กำลังมีความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ โดยดูได้จาก GPP (ผลิตภัณฑ์จังหวัด) ในปี 50 คือ 51,007 ล้านบาท ซึ่งมีความเจริญเติบโตขึ้นจากปี 49 คือ 44,808 ล้านบาท ในปี 50 มีประชากรจำนวน 1,633,475 คน เป็นผู้มีอายุ 15 ปีขึ้นไป 1,240,723 เป็นผู้อยู่ในกำลังแรงงาน 888,094 คน ผู้มีงานทำ 870,307 คน ผู้ว่างงาน 17,725 คน ผู้ที่รอฤดูกาล 62 คน และผู้ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน 352,629 คน นอกจากนี้เป็นผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี 392,752 คน การมีงานทำของประชากรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทำงานในภาคเกษตรกรรม 532,378 คน คิดเป็นร้อยละ 61.17 ส่วนผู้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมมีจำนวน 337,929 คน คิดเป็นร้อยละ 38.83 โดยกลุ่มผู้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมจะทำงานในสาขาการขนส่ง ขยายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ฯ มากที่สุดมีจำนวน 96,498 คน คิดเป็นร้อยละ 28.56 รองลงมาคือ สาขาการผลิตมีจำนวน 75,119 คน คิดเป็นร้อยละ 22.23 และสาขาการก่อสร้างมีจำนวน 37,564 คน คิดเป็นร้อยละ 20.00 ของผู้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมทั้งหมด ผู้มีงานทำส่วนใหญ่มีการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษาจำนวน 313,296 คน คิดเป็นร้อยละ 36.00 ของผู้มีงานทำ (รายงานแรงงานของสำนักงานแรงงานจังหวัดบุรีรัมย์. 2551)

สภาพเศรษฐกิจในจังหวัดบุรีรัมย์ ดัชนีราคาผู้บริโภค เดือนกรกฎาคม สิงหาคม และ กันยายน 2551 เท่ากับ 140.3 136.9 และ 137.2 ตามลำดับ การเปลี่ยนแปลงดัชนีราคาผู้บริโภคของจังหวัดบุรีรัมย์เดือนกันยายน 2551 เมื่อเปรียบเทียบกับเดือนสิงหาคม 2551 สูงขึ้นร้อยละ 0.2 (เดือนสิงหาคม 2551 เปรียบเทียบกับเดือนกรกฎาคม 2551 ลดลงร้อยละ 2.4) จากการสูงขึ้นของดัชนีหมวดอาหารและเครื่องดื่มร้อยละ 1.0 ขณะที่ดัชนีหมวดอื่นๆ ไม่ใช่อาหารและเครื่องดื่มลดลงร้อยละ 0.7 ดัชนีหมวดอื่นๆ ที่ไม่ใช่อาหารและเครื่องดื่มลดลงร้อยละ 0.7 ปัจจัยสำคัญมาจากการลดลงของราคาน้ำมันเชื้อเพลิงในตลาดโลก ประกอบกับผลจากการดำเนินนโยบาย 6 มาตรการ 6 เดือนของรัฐบาล ส่งผลให้ดัชนีหมวดน้ำมันเชื้อเพลิงลดลงร้อยละ 3.4 นอกจากนี้พื้ลมีราคาสูงตามภาวะตลาด ขณะที่ผลิตภัณฑ์รองเท้าน้ำ รองเท้าแตะ รองเท้าบู๊ตและสตรีมีราคาสูงขึ้นตามวัตถุดิบ และค่าขนส่ง พิจารณาดัชนีช่วงระยะ 9 เดือน (มกราคม – กันยายน) ปี 2551 เทียบกับช่วงเดียวกันของปี 2550 ดัชนีสูงขึ้นร้อยละ 9.2 จากการสูงขึ้นของดัชนีหมวดอาหารและเครื่องดื่มร้อยละ 14.4 เนื่องจากอาหารประเภทข้าว แป้งและผลิตภัณฑ์จากแป้ง เนื้อสัตว์ เป็ด ไก่ และสัตว์น้ำ ไข่ และผลิตภัณฑ์นมมีราคาสูงขึ้น และสินค้าประเภทอาหารที่ปรับราคาสูงขึ้นตามต้นทุนการผลิต เช่น นมสด นมเปรี้ยว นมถั่วเหลือง น้ำปลา ซีอิ๊ว แยมผลไม้ น้ำตาลทราย ขนมหวาน และน้ำมันถั่วเหลืองบริสุทธิ์ เป็นผลให้อาหารบริโภคในบ้านปรับราคาสูงขึ้นตามต้นทุนวัตถุดิบ สำหรับหมวดอื่น ๆ ไม่ใช่อาหารและเครื่องดื่มร้อยละ 4.1 ทั้งนี้จาก

การปรับสูงขึ้นของราคาน้ำมันเชื้อเพลิงอย่างต่อเนื่องตามภาวะตลาดโลก ส่งผลให้ค่าโดยสาร สาธารณะและสินค้าอุปโภคบริโภคมีราคาสูงขึ้น รวมถึงการปรับภาษีสรรพสามิตบุหรี่ เบียร์และสุรา เป็นต้น (รายงานแรงงานของสำนักงานแรงงานจังหวัดบุรีรัมย์. 2551)

ในจังหวัดบุรีรัมย์มีปัญหาหลายอย่างที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมือง ปัญหาทางการศึกษา แต่ปัญหาที่ใกล้ตัว และเกิดขึ้นประจำคือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเศรษฐกิจในฐานราก บุรีรัมย์ถือว่าเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีจำนวนประชากรยังอยู่ในสภาพแห่งความเป็นคนจนค่อนข้างสูง ความยากจน (Poverty) ถือว่าเป็นปัญหาใหญ่ระดับประเทศ และเป็นปัญหาสำคัญที่กีดกร่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศ ไทยมาช้านานแล้ว เพราะไม่ว่าจะอยู่ในช่วงยุคใดสมัยใด ก็ยังมีประชาชนในเขตต่างๆ ประสบกับ ปัญหาความยากจนอยู่ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันโลกจะมีความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีมากเพียงใดก็ตาม ความยากจนแสดงถึงสภาพสังคมที่ไม่สามารถเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ได้ในปัจจัยขั้นพื้นฐานของการดำรงชีพ เมื่อสังคมใดยังมีระดับการเป็นอยู่ที่ต่ำเป็นไปอย่างต่อเนื่อง สังคมนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นสังคมที่เกิดความยากจนอย่างรุนแรง ส่วนใหญ่ประเทศในโลกที่สาม จะยังคงมีความยากจนที่รุนแรงอยู่เสมอ แต่อย่างไรก็ตามแม้แต่ประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างเช่น ประเทศในยุโรปและ สหรัฐอเมริกาก็ยังมีความยากจนปรากฏให้เห็นอยู่เหมือนกัน และในการแก้ปัญหาความยากจนนั้น มีทฤษฎีหลายทฤษฎีที่สามารถทำความเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน แต่มีทฤษฎีที่เกิดขึ้นใหม่ซึ่งเป็นทฤษฎีที่เหมาะสมกับสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง หากมองตามสภาพ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ ประเพณี สังคม และการเมือง นั่นคือ ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economics) ซึ่งเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางการ ดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทาง ปฏิบัติของ ทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเอง ในระดับ ต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลง จากปัจจัยต่าง ๆ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน สติและปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสามัคคี เศรษฐกิจ พอเพียงมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่โดยที่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้นำหลักการ และแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ ในขณะที่ แนวพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎี ใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรอย่างเป็นทางการเป็นขั้นตอนนั้น เป็นตัวอย่างการใช้หลักเศรษฐกิจ พอเพียงในทางปฏิบัติ ที่เป็นรูปธรรมเฉพาะในพื้นที่ที่เหมาะสม

ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ อาจเปรียบเทียบกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีอยู่ 2 แบบ คือ แบบพื้นฐานกับแบบก้าวหน้า 1) ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัวโดยเฉพาะเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ที่มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง แม้กระทั่งสำหรับการปลูกข้าวเพื่อบริโภค และมีข้อสมมุติว่ามีที่ดินพอเพียงในการชูดบเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าว จากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำ จะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งได้ และใช้ที่ดินส่วนอื่น ๆ สนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว รวมทั้งขายในสวนที่เหลือเพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว อย่างไรก็ตามแม้กระทั่ง ในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ก็จำเป็นที่เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชนราชการ มูลนิธิ และภาคเอกชน ตามความเหมาะสม

2) ความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่าง ๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่าง ๆ มีความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้วก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตนซึ่งจะสามารถทำให้ ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้น ๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

ความพอเพียงในระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ ในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา หรือร่วมมือกันพัฒนา ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงกลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลัก ไม่เบียดเบียน แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ในที่สุด

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นในหมู่บ้านนี้ ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพคือเกษตรกร ผู้คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ยังอยู่ในสภาพแห่งความจน ทั้งนี้เกิดจากสาเหตุคือ 1) มีอาชีพไม่เป็นหลักเป็นแหล่ง 2) มีการบริหารใช้จ่ายเงินในชีวิตประจำวันไม่เป็น 3) มีการใช้เงินไปในสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์ 4) คิดแต่เรื่องรายจ่ายเพื่อความสนุกไม่คิดในเรื่องของการลงทุน 5) ว่างจากการทำนามักจะปล่อยให้ที่นาว่างเปล่าและพักผ่อนอยู่บ้าน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่ผู้วิจัยได้ค้นพบและเป็นปัญหาที่ใหญ่ที่สุดซึ่งนำไปสู่ความเป็นคนจนเป็นอย่างมากในหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่

ไม่ดำเนินชีวิตตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความพอเพียง มีการใช้จ่ายเงินที่ไม่มีการวางแผน ไม่มีวิธีคิด เพื่อที่จะพึ่งตนเองโดยใช้ความสามารถ ความรู้ของตน ส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะไปรับจ้างบุคคลอื่นเพื่อเลี้ยงชีพเท่านั้น ซึ่งปัญหาอันนี้ หากปล่อยให้ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง ชาวบ้านในหลายๆ หมู่บ้านอาจมีการดำเนินชีวิตด้วยวิธีที่ผิด ๆ และอาจนำไปสู่ความเป็นสังคมที่แตกแยก และครอบครัวไม่มีความสุขเพราะมีเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ มีหนี้สินในครัวเรือนเพิ่มมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้เอง ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาถึงองค์ความรู้ของชุมชนที่มีต่อทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง วิธีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงแบบบูรณาการโดยให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมทั้งนี้ เพื่อต้องการให้ชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์เกิดความเข้มแข็ง มีหลักปฏิบัติ สามารถที่จะพึ่งตนเองได้และมีฐานะเศรษฐกิจในระดับครอบครัวที่ดีขึ้นและยั่งยืน

1.2 คำถามการวิจัย

- 1.2.1 ประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 มีองค์ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมากน้อยเพียงใด
- 1.2.2 การประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 ควรจะมีลักษณะเป็นอย่างไร
- 1.2.3 การบูรณาการทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 ควรมีรูปแบบเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.3.1 ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4
- 1.3.2 ศึกษาแนวทางการประยุกต์ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4
- 1.3.3 ศึกษารูปแบบการบูรณาการทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4

1.4 ความสำคัญของการวิจัย

- 1.4.1 ชาวบ้านเข้าใจทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงและมีจิตสำนึกในการแก้ปัญหาความยากจนของตน
- 1.4.2 ได้แผนแม่บทชุมชนที่มาจากชาวบ้านอย่างแท้จริงเพื่อแก้ปัญหาในชุมชนองค์กรรัฐ เช่น ศตจ. อบจ. อบต. สามารถนำผลวิจัยไปใช้วางแผนแก้ไขปัญหาความยากจนได้

1.4.3 ทำให้นักวิจัยใหม่ในท้องถิ่นได้เรียนรู้วิธีการทำงานวิจัยแบบบูรณาการร่วมกับชุมชน

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

1.5.1 **ขอบเขตด้านเนื้อหา** มีขอบเขตตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้ คือ

- 1) ศึกษาบริบทของคนจน เพื่อจำแนกกลุ่มคนจน และคนด้อยโอกาสต่างๆ ด้วยเกณฑ์ที่กำหนดโดยชุมชนเอง
- 2) ศึกษาสภาพภาพชีวิตของกลุ่มคนจนและคนด้อยโอกาสรวมทั้งสาเหตุแห่งปัญหาชีวิตของคนเหล่านั้น
- 3) ศึกษาวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ และแผนงานโครงการขององค์การบริหารส่วน-จังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกี่ยวกับคนจนและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในแผนงานและโครงการดังกล่าว
- 4) ศึกษาแนวทางในการจัดกระบวนการจัดเวทีประชาคม เพื่อบูรณาการแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน
- 5) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคี ในการกำหนด วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ แผนงาน และโครงการแก้ไขปัญหาคนจน
- 6) วิเคราะห์และสังเคราะห์รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ ระหว่างประชาชนที่ยากจนและภาคีที่เกี่ยวข้อง เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน
- 7) สรุปบทเรียน โครงการแก้ไขปัญหาความยากจนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1.5.2 **ขอบเขตพื้นที่** ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด หมู่บ้านตราดสวน อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ คณะผู้วิจัยเลือกขององค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ดเป็นชุมชนพื้นที่เป้าหมายของการวิจัย ด้วยเหตุผลดังนี้

1) ตำบลชุมเห็ดเป็นตำบลขนาดกลาง ไม่ใหญ่ ไม่เล็กจนเกินไป ซึ่งทำให้คณะผู้วิจัยสะดวกต่อการเดินทางมาร่วมศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมกับประชากรกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้

2) องค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ดได้รับความร่วมมือในการทำงานแบบบูรณาการทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชนมาด้วยดี

1.5.3 **ขอบเขตประชากร** ได้แก่ ผู้ที่เกี่ยวข้องภาคี คนจนประเภทต่างๆ อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำกลุ่มองค์กรต่างๆ

1.5.4 **ขอบเขตด้านเวลา** เป็นการศึกษาแบบมีส่วนร่วม เริ่มตั้งแต่มกราคม- กันยายน 2552

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

ความยากจน หมายถึง สภาพการเป็นอยู่ทางด้านเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ในสังคมหรือการเป็นอยู่ที่ขาดปัจจัยสี่อันใดอันหนึ่งหรือทั้งหมด

คนยากจน หมายถึง บุคคลที่ได้จดทะเบียน (จดทะเบียนคนจน) ไว้กับกระทรวงมหาดไทย

การพัฒนา หมายถึง การทำให้ดีขึ้น เจริญขึ้น และมีความก้าวหน้าเป็นไปในทิศทางที่ดี

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสแนะแนวทางการดำเนินชีวิต แก่พสกนิกรชาวไทยมาซึ่งถึงการดำรงและปฏิบัติตนของ ประชาชนในทุก ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการ

การแก้ไขปัญหาแบบบูรณาการ หมายถึง การแก้ไขปัญหาความยากจนให้แก่ประชาชน ต.ตุมเห็น อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ โดยใช้ยุทธศาสตร์การขจัดความยากจน ซึ่งเป็นการดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงมหาดไทย ภายใต้ศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ หรือ ศตจ.

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงสถานภาพ และองค์ความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชนโดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงแบบบูรณาการ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาความยากจนระดับรากหญ้า โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังต่อไปนี้

- 2.1 บริบทขององค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด
- 2.2. เอกสารเชิงหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาความยากจน
 - 2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาความยากจน
 - 2.2.2 แนวคิดการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ
 - 2.2.3 แนวคิดและทฤษฎีกระบวนการมีส่วนร่วม
 - 2.2.4 ตัวชี้วัดความยากจนในอดีต
 - 2.2.5 ตัวชี้วัดความยากจนในปัจจุบัน
- 2.3 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
- 2.4 ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาความยากจนในประเทศไทย
 - 2.4.1 ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนในปัจจุบัน
 - 2.4.2 บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาความยากจน
 - 2.4.3 การจัดทำแผนแม่บทชุมชนกับการแก้ไขปัญหาความยากจน
 - 2.4.4 กลยุทธ์ในการลดความยากจนในประเทศไทย
 - 2.4.5 ข้อเสนอแนะต่อกลยุทธ์และกระบวนการแก้ปัญหาความยากจนของไทย

(Poor targetin program)

- 2.5 แหล่งเรียนรู้
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 บริบทขององค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด

องค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ดได้รับการยกฐานะจากสภาตำบลชุมเห็ดเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด เมื่อวันที่ 19 เดือน มกราคม พุทธศักราช 2539 ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และปรับขนาดเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลขนาดใหญ่ เมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2551 ตามประกาศขององค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด

2.1.2 ลักษณะภูมิประเทศและที่ตั้ง

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปมีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบสูงโดยอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 150 – 180 เมตร สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์ทางด้านเกษตรกรรมตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองบุรีรัมย์ ไปทางทิศเหนือประมาณ 3 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 46 ตารางกิโลเมตร หรือ 28,750 ไร่ โดยมีที่ทำการตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอระยะทางประมาณ 9 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลอื่น ๆ (องค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด จังหวัดบุรีรัมย์. 2552 : 9 - 25) ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ องค์การบริหารส่วนตำบลกลันตา อำเภอเมืองบุรีรัมย์

ทิศใต้ ติดต่อกับ เทศบาลเมืองบุรีรัมย์และเทศบาลตำบลอิสาน
อำเภอเมืองบุรีรัมย์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านยาง และองค์การบริหารส่วนตำบลบัวทอง อำเภอเมืองบุรีรัมย์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาต อำเภอเมืองบุรีรัมย์

2.1.2 ลักษณะโครงสร้างพื้นฐาน

2.1.2.1 การคมนาคม

การคมนาคมติดต่อระหว่างตำบลและหมู่บ้านใช้การคมนาคมทางบกโดยทางรถยนต์เป็นหลักในการติดต่อและขนส่งผลิตผลทางการเกษตร โดยมีเส้นทางที่สำคัญ ดังนี้

ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 219 เชื่อมการคมนาคมระหว่างตำบลชุมเห็ด ตำบลบ้านยาง ตำบลอิสาน ตำบลบัวทอง ตำบลเสม็ด ตำบลสะแกชำ อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 2074 เชื่อมการคมนาคมระหว่างตำบลชุมเห็ด ตำบลกลันตา ตำบลลุงเหล็ก อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 2151 เชื่อมการคมนาคมระหว่าง ตำบลชุมเห็ด ตำบลอิสาน ตำบลหนองตาต อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

2.1.2.2 การโทรคมนาคม

1) โทรศัพท์

แม้การให้บริการโทรศัพท์พื้นฐานยังไม่ทั่วถึง เนื่องจากการที่ประชาชนใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่กันอย่างแพร่หลาย และเครือข่ายครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล ทำให้การติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์ เป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว

2) ศูนย์อินเทอร์เน็ตตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ดได้จัดตั้งศูนย์ให้บริการอินเทอร์เน็ต (ความเร็วสูง) ให้แก่ประชาชนทั่วไปไม่เว้นวันหยุดราชการ ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด

3) การประปา

สำนักงานการประปาภูมิภาคจังหวัดบุรีรัมย์ สามารถให้บริการน้ำประปาได้ครอบคลุมพื้นที่ 12 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1,2,4,7,8,9,11,13,17,18,19 และหมู่ที่ 22 ส่วนหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลออกไปให้ใช้บริการระบบน้ำประปาหมู่บ้าน และจากแหล่งน้ำธรรมชาติซึ่งทำให้บางพื้นที่มีปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง

4) การไฟฟ้า

โดยทั่วไปพื้นที่ที่อยู่ใกล้ตัวเมืองและมีสำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดบุรีรัมย์ตั้งอยู่ในพื้นที่ทำให้สามารถให้บริการไฟฟ้าได้ครอบคลุมแทบทุกหลังคาเรือน

2.1.2.3 ลักษณะทรัพยากรธรรมชาติ

1) ทรัพยากรดิน

สภาพดินส่วนใหญ่เป็นดินชุดร้อยเอ็ด ดินบางส่วนเป็นดินชุดโคราช และดินชุดสติก

1.1) ดินร้อยเอ็ด เป็นดินที่เกิดจากตะกอนลำนํ้าเก่า มีการระบายน้ำแล้วน้ำซึมผ่านได้ช้าถึงปานกลาง เนื้อดินเป็นดินร่วนปนทราย ดินร่วนเหนียวปนทราย ดินเหนียวเหมาะสำหรับการทำนาสวนผลไม้

1.2) ดินโคราช เป็นดินที่เกิดจากตะกอนลำนํ้าเก่า เป็นดินที่มีการระบายน้ำดีปานกลาง ความสามารถให้น้ำซึมได้ปานกลางถึงเร็ว เนื้อดินเป็นดินร่วนปนทราย ดินทรายร่วน ดินร่วนเหนียว เหมาะสำหรับปลูกพืชไร่และผักสวนครัว

1.3) ดินสติก เป็นดินที่เกิดจากตะกอนลำนํ้า เป็นดินลึกมีการระบายน้ำดีน้ำสามารถซึมผ่านได้ปานกลาง เนื้อดินเป็นดินร่วนปนทราย ดินทรายร่วน ดินร่วนเหนียวปนทราย เหมาะสำหรับปลูกพืชไร่

2) ทรัพยากรน้ำ

ตำบลชุมเห็ดไม่มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติขนาดใหญ่ ต้องอาศัยแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น แหล่งน้ำใต้ดิน และน้ำจากลำห้วย ทั้ง 4 สาย ได้แก่

- 2.1) ลำห้วยโกรกขี้หนู ไหลผ่าน หมู่ที่ 3, 8, 10, 14, 20, 21
- 2.2) ลำห้วยชุมเห็ด ไหลผ่าน หมู่ที่ 2, 4, 7, 9, 10, 11, 16, 17, 19
- 2.3) ลำห้วยชุมแสง ไหลผ่าน หมู่ที่ 5, 9, 15
- 2.4) ลำห้วยลุง ไหลผ่าน หมู่ที่ 3, 4, 5, 11, 15, 17

2.1.2.4 ลักษณะสภาพแวดล้อม

พื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด มีลักษณะผสมผสานระหว่างสภาพสังคมเมือง และชนบทประกอบกับมีพื้นที่ติดกับเขตเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ จึงมีความเจริญเติบโตและการขยายตัวทางเศรษฐกิจในอัตราสูง ซึ่งความเจริญเติบโตดังกล่าวหากไม่มีมาตรการควบคุมที่ถูกต้องย่อมจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนได้

คุณภาพอากาศ โดยทั่วไปอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน มีปัญหาด้านมลพิษจากโรงสีข้าว และโรงงานอุตสาหกรรมบ้าง แต่ไม่มากนัก

คุณภาพน้ำ ปัญหาน้ำเน่าเสียจากหมู่บ้านและชุมชนเริ่มมีมากขึ้น ซึ่ง อบต.ชุมเห็ด ได้ยกร่างข้อบัญญัติ เรื่อง การติดตั้งบ่อดักไขมันและบำบัดน้ำเสียในอาคาร พ.ศ. 2549 เพื่อเป็นการควบคุมคุณภาพน้ำทิ้งจากอาคารบ้านเรือน

ขยะมูลฝอย มีปริมาณขยะมูลฝอยเกิดขึ้นประมาณ 5 ตันต่อวัน สามารถเก็บขน เพื่อนำไปกำจัดได้ประมาณ 4 ตันต่อวัน โดยนำไปกำจัดโดยวิธีฝังกลบ ณ ศูนย์กำจัดขยะรวมของเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ สำหรับขยะส่วนที่เหลือเป็นขยะในหมู่บ้านรอบนอกที่สามารถกำจัดได้โดยวิธีธรรมชาติหรือย่อยสลายเองได้

2.1.2.5 ลักษณะสภาพทางเศรษฐกิจ

ราษฎรส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 70 ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนาข้าว แต่โดยศักยภาพด้านพื้นที่ที่อยู่ชนเมืองติดต่อกับเขตเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญของจังหวัดทำให้การขยายตัวด้านอุตสาหกรรม พาณิชยกรรมและการบริการเป็นไปอย่างรวดเร็ว

1) ด้านการอุตสาหกรรม

มีโรงงานอุตสาหกรรมที่สำคัญหลายแห่ง อาทิเช่น โรงงานตัดเย็บเสื้อผ้า โรงงานยาสูบ โรงงานทำคอนกรีต โรงงานผลิตน้ำตาลดื่ม และโรงงานผลิตไอศกรีม เป็นต้น

2) ด้านพาณิชย์

มีการประกอบกิจการด้านการพาณิชย์กรรม และการบริการจำนวนมาก อาทิเช่น โรงพยาบาลเอกชนบุรีรัมย์ ธุรกิจบ้านจัดสรร ธุรกิจโรงแรมที่พัก ภัตตาคาร ร้านอาหาร สถานีบริการน้ำมัน

3) ด้านเกษตร

ปัจจุบันราษฎรส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนาข้าว แต่พื้นที่บางส่วนได้ทดแทนโดยภาคอุตสาหกรรมและธุรกิจที่พักอาศัย เช่น โรงงานผลิตน้ำตาลที่ม บ้านจัดสรร

2.1.2.6 ลักษณะทางด้านสังคม

1) ด้านประชากร

องค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด มีประชากรตามสำเนาทะเบียนบ้านทั้งสิ้น 16,564 คน (สำนักงานทะเบียนอำเภอเมืองบุรีรัมย์. 2551) เป็นชาย 7,918 คน หญิง 8,646 คน จำนวน 3,648 หลังคาเรือน จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง 12,037 คน เป็นชาย 5,752 คน หญิง 6,271 คน

2) ด้านสาธารณสุข และอนามัย

โรงพยาบาลเอกชน 1 แห่ง คือ โรงพยาบาลเอกชนบุรีรัมย์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 บ้านมะค่า ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

ศูนย์บริการสาธารณสุข 1 แห่ง คือ ศูนย์สุขภาพชุมชนโกรกซี้หนู ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านโกรกซี้หนู ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

3) ด้านการศาสนาและวัฒนธรรม

ราษฎรส่วนใหญ่ร้อยละ 95 นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 4 นับถือศาสนาคริสต์ และศาสนาอื่นร้อยละ 1 มีศาสนสถานที่สำคัญ ดังนี้

3.1) วัด จำนวน 4 แห่ง ได้แก่

วัดไตรภูมิวนาราม	ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 บ้านมะค่า
วัดโกรกซี้หนู	ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านโกรกซี้หนู
วัดหนองไผ่น้อย	ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 บ้านหนองไผ่น้อย
วัดหนองตราดน้อย	ตั้งอยู่หมู่ที่ 10 บ้านหนองตราดน้อย

3.2) สำนักสงฆ์ จำนวน 3 แห่ง ได้แก่

สำนักสงฆ์รุ่งอรุณ	ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 บ้านตราดตรวน
สำนักสงฆ์หนองไผ่ใหญ่	ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 บ้านหนองไผ่ใหญ่
สำนักสงฆ์หนองม่วง	ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 บ้านหนองม่วง

3.3) โบสถ์คริสต์จักร ตั้งอยู่หมู่ที่ 18 บ้านหมื่นพิทักษ์

4) ด้านการศึกษา

4.1) สถานศึกษา

ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด จำนวน 7 แห่ง ประกอบด้วย

- โรงเรียนกนกศิลป์พิทยาคม ตั้งอยู่หมู่ที่ 19 บ้านเมืองใหม่
- โรงเรียนไตรภูมิวิทยา ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 บ้านมะค่า
- โรงเรียนบ้านโกรกขี้หนู ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านโกรกขี้หนู
- โรงเรียนสามัคคีมีชัยวิทยา ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 บ้านหนองไผ่น้อย
- โรงเรียนบ้านหนองไผ่ใหญ่ ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 บ้านหนองไผ่ใหญ่
- โรงเรียนบ้านหนองตราดน้อย ตั้งอยู่หมู่ที่ 10 บ้านหนองตราดน้อย
- โรงเรียนบ้านตราดหนองพลวง ตั้งอยู่หมู่ที่ 19 บ้านเมืองใหม่

4.2) ศูนย์เด็กเล็ก (ถ่ายโอนจากกรมศาสนา) จำนวน 2 ศูนย์ ได้แก่

- ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์วัดหนองม่วง ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 บ้านหนองม่วง
- ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์วัดหนองไผ่น้อย ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 บ้านหนองไผ่-

น้อย

2.1.3 วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การพัฒนา

วิสัยทัศน์องค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด

“ชุมเห็ดเป็นเมืองน่าอยู่ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ การศึกษา ภูมิปัญญาท้องถิ่น”

2.1.4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

2.1.4.1 แนวทางการพัฒนา

1) ก่อสร้างปรับปรุงบำรุงรักษา ซ่อมแซมถนน ทางระบายน้ำ สะพาน และท่อระบายน้ำ

2) ติดตั้งโคมไฟฟ้าสาธารณะ และขยายเขตไฟฟ้า

3) ติดตั้งสัญญาณไฟจราจร เครื่องหมายจราจร และป้ายบอกทาง

4) ขยายเขตประปาภูมิภาค และประปาหมู่บ้าน

2.1.5 ยุทธศาสตร์พัฒนาสังคม และความเข้มแข็งของชุมชน

2.1.5.1 แนวทางการพัฒนา

1) พัฒนาและส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชน

2) ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมี

3) ส่งเสริมพัฒนาความสามารถการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร

4) ส่งเสริมการกระจายรายได้

5) ส่งเสริมการพัฒนาการตลาด

2.1.6 ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและความเข้มแข็งของชุมชน

2.1.6.1 แนวทางการพัฒนา

1) ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

2) ส่งเสริมสวัสดิการสังคมและสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาส

3) การต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติดอย่างยั่งยืน

4) การเชิดชูคุณธรรม จริยธรรม

5) การจัดเก็บข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูล

6) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

7) ป้องกันและควบคุมโรค

8) ส่งเสริมพัฒนาสถานประกอบการ

9) เสริมสร้างความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

10) ส่งเสริมสุขภาพและอนามัย

2.1.7 ยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.1.7.1 แนวทางการพัฒนา

1) สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน

2) สนับสนุนการศึกษาของเด็กนักเรียนที่ขาดแคลน

3) ส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น

4) ปรับปรุงประสิทธิภาพการจัดการศึกษาก่อนปฐมวัย

5) ส่งเสริมการเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร

2.1.8 ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี

2.1.8.1 แนวทางการพัฒนา

1) ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น

2) ปรับปรุงและจัดหาวัสดุครุภัณฑ์ที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน

3) นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้เพื่อลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน

4) ก่อสร้างปรับปรุงสถานที่ปฏิบัติงาน

5) ปรับปรุงประสิทธิภาพการจัดเก็บรายได้

6) ปรับปรุงและเพิ่มช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชน

2.1.9 ยุทธศาสตร์การพัฒนาสิ่งแวดล้อม และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

2.1.9.1 แนวทางการพัฒนา

1) สร้างจิตสำนึกและความตระหนักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2) ปรับปรุงและพัฒนาระบบการจัดเก็บขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล

3) ปรับปรุงสภาพแวดล้อมและพัฒนาภูมิทัศน์ของบ้านเมือง

4) การดูแลที่สาธารณะ

2.1.10 นโยบายการพัฒนาของผู้บริหารท้องถิ่น

2.1.10.1 นโยบายด้านโครงสร้างพื้นฐาน

ให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ประเภทสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เพื่อให้ประชาชนได้รับความสะดวก สบาย โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) ดำเนินการก่อสร้างระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น ถนน ท่อระบายน้ำ ไฟฟ้า แหล่งน้ำ สะพานข้ามคูคลอง ในส่วนที่จำเป็น และยังคงอยู่

2) ดำเนินการปรับปรุงซ่อมแซมระบบสาธารณูปโภคที่มีอยู่ให้มีสภาพสมบูรณ์ ใช้การได้ดี

3) ดำเนินการเร่งรัดปรับปรุงไฟฟ้าแสงสว่าง และขยายเขตไฟฟ้าให้ครอบคลุมทุกหลังคาเรือน

2.1.10.2 นโยบายด้านสังคม

ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการศึกษา การสาธารณสุข ความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน

1) ด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม

- จัดสรรงบประมาณสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของ โรงเรียนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล จัดสรรงบประมาณเป็นทุนการศึกษา และอุปกรณ์การศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนที่ด้อยโอกาส

- จัดให้มีการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้านในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดทำโครงการลานดนตรี ลานวัฒนธรรม จัดกิจกรรมงานประเพณีต่าง ๆ รวมทั้งการสนับสนุนทุกหมู่บ้านในการร่วมอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี

- ร่วมมือกับทางวัดในการจัดกิจกรรมทางศาสนา เพื่อเป็นศูนย์รวมใจของประชาชน

- พัฒนาปรับปรุงศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ให้มีสภาพแวดล้อมที่ดี
- มีการจัดการเรียนการสอนที่ดีมีคุณภาพ และเพียงพอต่อความต้องการ

ของประชาชน

2) ด้านสาธารณสุข

- สนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพของประชาชน สนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มชมรมออกกำลังกาย
- ร่วมมือกับศูนย์สุขภาพชุมชน ในการปรับปรุงให้บริการด้านสาธารณสุขให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
- พัฒนาปรับปรุงงานด้านการรักษาความสะอาด การกำจัดขยะมูลฝอยให้ทั่วถึง ริเริ่มโครงการคัดแยกขยะจากครัวเรือน โครงการธนาคารขยะในโรงเรียน
- ดำเนินการป้องกันโรคติดต่อ พร้อมอบรมให้ความรู้ในเรื่องการป้องกัน
- พัฒนาปรับปรุงสภาพแวดล้อม ในหมู่บ้านโดยสนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา เช่น โครงการบ้านนำมอง

3) ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- สนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนตำบลชุมเห็ด (อปพร.) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานด้านการช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆ มีเจ้าหน้าที่ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย 1 คน สมาชิกอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน จำนวน 251 คน และมีรถยนต์ดับเพลิง 1 คัน รถบรรทุกน้ำขนาด 6,000 ลิตร 1 คัน เพื่อช่วยเหลือในด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล
- สนับสนุนกิจกรรมชุมชน/หมู่บ้านเข้มแข็ง เพื่อให้การป้องกันและปราบปรามยาเสพติดเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และเอาชนะยาเสพติดได้อย่างเด็ดขาดและยั่งยืน
- สนับสนุนโครงการขี้อปลอดภัย โดยการจัดอบรมให้ความรู้ด้านการขับขี่อย่างถูกต้องและปลอดภัย

4) ด้านส่งเสริมสวัสดิการสังคมและสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาส

ดูแลและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสที่ขาดผู้ดูแลให้มีความเป็นอยู่ขึ้นพื้นฐานที่ดีพอ

2.1.10.3 นโยบายด้านเศรษฐกิจ

- 1) การพัฒนารายได้ขององค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้มีรายได้เพียงพอที่จะนำไปพัฒนาในด้านต่าง ๆ ตามนโยบายที่วางไว้ ในส่วนการจัดเก็บรายได้ จะดำเนินการให้มีการจัดเก็บอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ปรับปรุงกระบวนการจัดเก็บรายได้ โดยนำเทคโนโลยี

สารสนเทศมาใช้ในการจัดทำระบบแผนที่ภาษีให้สมบูรณ์ครบถ้วน เพื่อให้ประชาชนได้รับความสะดวกในการชำระภาษีมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องจัดหางบประมาณจากภายนอกมาสนับสนุนการดำเนินงาน โดยทำโครงการขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากกระทรวงต่าง ๆ

2) การพัฒนารายได้ของประชาชน

- ส่งเสริมจัดสรรงบประมาณ สนับสนุนกลุ่มอาชีพต่างๆ สนับสนุนส่งเสริมการผลิตภาคเกษตรกรรม โดยเน้นเกษตรอินทรีย์ การใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมี เพื่อลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร

- สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพและการผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อให้สามารถแข่งขันในท้องตลาดได้ พร้อมทั้งช่วยจัดหาตลาดในการจัดจำหน่าย จัดอบรมให้ความรู้ในด้านการวางแผนและการลงทุนให้กับประชาชนผู้ต้องการประกอบธุรกิจ

2.1.10.4 นโยบายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1) ดำเนินโครงการชุมเห็ดสีเขียว ส่งเสริมให้ประชาชนปลูกต้นไม้ โดยจัดกิจกรรมเพื่อให้มีการปลูกต้นไม้อย่างต่อเนื่อง จัดให้มีสวนหย่อม สวนสาธารณะในตำบล

2) ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางตลอดทั้งตำบล โดยเฉพาะถนนสายหลักเพื่อให้มีสภาพภูมิทัศน์ที่สวยงาม

3) สนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชน องค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

2.1.10.5 นโยบายด้านการเมืองและการบริหาร องค์กรบริหารส่วนตำบลชุมเห็ดประกอบด้วย 22 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 1 บ้านรังกา	หมู่ที่ 2 บ้านมะค่า
หมู่ที่ 3 บ้านโกรกขี้หนู	หมู่ที่ 4 บ้านตราดตวน
หมู่ที่ 5 บ้านหนองไผ่น้อย	หมู่ที่ 6 บ้านหนองไผ่ใหญ่
หมู่ที่ 7 บ้านเลียบเหยี่ยว	หมู่ที่ 8 บ้านหนองม่วง
หมู่ที่ 9 บ้านกุง	หมู่ที่ 10 บ้านตราดหนองพลวง
หมู่ที่ 11 บ้านชุมเห็ด	หมู่ที่ 12 บ้านโคกเพ็ก
หมู่ที่ 13 บ้านยายอ่อน	หมู่ที่ 14 บ้านหนองถนน
หมู่ที่ 15 บ้านสระขี้ต้อน	หมู่ที่ 16 บ้านพันปลา
หมู่ที่ 17 บ้านชุมทอง	หมู่ที่ 18 บ้านหมื่นพิทักษ์
หมู่ที่ 19 บ้านเมืองใหม่	หมู่ที่ 20 บ้านโกรกขี้หนูใหม่
หมู่ที่ 21 บ้านหนองไทรงาม	หมู่ที่ 22 บ้านพรหมนิมิต

1) สภาองค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด มีหน้าที่เป็นฝ่ายนิติบัญญัติและตรวจสอบการปฏิบัติงานของฝ่ายบริหารประกอบด้วยสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่บ้านละ 2 คน รวมเป็น 44 คน

2) นายกององค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด ทำหน้าที่บริหารกิจการขององค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด โดยมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน และสามารถแต่งตั้งรองนายกฯ อีก 2 คน เลขานุการนายกฯ อีก 1 คน เพื่อช่วยเหลือการบริการราชการขององค์การบริหารส่วนตำบลตามที่นายกฯ มอบหมาย

3) ฝ่ายพนักงานประจำ มีปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของพนักงานประจำรวมตลอดรวมถึงลูกจ้าง แบ่งส่วนราชการบริหารออกเป็น 6 ส่วน ดังนี้

- สำนักงานปลัด
- ส่วนการคลัง
- ส่วนโยธา
- ส่วนการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- ส่วนสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม
- ส่วนส่งเสริมการเกษตร

2.1.10.6 แนวทางในการดำเนินนโยบายด้านการเมืองและการบริหาร มีดังนี้

1) การดำเนินการทางการเมือง จะใช้แนวทางในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เสนอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ทักท้วงติงติงการทำงานของผู้บริหารได้ตลอดเวลา ตลอดจนเปิดโอกาสของประชาชนสามารถใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญในการยื่นเรื่องถอดถอนผู้บริหาร และเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่นได้

2) ยึดหลักการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในทุกขั้นตอนของการบริหารงานเป็นไปอย่างโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ ปรับปรุงและลดขั้นตอนการปฏิบัติงานเพื่อให้บริการประชาชนได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ปรับปรุงประสิทธิภาพ และเพิ่มช่องทางในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้แก่ประชาชน

3) เร่งรัดพัฒนา เครื่องมือ เครื่องใช้ในการปฏิบัติงาน นำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาใช้เพื่อการบริการประชาชนได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ จัดให้มีการฝึกอบรมพนักงานส่วนตำบลและลูกจ้างอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มขีดความสามารถและพัฒนาให้เกิดจิตสำนึกในการให้บริการ

4) พัฒนาระบบศูนย์รวมการให้บริการ (One Stop Service) เพื่อให้ประชาชนไม่ต้องเสียเวลาในการไปติดต่อราชการในหลาย ๆ ที่ อันเป็นการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายของประชาชน

2.1.11 การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด แบ่งออกเป็น 22 หมู่บ้าน โดยแต่ละหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด อย่างสม่ำเสมอ เช่น การจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผลให้การพัฒนาด้านต่างๆ ขององค์การบริหารส่วนตำบลสอดคล้องกับปัญหาความต้องการของประชาชนบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนด

องค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ดถือว่าเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุดโดยประชาชนเป็นผู้เลือกสมาชิกสภา อบต. และนายก อบต. โดยตรง และนายกฯ จะเป็นผู้เลือกรองนายกฯ และเลขาธิการนายกฯ มาช่วยในการบริหารงาน การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด จึงอยู่ในความสนใจของประชาชนโดยทั่วไปว่าผู้บริหารจะสามารถปฏิบัติตามนโยบายที่ได้ให้กับประชาชนได้เพียงใด

2.2 เอกสารเชิงหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาความยากจน

2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาความยากจน

แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาความยากจน มีผู้ให้ความหมายที่หลากหลาย ดังนั้นคณะผู้วิจัยขอเรียงลำดับ ความหมายของความยากจน และประเภทของคนจนกลุ่มต่างๆ ในประเทศไทย สรุปได้ดังนี้

2.2.1.1 ความหมายของความยากจน

1) ความยากจนในความหมายของธนาคารโลก คือ สภาวะที่อดตัดอย่างที่ไม่อาจยอมรับได้ (Unacceptable Deprivation) ของมนุษย์ปุถุชนสามารถพิจารณาความอดตัดทางกายภาพ ทางจิตใจ และทางสังคม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความไม่สมบูรณ์ของสิ่งจำเป็นพื้นฐานทางวัตถุหรือชีววิทยา ซึ่งหมายถึง โภชนาการ สาธารณสุข การศึกษาและที่พักอาศัย และยังหมายรวมไปถึงการขาดแคลนโอกาส และสิ่งจำเป็นพื้นฐานของชีวิต เช่น โอกาสการศึกษาชั้นประถมศึกษาโอกาสมีสุขภาพที่ดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่โอกาสในการมีงานทำ และการสร้างรายได้ในอนาคต (World Bank, 2000 อ้างถึงใน พลเดช ปิ่นประทีป. 2547 : 7)

2) ความยากจนในความหมายของนักวิจัยและสถาบันวิชาการของไทย ซึ่งมีความพยายามจำแนกความยากจนคืออะไร โดยรวมมี 2 แนวทาง คือ

3) ความยากจนเชิงสัมบูรณ์ (Absolute Poverty) โดยความหมายของคนจนว่าเป็นคนที่มีน้อยกว่าที่จำเป็นจะต้องมี เช่นรายได้ รายจ่าย สินทรัพย์ ที่อยู่อาศัย การศึกษา สุขภาพตลอดจนวิถีชีวิต ซึ่งวิธีการนี้ มักพิจารณาว่า ปัจเจกชน หรือครัวเรือนที่ยากจนนั้น ไม่สามารถจะมีความมั่นคงในการเสาะหาสินค้า หรือบริการที่พอเพียงแก่ความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ซึ่งแนวคิดนี้มักจัดอยู่ในประเภท “ความอึดอัดทางกายภาพ” รวมถึงตัวเงิน หรือระดับการบริโภคและความอึดอัดนี้ควรรวมไปถึง “ความอึดอัดทางสังคม” ได้แก่ ความเสี่ยง (Risk) ความอ่อนไหว (Vulnerability) การขาดความนับถือตนเอง (Lack of Self-Respect) การขาดความสามารถในการปกป้องตนเอง (Lack of Autonomy) ความไร้อำนาจในการต่อรอง (Powerless)

4) ความยากจนเชิงสัมพัทธ์ (Relative Poverty) หมายถึง คนจนที่มีน้อยกว่าคนอื่นโดยเปรียบเทียบประเด็นที่จะต้องพิจารณาคือ กรอบแนวคิดการวิเคราะห์ ความยากจนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของนิยามที่แตกต่างกันจะนำไปสู่การกำหนดแนวยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาที่แตกต่างกันในทางเศรษฐศาสตร์ถือว่า ปัญหาความยากจนเป็นตัวสะท้อนสังคมว่ายังไม่เกิดสวัสดิการสูงสุด เพราะสังคมที่มีคนจนจำนวนมาก เป็นสิ่งที่ชี้ว่ามีคนกลุ่มหนึ่งที่ไม่อาจมีชีวิตที่มีเกียรติ หรือมีศักดิ์ศรีได้ แสดงว่าสวัสดิการของสังคมโดยส่วนรวมยังจะสามารถเพิ่มขึ้นได้มีการจัดสรรทรัพยากรใหม่ (นิรันดร์ วิเศษ และสุภชัย ศรีสุชาติ. 2547 : 7 อ้างถึงใน พลเดช ปิ่นประทีป. 2547 : 7)

2.2.1.2 ความหมายของความยากจน อีกหนึ่งความหมาย

ความยากจน หมายถึง สภาพการเป็นอยู่ทางด้านเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ในสังคม หรือการเป็นอยู่ที่ขาดปัจจัยสี่อันใดอันหนึ่งหรือทั้งหมด

ความยากจนในความหมายใหม่ (จตุรงค์ บุญญรัตนสุนทร. 2546 : 80) ในระดับสากลแนวคิดในการวิเคราะห์ความยากจนในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก โดยมีลักษณะที่มองความยากจนหลากหลายมิติมากขึ้น จากการศึกษาแนวคิดขององค์กรระหว่างประเทศที่ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาความยากจน เช่น โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ธนาคารโลกคณะกรรมการเพื่อความร่วมมือในการแก้ปัญหาความยากจนในยุโรป กล่าวถึงความยากจนว่ามีลักษณะดังต่อไปนี้

1) มีรายได้ไม่เพียงพอ หรือไม่สามารถสนองความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นขั้นต่ำ สำหรับอาหารที่มีคุณค่า ที่อยู่อาศัย และเครื่องอุปโภค บริโภค ที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตที่มีคุณค่าในเกณฑ์มาตรฐานได้ เช่น เกษตรกรรวมย่อยที่ผลผลิตต่ำ และหาอาหารเองไม่ค่อยได้ ไม่มีฝีมือ ที่ไม่มีงานประจำ ผู้ประกอบอาชีพอิสระรายย่อย คนตกงาน คนด้อยโอกาส ฯลฯ การมองในมิตินี้จึงเป็นการมองที่รายได้เป็นสำคัญ จึงมีการกำหนดเส้นความยากจน (Poverty Line) ขึ้น หากผู้ใดมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนก็จะถูกนับว่าเป็นคนจน

ในกรณีของประเทศไทย เส้นความยากจนที่นักเศรษฐศาสตร์กำหนด คือ 886 บาท ต่อคนต่อเดือน ในปี 2542 น่าจะต่ำกว่าความจริงเพราะรายได้ขั้นต่ำตามที่คณะกรรมการไตรภาคีแรงงานที่คำนวณว่าพอให้คนมีรายได้ยังชีพอยู่ที่ 133 –165 บาทต่อวัน (แล้วแต่จังหวัด) หรือราว 4,000 – 5,000 บาทต่อเดือน

2) มีความสามารถในการตอบสนองความต้องการในชีวิตที่ต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ยของคนในสังคมเดียวกัน หากมองในแง่ปี ในกรณีประเทศไทยจะกินความหมายกว้าง ถึงคนที่มีรายได้ต่ำสุด 80% ซึ่งมีสัดส่วนในรายได้เพียง 41.5% ของรายได้ของคนทั้งประเทศ และคน 80% นี้ ก็เป็นคนมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือน ต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยของคนทั้งประเทศ 3,508 บาทต่อคนต่อเดือนในปี 2542

3) มีอำนาจต่อรองทางการเมืองและสังคม ต่ำกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ รวมทั้งคนที่สังคมมีอคติหรือความเชื่อที่กีดกันพวกเขาให้ไม่ได้รับสิทธิเสมอภาค เช่น เป็นชนชาติส่วนน้อย คนในชุมชนแออัด คนอยู่ชนบทห่างไกล คนอพยพ คนที่ไม่มีทะเบียนบ้าน ผู้หญิง (โดยเฉพาะผู้หญิงที่ยากจนหรือการศึกษาต่ำ) คนที่มีอาชีพที่สังคมถือว่าต่ำต้อย ฯลฯ

4) ไม่มีสิทธิหรือขาดโอกาสที่จะได้รับบริการขั้นพื้นฐาน เช่น การศึกษา โอกาสในการประกอบอาชีพ โอกาสที่จะได้รับบริการทางสาธารณสุข และบริการต่างๆ ทัดเทียมกับคนอื่น ๆ เช่น เป็นคนพิการ คนบ้า คนป่วยเรื้อรัง คนชรา เด็กกำพร้า ที่ไม่มีญาติพี่น้องดูแล หรือมีญาติที่พี่น้องบ้างก็ยากจน เด็กเร่ร่อน ฯลฯ

ดังนั้น จากความหมายของความยากจนดังกล่าว ผู้วิจัยจึงขอสรุปว่า ความยากจนคือ การที่บุคคลขาดปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพ

2.2.2 ประเภทของคนจนกลุ่มต่างๆ ในประเทศไทย

คนจนกลุ่มต่างๆ ในประเทศไทย (พลเดช ปิ่นประทีป. 2547 : 8) มีดังนี้

2.2.2.1 คนจนพื้นฐานหรือคนจนเชิงกายภาพ (Basis/Physical Poor) คนจนพื้นฐานหรือคนจนเชิงกายภาพ หมายถึง คนที่ขาดปัจจัยในการดำรงชีพขั้นพื้นฐาน คนกลุ่มนี้มักไม่เป็นที่รู้จักกันของสังคมหาตัวได้ยาก สาเหตุแห่งปัญหาบางส่วน เกิดจากที่ดินทำกินมีจำกัดในขณะที่ครอบครัวขยายตัว ไม่มีที่ดินเพียงพอที่จะทำกิน เด็กรุ่นใหม่ไม่มีทักษะอาชีพด้านการเกษตรไม่มีที่ไป และ เกือบไม่มีทุนทางสังคม อย่างไรก็ตามกลุ่มคนจนพื้นฐานเหล่านี้ มีจำนวนลดน้อยลงอย่างรวดเร็วในรอบ 50 ปีที่ผ่านมาของการพัฒนาประเทศ คนจนพื้นฐานสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1) กลุ่มคนจนทั่วไป (Basic Poor) หมายถึง กลุ่มคนจนที่มีที่ดินทำกินบ้าง แต่มีน้อยไม่พอเพียง หรือไม่เหมาะสมสำหรับทำการเกษตร ไม่มีเงินออมและไม่มีทรัพย์สินถาวร หรืออาจมีทรัพย์สินถาวรบ้าง แต่ก็มูลค่าต่ำ มักเป็นแรงงานที่มีทักษะขั้นพื้นฐานเท่านั้น อาจได้รับค่าจ้างขั้นต่ำ แต่ต้องมีภาระเลี้ยงดูในครอบครัวมาก เช่น มีสมาชิกครอบครัวตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป เป็นสาเหตุทำให้ไม่พ้นสภาพยากจน การศึกษาไม่เกินระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และกลุ่มหาบเร่ที่ขายสินค้าประเภทอาหารและมีปริมาณการขายไม่มาก ต้องขายให้หมดวันต่อวัน เป็นต้น

2) กลุ่มคนจนเรื้อรัง (Chronic Poor) หมายถึง กลุ่มคนที่มีสภาพความเป็นอยู่แร้นแค้น ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานการศึกษาไม่เกินระดับประถมศึกษา ไม่มีเงินออม และไม่มีทรัพย์สินใด ๆ ทั้งทรัพย์สินถาวร และไม่ถาวร มีภาระครอบครัวสูง เช่น ภายในบ้านมีเด็ก และคนชรา ผู้ป่วยเรื้อรังและรุนแรง คนพิการ หรือเป็นเกษตรกรที่ไม่มีที่ทำกิน เป็นแรงงานรับจ้างหมุนเวียนในภาคเกษตรหรือรับจ้างทั่วไป ค่าแรงงานต่ำ หรือเป็นแรงงานจากเด็ก ต้องขาดโอกาสในการศึกษา มีภาระเลี้ยงดูบุคคลในครอบครัว 3 คนขึ้นไป เป็นบุคคลว่างงาน ซึ่งทั้งหมดขาดโอกาสในการที่จะแก้ไขปัญหาให้หลุดพ้นจากความยากจน

2.2.2.2 คนเสี่ยงจน คนใกล้จน คนเกือบจน (Conjectural Poor) คนเสี่ยงจน คนใกล้จน คนเกือบจน หมายถึง กลุ่มคนจนมีความอ่อนไหว หรือมีความเป็นไปได้ที่จะกลายเป็นคนจนได้อย่างง่ายดาย เพราะสาเหตุหรือปัจจัยภายนอกไม่ว่าจะเป็นดิน ฟ้า อากาศ แผ่นดินไหว น้ำท่วม หรือหัวหน้าครอบครัวเสียชีวิต คนกลุ่มนี้ไม่ขาดแคลนสิ่งที่จำเป็น หรือไม่ได้มีปัจจัยพื้นฐานน้อยกว่าคนอื่นมากนัก คนกลุ่มนี้มักเป็นเกษตรกรที่มีที่ทำกินเพียงพอ แต่ผลผลิตอาจมีคุณภาพต่ำ หรืออยู่ในสภาพภูมิประเทศไม่ดีนัก และขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียน บุคคลที่มีอาชีพไม่มั่นคง เช่น ลูกจ้างชั่วคราวที่มีอายุมาก หรือไม่มีทักษะแรงงานที่เหมาะสมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่มีความเสี่ยงต่อการถูกปลดออกจางานสูงกว่าแรงงานทั่วไป ผู้ที่ทำงานที่มีความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุสูงมักขาดความรู้ในการวางแผนชีวิต และการวางแผนบริโภคที่ดี และกลุ่มอาชีพแผงลอยที่ไม่มีหลักแหล่งที่ตั้งแน่นอน ต้องเปลี่ยนที่ขายไปเรื่อย ๆ ก็อยู่ในกลุ่มนี้

2.2.2.3 คนจนเชิงเปรียบเทียบ คนจนเชิงสัมพัทธ์ คนจนเชิงโครงสร้าง คนจนเชิงสังคม (Relative Poor) หมายถึง กลุ่มคนที่ไม่ถึงกับขาดปัจจัยพื้นฐาน แต่ขาดโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยี และประโยชน์ที่ควรได้รับการพัฒนาต่าง ๆ เป็นกลุ่มที่มีการศึกษาไม่สูงนัก คุณภาพหลักสูตรไม่เหมาะสม เป็นสาเหตุส่วนหนึ่งทำให้ขาดข้อมูลข่าวสาร ภายในชุมชนมีทุนทางสังคมอยู่บ้าง แต่เป็นระบบอุปถัมภ์มีอำนาจต่อรองต่ำ กลุ่มนี้จะมีจำนวนเพิ่มขึ้นตราบไต่การกระจายรายได้ในสังคมแยะลง จำนวนของกลุ่มนี้ มักไม่ตอบสนองต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ และมักจะมีการรวมตัวกันมากขึ้นเรียกร้องสิทธิมากขึ้น และสังคมมักรับรู้ นอกจากคนจน

สามกลุ่มนี้ยังมีคนจนอีกกลุ่มหนึ่งที่มักจะตกสำรวจจากฐานข้อมูลเพื่อการพัฒนา ทั้งในระดับชาติ ระดับท้องถิ่นและระดับชุมชน เนื่องจากไม่มีแหล่งที่อยู่อาศัยที่แน่นอน แต่เห็นตัวกันได้ยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองใหญ่ ๆ คนกลุ่มนี้ คือ คนเร่ร่อน จรจัด รวมทั้งคนขอทาน ไม่มีบ้านอยู่อาศัย ในปี 2544 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เสนอตัวเลข การสำรวจจำนวนเด็กเร่ร่อนและคนอายุ 18-60 ปี ที่ไม่มีที่อยู่อาศัยถาวร และไม่มีผู้เลี้ยงดู โดยแยกเป็นรายภาคดังนี้

ภาคใต้	เด็กเร่ร่อน 188 คน	คนไร้ที่อยู่อาศัย 2,024 คน
ภาคอีสาน	เด็กเร่ร่อน 227 คน	คนไร้ที่อยู่อาศัย 8,597 คน
ภาคกลาง	เด็กเร่ร่อน 183 คน	คนไร้ที่อยู่อาศัย 4,296 คน
ภาคเหนือ	เด็กเร่ร่อน 606 คน	คนไร้ที่อยู่อาศัย 10,838 คน

จากปัญหาความยากจนซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังในสังคมไทยมานานทำให้ภาครัฐและเอกชน ต้องร่วมกันแก้ไขปัญหาความยากจนอันเกิดจากเหตุดังกล่าว จึงต้องแสวงหาแนวคิดเกี่ยวกับ ยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาคจากนักวิชาการต่างๆ อันมีเป้าหมายเดียวกันคือ การแก้ไขปัญห ความยากจนของคนในประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป

2.2.3 แนวคิดการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ

แนวคิดจากโครงการบูรณาการแบบชุมชนพึ่งตนเอง เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน และเอาชนะความยากจน โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ส.ศ.ช.) ได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เรื่อง “ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจน” ขึ้น เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2545 ณ ตึกสันติไมตรีทำเนียบรัฐบาล โดยมีนายกรัฐมนตรืเป็นประธานที่ ประชุมมีมติเห็นชอบต่อกรอบยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนรวมทั้ง ผู้ด้อยโอกาสซึ่งประกอบด้วย 5 ยุทธศาสตร์ คือ

2.2.3.1 การส่งเสริมนโยบายเศรษฐกิจมหภาคให้เอื้อต่อการแก้ไขปัญห

ความยากจน

2.2.3.2 การเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนจน

2.2.3.3 การพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคมและผู้ด้อยโอกาส

2.2.3.4 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

2.2.3.5 การปรับปรุงระบบบริหารภาครัฐเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน

รัฐบาลได้มอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติเป็นหน่วยงานหลักในการประสานการจัดทำแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาคความยากจน ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ประกอบกับรัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับ

นโยบายปฏิรูประบบราชการ และการแก้ไขปัญหาคความยากจนเป็นนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลที่ต้องรีบเร่งดำเนินการ และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนในเรื่องของการลดสัดส่วนความยากจนให้เหลือ ร้อยละ 12 ในปี พ.ศ. 2546 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ภาเคีการพัฒนาตาง ๆ รววมกันจัดทำโครงการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน โดยมีเป้าหมายให้มีการบูรณาการแผนชุมชนขยายผลให้ครอบคลุมทุกตำบลทั้ง 75 จังหวัดภายในปี 2548 ซึ่งได้มีการดำเนินการไปแล้ว และนำผลจากการดำเนินการทำแผนชุมชนมาสรุปทเรียนในการทำแผนชุมชนร่วมกัน เพื่อค้นหาแนวทางและรูปแบบการบริหารจัดการแผนชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ อันจะนำไปสู่แผนการปฏิบัติงานหรือคู่มือการดำเนินการในพื้นที่ที่ยังไม่ได้มีการจัดทำแผนชุมชน ซึ่งโครงการนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

1) เพื่อสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับแผนชุมชนที่ได้ดำเนินการไปแล้วทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพของแผนชุมชนเพื่อนำไปสู่การขยายผลและพัฒนาคุณภาพให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

2) เพื่อถอดบทเรียนการทำแผนชุมชนที่ผ่านมา และนำรูปแบบการบริหารจัดการแผนชุมชนที่ประสบผลสำเร็จมาเป็นแบบอย่างในการเตรียมการกำหนดแนวทางที่จะนำไปสู่การขยายผลต่อไป โดยจัดทำเป็นเอกสารแนวทางการปฏิบัติงานในพื้นที่ เช่น การจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานของภาคีเจ้าภาพ การจัดทำคู่มือวิทยากรกระบวนการ และการจัดทำเอกสารแนวทางการติดตามประเมินผล และสร้างองค์ความรู้ใหม่

3) เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในบทบาทภารกิจของภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งซักซ้อมกระบวนการทำงานในการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจนทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติผลจากการดำเนินงานโครงการเตรียมการบูรณาการแผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน และเอาชนะความยากจน ได้รับองค์ความรู้ใหม่ ๆ คือ

3.1) ในการดำเนินการบูรณาการแผนชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ ภาคีที่เกี่ยวข้องต้องคำนึงถึงการใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งในการบูรณาการ ทุกคนที่ทำงานร่วมกันต้องมีความเอื้ออาทร มีศีลธรรมใช้ปัญญาในการทำงานร่วมกัน มีความโปร่งใส ช่วยเหลือกันด้วยใจ ให้คุณค่าซึ่งกันและกัน ผู้บริหารจังหวัด และหัวหน้าหน่วยงานระดับจังหวัดได้รับรู้ และให้ความสำคัญสนับสนุนเอาการกิจเป็นตัวตั้งชุมชนเป็นศูนย์กลาง มีเลขานุการร่วมในการทำแผนชุมชนโดยเอาผู้ปฏิบัติงานจริงของแต่ละภาคส่วนมาเป็นเลขานุการร่วมกัน ต้องเข้าใจในวัฒนธรรมขององค์กรที่มีความแตกต่างกัน และทำที่ตัวบุคคลโดยนำเอาจุดดี และจุดเด่นของทุกฝ่ายมาใช้ ผสมผสานกัน ต้องมีการสรุปทเรียนที่ผ่านมาเพื่อค้นหาที่เกี่ยวข้องและภาคีการพัฒนาต่าง ๆ

3.2) การดำเนินงานบูรณาการแผนชุมชนในระยะต่อไป ควรมุ่งเน้น
 ในการประชุมชี้แจง และทำการประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มเป้าหมายที่เปราะบาง
 ชุมชน ภาคเอกชน ภาคประชาสังคมและประชาชนให้มากขึ้น เพื่อสร้าง
 กระบวนการทำงานของโครงการฯ และบทบาทหน้าที่ของแต่ละภาคส่วน รวมทั้งการสังเคราะห์
 องค์ความรู้เกี่ยวกับแผนชุมชนเพื่อนำไปเผยแพร่ต่อไป

3.3) ผลที่ได้จากรับจากโครงการฯ ในการวางแผนระดับตำบล ชุมชน โดย
 หน่วยงาน หรือชุมชน ซึ่งเป็ฯ นผู้ที่ใกล้เคียงกับปัญหา มีส่วนร่วมในการวางแผน
 และมีส่วนร่วมใน

การแก้ไขปัญหาความยากจนของตนเอง จะทำให้การแก้ไขปัญหาความยากจน
 ง่ายขึ้นและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ กระบวนการจัดทำแผนชุมชน มีการวิเคราะห์
 ทุก ๆ ด้าน

อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการการพัฒนา และแก้ไขปัญหาโดยพื้นที่
 ที่เป็ฯ นตัวตั้ง และ

ซึ่งคนเป็ฯ นศูนย์กลางมีความครอบคลุมทุกด้าน อย่างไรก็ตาม อันเป็ฯ น
 ฐานสำคัญทำให้การแก้ไขปัญหาความยากจนที่มีมุมมองในมิติต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีศูนย์
 อำนวยการต่อสู้

เพื่อเอาชนะความยากจน แห่งชาติ (ศตจ.) ได้มีการเสนอให้คณะรัฐมนตรีเห็นชอบใน
 หลักการยุทธศาสตร์ และแนวทาง การดำเนินงานการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยได้
 มีการจัดประชุม

ในวันที่ 8 ธันวาคม 2546 และวันที่ 23 ธันวาคม 2546 ผลการดำเนินการได้ดังนี้

(1) ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจน รัฐบาลมี
 นโยบายที่จะแก้ไขปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทยให้
 อยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน บนพื้นฐานของความสมดุลพอดี และความพอประมาณอย่างมีเหตุผล
 ภายใต้ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”

(2) เป้าหมายรัฐบาลได้กำหนดเป้าหมายที่จะจัดปัญหา
 ความเดือดร้อนของประชาชนอันเกี่ยวกับความยากจนให้หมดสิ้นไปโดยนายกรัฐมนตรีได้
 มีการมอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยรับผิดชอบ การจดทะเบียนปัญหาความเดือดร้อน
 ความต้องการของประชาชนรวม 8 ประการ ได้แก่ ปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน ปัญหาคนเร่ร่อน
 ปัญหาผู้ประกอบอาชีพผิดกฎหมาย

ป□ปัญหาการให้□ความช□วยเหลือนักเรียน นักศึกษา ให้□มีรายได้□จากอาชีพที่เหมาะสม ป□
 ญหาการ

ถูกหลอกลวง ป□ปัญหาหนี้สินภาคประชาชน และป□ปัญหาที่อยู่□อาศัยของคนจน นอกจากนี้
 ศตจ.จะได้□กำหนดให้□จัดป□ปัญหาอื่นที่เกี่ยวกับความยากจนเป□นเพิ่มเติมอีกส□วนหนึ่ง
 □ว

(3) ยุทธศาสตร์□การแก□ไขป□ปัญหาความยากจน

(3.1) ยุทธศาสตร์□พระราชทาน ศตจ.ได้□เทอดหลักการพัฒนา
 ที่พระบาทสมเด็จพระเจ□าอยู่□หัวฯ ได้□ทรงพระราชทานไว้□เหนือเกล้า□และในฐานะช□
 าแผน□นดินจะม□งมั่นดำเนินการตามรอยเบ้า่องพระยุคลบาท นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระ
 ราชดำรัสของพระองค์□ ท□านมาเป□นแนวทางในการแก□ไขป□ปัญหาความยากจนให้□
 บรรลุผลสำเร็จ

(3.2) ยุทธศาสตร์□ในการดำเนินการ ศตจ.ได้□ยึดกรอบ
 ยุทธศาสตร์□การแก□ไขป□ปัญหาความยากจนตามที่คณะรัฐมนตรีได้□ให้□ความเห็นชอบไป
 แล□วเมื่อ 30 มกราคม 2545 และยุทธศาสตร์□การพัฒนาเพื่อแก□ไขป□ปัญหาความยากจน
 ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม □แห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) สรุปเป□
 นยุทธศาสตร์□ในการดำเนินงานของ ศตจ. 5 ประการ ดังนี้

- แสดงความม□งมั่นของรัฐบาลที่มีปณิธานแน□วแน□จะ
 แก□ไข

ป□ปัญหาความยากจนให้□หมดสิ้นไป และรณรงค์□เสริมสร□างให้□ประชาชนทุกหมู่□เหล□
 □า และเจ□าหน□าที่ของรัฐทุกฝ□ายมีความเชื่อมั่นว□่า ป□ปัญหาความยากจนเป□นเรื่องที่
 สามารถสร□วมกันแก□ไขได้□

- จัดป□ปัญหาเร□งด□วนที่ได้□สร□างความเดือดร□
 อนให้□กับประชาชนมาอย□างยึดเยื้อยาวนาน โดยเฉพาะป□ปัญหาหนี้สินทั้งในระบบ และนอกระบบ ป□
 ญาเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ ที่ทำกิน น้ำ ที่อยู่□อาศัย และป□ญา
 เกี่ยวกับอาชีพและการมีงานทำ

- แก□ไขป□ปัญหาโครงสร้างทางเศรษฐกิจการศึกษา
 กฎหมาย และระเบียบการปฏิบัติต□าง ๆ ที่เกี่ยวข□องมิให้□เป□นอุปสรรคต□อการแก□ไขป□
 □ปัญหาความยากจน โดยม□ง □เน□นการสร□างเสริมนโยบาย เศรษฐกิจมหภาคที่
 เชื้ออำนาจยต□อการแก□ไขป□ปัญหาและการพัฒนาการอุตสาหกรรมและการบริการ

- สร ำระบบค มครองและประกันทางสังคม เพื่อส งเส
ริมคนยากจน และผ ด อยโอกาสป องกันมิให้ ป ญหาความยากจนที่ได รับการแก ไข
แล วกลับคืนมาอีก

- พัฒนาระบบราชการในทุกระดับ มิให้ เป นภาวะต อป
ระชาชน ประเทศชาติสามารถปรับตัวได ท้นต อกการเปลี่ยนแปลง และเป นกลไกสำคัญในการ
พัฒนาประเทศ โดยยึดหลักการบริหารราชการเพื่อประโยชน์ สุขของประชาชน

(3.3) งบประมาณการแก ไขความยากจนป 2547 มีจำนวน
เงินทั้งสิ้น 18,163,780,000 บาท (หนึ่งหมื่นแปดพันหนึ่งร อยหกสิบสามล านเจ็ดแสนแปดหมื่น
บาทท วน) โดยมีหน วยงานรับผิดชอบและได รับการจัดสรรงบประมาณจำนวน 13 กระทรวง
(26 หน วยงาน) แบ งได ดังนี้

- การเพิ่มศักยภาพ และโอกาสคนจน มีหน วยงานรับผิดชอบ
2 กระทรวง 13 หน วยงาน งบประมาณ 6,006,820,000 บาท

- การแก ไขป ญหาหนี้สินเกษตรกรมีหน วยงาน
รับผิดชอบ 2

กระทรวง 3 หน วยงาน งบประมาณ 6,825,920,000 บาท

- การสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐานเพื่อคนจนมีหน
วยงานรับผิดชอบ 4 กระทรวง 7 หน วยงาน งบประมาณ 4,644,700,000 บาท

- การบรรเทาป ญหา างงานและพัฒนาฝ มือแรงงานมี
หน วยงานที่รับผิดชอบ 1 กระทรวง 3 หน วยงาน งบประมาณ 686,340,000 บาท

(3.4) ภารกิจสำคัญที่จะต องดำเนินการเกี่ยวกับการส งเส
ริมอาชีพ และการมีงานทำ มีการแต งตั้งผ ดำเนินงานโดยให้ รองนายกรัฐมนตรี นายจาตุรนต์
 ฉายแสง เป นประธานและปลัดกระทรวงแรงงานเป นอนุกรรมการและเลขานุการการจัดสร
ทรัพยากรธรรมชาติ ที่ทำกิน น้ำและที่อยู่ อาศัยได แต งตั้งผ ดำเนินงานโดยมีรอง
นายกรัฐมนตรี พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป นประธาน และปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป นอนุ
กรรมการและเลขานุการ การแก ไขป ญหาหนี้สินของประชาชน แต งตั้งรองนายกรัฐมนตรี
นายสมคิด จาตุศรีพิทักษ เป นประธาน และปลัดกระทรวงการคลังเป นอนุ
กรรมการและเลขานุการ การส งเสริมให้ ภาคประชาชนมีส วนร วมในการจัดทำแผนพัฒนา
ชุมชน เพื่อแก ไขป ญหาความยากจน อย างยั่งยืนและการปรับปรุงแก ป ญหาโครงสร้าง
างทางเศรษฐกิจ ระบบการศึกษากฎหมาย ระเบียบ และการปฏิบัติ ต าง ๆ ให้ ใ้ชัด อกการ

แกไขปัญหาความยากจน ซึ่ง ศตจ.ได้แต่ตั้งคณะกรรมการอีกชุดหนึ่งมารับผิดชอบ
ดำเนินการในเรื่องนี้

(3.5) กลไกการดำเนินงาน ศตจ. ได้ยึดถือตามแนวนโยบาย
ของนายกรัฐมนตรี โดยจัดให้มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในเชิงบูรณาการดังนี้
- ระดับชาติ มี ศตจ. และคณะกรรมการเฉพาะด้านที่ ศตจ.
แต่ตั้ง มีหน้าที่บูรณาการนโยบายและยุทธศาสตร์ในภาพรวม

- ระดับกรุงเทพมหานคร ศตจ. ได้จัดตั้งศูนย์อำนวยความสะดวก
ปฏิบัติการต่อสู้ เพื่อเอาชนะความยากจน กรุงเทพมหานคร (ศตจ.กทม.) มีผู้ว่า
ราชการกรุงเทพมหานครเป็ฯผู้อำนวยการและมีปลัดกรุงเทพมหานครเป็ฯกรรมการ และ
เลขานุการ รับผิดชอบบูรณาการในระดับกรุงเทพมหานคร

- ระดับจังหวัด ศตจ.ได้จัดตั้งศูนย์อำนวยความสะดวก
ต่อสู้ เพื่อเอาชนะความยากจนจังหวัด (ศตจ.จ.) มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็ฯ
ผู้อำนวยการ และปลัดจังหวัด เป็ฯกรรมการและเลขานุการรับผิดชอบบูรณาการในระดับจังหวัด

- ระดับอำเภอ กิ่งอำเภอ ศตจ. ได้จัดตั้งศูนย์อำนวยความสะดวก
ปฏิบัติการต่อสู้ เพื่อเอาชนะความยากจน อำเภอกิ่งอำเภอ (ศตจ.อ./กิ่งอ.) มีนายอำเภอ/
ปลัดอำเภอ ผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอเป็ฯผู้อำนวยการ และปลัดอำเภอที่ใดรับ
มอบหมายเป็ฯกรรมการและเลขานุการรับผิดชอบบูรณาการในระดับอำเภอ/กิ่งอำเภอ

- ระดับตำบล/เทศบาล ในองคกรปกครองส่วนท้องถิ่น
ในพื้นที่ นั้น ๆ พิจารณาจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้ เพื่อเอาชนะความยากจน ตามความจำเป็น
ที่เห็นสมควรรับผิดชอบการบูรณาการในระดับ ตำบล /เทศบาล /เขตนอกจากนี้ยังได้สั่งการให้
กระทรวงและ หน่วยงานสว.กลางที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการแกไขปัญหาความ
ยากจน พิจารณาจัดตั้งศูนย์อำนวยความสะดวก เพื่อเอาชนะความยากจนของสว.ราชการนั้น
อีกสว.หนึ่งเพื่อบูรณาการและกำกับดูแลการปฏิบัติงานของหน่วยงานในสังกัด ให้เป็ไปตาม
ตามที่ ศตจ.กำหนด โดยในสว.ของกระทรวงมหาดไทยได้จัดตั้งศูนย์อำนวยความสะดวก เพื่อ
เอาชนะความยากจนกระทรวงมหาดไทย (ศตจ.มท.) ทำหน้าที่บูรณาการกำกับการและตรวจสอบ
ติดตามการปฏิบัติงานต่อสู้ เพื่อเอาชนะความยากจนในพื้นที่ต่าง ๆ

(3.6) แนวทางการต่อสู้ เพื่อเอาชนะความยากจนได้
กำหนดแนวทางการต่อสู้ เพื่อเอาชนะความยากจนไว้เป็ 3 ระยะ

- ระยะที่ 1 ปี พ.ศ. 2547 เป็ขั้นตอนการบูรณาการ
แนวคิด

จดทะเบียนสำรวจตรวจสอบ วิเคราะห์ □ □ ปัญหาความเดือดร้อน □ □ ของประชาชน และเร่ง □ □ แก้ □ □ ไข □ □ ปัญหาความเดือดร้อน □ □ ที่สำคัญของประชาชนโดยเฉพาะการแก้ไข □ □ ปัญหาหนี้สินของประชาชนการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ ที่ทำกิน น้ำ ที่อยู่ □ □ อาศัย และการส่งเสริมอาชีพและ การมีงานทำ

- ระยะที่ 2 ปี □ □ พ.ศ. 2548-2549 เป □ □ ่甸ขั้นตอนของการขยาย ผลการแก้ไข □ □ ปัญหาความเดือดร้อน □ □ อด □ □ ่าง ๆ ของประชาชนให้ □ □ หหมดสิ้นไปโดยเร็ว

- ระยะที่ 3 ปี □ □ พ.ศ. 2550-2551 เป □ □ ่甸ขั้นตอนการสร □ □ ้าง ความยั่งยืน ในการแก้ไข □ □ ปัญหาความยากจน และป □ □ ัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง □ □ อด

(3.7) การอำนวยการของฝ □ □ ายเลขานุการร □ □ วม ศตจ. ได □ □ มอบหมายหน □ □ ้าที่ความรับผิดชอบให้ □ □ เลขานุการร □ □ วม ศตจ. รับผิดชอบดำเนินการดังนี้ (www.thairakthai.or.th : 2 ตุลาคม 2547)

- ปลัดกระทรวงมหาดไทยและอธิบดีกรมการปกครอง รับผิดชอบงานการติดตามการทำงาน และการรายงานผลการดำเนินการของ ศตจ.

- เลขาธิการคณะกรรมการป □ □ อดกันและปราบปรามยาเสพติด รับผิดชอบงานการกำหนดยุทธศาสตร์ □ □ ของศูนย์ □ □ อำนวยการต □ □ อดสุ □ □ เพื่อเอาชนะความยากจน แห □ □ ้งชาติ

- รองเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห □ □ ้งชาติที่ได □ □ ้รับมอบหมาย รับผิดชอบงานติดตามประเมินผลการแก้ไข □ □ ปัญหาความ ยากจนในภาพรวมของ ศตจ.

- ประธานกรรมการสถาบันพัฒนาองค □ □ กรชุมชนรับผิดชอบงาน การประสานการปฏิบัติของ ศตจ. กับองค □ □ กรภาคประชาชน

2.2.4 แนวคิดและทฤษฎีกระบวนการมีส □ □ วนร □ □ วม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้ □ □ วิจัยได □ □ ศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง □ □ อดกับ กระบวนการมี

ส □ □ วนร □ □ วมเกี่ยวกับความหมายของการมีส □ □ วนร □ □ วม ทฤษฎีการมีส □ □ วนร □ □ วม และการวิจัย เิงปฏิบัติการแบบมีส □ □ วนร □ □ วมดังรายละเอียด ต □ □ อดไปนี้

2.2.4.1 ความหมาย

(1) จากรายงานการประชุมของ The Ad Hoc Group of Experts เรื่ □ □ อด “Populist Participation as a strategy for promoting community - level action and national development” ได □ □ กล □ □ าว □ □ วด □ □ าว □ □ าว “ คำ □ □ าว การมีส □ □ วนร □ □ วมของประชาชนนั้นจะต □ □ อดดูบริบท (Context)

ของแต่ □ ละประเทศ และสภาพเศรษฐกิจสังคมการเมืองของประเทศนั้น” (Department of International Economic and Social Affairs, United Nations. 1981 : 5 อ □ างถึงใน พัชนีทร □ แก □ วหา. 2543 : 24) และที่ประชุมได้ □ เสนอความหมายของการมีส □ วนร □ วมของประชาชนไว้ □ กว □ าง ๆ คือ การมีส □ วนร □ วมของประชาชนจะนำมาซึ่งโอกาสที่จะทำให้ □ สมาชิกของชุมชนและสังคมสามารถเข □ ้ามามีส □ วนร □ วมอีกทั้งมีอิทธิพลในกระบวนการพัฒนาและในการแบ □ งสรรผลของการพัฒนาอย □ างเป □ นธรรมชาติ ซึ่งหมายถึง การเข □ ้ามามีส □ วนร □ วมของประชาชนอย □ างเท □ ่าเทียมกันในประเด็นของ

(1.1) การสนับสนุนกระบวนการพัฒนา

(1.2) การแบ □ งสรรผลประโยชน์ □ จากการพัฒนาอย □ างเป □ นธรรมชาติ

(1.3) การตัดสินใจในรูปของการกำหนดเป □ าหมาย การวางนโยบาย การวางแผน และการปฏิบัติตามทั้งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

(2) อลาสเตียร์ □ (Alastair. 1982 : 18 อ □ างถึงใน พัชนีทร □ แก □ วหา. 2543 : 27) ได้ □ ให □ คำจำกัดความว □ การมีส □ วนร □ วมจะต □ องประกอบด้ □ วย 4 มิติ ดังนี้

(2.1) มิติที่ 1 คือ การมีส □ วนร □ วมในการตัดสินใจ □ ่าอะไรควรทำ

(2.2) มิติที่ 2 คือ การมีส □ วนร □ วมลงมือปฏิบัติการตามที่ตัดสินใจ

(2.3) มิติที่ 3 คือ การมีส □ วนร □ วมในผลประโยชน์ □ ที่เกิดจากการ

ดำเนินการ

(2.4) มิติที่ 4 คือ การมีส □ วนร □ วมในการประเมินผล

(3) การมีส □ วนร □ วมของประชาชน หมายถึง การเป □ ดโอกาสให้ □

ประชาชนได้

เข □ ้ามีส □ วนร □ วมในการคิดริเริ่มการพิจารณาตัดสินใจการร □ วมปฏิบัติ และการร □ วมรับผิดชอบในเรื่อง

ต □ างๆ อันมีผลกระทบ มาถึงตัวของประชาชนเอง (ยูวัฒน์ □ วุฒิเมธี. 2534 : 75) การมีส □ วนร □ วมในชุมชนในการพัฒนา หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส □ ่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร □ างโอกาสให้ □ ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส □ วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิและองค์ □ การอาสาสมัคร รูปแบบต □ าง ๆ ให้ □ เข □ ้ามามีส □ วนร □ วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร □ วมกันให้ □ บรรลุตามวัตถุประสงค์ □ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ □ (ไพรัตน์ □ เตชะรินทร์ □ . 2527 : 24)

(4) การมีส □ วนร □ วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ ควบคุมการใช □ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ □ เพื่อประโยชน์ □ ต □

อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็น นอย างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกในสังคม ในการมี วนร วม ประชาชนได้ พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปแบบของการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเอง างเป นตัวของตัวเอง (ทวีทอง หงส วิวัฒน์ . 2527 : 2)

(5) องค์ การสหประชาชาติได้ ใ ความหมายของคำ ำ การมี วนร วมไว้ ำจะ

ต องครอบคลุมถึงประเด็นต ำไปนี้ (ไฟโรจน สุขสัมฤทธิ์. 2517 : 16)

(5.1) การที่ประชาชนมี วนร วมในผลประโยชน์ ที่เกิดขึ้นในโครงการ

(5.2) การที่ประชาชนมี วนร วมช วยเหลือในการปฏิบัติตามโครงการ

(5.3) การที่ประชาชนมี วนร วมในการตัดสินใจตลอดกระบวนการและได้ แสดงระดับ การมี วนร วมของประชาชนไว้ 7 ระดับดังนี้

- ระดับที่ 1 ถูกบังคับ ไม่ มี วนร วมเลย

- ระดับที่ 2 ถูก ำ มี วนร วม น อย

- ระดับที่ 3 ถูกชักชวน มี วนร วม น อย

- ระดับที่ 4 ถูก ำ สัมภาษณ์ ความต องการ มี วนร วม

ปานกลาง

- ระดับที่ 5 มีโอกาสเสนอความเห็น มี วนร วมปานกลาง

- ระดับที่ 6 มีโอกาสเสนอโครงการ มี วนร วมระดับสูง

- ระดับที่ 7 มีโอกาสตัดสินใจ วยตนเอง มี วนร วมในอุดมคติ

(6) ป เตอร โอคเลย (Peter. 2533 : 19-20) ได้ ำสรุปรวบรวมความหมายที่เจาะจงของคำ ำ การมี วนร วมไว้ ดังนี้

(6.1) การมี วนร วม คือ การพิจารณาถึงการมี วนร วมช วยเหลือโดยความสมัครใจของประชาชนต ำโครงการใดโครงการหนึ่งที่คาด ำจะส ำงผลต อการพัฒนาชาติ แต่ ไม่ ได้ ำหวัง ำจะให้ ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการหรือวิจารณ์ ำเนื้อหาของโครงการ

(6.2) การมี วนร วม ในความหมายที่กว ำ หมายถึง การให้ ประชาชน ำ ลึกตื่นตัวเพื่อที่จะทราบถึงการรับความช วยเหลือและตอบสนองต ำโครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็สนับสนุนความริเริ่มของคนในท ำงถิ่น

(6.3) การมีสโวนรโวม คือ การให้ประชาชนเขามาเกี่ยวข้องของ
ในกระบวนการของการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินโครงการ แต่รโวมรับผลประโยชน์จาก
โครงการพัฒนา นอกจากนี้ ยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้น ๆ ด้วย

(6.4) การมีสโวนรโวมของประชาชนในการพัฒนานั้น คือ การที่
ประชาชนได้เขารโวมอยางแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจตางๆ ในเรื่องที่จะมี
ผลกระทบตอเขา

(6.5) การมีสโวนรโวมในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจะมีทั้งสิทธิ
และสำรวจตรวจสอบ ความจำเป็ในเรื่องสุขภาพอนามัย และระดมทรัพยากรทอองถิ่นและเสนอ
แนวทาง

แกไขใหม่ๆ เซ็นเดียวกับการกอตั้ง และดำรงรักษาองคกรตางๆ ในทอองถิ่น

(6.6) การมีสโวนรโวมนั้น จะตอองเป็นมีกระบวนการดำเนินอยอ
างแข็งขัน ซึ่งหมายถึงวอบุคคล หรือกลุ่มที่มีสโวนรโวมนั้นได้เป็นผู็มีความคิด
ริเริ่มนั้น

(6.7) การมีสโวนรโวมคือ การที่ได้มีการจัดการที่จะไข ความ
พยายามที่จะเพิ่มความสามารถที่จะควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันตางๆ ในสภาพ
สังคมนั้นๆ ดังนี้ โดยที่กลุ่มที่ดำเนินการและความเคลื่อนไหวที่จะดำเนินการนี้ไม่ถูกควบคุม
โดยทรัพยากร และระเบียบตางๆ

2.2.4.2 ทฤษฎีการมีสโวนรโวม

(1) ลอวเดอริค และ ลาร์โตส (Lowdermick and Lartos. 1980 :
694-700 อางถึงใน พัชรินทร์ แก้วขาว. 2543 : 31) ได้เสนอขั้นตอนของยุทธศาสตร์
การมีสโวนรโวมเพื่อพัฒนาชนบทไวอ 7 ขั้นตอน คือ

(1.1) การสำรวจขั้นตอน (Preliminary Reconnaissance)

(1.2) การศึกษาเพื่อจัดลำดับความ หรือเรียงลำดับความสำคัญของป
ญหา (Priority Problem Identification Studies)

(1.3) การแสวงหาแนวทางแกไข (Search of Solutions)

(1.4) การกำหนดทางแกปญหา (Assessment of Solution)

(1.5) การปฏิบัติตามโครงการ (Project Implementation)

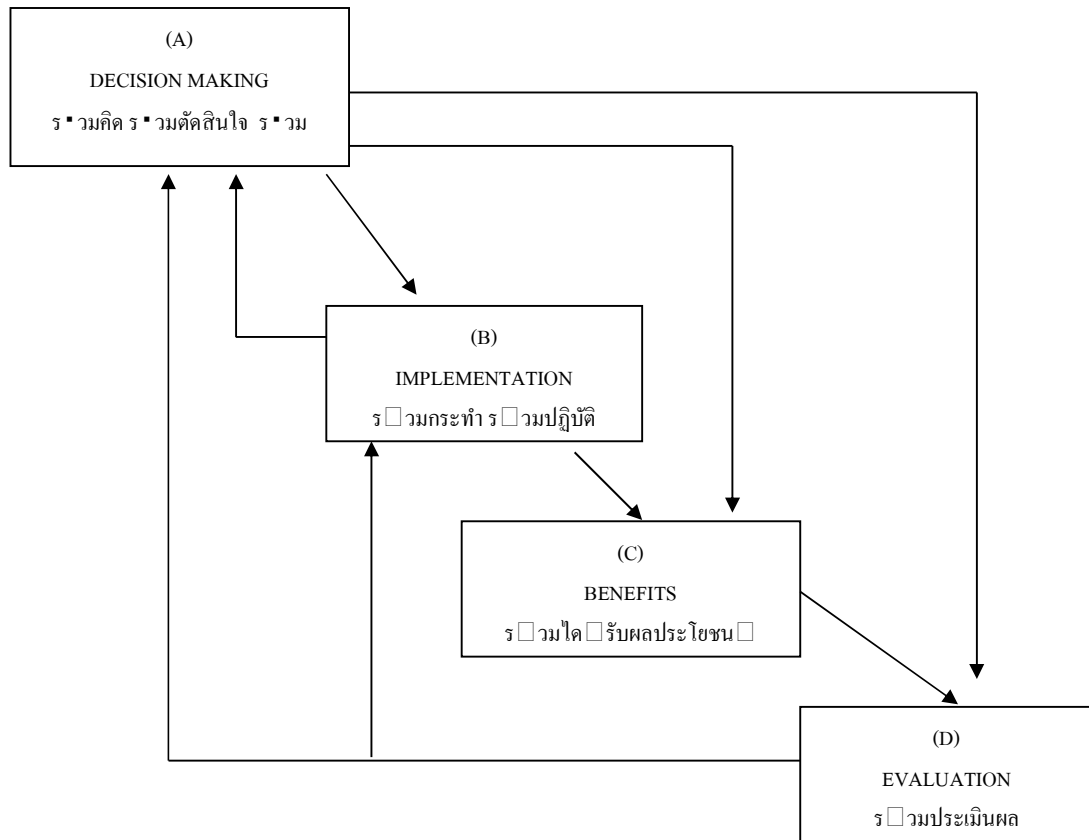
(1.6) การประเมินผลโครงการ (Formal Project Evaluation)

(1.7) การพิจารณาทบทวนโครงการหรือดำเนินการให้บรรลุผล

(Project

Reconsideration of Completion)

(2) นอร์แมน (Norman Uphoff. 1980 : 213-218 อ้างถึงใน รัช สุธฤกุลสมบัติ. 2537 : 36) ได้กล่าวถึงทฤษฎีนี้ว่า การมีส่วนร่วมขององค์การเป็ นส่วสำคัญใน การทำให้องค์การมีความเจริญและประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม และการมีส่วนร่วมของ Norman Uphoff ได้แบ่งขั้นตอนในการทำงานร่วมกัน รวมถึง การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนแสดงได้ ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงขั้นตอนในการทำงานร่วมกัน รวมถึงการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน
ที่มา : นอร์แมน (Norman Uphoff. 1980 : 213 อ้างถึงใน รัช สุธฤกุลสมบัติ. 2537 : 36)

จากแผนภูมิที่ 1 เห็นได้ว่า นอร์แมน แบ่งชนิดของการมีส่วนร่วม ออกเป็น 4 ชนิด

ดังนี้

- การมีส วนร วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย
 วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่มการตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

- การมีส วนร วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย
 วย การสนับสนุน านทรัพยากรการบริหาร และการประสานความร วมมือ

- การมีส วนร วมในผลประโยชน์ (Benefit) อันได้ แก ผลประ
 โยชน ทางวัตถุ ผลประโยชน์ ทางสังคม หรือแม แต่ ผลประโยชน์ ในส วนบุคคล

- การมีส วนร วมประเมินผล (Evaluation) จากการปฏิบัติการ วม
 กันนำผลที่ได้ รับมาประเมินผลความสำเร็จหรือไม่ สำเร็จ เพื่อหาผลสัมฤทธิ์โดยมีเครื่องมือ
 วัดผลสัมฤทธิ์

(3) หลักการและโดยการปฏิบัติการมีส วนร วมของประชาชน (พัชรินทร์
 แก ษา. 2543 : 32) ได้ กล าว ำ ทั้งโดยหลักการและโดยการปฏิบัติการมีส วนร วม
 ของประชาชน คือ สิ่งที ส วนทางกับการรวมศูนย์ อำนาจการตัดสินใจ และการลดบทบาทของ
 ประชาชนทั้งในเมืองและในชนบทให้เป นเพียงผู้ ถูกกำหนดในการพัฒนา แต่ แก นของ
 เนื้อหาการมีส วนร วมของประชาชนนั้น ไม่ แตกต างกัน คือ

(3.1) ประชาชนเป นผู้ ตัดสินใจหรือเป นผู้ กำหนดการพัฒนาอย
 างเป น
 ตัวของตัวเอง

(3.2) การพัฒนา งเน นการพัฒนาขีดความสามารถของประชาชน
 เพื่อลดการพึ่งพา และการพัฒนาตนเอง

(3.3) กระบวนการพัฒนานั้นเป นการพัฒนาที่เริ่มจากประชาชน โดยรัฐ
 จะต องกระจายอำนาจให้ แก ชุมชน

(4) กระบวนการมีส วนร วมของคนในชุมชน จากหลักการของ UNDP
 โดยแบ งการมีส วนร วมเป น 6 ขั้นตอน (กฤษณา วงษาสันต์. 2543 : 6) คือ

(4.1) ขั้นตอนที่ 1 ร วมค นหาร วมเรียนรู้

(4.2) ขั้นตอนที่ 2 ร วมคิด

(4.3) ขั้นตอนที่ 3 ร วมตัดสินใจ

(4.4) ขั้นตอนที่ 4 ร วมปฏิบัติ

(4.5) ขั้นตอนที่ 5 ร วมแก ไขป ญหา

(4.6) ขั้นตอนที่ 6 ร วมติดตามประเมินผล

2.2.4.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีผู้ร่วม (Participatory Action

Research: PAR)

(1) ความหมาย และความสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีผู้ร่วม (PAR)

(1.1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีผู้ร่วมเป็นการวิจัยที่เป็กระบวนการทางประชาธิปไตย โดยที่บุคคลจำนวนหนึ่งนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยและการปฏิบัติ ด้วยตนเองสามารถแก้ไข ปัญหาหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในสังคม

(1.2) การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีผู้ร่วม (PAR) เป็แนวทางการพัฒนาตนเองขององค์กร และชุมชน โดยองค์กรหรือชุมชนจำกัดองวิเคราะห และรู้จักตัวตนของตนเอง และร่วมมือกับผู้วิจัยในการกำหนด เป้าหมาย วิธีการในการพัฒนาอย่างเป็ระบบโดยอาศัยกระบวนการสร้งการมีผู้ร่วมเป็วิธีการที่จะช่วยให้ประชาชนสามารถควบคุมวิถีชีวิตของตนเอง โดยสร้งองคค์ความรู้ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และนำองคค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับมาปรับปรุง แก้ไขปัญหา ซึ่งอาจจะมีการเปลี่ยนแปลง โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนนั้น ๆ

(2) หลักการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีผู้ร่วมยึดหลักการสำคัญ ดังนี้

(2.1) ให้ค่าความสำคัญและเคารพองุมิฐูของชาวบ้าน โดยยอมรับว่าความรู้ที่เป็นมาตลอดจนระบบการสร้งความรู้ และกำเนิดความรู้ในวิธีที่แยบยลแตกต่าจากนักวิชาการยังเป็นสิ่งที่ปฏิบัติและยอมรับกันแพร่หลายในหมู่ชาวบ้าน คนด้อยโอกาสในสังคม เพื่อเป็นหนทางในการแก้ปัญหในการดำรงชีวิต

(2.2) ปรับปรุงความสามารถ และศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยวิธีการส่งเสริมระดับและพัฒนาความเชื่อมั่นในตัวเอง ให้สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาซึ่งเป็การนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์แทนที่จะเพิกเฉยละเลย เหยียดหยามว่าเป็นสิ่งไร้คุณค่า

(2.3) ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้านและคนด้อยโอกาสในสังคม โดยให้ได้รับความรู้ที่เกิดขึ้นในระดับสังคมของเขาและสามารถที่จะทำความเข้าใจ แปลความหมายตลอดจนนำไปใช้ได้อย่างเหมาะสม

(2.4) สนใจในบริบทศัของชาวบ้าน โดยการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีผู้ร่วมจะช่วยให้เห็นคำถามที่ตรงกับปัญหาของชาวบ้าน เช่น การถูกกีดกันหรือแปลกแยก (Alienated) จากผืนดินและทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ การต้งนรนต์

อสูรกับแรงบีบคั้นจากผู้มีอิทธิพล ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เป้าคำถามที่นักวิจัยรูปแบบเก๋ๆ ไม่น่าใครนึกถึงและไม่เคยเป็นจุดเน้นในการค้นหาความรู้มากจน

(2.5) ปลดปล่อยความคิดการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จะช่วยให้อาสาสมัครและคนรอบข้างมีโอกาสในสังคม สามารถใช้ความคิดเห็นของตนอย่างเสรีในการมองภาพเหตุการณ์ และปัญหาของตนเอง สามารถยื่นหยัดต่ออำนาจลึกลับอิทธิพลจากภายนอก หรือจากอำนาจกดขี่ของผู้มีอำนาจ

(3) แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

(3.1) มาแกว (Maguire. 1987 : 26) ได้กล่าวถึง การวิจัย

ปฏิบัติการ

อย่างมีส่วนร่วมว่า เป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประกอบด้วยการรวบรวมการค้นคว้าทางสังคม (Social Investigation) การให้การศึกษา (Education) และการกระทำ (Action) เพื่อจะให้กลุ่มผู้ถูกกดขี่หรือผู้ด้อยโอกาสในสังคม ได้มีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ของสังคมนั้น ๆ

(3.2) สุภางค จันทวานิช (2531 : 26) กล่าวว่าการวิจัยเชิง

ปฏิบัติการ

แบบมีส่วนร่วมหมายถึง วิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัย (อาสาสมัคร) เข้ามามีส่วนร่วมวิจัยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาการดำเนินการ การให้ข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนหาวิธีแก้ไขปัญหานั้น ๆ กระบวนการวิจัยดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างอาสาสมัครกับผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้น ๆ อาสาสมัครจะคอย ๆ เรียนรู้ด้วยตนเองด้วยวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้ ข้อมูลที่ได้จะมีความชัดเจน สะท้อนความคิดของอาสาสมัคร

ตลอดจนนิสัย

ใจคอ ความต้องการและแบบแผนการดำเนินชีวิตของชุมชนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ใช้วิธีการเช่นเดียวกับการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นส่วนใหญ่ เริ่มตั้งแต่การเข้านาม และสร้างความสัมพันธ์ การสังเกต การสัมพันธ์ และการวิเคราะห์ ซึ่งจะเน้นการมีส่วนร่วมของอาสาสมัคร

แต่มีขั้นตอนมากกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพเพราะต้องมีการปฏิบัติ หรือกิจกรรมเพิ่มเข้ามาตลอดจนการติดตามและปรับปรุงแก้ไขกิจกรรมนั้น

(3.3) อมรา พงศาพิชญ์ (2537 : 32) ได้ให้คำนิยามของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยที่ประชาชนเขามามีส่วนร่วม คือ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชุมชน โดยนักวิจัยและ ชาวบ้านร่วมกันศึกษาชาวบ้านตั้งคำถาม ชวนให้ชุมชนออกมาและอยู่ในที่ที่วิจัยด้วยกัน เน้นการให้ความสำคัญกับชุมชน และความคิดชาวบ้าน การเก็บข้อมูล เป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบ Two-way Communication และการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน นักวิจัย และชาวบ้านศึกษาสภาพชุมชนร่วมกันรวมทั้งแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหในการศึกษาชุมชนจึงศึกษาชุมชนโดย เน้นการศึกษาปัญหา และศึกษาทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อช่วยแก้ปัญหา

(3.4) อุทัย ดุลยเกษม (2536 : 14) กล่าวถึง การวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยประชาชนมีส่วนร่วมว่า เป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนผู้เคยเป็นประชากรที่ถูกวิจัย กลับบทบาทเปลี่ยนเป็นผู้นำร่วมในการทำวิจัย โดยการมีส่วนร่วมนี้จะตั้งองค์ตลอดกระบวนการวิจัย นับแต่ การตัดสินใจว่าควรมีการศึกษาวิจัยในชุมชนนั้น หรือไม่ การประมวลเหตุการณ์ หลักสูตรและข้อมูล เพื่อกำหนดปัญหาวิจัย การเลือกกระบวนการดำเนินงาน การสร้างเครื่องมือ การเก็บข้อมูล วิเคราะห์ และเสนอสิ่งที่ค้นพบ จนกระทั่งถึงการกระจายความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การปฏิบัติ

(3.5) กรุนด์ี้ และ เคมมิส (Grundy and Kemmis. 1981 : 65 อธิบายถึงในพัชรินทร์ แก้วขาว. 2543 : 24) ชี้ว่าในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คนที่ร่วมวิจัยต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ และลักษณะการดำเนินงานในการวิจัยอย่างเหมาะสม โดยมีการร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ วางแผน การกระทำตามแผน และประเมินผลทุกกิจกรรมอย่างเป็นระบบ มีการประเมินตัวเองไปพร้อมกับ การรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนร่วมงาน เมื่อเวลาที่ดำเนินงาน อาจขยายแวดวงของผู้ร่วมวิจัยในโครงการไปอีก แต่ต้องมีกระบวนการที่พยายามรักษาการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันระหว่างทีมงานทุกคนไว้ให้ได้

(4) แนวคิดพื้นฐานและวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

(4.1) ขนิษฐา กาญจนรังสี (2544 : 80) ได้เสนอแนวคิดพื้นฐานในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังต่อไปนี้

1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ การวิจัยเริ่มต้นจากสถานการณ์ที่เปราะบางจริงในขณะหนึ่ง เคลื่อนที่

ไปยังสถานการณ์ ที่ควรจะเป็น นอนาคต ซึ่งไม่ อาจทำนายได้ โดยการเคลื่อนที่ดังกล่าว อาจเกิดขึ้นได้ ทั้งจากการเปลี่ยนแปลงเองในสถานการณ์ นั้น ถูกกระทบจากเหตุการณ์ แวดล อมนอกกระบวนการวิจัย และเกิดจากกระบวนการวิจัย รวมทั้งผู้ ร วมในการวิจัยเอง การเกิดขึ้นของการเปลี่ยนแปลงจะ ึ่งถูกเก็บมา เป็น นส วนหนึ่งของการวิเคราะห์ และตัดสินใจในการเคลื่อนไหวของกิจกรรม อ ะมาในกระบวนการวิจัยเสมอ ดังนั้นกระบวนการวิจัยจึง ึ่งมีลักษณะยืดหยุ่น น และปรับเปลี่ยนได้ กำหนดเวลาอาจคลาดเคลื่อนไม่ มีความแน่นอนสภาพ ัญหา แนวทางการแก ไข ัญหา และกิจกรรมแก ไข ัญหาไม่ สามารถกำหนดไว้ ล ่วงหน ่าได้

2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส วนร วมจะประสบความสำเร็จได้ เมื่อนักวิจัยและผู้ ึ่งเกี่ยวข้อง ึ่งมีความเชื่อว ่า คนทุกคนมีศักยภาพและความสามารถในการคิดและการทำงานร วมกันเพื่อชุมชนที่ดีขึ้น ภูมิป ัญญาท ึ่งถิ่นมีความสำคัญเช ึ่งเดียวกับภูมิป ัญญาของนักวิจัยนักวิชาการ หรือนักพัฒนา และทุกสิ่งทุกอย่าง ้างในชุมชน ทั้งเรื่องของความรู้ ึ่งความชำนาญ ทรัพยากรที่มีอยู่ ึ่งและจะหาได้ ึ่งในอนาคตจะ ึ่งได้ ึ่งรับการจัดสรรอย ้างเท ึ่งเทียมกัน

3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส วนร วม จะ ึ่งเริ่มจากความรู ึ่งลึกของคนที่ม ึ่ง ัญญา หรือความต ึ่งองการของชุมชน แล ึ่งเคลื่อนสู่ ึ่งการสร ้างความเช ึ่งใจ และการกระทำที่ ึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเองและชุมชน ทั้งในมิติของป ัญญา จิตใจ และกายภาพ

4) กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส วนร วม เป็น ึ่งกระบวนการที่ ึ่งดำเนินการ อย ้างต ึ่งเนื่องและไม ึ่งสิ้นสุดในวงจร แต่ ึ่งเป็นการเริ่มเพื่อนำไปสู่ ึ่งวงจรใหม่ ึ่งซึ่งเป ึ่งนวงจรของการแสวงหาความรู้ ึ่งและการกระทำ โดยวงจรนี้จะดำรงอยู่ ึ่งและดำเนินต ึ่งต่อไปได้ ึ่งทราบเท ึ่งที่คนในชุมชนยังสามารถมีส ึ่งวนร ึ่งวมกันวิจัยอยู่ ึ่งได้

(4.2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย ้างมีส วนร วมนี้ มีเป ึ่งหมายการส่งเสริมให้ ึ่งคนในชุมชนได้ ึ่งเรียนรู้ ึ่งได้ ึ่งพัฒนาตนเองในการนำไปสู่ ึ่งการพัฒนาชุมชนและสังคมทุกท ึ่งาน ซึ่งสามารถจำแนกวัตถุประสงค์ ึ่งของการวิจัยได้ ึ่งดังนี้

1) เพื่อปลูกจิตสำนึกให้ คนในชุมชนได้ ตระหนักใน ปัญหาของตนเองและเกิดความตระหนักในบทบาทหน้าที่ที่ความรับผิดชอบของตน มี วนร วมแก ไขป ญหาของตนเองและชุมชน

2) เพื่อดำเนินการวิจัยโดยเน นการวิเคราะห์ การเก็บรวบรวมการวิเคราะห์ อย างเป นวิทยาศาสตร์ เพื่อช วยในการตัดสินใจกำหนดป ญหา และแนวทางในการแก ไขป ญหารวมทั้งดำเนินการแก ไขป ญหา วยตนเอง โดยอาจร วมกับองค กรและหน วยงานต าง ๆ ซึ่งมีหน าที่รับผิดชอบในเรื่องนั้น ๆ

3) เพื่อร วมกับชุมชนในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

4) เพื่อส ่งเสริมการรวมกล ุมและการทำงานร วมกันในการแก ไข ป ญหาและการพัฒนาชุมชน อีกทั้งผลักดันให้ กิจกรรมทั้งหมดดำเนินไปได้ อย างต อยเนื่อง

(5) ขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัยแบบ PAR มีขั้นตอนที่สำคัญ ๆ ในการดำเนินการอยู่ 2 ขั้นตอนหลัก (สุริยา วีรวงศ. 2538 : 49) ดังต อยไปนี้

(5.1) ขั้นตอนการเตรียมการ (Pre-Research Phase)

1) การคัดเลือกชุมชน พื้นที่เป าหมายและการเข าส วมชน (Selecting and Entering Community) ช ้อมูลชุมชนเป นสิ่งสำคัญและเป นประโยชน์ อย างยิ่งใน การนำมาประกอบการพิจารณาตัดสินใจเลือกพื้นที่ดำเนินการ ช ้อมูลดังกล่าวควรเป นช ้อมูลทุก ๆ ด าน อาทิ ภายภาพ ชีวภาพ สังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การสื่อสาร การใช้ เทคโนโลยี ฯ ในการรวบรวมช ้อมูลดังกล่าวควรรวบรวมทั้งช ้อมูลที่เป นเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ สำหรับ แผล งช ้อมูลในขั้นตอนนี้จะเป นแผล งช ้อมูลจากพื้นที่หรือหน วยงานราชการ อาทิ กชช. 2 ค ๖ปฐ. และช ้อมูลองค กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องช องกับหัวเรื่องวิจัยและพัฒนาที่กำหนดไว้ หรือนักวิจัยจะดำเนินการจัดเก็บเองโดยการสำรวจชุมชน (Survey) มีการติดต อกับผู นำและบุคคลสำคัญในชุมชนเป นเบื้องต้น นไว

2) การสร างความสัมพันธ์ (Building-up Rapport) การเริ่มวางโครงการวิจัย และพัฒนาในชุมชนมิได้ ขึ้นอยู่ กับเจตจำนงของผู วิจัยฝ ายเดียว อยมต อยขึ้นอยู่กับ จัยความพร อมของชุมชนด วย นักวิจัยจะต อยเริ่มดำเนินการสร างความสัมพันธ์ กับชาวบ าน ด วยการแนะนำตนเองชี้แจงวัตถุประสงค์ ของโครงการทั้งในรูปของการพูดคุยอย างไม่ เป นทางการ และการจัดประชุมกึ่งทางการรวมทั้งการประชาสัมพันธ์ โครงการให้ ชุมชนได้ รับร

3) การไปพักอาศัยอยู่ กับชาวบ านเป นวิธีสร าง

ความสัมพันธ์

ขั้นต นที่ดีที่สุด ประเด็นสำคัญ คือ การปฏิบัติตนของนักวิจัยต องสอดคล้อง องกับวิถีชีวิตชุมชน นักวิจัยควรรร วมกิจกรรมทุกอย่าง างของชุมชน โดยไม่ แสดงความรังเกียจหรือไม่ เต็มใจ การกระทำดังกล าว เป นเครื่องช วยให้ นักวิจัยเข ่าใจโลกทัศน์ ของชาวบ านใด เร็วขึ้น และพร วมกันนั้น ชาวบ านก็ยอมรับนักวิจัยเป นสมาชิกของชุมชนได้ โดยสนิทใจ เมื่อนักวิจัยได้ สร างความค ้นเคยกับชาวบ านแล ้ว จะวางตัว เป นคนนอกไม่ ุย งเกี่ยวกับชีวิตของชุมชนไม่ ใด เพราะชาวบ านจะคาดหวังให้ เข ามา มีส วนรร วม ถ ่าไม่ ทำจะขาดความศรัทธา และไม่ตรี นักวิจัยต องแสดงความเป นผู้ มีน้ำใจที่เอื้ออาทร ต าชชาวบ าน เข น รับปากทำภารกิจที่ชาวบ านขอ องรับฟ งเรื่องราวทุกข์ ร ोन ให้ คำปรึกษาในเรื่องที่ชาวบ านต องการ สิ่งเหล ่านี้ช วยโครงการพัฒนาดำเนินไปด วยดี

4) ในบางกรณีนักวิจัยอาจสร างความสัมพันธ์สนมกับคนในชุมชน คนใดคนหนึ่งเป นพิเศษและให้ คนนั้นเป นกุญแจแนะนำคนอื่น ๆ ต ่อไป ซึ่งนักสังคมวิทยาเรียกวิธีการนี้ว่า Snow Ball Sampling Technique คือ การเริ่มจากคน ๆ หนึ่งไปสู่ กลุ มคนที่ศึกษา อย ๆ พอกพูนขึ้นเหมือนกล อนหิมะที่กลิ้งไปแล ้วมีขนาดใหญ่ ขึ้นเรื่อย ๆ การเข ากกลุ มตามเพศและวัย เข น กลุ มแม่ และเด็ก กลุ มคนชรา กลุ มสมาชิกสภากาแพ ก ช วยให้ สร างความสัมพันธ์ ใด ดี และ ใด ช วมูล ที่ดี โดยเฉพาะช วมูลเกี่ยวกับการเมืองในท องถิ่น และโครงสร างความสัมพันธ์ ในชุมชนนั้น ๆ

(5.2) ขั้นตอนการวิจัย (Research Phase)

1) การศึกษาและการวิเคราะห์ ป ัญหาชุมชน (Problem Identification and Diagnosis) ในขั้นตอนนี้เป นการเน นเกี่ยวกับการศึกษาวิเคราะห์ ชุมชน และ การให้ การศึกษากับชุมชน (Community Education Participation-CEP) พร วม ๆ กันไป โดยเน น กระบวนการเรียนรู้ ด วยการฝ กปฏิบัติวิธีการจะเป นการอภิปรายถกป ัญหา (Dialogue) เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ านทั้งที่เป นการสนทนาแลกเปลี่ยนระดับบุคคลและระดับกลุ ม เพื่อเป นการประเมินป ัญหาและความต องการของชุมชน (Needs Assessment) พร วมกันไปกับ การประเมินความเป นไปได้ เกี่ยวกับบ านทรัพยากร (Resource Assessment) ที่มีอยู่ ั้งในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งที่เป นทรัพยากร

มนุษย์ โดยเฉพาะภูมิปัญญา องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรจากหน วยงานต างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้เพื่อจะได้ นำทรัพยากรต าง ๆ ดังกล วมาใช้ ในการกำหนดแผนเพื่อการจัดทำโครงการต ไปได้

2) การพิจารณาความเหมาะสมและความเป นไปได้ ของโครงการ (Project Appraisal and Identification) ตามที่โครงการ “PAR” เน นย้ำให้ สมาชิกในชุมชนเป นผู้ มี

ส วนร วมอย างจริงจังในการกำหนดป ัญหาความต องการของชุมชน การประเมินทรัพยากรที่มีอยู่

เพื่อนำทรัพยากรเหล านั้นมาใช้ ให้ เกิดประโยชน์ สูงสุด ตลอดจนการตัดสินใจ การเจรจา ต่อรอง และการจัดการเพื่อการทำโครงการใหม่ ดังนั้นเมื่อมีการวิเคราะห์ โดยการประเมินจากความต องการของชุมชนและจากการประเมินทรัพยากรชุมชนจะทำให้ ชาวบ านและนักวิจัยได้ เกิดทางเลือกหรือโครงการที่ควรดำเนินการในเงื่อนไขของทรัพยากรที่มีอยู่ อย างไรก็ตาม การหาแนวทางแก ไขป ัญหานี้ในความเป นจริงจะมีหลายแนวทาง เพราะป ัญหาในชุมชนมักมีอยู่ หลายป ัญหาช อกันอยู่ ซึ่งสภาพเช ่นนี้เป นสภาพปกติธรรมดาของปรากฏการณ์ สังคม ชาวบ านและนักวิจัยจึงจำเป นต องพิจารณา

ร วมกันว ่า ป ัญหาใดเร งต วนกว ากัน และวิธีแก ไขป ัญหาต วยวิธีใดจึงจะเหมาะสมกับพื้นที่ ความเช ากันได้ กับขนบธรรมเนียม ประเพณีของชุมชน โครงการพัฒนาที่เหมาะสมแก ป ัญหาได้ แต่ต องลงทุนสูงมากก็อาจถือว ่าเป นโครงการที่ไม่ เหมาะสม หรือมีความเป นไปได้ น อย โครงการที่ ขัดต อก านิยมของชาวบ านก็จะมีความเป นไปได้ น อยเช ่นกัน การพิจารณาในขั้นนี้จึงเป นการศึกษาความเป นไปได้ ของโครงการ เงื่อนไขอีกประการหนึ่งที่สำคัญมากคือ ชาวบ านควรมีบทบาทเป นตัวหลักในการเลือกกำหนดลำดับความสำคัญของป ัญหาแนวทางแก ไข และกำหนดโครงการหรือกิจกรรมพัฒนาที่จะทำ หน วยงานใดก็ตามไม่ ว ่าจะเป นของรัฐหรือเอกชนก็ได้ เช ่ามาถึงหมู บ านจะมาพยายามชักจูงชาวบ านให้ ร วมกิจกรรมพัฒนาที่หน วยงานนั้นกำหนดไว้ แล ว โดยไม่ สนใจกับป ัญหาที่แท้ จริง หรือความสอดคล้องกับสภาพของชุมชนนั้น ๆ ไม่ นับว ่าเป นโครงการที่ชาวบ านมีส วนร วม อย างแท จริง

3) กำหนดแผนงานโครงการและการจัดการ (Planning Phase) กิจกรรมในช ่วงนี้จะเป นกระบวนการตัดสินใจ วมกันเพื่อคัดเลือกโครงการ และกิจกรรมที่จะต องดำเนินการ ดังนั้นเพื่อความมั่นใจว ่าโครงการที่ได้ รับการคัดเลือกมานั้นเป

นโครงการที่ประชากรในชุมชนได้ เข มา มี ส วน ร วม ใน ทุก ชั้น ตอน ดัง นั้น หลัง จาก ที่ มี การ ดำเนินการผ าน ชั้น ตอน ที่ 1 มา แล ่ว ผู้ วิจัย จะ ร จะ ต ้อง มี วิธี การ ที่ จะ กระ ต ุน ให้ ชาว บ าน ได้ เข มา มี ส วน ร วม ให้ มาก ยิ่ง ขึ้น โดย การ สนับสนุน และ ช วย เหลือ จาก นักวิชาการ / นักปฏิบัติที่เชี่ยวชาญเฉพาะด าน การ พัฒนา ที่ กำหนด ใน โครงการ อาทิ นักพัฒนา าน โภชนาการ ด าน การ เกษตร ด าน การ พัฒนา อาชีพ ฯลฯ และ เพื่อ ที่ นำ ไป สู่ การ นำ โครงการ ไป ปฏิบัติ ได้ โดย จะ ต ้อง ให้ มี การ ตอบ คำ ถา ม ร วม กัน ของ กลุ ม ผู้ ดำเนินงาน ใน ประเด็น ที่ เกี่ยว กั น วั ำ โครงการ นั้น เป ็น โครงการ ที่ มี กิจกรรม อะไร ใคร เป ็น ผู้ ทำ และ ทำ อย างไร อาทิ จะ ต ้อง มี การ กำหนด บทบาท ทน ำ ที่ ความ รับผิดชอบ ใน โครงการ ดัง กล าว เช ่น การ แสวงหา งบประมาณ และ หน วย งาน สนับสนุน จะ ต ้อง มี การ กำหนด ให้ ช ัด วั ำ ใคร จะ เป ็น ผู้ รับผิดชอบ ในการ เจริญ จ อด ร และ ดึง ทรัพยากร ทั้ง ภายใน และ ภายนอก มา ใช้ ตาม ที่ กำหนด วั ใน แผน หรือ โครงการ ใน ชั้น ตอน นี้ ควร ให้ ชาว บ าน จัด ให้ มี แกน นำ เป ็น กลุ ม ทำงาน หรือ องค กร เพื่อ ร รับ การ ทำ โครงการ หรือ กิจกรรม การ พัฒนา และ มี การ สร ้าง ช อด กล ะ ะ ห าง ชาว บ าน หรือ กลุ ม ทำงาน องค กร ที่ จะ ร รับ โครงการ ที่ ค ด เลื ก ใน ช อด 3 อาจ เป ็น องค กร ที่ มี อยู่ แล ่ว ใน หมู่ ุ บ าน หรือ ใน พื้นที่ ช อด เสนอ เนะ คือ พยายาม ใช้ องค กร ที่ มี อยู่ แล ่ว ใน หลาย พื้นที่ องค กร บริหาร ส วน ท อด ถิ่น (อบต.) ได้ ทำ บทบาท ทน ำ ที่ ทาง ด าน นี้อย าง เหมาะสม แต่ ถ ำ พิจารณา จะ เห็น วั ำ องค กร ที่ มี อยู่ แล ่ว ไม่ เหมาะสม กับ วัตถุประสงค์ และ วิธี การ ทำงาน ก็ อาจ จัด ตั้ง องค กร ชุมชน ขึ้น ใหม่ เพื่อ ให้ สอดคล้อง กับ งาน ที่ จะ ทำ ให้ มาก ที่ สุด ไม่ ่ว ำ จะ เป ็น องค กร ใหม่ หรือ องค กร เดิม รายละเอียด ของ การ ทำงาน ใน โครงการ ที่ ค ด เลื ก ใน ช อด 3 จะ ต ้อง เป ็น ที่ ร ู้ กัน ดี ใน หมู่ ุ สมาชิก บทบาท ของ นักวิจัย และ หรือ นักพัฒนา ใน ระยะ นี้ คือ การ ชี้แจง รายละเอียด ของ โครงการ และ ประสาน งาน ให้ ชาว บ าน ตกลง กัน ให้ ได้ ่ว ำ ใคร จะ ต ้อง รับผิดชอบ ใน เรื่อง อะไร าง กำหนด ช อด กล ะ ะ กัน ใน รายละเอียด เกี่ยว กั บ การ ดำเนินงาน ใน ทุก ชั้น ตอน ให้ ทุกคน รับ ร ู้ ความ รับผิดชอบ ซึ่ กั น และ กั น ช อด กล ะ ะ ทุก เรื่อง จะ ต ้อง เป ็น ที่ ยอมรับ ของ ทุก ฝ่าย มีความ โปร งใส และ ตรวจสอบ ได้

4) การนำแผนไปปฏิบัติ (Implementation Phase) ขั้นตอนของการนำแผนไปปฏิบัติ เป ็น ขั้นตอน ที่ สำคัญ อี ก ชั้น ตอน หนึ่ง ซึ่ง คำ ถา ม ที่ ผู้ วิจัย จะ ต ้อง นำ ไป ใช้ ถา ม กัน ใน กลุ ม หรือ คณะ ทำงาน เพื่อ การ ดำเนินงาน ใน ชั้น นี้ คือ ทำ อะไร ที่ ไหน ใคร ทำ ทำ เมื่อไร และ ทำ อย างไร เนื่อง จาก ชั้น ตอน นี้ เป ็น การ ตัดสินใจ ปฏิบัติ งาน ตาม โครงการ ซึ่งมี ส วน เกี่ยว ข ้อง กับ ความ รับผิดชอบ ด าน การ เงิน วัสดุ และ เทคนิค ฯลฯ ซึ่ง เป ็น วั จ าย นำ เข

าของโครงการ ตามที่ได้ มี การติดต อเจอร์ชาติ อรของขอมาเพื่อการทำโครงการขั้นตอนที่ 3 โดยบุคคลที่เกี่ยวข้อง องทั้งนักวิจัย ชาวบ าน /องค กรชุมชน และนักพัฒนาที่เกี่ยวข้อง อง

5) การติดตามประเมินผลโครงการ (Monitoring and Evaluation Phase)การติดตาม และประเมินผลโครงการ นับเป นกิจกรรมที่จำเป น และขาดไม ได ในกระบวนการวิจัยแบบ “PAR” การติดตามผล หมายถึง การตรวจสอบของชาวบ าน หรือองค กรชาวบ านตลอดเวลา ว างานหรือกิจกรรมที่ได้ เริ่มทำไปในขั้นตอนที่ 4 นั้น สามารถดำเนินงานไปได อย างต อเนื่องหรือไม่ ในการตรวจสอบผู้ติดตามประเมินผลควรใช การตรวจสอบโดยคำถามชุดเดิมคือ ทำอะไร ใครทำ ทำเมื่อไรทำที่ไหนและทำอย างไร เพื่อตรวจสอบว าในระยะหลังจากที่ได้ เริ่มดำเนินงานแล วงานได ดำเนินต อยไปอย างเหมาะสมหรือมีป ัญหาอุปสรรคอย างไรหรือไม่ เพื่อที่จะได มีการจัดการแก ไขหรือปรับเปลี่ยนวิธีการให้ เหมาะสมได ทันท่วงที สำหรับกลไกในการติดตามประเมินผลนั้น อาจเป นทั้งลักษณะของการติดตามประเมินผลในรูปแบบที่มีการกำหนดระยะเวลา วิธีการ หรือมีแบบฟอร์ มเพื่อใช ในการตรวจสอบงานอย างเป นระบบ เพื่อเป นแนวทางให้ ชาวบ าน องค กรชาวบ านนำไปใช ได หรือเป นการติดตามประเมินผล โดยการ จัดกลุ มอภิปรายถึงกระบวนการของการดำเนินโครงการเพื่อหาข อบกพร องจะได แก ไขได ทันท่วงที และในขณะเดียวกันก็เพื่อจะหา ข อดีซึ่งจะได เป นบทเรียนในการที่จะนำไปปฏิบัติในโครงการเดิมที่จะทำต อยไป หรือโครงการใหม่

(6)เทคนิค วิธีการ ที่ใช ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส วนร วมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส วนร วมจะมีเทคนิควิธีการทำให้ ได ข ้อมูลที่เป นจริง และประชาชน หรือ

กลุ มเป าหมายเป นผู้ มีส วนร วมทุกขั้นตอน รวมถึงผู้ วิจัยที่ทำการศึกษาร วมกับชุมชนต องมีความ

เข าใจในการจัดกระบวนการส งเสริมการมีส วนร วมได อย างเหมาะสม มีประสิทธิภาพ และบรรลุผลในกิจกรรมการพัฒนากลุ มต าง ๆ ซึ่งเป นพื้นฐานสำคัญของการเสริมสร างความเข มแข็งให้ กับชุมชน ดังนั้นจึงมีเทคนิควิธีการในการทำกิจกรรมร วมกันกับชุมชน เพื่อให้ ได มาซึ่งข ้อมูลที่เป นจริงและสามารถนำไปสู การวางแผนปฏิบัติ และแก ไขป ัญหาได โดยใช เทคนิควิธีการดังต อยไปนี้

(6.1) เทคนิคการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส วนร วม Appreciation Influence Control : A-I-C) และการระดมความคิดเพื่อสร างอนาคตร วมกัน (Future Search Conference : F-S-C) เป นรูปแบบการประชุมเชิงปฏิบัติการที่ใช ในการพัฒนาชุมชนที่นำไปสู

การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเปิดโอกาสให้บุคคล ผู้แทน องค์การที่อยู่ในชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาชุมชน ตั้งแต่รวมคณาหลักเปลี่ยนเรียนรู้อวมคิด รวมตัดสินใจ รวมปฏิบัติ รอมรับประโยชน์ และมีการติดตามประเมินผลในสิ่งที่วางแผนไว้ โดยมีความเข้าใจยอมรับในฐานะสมาชิกของชุมชน เกิดความเบ่งบานใจของเกิดความภาคภูมิใจ มีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมพัฒนาชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น ทำให้เห็นศักยภาพและพลังของชุมชน โดยมีการเรียนรู้ ที่จะประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ องค์การต่าง ๆ เป้าหมายของกระบวนการที่ช่วยให้ออมการระดมพลังสมองในการศึกษาวิเคราะห์พัฒนาทางเลือกเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนในอนาคต กระบวนการ A-I-C และ F-S-C เปิดโอกาสการประชุมเชิงปฏิบัติการเปิดเวทีให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพปัญหา ความต้องการ ขอบจำกัดต่าง ๆ และทราบถึงศักยภาพของชุมชนเน้นที่กระบวนการเพื่อการระดมความคิดและสร้างการยอมรับให้เกิดขึ้นภายในเวที โดยมีบรรยากาศของกัลยาณมิตรอันเปี่ยมพลังเชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนา ซึ่งมีขั้นตอนในการทำกระบวนการ A-I-C และ F-S-C ดังต่อไปนี้

(6.2) กระบวนการ A-I-C มีขั้นตอนในการแบ่งกิจกรรม ดังนี้

1) ขั้นตอนการสร้างความรู้ และเรียนรู้ รวมกัน

(Appreciation : A) คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับความรู้ ประสบการณ์ เปิดโอกาสให้ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในด้านความคิด การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การหาข้อสรุปร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ มีความเปี่ยมประชาธิปไตยสวณมากจะใช่ การวาดรูปเพื่อเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น เช่น การเขียนภาพชุมชนในฝัน ชุมชนในปัจจุบันอย่างไร เป้าหมาย และจะจัดให้มีการนำเกมต่าง ๆ เกี่ยวกับการละลายพฤติกรรมกลุ่ม มาใช้ในการสร้างความปรองอมกอนการระดมความคิด

2) ขั้นตอนในการสร้างแนวทางการพัฒนารวมกัน

(Influence: I) เพื่อเสนอทางเลือกในการพัฒนาตามที่สร้างภาพไว้วางจะทำกิจกรรมอะไรร่วมกันได้อย่างไร เพื่อจะพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ค้นหาเหตุผลที่จะทำงานร่วมกันได้อย่างไร มีประสิทธิภาพ มีการสร้างภาคีเครือข่ายในงานพัฒนา

3) ขั้นตอนในการสร้างแนวทางปฏิบัติงานร่วมกัน (Control:

C) เปิดโอกาสยอมรับ และการทำงานร่วมกันโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม มีการติดต่อประสานงานกับภาคี เครือข่าย เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานของภาครัฐที่ทำงานหรือสนับสนุนชุมชน มีการแสวงหาทรัพยากรเพื่อนำมาสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง เป้าหมาย

(6.3) กระบวนการ F-S-C เป็ นกิจกรรมโดยไซ เวทีเพื่อร วมกันทำ ความเข าใจสถานการณ ในอดีต และป จจุบัน ซึ่งมีความเชื่อมโยงและส ่งผลกระทบต ออนาคต ทราบถึงป จจัยองค ประกอบหรือเหตุการณ์ ในอดีตซึ่งส ่งผลต อสภาพป จจุบัน และมีแนวโน มที่กระทบต ออนาคตให้ เป นภาพเดียวกัน ทำให้ ทุกคนตระหนักใน เหตุการณ และผลกระทบที่เกิดขึ้น นำไปสู การวางแผนแก ไขป ญหา และสร างภาพ อนาคตร วมกัน กิจกรรมที่ไซ ส วนใหญ่ จะไซ กิจกรรม เส นแบ ึ่งเวลา (Timeline) เซ ็น การเสนอภาพรวมของสถานการณ ในอดีต และป จจุบัน ส วนภาพของอนาคตร วมกัน คาดการณ ว าจเกิดอะไรขึ้นป างมีผลดีอะไรป างผลเสียอะไรป าง เป นต นการไซ เทคนิค วิธีการกระบวนการ A-I-C และ F-S-C จะไซ ควบคุม กันไปในการจัดเวทีแต ละครั้ง และ ต องเป นขั้นตอนอย างเหมาะสมกับสถานการณ หรือเป าหมายในการ ตรวจสอบ อมูลนั้น ๆ จะข ามขั้นตอนไม ได เซ น การทำกิจกรรม เส นแบ ึ่งเวลา จะต องมีการเตรียมความพร อม และต องให้ ุ ร วมประชุมร ักตนเอง สร าง ความซาบซึ้ง ความเข าใจ การยอมรับป ึงความคิดเห็น ุ อื่นก อนเปรียบเทียบกับให้ ุ ุ เขาร ุ วนจึงจะทำกิจกรรมสร างการมีส วนร วมอื่น ๆ ได เป นต น

(6.4) เทคนิคการวิเคราะห์ ศักยภาพขององค กร (SWOT ANALYSIS) เป นการประเมินสภาพภายในองค กร และการประเมินสภาพแวดล อมภายนอก ซึ่งเทคนิคนี้ เป นที่นิยมนำมาไซ ในวงการพัฒนาองค กรมีส วนช วยในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ ใน การปรับปรุงภารกิจขององค กร และเห็นภาพขององค กรในภาพรวมได้ ดีภายใต้ กรอบกา รวิเคราะห์ โดยมีองค ประกอบดังนี้

1) การประเมินภายใน หรือศักยภาพขององค กร โดยการศึกษ วิเคราะห์ (ธีระพงษ์ แก วหาวงษ . 2544 : 269-270) คือ

1.1) จุดแข็งขององค กร (Strength : S) เป นการ ศึกษาพัฒนาการเชิงแนวคิดและกระบวนการทัศน คนในองค กร รวมทั้งวิวัฒนาการในการบริหาร จัดการ ระบบการบริหารจัดการ ที่มงานศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ เงิน คน เทคโนโลยี วัสดุอุป กรณ เป นต น

1.2) จุดอ นขององค กร (Weakness : W) เป นการ ศึกษากระบวนการพัฒนาที่ฝ านมา เปรียบเทียบกับการเปลี่ยนแปลงทางการพัฒนา รวมทั้ง สภาพของช อจำกัดเชิงแนวคิด การบริหารจัดการ ช อจำกัดที่ทำให้ องค กรไม่ บรรลุเป าหมายหรือวัตถุประสงค์ โดยวิเคราะห์ จุดที่เป นอุปสรรค และถึอเป นจุดอ นที่ต องแก ไขหรือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใน

การพัฒนา

2) การประเมินสภาพแวดล้อม อมภายนอก โดยการวิเคราะห์

จาก

2.1) โอกาส (Opportunities) วิเคราะห์ ความต อง
การ หรือทิศทางในการพัฒนา โอกาสในความเปลี่ยนแปลง และแหล่ง ทรัพยากรใหม่ ๆ ความต
 องการใหม่ ๆ อีกทั้งศึกษาของค ความรู้ ใหม่ ๆ ด านเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้

2.2) ภาวะคุกคาม (Threats) ศึกษาสภาพการ
เปลี่ยนแปลงและกระบวนการพัฒนา ที่เป นป จัยขัดขวางหรือป ญหาอุปสรรคใน
ความสำเร็จของการพั ฒนาของค กรหรือเป าหมายงาน อีกทั้งวิเคราะห์ ถึงนโยบาย และการ
เปลี่ยนแปลงในระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อันเป นป จัยแวดล้อม อมภายนอก ที่มีผลกระทบต่อ
 ของค กรหากองค กรมี จุดแข็ง และโอกาสที่เอื้ออำนวย อกการพัฒนาหากว าจุดอ
อน และภาวะคุกคาม โอกาสของความสำเร็จ และความม ายในการพัฒนามักจะมีมากขึ้นด วย
แต่ ามีจุดอ อนหรือภาวะคุกคามมากกว่าการพัฒนาที่ ก อให้ เกิดความสำเร็จได้
 ยากการพิจารณาถึงจุดแข็ง วยให้ เห็นศักยภาพที่แท้ จริงขององค กรและ
วิเคราะห์ ไปถึงป ญหาอุปสรรคที่มีอยู่ เมื่อเทียบกับจุดอ อน ซึ่งจะทำให้ เห็นช องว
างหรือช องทางที่ จะแก ไขได้ เมื่อมองไปถึงโอกาสก็จะช วยให้ พิจารณาได้ ว ามี
โอกาสในการพัฒนามากน อยแค ไหนมีเทคโนโลยีใหม่ ๆ อะไรที่จะใช้ มีทรัพยากรใหม่
 ๆ หรือความต องการใหม่ ๆ ของคนในองค กร

ผู้เกี่ยวข้อง องหรือชุมชนอย างไรบ าง และหากมองถึงภาวะคุกคามก็จะช วยให้ พิจารณา
เพื่อความคุม

ป องกันป ญหาหรือภาวะคุกคามดังกล่าวที่จะมีผลต อกการพัฒนา ซึ่งจะช วยให้ มีการ
นำช ้อมูลที่

เป นช อกเท็จจริงมาประกอบช และเป ดโอกาสให้ ผู้ ที่เกี่ยวข้อง อด ร วมกันวิ
เคราะห์ เพื่อสร างพันธกิจ และสร างกลยุทธ์ ที่แท้ จริงนำไปสู่ การปฏิบัติได้

(6.5) เทคนิคการใช้ การสังเกต (Observation) เป นการใช้ประสาท
สัมผัสทั้งห า ได้ แก ตา หู จมูก ลิ้น และกาย เป นการศึกษาพฤติกรรม หรือปรากฏการณ์
 ต าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยแบ ึ่งการสังเกตเป น 4 ลักษณะ (ธีระพงษ์ แก วหาวงษ .

2544 : 221-226) คือ

1) ลักษณะที่หนึ่ง เป นการสังเกตที่เป นทางการกับไม่ เป
นทางการ (Formal and informal Observation) การสังเกตแบบเป นทางการ เป นการสังเกตที่

มีระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เป้า นโครงสร้าง ว่างแน นอนว าจจะสังเกตอะไร ว่าง และต องบันทึกผลการสังเกต ว่างไร การสังเกตแบบไม่ เป้า นทางการ เป้า นการสังเกตที่มีโครงสร้าง ว่างน อยให้ อิศระกับผู้สังเกต ว่างเต็มที่จะบันทึกข ้อมูลอะไรและ ว่างไรก็ได้ แต่ จะต องสังเคราะห์ สรุปและจัดระเบียบข ้อมูลที่ได้ มา อย ว่างชัดเจน

2) ลักษณะที่สอง เป้า นการสังเกตแบบมีโครงสร้าง ว่างกับแบบไม่ มีโครงสร้าง ว่าง (Structured and Unstructured Observation) การสังเกตแบบมีโครงสร้าง ว่างเป้า นการสังเกตที่กำหนดสิ่งต ว่าง ๆ ที่จะสังเกตไว้ อย ว่างแน นอนเป้า นการเฉพาะเซ นพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ ต ว่าง ๆ เป้า นต น และมักจะมีเครื่องมืออุปกรณ์ ช วยการสังเกต ซึ่งทำเป้า นแบบฟอร์มเตรียมไว้ ล ว่างหน าจ ส วนการสังเกตแบบไม่ มีโครงสร้าง ว่างนั้น เป้า นการปลด อยให้ ด้ สังเกต สังเกต ว่างอิสร ว่างไม่ ได้ กำหนด ว่างจะต ว่างสังเกตอะไร ว่างนหลัง และต ว่างสังเกตอะไรเป้า นการเฉพาะ ว่าง แต่ จะให้ สังเกตพฤติกรรม หรือปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นทั้งหมดภายในระยะเวลาที่กำหนดเท ว่างนั้น

3) ลักษณะที่สามเป้า นการสังเกตแบบมีส วนร วมกับแบบไม่ มี ส วนร วม (Participant and Non Participant Observation) การสังเกตแบบมีส วนร วม ด้ สังเกตต ว่างเซ ว่างไปปะปนรวม อย กับถูก ด้ สังเกตและทำกิจกรรม วมกัน โดย ด้ ถูกสังเกตไม่ รู ตัวและสร ว่างการยอมรับเสมือนเป้า นพวกเดียวกัน ส วนการสังเกตแบบไม่ มีส วนร วมมีความแตกต่าง ว่างคือ ด้ สังเกตไม่ ได้ แสดงออกหรือความคิดเห็น วมต ว่างยแต่ อยยัง อย ในฐานะพรรคพวกเดียวกัน

4) เป้า นการสังเกตในสภาพแวดล้อม วมที่ มีการควบคุมกับในสภาพธรรมชาติ (Laboratory and Field Observation) การสังเกตในสภาพแวดล้อม วมที่มีการควบคุม เป้า นการสังเกตในห ว่างปฏิบัติการที่มีการควบคุมตัวแปรภายนอกอื่น ๆ และสังเกต ว่างเฉพาะเจาะจง มีโครงสร้าง ว่างกำหนดเป้า นระเบียบระบบเอาไว้ ก ว่างนล ว่างหน าจ ส วนการสังเกตในสภาพธรรมชาติเป้า น การสังเกตในสนามตามสภาพที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ ไม่ มีการควบคุมตัวแปรภายนอก ไม่ มีโครงสร้าง ว่างที่จะใช้ สังเกตแน นอน คงปลด อยให้ เป้า นตามธรรมชาติ มีพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ ว่างไรเกิดขึ้นก็สังเกตจดบันทึกไว้ เท ว่างนั้น

5) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interviews) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ใช้ ในการวิจัยเชิงคุณลักษณะ (Qualitative Research) จะเป้า นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งแบ ว่างเป้า น 2 ลักษณะ คือ

6) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (Individual depth Interviews) เป้า นการซักถามพูดคุยระหว ว่าง ด้ สัมภาษณ์ และ ด้ ให้ สัมภาษณ์ เป้า น

นการถามเจาะลึก ล[□]วงให้[□]ได้[□]คำตอบอย[□]างละเอียด ครบถ[□]วน การถามนอกจากจะให้
[□]อธิบายแล[□]วจะต[□]องถามถึงเหตุผล ด[□]วย ทั้งในลักษณะทำไม อย[□]างไร การสัมภาษณ์
[□]แบบเจาะลึกนี้ จะใช้[□]ได้[□]ดีกับการศึกษาวิจัยเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคล เจตคติ
 ความต[□]องการ ความเชื่อ ค[□]านิยม บุคลิกภาพในลักษณะต[□]าง ๆ

7) การสนทนากลุ[□]ม (Focus Group Discussion)

เป[□]นการสัมภาษณ์[□] และสนทนาแบบเจาะประเด็น ด[□]วยการเชิญผู้[□]ร[□]วมสนทนา มารวมเป[□]
[□]นกลุ[□]ม

กลุ[□]มละประมาณ 5 - 7 คน แล[□]วเป[□]ดโอกาสให้[□]ผู้[□]เช[□]ว[□]ร[□]วมสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนะ
 กันอย[□]างกว[□]างขวางในประเด็นต[□]าง ๆ ที่เรต[□]องการ แล[□]วพยายามหา[□]อสรุ[□]บการ
 สนทนากลุ[□]มนี้เหมาะกับการวิจัยที่ต[□]องการหารู[□]บแบบโครงสร[□]างแนวคิดใหม่[□] ๆ รวมทั้งค[□]
 ้นหาตัวกำหนดพฤติกรรมและบุคลิกภาพของมนุษย์

2.2.5 ตัวชี้วัดความยากจนในอดีต

การพิจารณาตัวชี้วัดความยากจนมีหลายลักษณะดังนี้

2.2.5.1 การวัดความยากจนเชิงสัมบูรณ์[□] (Absolute Poverty) และสถานการณ์[□]แนวโน[□]
[□]มที่พบด[□]วยวิธีการใช้[□]เส[□]นความยากจนเป[□]นเครื่องมือวัดงานวิจัยในช[□]วงป[□]ต[□]าง ๆ
 พบแนวโน[□]มสถานการณ์[□]ของความยากจนเชิงสัมบูรณ์[□]ที่สำคัญในภาพรวมว[□]า

- 1) จำนวนและสัดส่วน[□]ประชากรในภาวะความยากจนมีแนวโน[□]มลดลง
- 2) คนจนส[□]วนมากจะอยู่[□]ในชนบทหรือภาคเกษตร
- 3) คนจนส[□]วนมากจะอยู่[□]ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 4) ภาวการณ์[□]กระจายรายได้[□]มีแนวโน[□]มแย[□]ลง

2.2.5.2 สถานการณ์[□]หนี้ครัวเรือนไทยที่ชี้[□]ให้[□]เห็นว[□]า ครัวเรือนไทยมีหนี้สินเพิ่มขึ้นอย[□]
[□]างรวดเร็ว

จาก 3.1 หนี้บาทต[□]อครัวเรือน หรือคิดเป[□]น 3 เท[□]าของรายได้[□]ต[□]อเดือนในปี[□] 2537 เป[□]
[□]นเกือบ 8.5 หนี้บาทต[□]อครัวเรือน (เพิ่มขึ้น 170%)

2.2.5.3 ป[□]จจัยที่ก[□]อให้[□]เกิดความยากจนได้[□]แก่[□] เหตุป[□]จจัยทางเศรษฐกิจ ทาง
 โครงสร[□]างประชากรทางสังคม และวัฒนธรรม

2.2.6 ตัวชี้วัดความยากจนในปี[□]ปัจจุบัน

การศึกษาเกี่ยวกับตัวชี้วัดความยากจนในปี[□]ปัจจุบันสามารถพิจารณาได้[□]จากแนวคิด
 เกี่ยวกับ

เส้น ความยากจน (Poverty Line) เป็นเครื่องมือสำหรับการประเมินสถานะความยากจน และ
 ภาครัฐนักวิชาการด้านการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคม ใช้ ในการประเมินสถานะความยากจน
 ระดับ จาเขชนในแต่ ละครัวเรือน จำแนกรายพื้นที่จังหวัด และภูมิภาค และให้ คำ
 จำกัดความว่า เส้น ความยากจน คือ เกณฑ์ รายได้ เฉลี่ยต่อ คนต่อ เดือนที่คนเรา
 สามารถใช้ หาอาหารและสินค้าพื้นฐานที่
 จำเป็นแก่ การดำรงชีพ (ที่อยู่ อาศัย ยา เสื้อผ้า) ได้ อย างพอเพียง ซึ่งโดยเฉลี่ยทั้ง
 ประเทศจะคำนวณ

ว่า คนที่มีรายได้ เฉลี่ยต่อ เดือนต่ำกว่า 822 บาท และ 922 บาทในปี 2543 ถึงปี
 2545 ตามลำดับ

ถือว่า เป็นคนจนการจัดทำเส้น ความยากจนที่ใช้ กันอยู่ในปี ปัจจุบัน ใช้ หลักแนวคิด
 ความยากจน

เชิงสัมบูรณ์ (Absolute Poverty) เพื่อเป็น เครื่องชี้วัดที่สะท้อนความต องการขั้นพื้นฐานที่
 จำเป็น

ต่อ การดำรงชีวิตขั้นต่ำสุด (Cost of Basic Need) โดยใช้ แบบแผนการบริโภคของคนไทยในปี
 พ.ศ. 2535 เป็น ฐาน ซึ่งในปี ปัจจุบันกำลังจะปรับ ฐานใหม่ เป็นปี พ.ศ. 2545
 แทน เพราะแบบแผนการบริโภคของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปมากในรอบ 10 ปี ที่ผ่านมา การคำนวณ
 เส้น ความยากจนปี ปัจจุบันใช้ ค่าของรายจ่ายการบริโภคที่แท้ จริงต่อ หัว ที่สอดคล้อง
 อกกับกลุ่มประชากรที่มีรายจ่าย อย ที่สุด โดย

แบบ ปี นรายจ่าย การบริโภค อาหาร 60% และส วนที่เหลือสำหรับรายจ่าย บริโภค
 ที่ไม่ ใช้ อาหาร การคำนวณเส้น ความยากจนที่ใช้ ข ้อมูลพื้นฐานที่เรียกว่า “ตะกร
 าสินค้า ” ซึ่งปี ปัจจุบันประกอบด้วย สินค้า 14 รายการ ได้แก่ แก ข าว ผลิตภัณฑ์
 แป ง เนื้อสัตว์ อาหารทะเล ไข่ ผลิตภัณฑ์ นม ผัก ผลไม้ น้ำตาล น้ำมัน เครื่องปรุงรส
 เครื่องดื่มที่ไม่ มีแอลกอฮอล์ อาหารสำเร็จรูป และอาหารนอก าน นอกจากนี้ยังใช้ ดชนี
 ราคาสินค้า รายพื้นที่มาประกอบเป็น การเปรียบเทียบระหว่าง านพื้นที่ และมีเกณฑ์ ของการ
 วัดการดำรงชีวิตของคนไทยโดยมีเกณฑ์ พื้นฐาน ดังต่อไปนี้ เกณฑ์ พื้นฐาน 10 ประการใน
 การดำรงชีวิตของคนไทย โดยมีกรอบแนวคิดเกณฑ์ พื้นฐาน 10 ประการในการดำรงชีวิตของคน
 ไทย มาจากหลักคิด 3 ประการ คือ ความสอดคล้อง อกกับรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย ปี
 2540 การสนอง อดความต องการพื้นฐานในการดำรงชี วิตในสังคมภายใต้กระแสโลกาภิ
 วัตน์ และการมี ีวิตที่มีความมั่นคง และความปลอดภัย ซึ่งคณะรัฐมนตรี ได้ มีมติเห็นชอบ

อเกณฑ์ พื้นฐาน 10 ประการในการดำรงชีวิตของคนไทยในการประชุมเมื่อวันที่ 30 กันยายน 2546 (พลเดช ป นประจำปี. 2547 : 24-25) ดังนี้

2.2.6.1 ทุกคนได้ รับการศึกษาในระบบโรงเรียนไม่ น อยกว 12 ป และมีโอกาสเรียนรู ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ มือ และวิชาชีพที่จำเป นในการดำรงชีวิต

2.2.6.2 ทุกคนได้ รับการประกันสุขภาพที่ได้ มาตรฐาน

2.2.6.3 ผู้ ที่มีอายุเกินกว 60 ป และไม่มีรายได เพียงพอในการยังชีพ ได้ รับหลักประกัน

ความมั่นคงในการดำรงชีวิต

2.2.6.4 ทุกคนได้ รับอาหารเพียงพอต่อ อความต องการของร างกาย

2.2.6.5 ทุกคนมีความมั่นคงในที่พักพิง

2.2.6.6 ทุกคนมีน้ำสะอาดเพื่อดื่มอย างน อย 5 ลิตร/คน/วัน และมีน้ำ ำใ อย างน อย 45 ลิตร/คน/วัน

2.2.6.7 ทุกครัวเรือนมีไฟฟ ำใ

2.2.6.8 ทุกคนมีโอกาสรับรู้ ข อมูล าวสารที่จำเป นต องการประกอบอาชีพ

2.2.6.9 ทุกคนมีโอกาสเข ำถึงทรัพยากรและแหล่ง ำทุนในการประกอบอาชีพ

2.2.6.10 ทุกครัวเรือนมีความปลอดภัยในชีวิตและปลอดภัยจากยาเสพติด

2.3 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

มีนักวิชาการหลายท่านศึกษาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้มากมาย โดยขอนำเสนอแนวคิดของก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา (2550 : 50-51) ดังนี้

2.3.1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

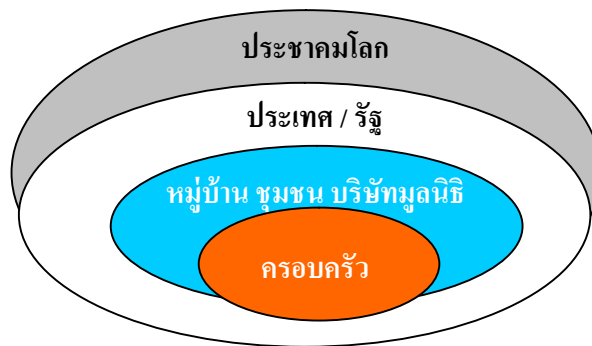
ตลอดเวลากว่าครึ่งศตวรรษ นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ พระองค์ได้ทรงห่วงพระวรกายและพระสติปัญญา ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับพสกนิกรของพระองค์อย่างไม่เคยย่อท้อ ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจในด้านต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงประโยชน์สุขของพสกนิกรเป็นที่ตั้ง ทรงอาศัยหลักการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม ความรู้ ความเข้าใจ ความชำนาญและประสบการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรม หลักวิชา ภูมิปัญญา และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับภูมิสังคมไทย เป็นแนวทางใน

การพัฒนาและแก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหา เพื่อให้เป็นพื้นฐานที่มั่นคงในการเสริมสร้างประโยชน์สุขของพลชนิกกรทุกหมู่เหล่าของประเทศ

จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระองค์ นับตั้งแต่ปี 2517 เป็นต้นมา พบว่าพระองค์ได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองความพอมีพอกิน พอมีพอใช้ การรู้จักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวและทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท ตระหนักถึงการพัฒนาตามลำดับที่ถูกต้องตามหลักวิชา ตลอดจนมีคุณธรรมเป็นกรอบในการดำรงชีวิต ซึ่งรู้จักกันภายใต้ชื่อว่า เศรษฐกิจพอเพียง

2.3.2 แนวคิดหลัก

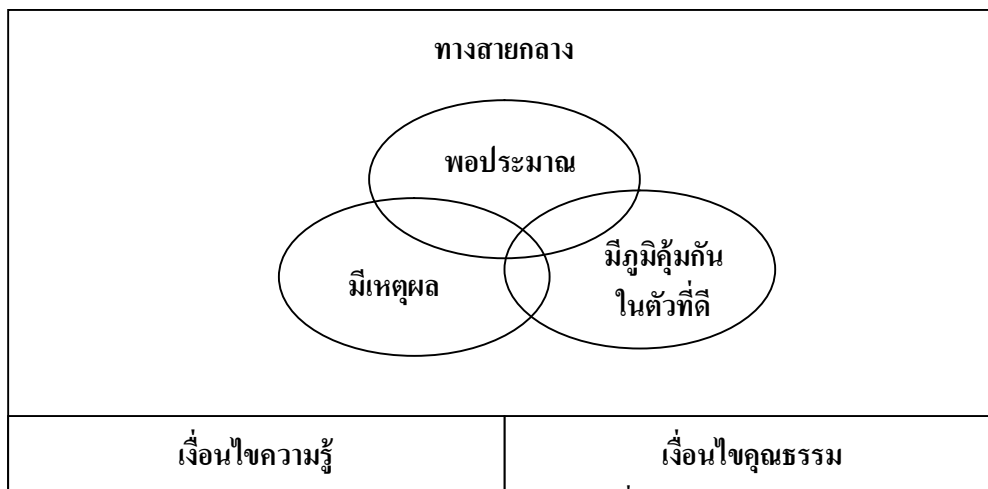
เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ดังแสดงในภาพ 2.1

ภาพที่ 2.1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใช้ได้ทุกระดับ
ที่มา : ก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา (2550 : 51)

1) เป้าหมาย

มุ่งให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ดังแสดงในภาพ 2.2

ภาพที่ 2.2 แสดงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ที่มา : ก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา (2550 : 51)

2.3.3 เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

เนื่องจากพระราชดำรัสและพระราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแสดงให้เห็นว่าทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิดทฤษฎีใหม่มีความเชื่อมโยงกันในเชิงความคิดและหลักปฏิบัติ กล่าวคือ เศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่ในแง่ที่ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาหรือกรอบแนวคิดที่ชี้บอกลักษณะและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ ในขณะที่แนวพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่นั้นเป็นตัวอย่างภาคปฏิบัติของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งทั้งทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียงนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทอื่นๆ ได้นอกเหนือจากภาคเกษตรกรรม

จากการค้นคว้าพระบรมราโชวาทของคตต่างๆ พบว่า แนวความคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงได้มีการพัฒนาโดยลำดับจนอาจกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงมีอยู่ 2 แบบ (ก่อกเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา. 2550 : 61-65) คือ

2.3.3.1 เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกิน สามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่โลภมากและไม่เบียดเบียนคนอื่น

2.3.3.2 เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า คือ การแลกเปลี่ยนร่วมมือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้ส่วนรวมได้รับประโยชน์และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคมให้เจริญอย่างยั่งยืน

และสามารถสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าสามารถดำเนินควบคู่ไปกับเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานได้ในลักษณะที่เกื้อกูลกันอย่างสมดุล

ในขณะเดียวกัน แนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองได้อย่างพอเพียงในระดับต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยไม่ต้องกังวลกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอกต่างๆ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล ความเพียรและความอดทน สติปัญญา และความสามัคคี ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ได้แก่ การพึ่งตนเองได้ในระดับบุคคลจึงเปรียบเทียบกับเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน ในขณะที่ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 ความร่วมมือกันระดับชุมชนเป็นกลุ่มหรือสหกรณ์ เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และทำที่สุด เมื่อกลุ่มหรือชุมชนเข้มแข็ง จึงก้าวไปสู่ขั้นที่ 3 เป็นการสร้างความเข้มแข็งในขั้นที่ 3 ระดับสังคมและประเทศสามารถเปรียบเทียบกับเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า

อนึ่ง ในความเป็นจริงการดำรงชีวิตไม่สามารถดำเนินชีวิตตามเศรษฐกิจพอเพียงแบบใดแบบหนึ่งได้เพียงแบบเดียว ต้องดำเนินไปในลักษณะที่เกื้อกูลกันอย่างสมดุล กล่าวคือ คนในสังคมไม่สามารถดำเนินชีวิตที่เน้นการพึ่งตนเองได้เพียงอย่างเดียว ต้องนำหลักการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าที่มุ่งเน้นเสริมหลักแห่งการแบ่งปันกัน และร่วมมือกัน อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและไม่ตรีต่อกันด้วย

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า เป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การดำรงอยู่และปฏิบัติตนให้สมดุล ไม่มากไปไม่น้อยไป และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอก ซึ่งมีเงื่อนไขเบื้องต้นก่อนนำเอาปรัชญาไปใช้ คือ ต้องมีการเสริมสร้างพื้นฐานของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจในทุกๆระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ซึ่งหัวใจของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ทางสายกลางและความมีเหตุผล มีหลักวิชาเกื้อหนุนความมีเหตุผล คือ ต้องอาศัยความรู้ รอบคอบและระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน

แนวพระราชดำริ “ทฤษฎีใหม่” เป็นแนวทางในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยได้ทรงทำการศึกษาและวิจัยเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่มาเป็นเวลานาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 ในพื้นที่ส่วนพระองค์ขนาด 16 ไร่ 2 งาน 23 ตารางวา ไกล้วัดมงคลชัยพัฒนา ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ในการดำเนินการทฤษฎีใหม่ได้ทรงพระราชทาน 3 ขั้นตอน และจากวารสารมูลนิธิชัยพัฒนา ฉบับเดือนธันวาคม พ.ศ.

2540 ได้กล่าวถึง การดำเนินการตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านทฤษฎีใหม่ทั้ง 3 ขั้นตอน รวมทั้งความเกี่ยวพันกันระหว่างทฤษฎีแต่ละขั้น ดังนี้

1) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 : ผลิตอาหารบริโภคเอง เหลือเอาไว้ขาย ทำให้มีกินอิ่ม ไม่อดหนิ มีเงินออม ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัวโดยเฉพาะเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ที่มุ่งเน้นแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกล แหล่งน้ำ ต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง แม้กระทั่งสำหรับปลูกข้าว เพื่อบริโภค และมีข้อสมมติว่า มีที่ดินพอเพียงในการขุดบ่อ เพื่อแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าว จากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำจะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าว เพื่อการบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งได้ และที่ดินส่วนอื่น ๆ สนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว รวมทั้งขายในส่วนที่เหลือ เพื่อมีรายได้ ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้น ในระดับครอบครัว หลักสำคัญของขั้นที่ 1 คือ ให้เกษตรกร มีความพอเพียงสามารถเลี้ยงตัวเองได้ (Self Sufficiency) ในระดับชีวิตที่ประหยัดก่อน โดยจัดสรรพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30 : 30 : 30 : 10 ดังนี้

- 1.1) พื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณ 30% ให้ขุดสระเก็บกักน้ำ เพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนใน ฤดูฝนและใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำและพืชน้ำต่าง ๆ
- 1.2) พื้นที่ส่วนที่สอง ประมาณ 30% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหาร ประจำวันสำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้
- 1.3) พื้นที่ส่วนที่สาม ประมาณ 30% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย
- 1.4) พื้นที่ส่วนที่สี่ ประมาณ 10% เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และโรงเรือนอื่น ๆ อย่างไรก็ดีตามอัตราส่วนดังกล่าวเป็นสูตรโดยประมาณเท่านั้น สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม ขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ดินปริมาณน้ำฝนและสภาพแวดล้อม เช่น กรณีภาคใต้ที่มีฝนตก ชุกกว่าภาคอื่น ก็อาจลดขนาดของสระน้ำให้เล็กลงได้ อนึ่งในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 เกษตรกรจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชน ราชการ มูลนิธิ และภาคเอกชนตามความเหมาะสมด้วย

2) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 : รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชน ทำเศรษฐกิจชุมชนในรูปแบบ ต่างๆ เช่น เกษตรกรรม หัตถกรรม อุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร ทำธุรกิจปั้มน้ำมัน ขายอาหาร ขายสมุนไพร ตั้งศูนย์การแพทย์แผนไทย จัดการท่องเที่ยวชุมชน มีกองทุนชุมชนหรือธนาคาร หมู่บ้าน ความพอเพียงในระดับชุมชน และระดับองค์กรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือ สหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่าง ๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ

กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่าง ๆ มีความพอเพียง ขั้นพื้นฐาน เป็นเบื้องต้นแล้ว ก็จะมาช่วยกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตน ซึ่งจะสามารถทำให้ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้น ๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง การรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกัน มีดังนี้

2.1) การผลิต : ร่วมมือในการหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การหาน้ำชลประทาน เพื่อการเพาะปลูก

2.2) การตลาด : ร่วมกันจัดหาผู้รวบรวมข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว เพื่อลด

ค่าใช้จ่าย

2.3) ความเป็นอยู่ : มีอาหารการกินต่างๆ เช่น กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้าที่พอเพียง

2.4) สุขสติกการ : มีสถานอนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้กู้ยืมในชุมชน

2.5) การศึกษา : มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง

3) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 : ติดต่อประสานงานเพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน เช่น

ธนาคารพาณิชย์ ธ.ก.ส. ตลอดจนเชื่อมโยงกับบริษัทห้างร้านเอกชนมาช่วยในการลงทุนเพื่อทำธุรกิจร่วมกัน รวมทั้งการส่งออก ความพอเพียงในระดับประเทศเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ ในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้ จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญาแลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยีและบทเรียนจากการพัฒนาหรือร่วมมือกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่ซึ่งประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่างๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง กลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักไม่เบียดเบียน แบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ในที่สุด ขั้นที่ 3 นี้ ฝ่ายเกษตรกรธนาคาร และบริษัทห้างร้านเอกชนจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ

3.1) เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา)

3.2) ธนาคารกับบริษัทห้างร้าน สามารถซื้อข้าวหรือผลผลิตทางการเกษตรได้ในราคาต่ำ (เพราะซื้อตรงจากตัวเกษตรกร)

3.3) เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาถูก เพราะร่วมกันซื้อเป็นจำนวนมากกล่าวโดยสรุป 3 ขั้นตอนของการทำเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ คือ ต้องการให้ประชาชนพออยู่พอกินสมควรแก่สภาพในระดับที่ประหยัด ไม่อดอยากและเลี้ยงตนเองได้ ในหน้าแล้งมีน้ำน้อยก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้มาปลูกพืชผักต่างๆ โดยไม่ต้องไปเบียดเบียนชลประทาน

ทฤษฎีใหม่ทั้ง 3 ขั้นตอนมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันอย่างไร เราสามารถพิจารณาได้จากหลักสำคัญที่พระองค์ท่านทรงระบุเองในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 คือ “ให้เกษตรกรมีความพอเพียงโดยเลี้ยงตัวได้” สามารถสรุปได้ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 นำไปสู่ตัวเองหรือครอบครัวพอเพียง

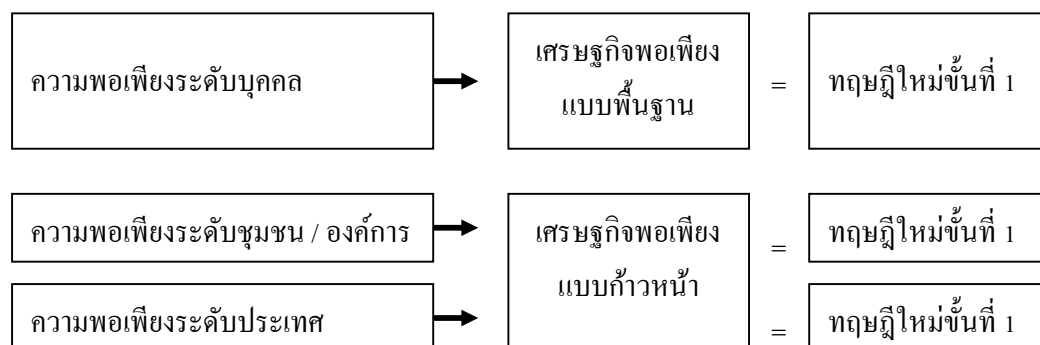
ในทฤษฎีขั้นที่ 2 พระองค์ทรงระบุว่าให้รวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินการ 6 ด้าน (การผลิต การตลาด การเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา) แสดงถึงกรอบความคิดระดับการจัดการกลุ่มหรือชุมชนให้เกิดการช่วยเหลือกันจนสามารถจัดการคุณภาพชีวิตของกลุ่มหรือชุมชนและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของกลุ่มหรือชุมชนได้อย่างพอเพียง

ในขั้นที่ 3 พระองค์ท่านได้กล่าวถึง “ความร่วมมือ” จากภายนอกกลุ่มหรือชุมชน ทั้งจากภาครัฐ ภาคการเงิน ภาคราชการ ในลักษณะที่ได้ประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย โดยความร่วมมือดังกล่าวนี้ จะต้องสอดคล้องกลมกลืนกับวัตถุประสงค์ 6 ด้านของการรวมกลุ่มกันตามทฤษฎีขั้นที่ 2 ทั้งนี้เราจะเห็นได้ว่าในขั้นตอนนี้ สามารถนำทฤษฎีใหม่และแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงเชื่อมโยงเข้าสู่กลไกการผลิตและการตลาดในปัจจุบัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การเชื่อมโยงเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นรูปธรรมระดับสากลหรือระดับภาพรวมในประเทศ

จะเห็นได้ว่าทั้ง 3 ขั้นตอนเป็นรูปธรรมที่สามารถเชื่อมโยงกับนามธรรมแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ได้อย่างสอดคล้องกลมกลืน คือ ครอบครัวพอเพียง (ขั้นที่ 1) ชุมชนพอเพียง (ขั้นที่ 2) และเศรษฐกิจของชาติพอเพียง (ขั้นที่ 3)

ซึ่งจากโครงสร้าง ๆ ของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ 3 ขั้นตอนนี้ ต่อมา มีนักคิด นักพัฒนาจำนวนมาก ได้นำมาพัฒนาเนื้อหารายละเอียดออกไปอีกอย่างกว้างขวาง เป็นการประยุกต์ตามประสบการณ์ความคิดที่หลากหลาย

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นกรอบแนวคิดที่ชี้บอกลักษณะและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่
ทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นตัวอย่างการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติ

ภาพที่ 2.3 เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่

ที่มา : ก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา (2550 : 65)

เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นเกษตรที่ยั่งยืนรูปแบบหนึ่ง นอกเหนือจากเกษตรผสมผสาน วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ และเกษตรธรรมชาติ ซึ่งเน้นการจัดระบบการผลิตทางการเกษตรที่สามารถคงอัตราการผลิตระดับสูงให้ได้ในระยะยาว โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด พร้อมกับคำนึงถึงคุณภาพของสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังจะให้ความสำคัญกับการผลิตที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้ผลิตและผู้บริโภค อันจะนำไปสู่การผลิตที่ยั่งยืนและรักษาอาชีพเกษตรกรให้เป็นอาชีพที่มั่นคงสำหรับเกษตรกรตลอดไป

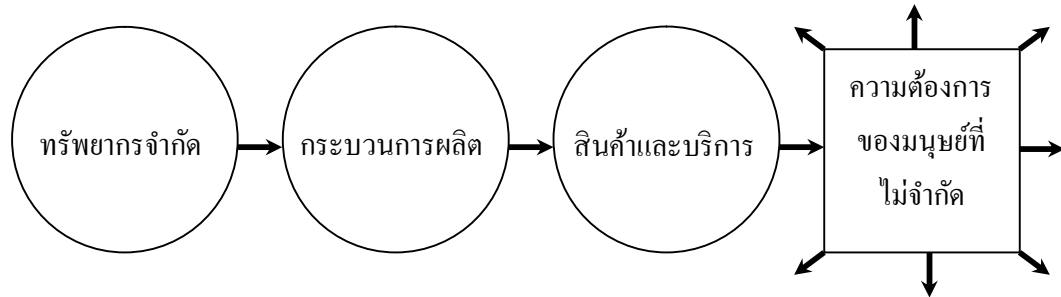
แนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ มุ่งเน้นการบริหารจัดการที่ดิน และน้ำเพื่อการพัฒนาทางการเกษตร เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนเป็นเบื้องต้น และความมั่นคง สงบสุขเป็นอิสระของประเทศเป็นเป้าหมายสุดท้าย

ดร. ธันวา จิตต์สงวน จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้กล่าวถึง การเกษตรแบบยั่งยืนว่า “กระบวนการพัฒนาและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของการเกษตรแบบยั่งยืน ล้วนแล้วแต่อยู่ภายใต้ปรัชญาที่ว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ว่าด้วยกระบวนการพัฒนาที่มีเหตุผล พอดีพอประมาณ เป็นระบบขั้นตอน ยึดทางสายกลาง ไม่รีบร้อน ก้าวกระโดด และมีการสร้างภูมิคุ้มกัน ความเสี่ยงภัยอันอาจเกิดขึ้นได้ในยามวิกฤติ”

2.3.4 หลักเศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภคอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า

แนวคิดพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์ของทุกสำนักเห็นตรงกันว่า เศรษฐศาสตร์ คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยการเลือกหนทางที่จะใช้ทรัพยากร (ปัจจัยการผลิต) หรือการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ในโลก ซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดให้คุ้มค่าในการผลิตสินค้าหรือบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่มีอยู่อย่างมากมายนับไม่ถ้วนและไม่จำกัด แต่ปัจจุบันโลกมนุษย์มีความวุ่นวายเพราะมีความไม่สมดุล (Imbalance) เกิดขึ้นในหลาย ๆ ด้านตามส่วนต่าง ๆ ของโลก เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา มีประชากรแค่ 200 ล้านคน แต่ใช้ทรัพยากรของโลกไปประมาณ 90% เป็นต้น ส่วนประเทศไทย เดินตามเศรษฐกิจของประเทศมหาอำนาจตะวันตก ด้วยโครงสร้างที่ไม่มีความพร้อมและไม่มีความ

แข็งแกร่ง จึงทำให้เกิดวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้งเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2540 (ก่อเกียรติ
วิริยะกิจพัฒนา. 2550 : 66)

รูปที่ 2.4 แนวคิดพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์

จึงถึงเวลาแล้วที่คนไทยทุกภาคส่วนต้องน้อมรับแนวพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระองค์มาประยุกต์ใช้ เนื่องจากเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้ประเทศไทยหลุดพ้นจากกับดักทางเศรษฐกิจได้อย่างถาวรยั่งยืน แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้สอนให้มนุษย์รู้จักการจัดการทรัพยากรในการผลิต และการบริโภคอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า ทั้งนี้ เพราะเศรษฐกิจพอเพียงมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน คือ ความพอดี ความเสี่ยง และการพึ่งตนเอง จะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งเสียไม่ได้โดยความพอดี ซึ่งตรงกับความหมายเรื่องดุลยภาพ (Equilibrium) ในทางเศรษฐศาสตร์ แต่เน้นดุลยภาพที่เป็นพลวัต (Dynamic) คือ มีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความเหมาะสมของแต่ละบุคคล ในส่วนที่เกี่ยวกับความเสี่ยง คือ การสร้างภูมิคุ้มกันให้ปลอดภัยจากความแปรผันมากที่สุด และมีลักษณะที่ยั่งยืน (Sustainability) การพึ่งตนเอง คือ การพยายามเพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมปัจจัยที่ก่อให้เกิดความไม่แน่นอนต่างๆ ในส่วนที่แต่ละคนสามารถควบคุมได้ด้วยตัวเองให้มากที่สุด โดยใช้สติ ความรู้ และความเพียร ดังนั้นจึงสรุปว่าสิ่งที่กำกับความพอดี คือ ความเสี่ยง และสิ่งที่กำกับความเสี่ยง คือ การพึ่งตนเอง

2.3.5 การบริหารจัดการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ในการบริหารจัดการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีการสำรวจการรับรู้ (Perception) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเสียก่อน โดยแบ่งได้ 2 ประเภท คือ (1) คนที่รู้และเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างชัดเจน และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตัวอย่างของการรับรู้ ได้แก่ ความพอดี พอประมาณ พออยู่ พอกิน พอมีพอกิน การเดินสายกลาง การเน้นความสมดุล ไม่โลภ ไม่ตระหนี่ ไม่สุร่นสุร่าย ประหยัด

(2) คนที่ไม่เข้าใจปรัชญานี้อย่างลึกซึ้งเพราะไม่ได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง กลุ่มคนพวกนี้จำเป็นต้องได้รับสาร (Message) ที่ถูกต้องครบถ้วนโดยช่องทางการสื่อสาร (Channel) ต่าง ๆ อย่างผสมผสาน

2.3.5.1 การบริหารจัดการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่าง ๆ (ก่อเกียรติ
วิริยะกิจพัฒนา. 2550 : 67) มีดังนี้

1) ความพอดีด้านเศรษฐกิจ

- 1.1) ต้องลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ใช้ชีวิตอย่างพอควรไม่ประมาท
- 1.2) คิดและวางแผนอย่างรอบคอบ มีภูมิคุ้มกัน
- 1.3) ไม่เสียดินแดนไป ต้องเผื่อทางเลือกรองเอาไว้

2) ความพอดีด้านเทคโนโลยี

- 2.1) รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม
- 2.2) พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านของตนเองก่อน
- 2.3) เทคโนโลยีนั้น ๆ ต้องก่อให้เกิดประโยชน์กับคนหมู่มาก

3) ความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- 3.1) ต้องรู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบ
- 3.2) เลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด

4) ความพอดีด้านสังคม

- 4.1) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- 4.2) ต้องรู้จักสามัคคี
- 4.3) สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน

5) ความพอดีด้านจิตใจ

- 5.1) มีจิตใจเข้มแข็ง แน่วแน่ มั่นคง พึ่งตนเองได้
- 5.2) มีจิตสำนึกที่ดี
- 5.3) ต้องเอื้ออาทร ประนีประนอมต่อสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่
- 5.4) เน้นถึงผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

2.3.6 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์มีส่วนสัมพันธ์กัน โดยมีข้อสรุปเบื้องต้นว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความเชื่อมโยงกับทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่สำคัญหลายทฤษฎี ทั้งในแง่ที่สอดคล้องกับบางทฤษฎีและในแง่ที่แตกต่างออกไป และพบว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงครอบคลุมถึงหลักการสำคัญที่เป็นหัวใจของวิชาเศรษฐศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชี้ถึงแนวคิดระบบเศรษฐกิจที่มีความซับซ้อนและลึกซึ้งมากกว่าที่จะอธิบายได้

ตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ ในเชิงทฤษฎีสามารถแยกองค์ประกอบทั้งสามของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็น 2 กลุ่ม (ก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา. 2550 : 68) คือ (1) ส่วนที่สร้างให้เกิดความยั่งยืนของการใช้ทรัพยากรในสถานการณ์ที่ปราศจากผลกระทบภายนอก (Deterministic Optimality) ซึ่งประกอบด้วย ความพอประมาณ และความมีเหตุผล (2) ส่วนที่เป็นองค์ประกอบที่เสริมประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรให้พร้อมต่อ การรองรับผลกระทบจากภายนอก ซึ่งมีความไม่แน่นอน (Stochastic Optimality) อันได้แก่ การมีภูมิคุ้มกันในตัว

แนวคิดเรื่องความพอประมาณ มี 2 แนวทางหลัก ได้แก่ ความพอประมาณ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ทางสังคมที่ถูกระบุ และความพอประมาณโดยเปรียบเทียบกับศักยภาพของตนเอง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีความหมายครอบคลุมกระบวนการ Optimization ในทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ภายใต้ข้อจำกัดต่างๆ หรือใกล้เคียงกับแนวคิดเรื่อง Bounded Rationality นอกจากนี้ ความพอประมาณยังสามารถนำมาซึ่งการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน หรือการสร้างประสิทธิภาพในเชิงพลวัตได้ด้วย

2.3.6.1 แนวคิดเรื่องความมีเหตุมีผล ในบริบทของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เนื่องด้วยมีปัจจัยในเรื่องคุณธรรม กำกับควบคู่กับการดำเนินทางสายกลางในขณะที่คำจำกัดความทางทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับความมีเหตุมีผล เช่น Rationality หรือ Rational Expectation และ Common Knowledge ไม่สามารถอธิบายความมีเหตุมีผลในบริบทของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างสมบูรณ์

2.3.6.2 แนวคิดเรื่องระบบภูมิคุ้มกัน ในตัวของเศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกันโดยรวม กล่าวคือ มีลักษณะในการบริหารความเสี่ยง การกระจายความเสี่ยง การป้องกันความเสี่ยง การลดความเสี่ยง และการสร้างกลไกที่ก่อให้เกิดเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า ยังมีข้อแตกต่างในด้านของหลักการตัดสินใจ ซึ่งทางสายกลางเป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจได้แทนหลัก Optimization และอาจจะเหมาะสมกว่าภายใต้ข้อจำกัดของความไม่แน่นอนจากอนาคต

สำหรับเงื่อนไข 2 ประการ คือ ความรู้และคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเงื่อนไขความรู้ (Knowledge) ประกอบด้วยความรู้ 3 ด้าน คือ รอบรู้ในวิชาการต่างๆ รอบคอบในการเชื่อมโยง และระมัดระวังในการนำความรู้ไปใช้ ส่วนเงื่อนไขคุณธรรม (Morality) ที่ต้องมีคุณธรรมในมิติของจิตใจ และการกระทำที่เน้นความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และแบ่งปัน ยังจำเป็นต้องวิเคราะห์เพิ่มเติมว่า เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์มีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันอย่างไร นอกจากนี้แล้ว ยังต้องมีการค้นคว้าเพิ่มเติม

ถึงบทบาทของรัฐ บทบาทของกลไกตลาด และบทบาทขององค์กรและชุมชนต่างๆ ในระบบเศรษฐกิจพอเพียง อีกด้วย

ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ที่อ้างถึงในการเปรียบเทียบข้างต้นนั้น ล้วนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการอธิบายปรากฏการณ์ทางเศรษฐศาสตร์ จนทำให้นักเศรษฐศาสตร์ผู้บุกเบิกทฤษฎีดังกล่าวเหล่านั้นได้รับรางวัลโนเบล สาขาเศรษฐศาสตร์ ดังนั้น จึงถือได้ว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงครอบคลุมถึงหลักการสำคัญที่เป็นหัวใจของวิชาเศรษฐศาสตร์ นอกจากนี้แล้ว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อน หรือข้อจำกัดของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์มีอยู่ในขณะนี้หลายข้อ แม้ว่าในขณะนี้อาจจะยังไม่สามารถจะสร้างทฤษฎีที่อธิบายแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างสมบูรณ์ แต่สามารถชี้ถึงทิศทางของงานวิจัยที่ควรมีขึ้น เพื่อบุกเบิกสร้างเสริมองค์ความรู้ให้แก่วงการ วิชาการเศรษฐศาสตร์ต่อไป

2.3.7 แนวทางการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำไปใช้ในระดับุคคล ครอบครัว และชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้ (ก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา. 2550 : 89-93) คือ

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคล /ครอบครัว

อาจมีคำถามการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคล /ครอบครัว เริ่มต้นจากที่ใด ท่านก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา ให้คำตอบโดยเริ่มต้นจากการเสริมสร้างคนให้มีการเรียนรู้วิชาการ และทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็น เพื่อให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ พร้อมทั้งเสริมสร้างคุณธรรม จนมีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และอยู่ร่วมกับระบบนิเวศวิทยาอย่างสมดุล เพื่อจะได้มีความเกรงกลัวและละอายต่อการประพฤติผิดมิชอบ ไม่ตระหนี่ เป็นผู้ให้ เกื้อกูลแบ่งปัน มีสติยังคิดพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนที่จะตัดสินใจ หรือกระทำการใด ๆ จนกระทั่งเกิดเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีในการดำรงชีวิต โดยสามารถคิดและกระทำบนพื้นฐานของความมีเหตุมีผลพอเหมาะ พอประมาณกับสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของแต่ละบุคคลในแต่ละสถานการณ์แล้วเพียรฝึกปฏิบัติ จนสามารถทำตนให้เป็นที่พึงของตนเองได้ และเป็นที่พึงของผู้อื่นได้ในที่สุด

การแก้ไขความเปราะบางทางเศรษฐกิจและสังคม ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เริ่มต้นจากการส่งเสริมให้ประชาชนพึ่งพาตนเอง และลดการพึ่งพิงปัจจัยภายนอก เพื่อกระจายความเสี่ยงต่อสภาวะยากจน และลดความเสี่ยงที่ไม่จำเป็นลง ทั้งนี้ประชาชนต้องประยุกต์ใช้ความรู้และความสามารถในการจัดการอย่างรอบคอบ และมีความอดุสาหะในการประกอบอาชีพ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ในระยะยาวต่อตนเองและสังคม ยกตัวอย่างเช่น “เกษตรทฤษฎีใหม่” ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งในการสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ทั้งในระดับ

ครอบครัว และสังคมชนบทนั้นประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การบริหารพื้นที่เพาะปลูกและแหล่งน้ำ (2) การรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ (3) การร่วมมือกับแหล่งเงินและแหล่งพลังงาน เช่นสถาบันการเงิน และบริษัทน้ำมัน เป็นต้น และประโยชน์ที่ได้จากการปฏิบัติตามเกษตรทฤษฎีใหม่นี้ จะทำให้เกษตรกรและครอบครัวมีความมั่นคงด้านอาหารมากขึ้น และสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น นอกจากนี้แล้วการรวมกลุ่มกันในระดับชุมชน และสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับองค์กรและสถาบันต่าง ๆ ภายนอกชุมชนจะช่วยส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น อันจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้แก่ชุมชนอีกด้วย

2.3.8 การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับชุมชน

ชุมชนพอเพียง ประกอบด้วย บุคคล/ครอบครัวต่าง ๆ ที่มีความพอเพียงแล้ว คือ มีความรู้และคุณธรรมเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต จนสามารถพึ่งตนเองได้ บุคคลเหล่านี้มารวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพ ภูมิสังคมของแต่ละชุมชน โดยพยายามใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผ่านการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลหลายสถานภาพ ในสิ่งที่จัดสร้างประโยชน์สุขของคนส่วนรวม และความก้าวหน้าของชุมชนอย่างมีเหตุผล โดยอาศัยสติ ปัญญา ความสามารถของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และบนพื้นฐานของความซื่อสัตย์สุจริต อดกลั้นต่อการกระทบกระทั่ง ขยันหมั่นเพียร และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือแบ่งปันกันระหว่างสมาชิกชุมชน จนนำไปสู่ความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนาของชุมชนที่สมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จนกระทั่งสามารถพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่าง ๆ

2.3.9 สารสำคัญที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สมาชิกทุกคนดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยยึดมั่นหลัก 3 ประการร่วมกัน ได้แก่ การใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง การคิดพึ่งพาตนเองและพึ่งพาซึ่งกันและกัน และการใช้ชีวิตอย่างพอเพียงระดับปฏิบัติผู้นำชุมชน แต่ละพื้นที่สามารถนำหลักการเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในระดับปฏิบัติโดยสามารถแบ่งเป็น 4 ชั้น ได้แก่

2.3.9.1 การพึ่งตนเองได้ คือ ต้องพยายามพึ่งตนเองให้ได้ในระดับครอบครัวก่อน ให้แต่ละครอบครัวมีการบริหารจัดการอย่างพอดี

2.3.9.2 การอยู่อย่างพอเพียง คือ ดำเนินชีวิตโดยยึดหลักทางสายกลางให้ตนเองอยู่ได้อย่างสมดุล คือ มีความสุขที่แท้จริงโดยไม่ให้รู้สึกขาดแคลนจนต้องเบียดเบียนตนเอง หรือดำเนินชีวิตอย่างเกินพอดีจนต้องเบียดเบียนสิ่งแวดล้อม

2.3.9.3 การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร คือ รู้จักการให้และแบ่งปัน ซึ่งจะทำให้เกิดวัฒนธรรมที่ดี อีกทั้งเป็นการช่วยลดความเห็นแก่ตัวและสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในจิตใจ

2.3.9.4 การอยู่ดียิ่งขึ้นด้วยการเรียนรู้ คือ ต้องรู้จักพัฒนาตนเอง โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติและประสบการณ์ เพื่อให้เกิดการระมัดระวังในการกระทำกรใด ๆ ต่อไป

2.3.9.5 ระดับปฏิเวธ (ผลที่เกิดจากการปฏิบัติ) คือ การวัดผลจากการปฏิบัติตามหลักการข้างต้นกล่าวคือ สมาชิกในแต่ละชุมชนได้พัฒนาชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น โดยเริ่มจากการพัฒนาจิตใจให้เกิดความพอใจในทุกระดับของการดำเนินชีวิต ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม

ชุมชนจากแต่ละภาคมีความเข้าใจในเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจในมุมมองที่หลากหลาย โดยส่วนใหญ่แล้วชุมชนมักจะกล่าวถึงเรื่องหลักของความพอประมาณ โดยไม่ได้กล่าวถึงเรื่องของความมีเหตุผลและเรื่องภูมิคุ้มกันในตัวอย่างชัดเจนนัก ทั้งนี้ได้หมายความว่าชุมชนดำเนินชีวิตโดยขาดหลักความมีเหตุผลและภูมิคุ้มกันในตัวแต่อย่างใด แต่หมายความว่าชุมชนอาจจะยังไม่สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ในสองเรื่องดังกล่าวได้อย่างชัดเจนนัก ดังนั้น จึงเห็นควรว่าในอนาคตน่าจะมีการสร้างความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องของความมีเหตุผล และภูมิคุ้มกันในตัวให้เป็นที่ตระหนักได้ชัดเจนยิ่งขึ้นแก่ชุมชนด้วย

2.3.10 การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับประเทศ

มีแผนการบริหารจัดการประเทศที่ส่งเสริมให้บุคคล/ชุมชนต่างๆ มีวิถีปฏิบัติ มีความร่วมมือและการพัฒนาในสาขาต่าง ๆ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และดำเนินการตามแผนดังกล่าวอย่างรอบคอบ เป็นขั้นตอน เริ่มจากการวางรากฐานของประเทศให้มีความพอเพียง โดยส่งเสริมให้ประชาชนส่วนใหญ่สามารถอยู่อย่างพอมีพอกินและพึ่งตนเองได้ ด้วยมีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ และมีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร เชื้อเพื่อแบ่งปัน และใช้สติปัญญา ในการตัดสินใจและดำเนินชีวิต พร้อมทั้งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ จากหลากหลายภูมิสังคม หลากหลายอาชีพ หลากหลายความคิด ประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้าใจ และรู้ความเป็นจริงระหว่างกันของคนในประเทศ จนนำไปสู่ความสามัคคี และจิตสำนึกที่จะร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าไปอย่างสอดคล้องสมดุลกับสถานการณ์ความเป็นจริงของคนในประเทศอย่างเป็นขั้นเป็นตอนเป็นลำดับๆ ต่อไป

2.3.11 การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับเกษตรกร

การแก้ปัญหาในภาคเกษตรกรรม ซึ่งเกิดจากการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว และปัญหาความไม่แน่นอนของราคาสินค้าเกษตรซึ่งทำให้เกษตรกรมีความเสี่ยงทั้งด้านรายจ่ายและรายรับอันดับแรก เกษตรกรควรมุ่งสร้างภูมิคุ้มกันด้านอาหารสำหรับบริโภคภายในครัวเรือน จากนั้นเลี้ยงสัตว์ ปลูกผักและผลไม้เพื่อบริโภคเอง และส่วนที่เหลือสามารถนำไปขายในตลาดได้ โดยเน้นหลักพอประมาณ คือ ไม่ทำเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดที่ไม่แน่นอน และเกิดขึ้นเพียง

ระยะเวลาอันสั้นเท่านั้น ทั้งนี้เกษตรกรจำเป็นต้องมีความรอบคอบและมีเหตุผลในการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อกระจายความเสี่ยงจากปัจจัยภายนอกและอยู่เหนือการควบคุมของเกษตรกร

ขั้นตอนที่ 1 เป็นแนวทางการจัดการพื้นที่เกษตรกรรวมในระดับครอบครัวที่สอดคล้องสมดุลกับระบบนิเวศวิทยา เพื่อให้พออยู่ พอกิน สมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัดและเลี้ยงตนเอง/ครอบครัวได้

ขั้นตอนที่ 2 การรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ ร่วมมือกันในการผลิต จัดการตลาด และพัฒนาสวัสดิภาพของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เป็นการสร้างความสามัคคีภายในท้องถิ่น และเตรียมความพร้อมก่อนก้าวสู่โลกภายนอก

ขั้นตอนที่ 3 ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อจัดหาทุน วิชาการ ความรู้ เทคโนโลยีจากธุรกิจเอกชน เช่น ธนาคาร บริษัท ห้างร้าน เอกชน ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐ มูลนิธิต่าง ๆ มาช่วยในการลงทุน และพัฒนาคุณภาพชีวิต

โดยสรุป แนวพระราชดำริส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ และมีการรวมกลุ่มกันและเชื่อมโยงเครือข่ายในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าไปอย่างสมดุลกับสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่นที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นขั้นตอน โดยประยุกต์ใช้ความรู้ ภูมิปัญญาและทรัพยากรด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างเหมาะสม บนพื้นฐานของคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต ขยันหมั่นเพียร เอื้อเฟื้อแบ่งปัน และใช้สติปัญญาในการตัดสินใจและดำเนินชีวิต

2.3.12 การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน

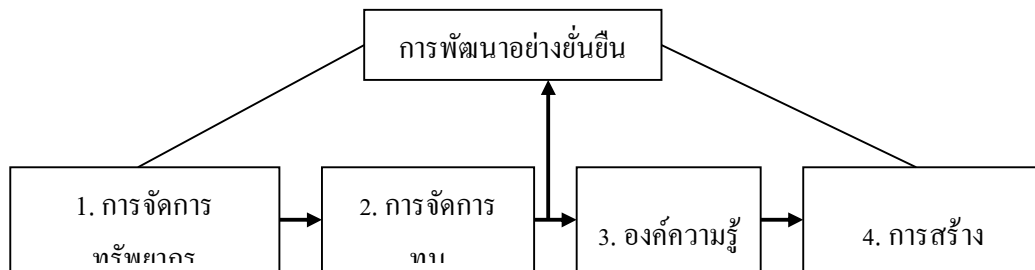
อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของไทย แต่เกษตรกรยังต้องเผชิญกับปัญหาความยากจนซ้ำซาก ไม่สามารถยืนหยัดอยู่ได้ในระบบทุนนิยม

“ความยากจน” เป็นปัญหาใหญ่ของประเทศที่เผชิญมาเป็นเวลาช้านาน ส่งผลให้คุณภาพชีวิตตกต่ำเรื้อรังกลายเป็นปัญหาระดับชาติ และถูกจัดเป็นหนึ่งใน “วาระแห่งชาติ” ที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ซึ่งในส่วนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ร่วมดำเนินการจัดตั้งศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน (ศตจ.) ขึ้นมาเพื่อบูรณาการการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่าง ๆ ในสังกัดกระทรวงเกษตรฯ และจัดให้มีโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจนตามพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของปวงชนชาวไทย คือ แนวพระราชดำริ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” (ก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา. 2550 : 92-95)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้กระตุ้นเตือนให้คนไทยหันกลับมามองตนเองว่าในอดีตเคยมีความเป็นอยู่อย่างมีความสุข ความสงบ มีอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ และตระหนักถึงความยากจน ที่เกิดขึ้นว่าเป็นเพราะการก้าวกระโดดที่เกินกำลัง ถึงเวลาแล้วที่คนไทยต้องกลับไปสู่ชีวิตที่

เหมาะสมกับตนเอง คือ “อยู่ กิน ใช้ อย่างพอเพียง” ขณะเดียวกันต้องรู้จักนำเทคโนโลยีและสิ่งที่เป็นประโยชน์จากภายนอกมาปรับประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความแข็งแกร่งภายใน

กระทรวงเกษตรได้ร่วมแก้ไขปัญหาคความยากจนของเกษตรกร โดยศึกษาปัญหาที่เกษตรกรประสบ จัดทำโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรดินและน้ำ โดยยึดหลักปรัชญาการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน เมื่อต้นและน้ำมีความอุดมสมบูรณ์อันนำไปสู่การสร้างโอกาสด้วยแหล่งทุนและตลาด โดยพัฒนา “องค์ความรู้” เป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะช่วยส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าในระยะยาวและมุ่งสร้างเครือข่าย เพื่อให้เกษตรกรเกิดความเข้มแข็งด้วยการรวมพลังภายในชุมชนของตนเอง โดยมีปัจจัยสนับสนุนจากภายนอกและภายในชุมชน จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของระบบเกษตรกรรมและสามารถจัดปัญหาคความยากจนได้

ภาพที่ 2.5 วงจรแห่งความยั่งยืนทางการเกษตร

1) การจัดการทรัพยากรดินและน้ำ

1.1) ดินแก่จน ทรัพยากรดินมีประโยชน์มหาศาลต่อสิ่งมีชีวิต เป็นแหล่งก่อกำเนิด ดำรงชีพ และย่อยสลายซากสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ให้กลับสู่วัฏจักรสารอินทรีย์ซึ่งก่อกำเนิดการเกษตรแบบยั่งยืน หมายถึง การเกษตรที่มีการเกื้อหนุนและพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ และระบบนิเวศ เช่นเดียวกับการเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้ และพันธุ์สัตว์ป่า กล่าวคือ ต้นไม้ ดิน น้ำ และสัตว์ มีการหมุนเวียนในลักษณะห่วงโซ่อาหารอย่างต่อเนื่อง และด้วยปรัชญาการเกษตรยั่งยืน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์ “ดินแก่จน” และกิจกรรมต่อเนื่องเพื่อพัฒนาที่ดินอย่างบูรณาการ โดยเริ่มจากการจัดปัญหาเรื่องพื้นที่ทำกินด้วยการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับเกษตรกรเพื่อให้มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง และใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเพื่อให้เกษตรกรยังชีพได้อย่างยั่งยืน จึงได้ส่งเสริมเกษตรกรที่สนใจมุ่งวิถี ของ “เกษตรอินทรีย์” อันเป็นระบบที่เน้นการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกษตรกรสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้อย่างเหมาะสมและคุ้มค่าที่สุด

1.2 น้ำแก่จน ประเทศไทยมีพื้นที่ทำการเกษตรรวมประมาณ 131 ล้านไร่ พื้นที่ทำการเกษตรที่อาศัยน้ำตามฤดูกาล ผลผลิตทางการเกษตรในปัจจุบันจึงขึ้นอยู่กับแหล่งน้ำธรรมชาติ

ตามฤดูกาล หรือน้ำฝนเป็นสำคัญ สำหรับการแก้ปัญหาเรื่องน้ำ กรมชลประทานได้จัดทำแผนการ พัฒนาแหล่งน้ำแบบบูรณาการ 25 ลุ่มน้ำ โดยกำหนดระยะเวลาดำเนินงานระหว่างปี 2548 ถึงปี 2551 เพื่อให้พื้นที่ทั้ง 25 ลุ่มน้ำทั่วประเทศ มีน้ำใช้อย่างเพียงพอและทั่วถึง ซึ่งจะส่งผลให้เกษตรกรมี ผลผลิต และรายได้เพิ่มมากขึ้น

2) การจัดการทุนและการตลาด

2.1) ทุน การขจัดปัญหาความยากจนคงไม่อาจเป็นไปได้ถ้าเกษตรกรยังไม่ได้รับการปลดปล่อยหนี้สินรัฐบาล จึงมุ่งแก้ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรอย่างเร่งด่วน เริ่มจากการโอนหนี้ นอกระบบให้เข้ามาอยู่ในความดูแลของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) โดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำ รวมทั้งมีโครงการพักชำระหนี้ให้กับเกษตรกร เพื่อเป็นการต่อลมหายใจ ให้กับเกษตรกร และเมื่อผ่อนคลายจากภาระหนี้สินแล้ว จึงกระจายแหล่งเงินทุนให้กว้างขวางมากขึ้น รวมทั้งเพิ่มโอกาสและศักยภาพของเกษตรกรซึ่งเป็นหนึ่งในนโยบายสำคัญ คือ การแปลงสินทรัพย์ เป็นทุน ซึ่งเป็นการสร้างโอกาสให้ผู้ยากไร้เข้าถึงแหล่งทุนในระบบ เพื่อพัฒนาอาชีพโดยการใช้ ประโยชน์จากสินทรัพย์ที่มีอยู่ในการพัฒนาอาชีพต่อไป

2.2) การตลาด เนื่องจากสินค้าเกษตรส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ ผลผลิต ในแต่ละปีจึงไม่แน่นอน ทำให้ราคาผลผลิตไม่มีเสถียรภาพ เกษตรกรต้องเผชิญกับ ความผันผวนของราคาซื้อขาย อีกทั้งเกษตรกรไทยไม่เคยมีประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการ สินค้าเกษตรหรือระบบตลาด การแก้ไขสถานการณ์การตลาด รัฐบาลได้จัดหาตลาดมารับ ผลผลิต โดยจัดทำโครงการรับจำนำพืชผลทางการเกษตร การพัฒนาระบบตลาดสินค้าเกษตร รวมทั้งจัดตั้งตลาดซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้า เพื่อเป็นศูนย์กลางการขายสินค้า พร้อมกันนี้ได้ พัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารให้ตรงกับความต้องการและศักยภาพการผลิตของเกษตรกรร่วมด้วย

3) องค์ความรู้

การทำงานเกษตรอย่างยั่งยืนไม่ได้อาศัยแต่เพียงแรงงานอย่างเดียว แต่ต้องใช้ทั้ง แรงใจผนวกกับความรู้ความชำนาญในการผลิต เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพปัจจุบันและ เทคโนโลยีใหม่ ๆ “คน” จึงเป็นทรัพยากรที่ล้ำค่าหากได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสม จะสามารถนำ ความรู้ความสามารถมาปรับใช้และสร้างคุณประโยชน์ได้อย่างมหาศาล อีกทั้งยังสามารถพัฒนาต่อ ยอดได้อย่างไม่สิ้นสุด กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาองค์ ความรู้ให้กับเกษตรกร จึงจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนขึ้นเพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพให้กับเกษตรกร ให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาการผลิตได้อย่างยั่งยืน

4) เครือข่าย

พื้นฐานของสังคมไทยมีการรวมพลังกันมานานแล้ว เป็นลักษณะรวมตัวเพื่อช่วยเหลือทำกิจกรรมเป็นครั้งคราว เมื่อมีเหตุจำเป็นก็จะรวมกลุ่มช่วยกันในสังคมเกษตรกรรม เช่น การลงแขก งานบุญ ฯลฯ กล่าวได้ว่าการรวมตัวเป็นธรรมชาติของเกษตรกรไทยอยู่แล้ว ดังนั้น “ระบบสหกรณ์” ได้ถูกจัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ให้เกิดการรวมตัวกันของสมาชิก ซึ่งมุ่งเน้นให้สมาชิกทุกคนตระหนักถึงความเป็นเจ้าของและลูกค้ำซึ่งเป็นบุคคลคนเดียวกัน สมาชิกจึงต้องทำหน้าที่ทั้งผู้สมทบทุน ผู้ควบคุมและผู้อุดหนุนหรือผู้ใช้บริการของสหกรณ์ ซึ่งระบบสหกรณ์เป็นจุดศูนย์รวมทั้งการผลิต การตลาดและผลประโยชน์ต่างๆ ในชุมชน ส่งผลให้สมาชิกมีการเรียนรู้และอาศัยพึ่งพาอาศัยกันเป็นเครือข่ายและสามารถพัฒนาอาชีพในชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคงต่อไป

การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนเกิดขึ้นได้ด้วยหลักเศรษฐกิจพอเพียง อันหมายถึง การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุมีผลและการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ตลอดจนการใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรมประกอบการวางแผนตัดสินใจและการกระทำซึ่งเกิดจากความพยายามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นของรัฐบาล นับเป็นมิติใหม่ที่ตีที่แสดงถึงความห่วงใย และจะนำพาประชาชนให้ก้าวพ้นปัญหาความยากจนได้ในที่สุด

2.3.13 เศรษฐกิจชุมชนการเกษตรภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

บรรยากาศของสังคมเกษตรกรรมไทยในอดีตไม่มีรูปแบบ แนวคิด ทศนคติ ค่านิยม ในการดำเนินชีวิต แบบพึ่งตนเอง พึ่งพาอาศัยซึ่งกัน มีน้ำใจไมตรี เอื้ออาทร เกื้อกูลกันตามภาวะความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ มีปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการผลิต กระบวนการแลกเปลี่ยนและซื้อขายสินค้าหรือผลผลิตที่หาได้ในชุมชน มีการเรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ โดยสมัครใจ สังคมองค์ความรู้ และถ่ายทอดสืบต่อ มีอิสระเสรีภาพ ดำเนินชีวิตแบบพอเพียง ตามอัตภาพและสงบสุข วัฒนธรรมชุมชนดังกล่าวในอดีตของสังคมเกษตรไทย คือ วัฒนธรรม “เศรษฐกิจชุมชนภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ภาครัฐและองค์กรต่างๆ กำลังเริ่มดำเนินการตามแนวพระราชดำริในปัจจุบัน (ก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา. 2550 : 95-104)

ราว 1 ศตวรรษเศษที่แล้วมา ประเทศต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้อิทธิพลการปกครองของประเทศที่ยึดถือแนวคิดทุนนิยมในยุคจักรวรรดินิยม เริ่มมีความเข้มข้นและความชัดเจนที่จะยึดถือรูปแบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นแนวทางเพื่อความอยู่รอดในชาติของตนในไทยเริ่มปรากฏการเคลื่อนไหวของกระแสแนวคิดนี้ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2516 ด้วยเหตุผลเพื่อความอยู่รอดของสังคมไทย เช่นเดียวกัน โดยกลุ่มนักคิดนักพัฒนาสังคมในเชิงคุณค่า หรือ “สายสำนักวัฒนธรรมชุมชน”

ปัจจุบัน “เศรษฐกิจชุมชน” มีหน้าตาต่างไปจากอดีตขึ้นอยู่กับบริบทของเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน ซึ่งกระบวนการของเศรษฐกิจชุมชน มีการพัฒนาในเรื่องของเทคโนโลยีและกลุ่มเครือข่าย (หรือทุนทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน) ของการผลิตการตลาดทั้งทางด้านเกษตร อุตสาหกรรมแปรรูป และการบริการซึ่งมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การบริโภค การแลกเปลี่ยน การซื้อขาย การกระจายผลผลิต การคัดเกรด การบรรจุหีบห่อ การขนส่ง ตลอดจนการเก็บรักษาและการจัดระบบบัญชี แต่หลักการและแนวคิดนั้นยังคงเป็นวัฒนธรรมชุมชนแบบเดิมในอดีต คือ การร่วมคิดร่วมทำโดยสมัครใจ ใช้ทุนของชุมชนเป็นสำคัญ และเกื้อกูลกันระหว่างครัวเรือน ระหว่างชุมชนด้วยน้ำใจไมตรีที่เอื้ออาทร เน้นการอยู่ได้แบบพอเพียง ตามอัตภาพพึ่งตนเองได้ พึ่งพากันในชุมชนและต่างชุมชนได้ เป็นหลักการแนวคิดที่สำคัญ แท้จริงแล้วเศรษฐกิจชุมชน คือ วิธีการ กระบวนการของการดำเนินชีวิต ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง หรือจะพูดว่าปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นมีรูปแบบ วิธีการ กระบวนการ คือ เศรษฐกิจชุมชนเป็นเครื่องมือและวิถีทางก็ได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระเมตตาต่อพสกนิกรชาวไทย ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทรงงานแก้ไขปัญหาคความยากจนตลอด 60 ปี ที่ครองราชย์ พระองค์ได้พระราชทานพระบรมราโชวาท แนวคิดนี้แก่พสกนิกรตั้งแต่ปี 2517 เป็นต้นมา และปี 2542 ทรงพระราชทานแนวคิดดังกล่าวแก่ประชาชนชาวไทยปฏิบัติโดยทั่วกัน พระองค์ไม่เห็นด้วยกับแนวทางพัฒนาประเทศที่เน้นขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ซึ่งเป็นแบบอย่างการพัฒนาจากตะวันตก ทรงเห็นว่า การพึ่งตลาดต่างประเทศเป็นหลักนั้นเราควบคุมไม่ได้ ไม่มีความแน่นอน เป็นความเสี่ยงในการพัฒนาประเทศควรสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานก่อน ช่วยให้ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่พอมีพอกินก่อน เป็นการกระจายรายได้ เพื่อสร้างพื้นฐานความมั่นคงของเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ จึงค่อยพัฒนาในขั้นสูงขึ้นไป มีพระประสงค์ที่จะให้ปรับเปลี่ยนการพัฒนาเศรษฐกิจที่พระองค์ทรงเรียกว่าเศรษฐกิจแบบค้าขาย (Trade Economy) ให้เป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง (Sufficiency Economy) คำว่า “พอเพียง” ของพระองค์นั้น หมายถึง “ตามอัตภาพ” ไม่โลภ มีความพอประมาณ มีเหตุผล ไม่เบียดเบียน และรู้ทันการเปลี่ยนแปลงภายในและภายนอกของสังคม

โดยสรุป พอเพียง คือ พอเพียงด้วยจิตสำนึก และเพียงพอด้วยความมีเหตุผล ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่ง “คือ คำว่า พอก็เพียงพอ เพียงนี้ก็พอ ดั่งนั่นเอง.....”

วัฒนธรรมชุมชนในรูปแบบและกระบวนการ “เศรษฐกิจชุมชน” นั้นจึงเป็นแนวทางพัฒนาประเทศที่เป็นไปตามพระราชดำริ และพระประสงค์มาตั้งแต่ต้น และเป็นแนวทางที่ “ค่อยเป็นค่อยไป” ตามที่พระองค์ได้เคยมีพระราชดำรัสไว้ ตัวอย่างของเศรษฐกิจชุมชนที่น่าสนใจติดตามศึกษา

และสามารถใช้เป็นแบบอย่างการศึกษาดูงานได้ดีในประเด็นของวัฒนธรรมชุมชนตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่ การผลิตและการแปรรูปน้ำมันงาในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นการผลิตงาดำอินทรีย์ และแปรรูปน้ำมันงาแบบภูมิปัญญาไทยใหญ่ โดยใช้แรงงานสัตว์ คือ วัว ควาย (ภาษาไทยใหญ่เรียกการแปรรูปน้ำมันงาหรือการสกัดน้ำมันงาว่า อีดงา) มีการรวมกลุ่มโดยสมัครใจ ร่วมคิด ร่วมทำ ตั้งแปลงทดลองปลูกงาดำอินทรีย์ มีกระบวนการเรียนรู้ในเขตละชั้นตอน ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแปรรูปซึ่งปัจจุบันมีการเรียนรู้ทดลองพัฒนาการแปรรูปน้ำมันงาด้วย “กั้งหันน้ำ” และแบบประยุกต์ใช้ “พลังงานไฟฟ้า” จุดประสงค์ของกลุ่มในการรวมกลุ่มครั้งนี้....เนื่องจากชุมชนเป็นแหล่งผลิตงา และมีการสกัดน้ำมันงาด้วยวิธีการแบบไทยใหญ่มาตั้งแต่โบราณ จึงมีความพร้อมใจกันที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ และเพื่อพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนเป็นผู้คิด ผู้ทำ ใช้วัตถุดิบ ทุน แรงงาน ภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนเป็นหลัก ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ สร้างเครือข่าย สร้างองค์ความรู้ ตลอดจนรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งหมดนี้ เป็นจุดประสงค์และเป็นกระบวนการดำเนินงานของกลุ่ม ซึ่งขณะนี้ยังเป็นก้าวแรกของการพัฒนาอยู่ในขั้นของกระบวนการเรียนรู้สั่งสมองค์ความรู้ในขั้นตอนการผลิต การแปรรูป ยังต้องการเวลาเพื่อทบทวนและก้าวต่อไปในเรื่องของการตลาด

2.3.13.1 สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับสังคมไทยและภาคการเกษตรด้วยเศรษฐกิจ

พอเพียง

สังคมไทยนับเป็นสังคมที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยมีรากแก้วสำคัญ 3 รากเป็นฐาน คือ ชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะสถาบันพระมหากษัตริย์นั้น ถือว่าสังคมไทยโชคดีอย่างมากที่มีพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเสียดล และทรงงานหนักเพื่อสังคมไทยอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย ซึ่งเป็นสิ่งที่ประชาชนชาวไทยรู้จัก แต่ยังไม่ได้นำแนวคิดนี้มาใช้อย่างแท้จริง ส่วนหนึ่งนั้นเป็นเพราะที่ผ่านมามีความไม่เชื่อมั่นในความสามารถของคนไทยด้วยตนเอง แต่กลับเชื่อหรือคิดที่จะพึ่งคนอื่นมากกว่า ดังนั้นในสภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ขณะนี้จึงเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคนที่จะต้องช่วยกันสร้างกระบวนการผลักดันให้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนี้ให้เป็นที่เข้าใจและถูกนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของทุกคนได้ ภาครัฐจึงได้นำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นปรัชญาหลักในการพัฒนาประเทศตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) เป็นต้นมา เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เป็นสายกลาง นำไปสู่ความสมดุลและยั่งยืน มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีและก้าวทันโลกที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ผ่านการเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในประเทศให้มีความรู้ควบคู่กับคุณธรรม

เมื่อพิจารณาถึงสภาวะปัจจุบันของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งใน ด้านเศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อม และเทคโนโลยี ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีผลกระทบต่อทั้งใน ทางบวกและทางลบต่อการดำเนินชีวิตของคนในโลก โดยเฉพาะกับประเทศที่กำลังพัฒนา ผลกระทบที่ควรให้ความสนใจคือ ผลกระทบทางด้านลบ เช่น ราคาน้ำมันในตลาดโลกเพิ่มขึ้น อย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อต้นทุนการผลิตและราคาสินค้า ตลอดจนค่าครองชีพของประชากรในทุก ประเทศที่จะต้องเพิ่มขึ้น กลุ่มคนที่เดือดร้อนมากที่สุดจึงได้แก่ กลุ่มคนมีรายได้น้อยหรือคนยากจน ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคมของประเทศกำลังพัฒนา นอกจากนี้ยังมีภัยธรรมชาติที่รุนแรงมากขึ้น สาเหตุหนึ่งอาจมาจากสภาวะโลกร้อนที่เกิดจากน้ำมือมนุษย์ในการเบียดเบียนธรรมชาติ ทำลายป่า ไม้ และมีการทำอุตสาหกรรมที่มีกิจกรรมสร้างมลพิษทำลายชั้นบรรยากาศ ทำให้เสียความสมดุลใน สภาพแวดล้อมการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลที่ผิดปกติ เหล่านี้ได้กลายเป็นภัยพิบัติต่อมนุษย์มาก ยิ่งขึ้น แม้ว่าความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีจะทำให้มนุษย์มีความสะดวกสบายมากขึ้น แต่ก็ทำให้ ประเทศที่ไม่สามารถผลิตเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าได้เอง ต้องมีการพึ่งพาจากภายนอกมากเกินไปจนเกิด การเสียเปรียบ หากไม่รู้จักนำมาใช้อย่างเหมาะสมพอประมาณและรู้เท่าทัน ดังนั้น การพัฒนา ประเทศที่มีความมุ่งมั่นให้คนส่วนใหญ่ “อยู่ดีมีสุข” ซึ่งเป็นการพัฒนาสู่ความยั่งยืน มีการเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพมากขึ้นนั้นจำเป็นต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้ประเทศ และคนในประเทศ ให้มีความเข้มแข็ง รองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกให้ได้มากที่สุด เพราะ การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีจะเป็นการลดความเสี่ยง และเป็นเกราะป้องกันและบรรเทาผลกระทบ ให้ประชากรในประเทศอยู่รอดปลอดภัยได้ การสร้างภูมิคุ้มกันมีเรื่องที่เกี่ยวข้องทั้งด้านการพัฒนา ประเทศโดยรวม และการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลที่จะส่งผลดีต่อตนเองและต่อสังคมโดยรวม เรื่องที่เกี่ยวข้องและมีความสำคัญซึ่งสามารถใช้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในภาพรวม และในการพัฒนาภาคการเกษตรด้วย ได้แก่ เพิ่มการพึ่งตนเองให้ มากขึ้น การดำเนินชีวิตในปัจจุบันเกี่ยวข้องและพึ่งพาปัจจัยที่ต้องนำเข้ามาจากต่างประเทศ อย่างมาก เช่น น้ำมันที่ต้องนำเข้าเป็นปัจจัยสำคัญในการขนส่งการผลิต สาธารณูปโภค และ การผลิตอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต การที่น้ำมันมีราคาสูงขึ้นอย่างรวดเร็วจะมีผลกระทบต่อ ต้นทุนการผลิตและการขนส่งอย่างมาก การหาพลังงานทดแทนน้ำมันนำเข้าเป็นเรื่องที่มีความ จำเป็นอย่างยิ่งและต้องทำกันอย่างจริงจังเร่งด่วน โดยเฉพาะการส่งเสริมสนับสนุนให้ผลิตน้ำมันจาก วัตถุดิบภายในประเทศ เช่น ปาล์มน้ำมัน มันสำปะหลัง เป็นต้น ซึ่งมีต้นทุนในการผลิตถูกกว่าน้ำมัน ที่นำเข้าจากต่างประเทศ แต่ประเทศไทยยังคงผลิตทดแทนการนำเข้าทั้งหมดไม่ได้ จึงควรส่งเสริม สินค้าที่ประเทศไทยสามารถทำเองได้ และสร้างนวัตกรรมการผลิตสินค้าใหม่ที่มีเอกลักษณ์

มีคุณภาพและมาตรฐานที่ดี ไม่ใช่เพียงการส่งเสริมให้นิยมใช้ของไทย แต่ต้องทำให้สินค้าไทยเป็นที่นิยมทั้งในไทยและตลาดโลก

การดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง สิ่งที่ต้องทำคือ การประหยัดและใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น ต้องปรับพฤติกรรมกรรมการบริโภคที่ฟุ้งเฟ้อให้ลดลง สิ่งที่น่าห่วง คือ สภาพแวดล้อมของสังคมที่มีลักษณะบริโภคนิยมในปัจจุบัน ซึ่งส่งเสริมให้คนใช้จ่ายเงินเกินตัว ผู้คนย่อหย่อนในระเบียบวินัยจึงเป็นการสวนทางกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นให้คนรู้จักพอ ไมโลภมาก และเสริมสร้างภูมิปัญญาในการเลี้ยงชีพอย่างซื่อสัตย์สุจริต ดังนั้น การรณรงค์ให้คนมีสำนึก มีศรัทธามีค่านิยม และปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นเรื่องที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้คนไทยมีความรู้สึกรู้ว่าอยู่ในวิถีชีวิตที่ดำเนินอยู่ตามปกติ

การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศภาครัฐได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาคนมาโดยตลอด โดยชัดเจนมากขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2545) ที่พัฒนาโดยมีคนเป็นศูนย์กลาง ที่สำคัญคือ ต้องเน้นที่คุณภาพ คนที่มีคุณภาพไม่เฉพาะที่ที่มีความรู้มีประสิทธิภาพเพียงอย่างเดียว แต่ต้องมีจิตใจที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย และมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดีด้วย ในการพัฒนาคนให้มีสุขภาพดีนั้นเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการผลิตและการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยไร้พิษ รวมทั้งมีน้ำดื่มและอากาศ สำหรับหายใจที่สะอาด ปราศจากมลพิษด้วย

การพัฒนาสภาพแวดล้อมให้น่าอยู่ และลดความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ทั้งในชนบทและในเมืองให้มีความน่าอยู่อาศัย การสร้างระเบียบวินัยที่ต้องทำให้คนมีสำนึกและปฏิบัติตามระเบียบ กติกาของสังคมที่ดี และร่วมกันรักษาประโยชน์ของสาธารณะ ส่วนเรื่องการลดความเสี่ยงภัยจากภัยธรรมชาติจะเกี่ยวกับเรื่องการสร้างระบบการเตือนภัย ระบบป้องกัน และการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ที่ไม่เสี่ยงกับโอกาสที่จะเกิดภัยธรรมชาติที่รุนแรงได้ การรักษาป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร ซึ่งเรื่องเหล่านี้ไม่เพียงต้องดูแลภายในประเทศเท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับเรื่องระหว่างประเทศ และประเทศเพื่อนบ้านที่ต้องทำความเข้าใจและร่วมมือกันแก้ไขป้องกันเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันโดยรวมด้วย

การพัฒนาภาคการเกษตร ต้องเน้นในการสร้างความสมดุลของ 3 ทุน คือ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเห็นว่าปัจจุบันเน้นในเรื่องทุนทางเศรษฐกิจหรือการสร้างรายได้เป็นหลัก จึงควรให้ความสนใจกับทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เนื่องจากเป็นทุนที่มีค่ากว่าทุนทางเศรษฐกิจ ซึ่งได้แก่ ป่าไม้และความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่แบ่งปันกันในชุมชนชนบท ซึ่งนับเป็นฐาน 1 ใน 4 ฐานของการทำเกษตรอย่างยั่งยืน อันประกอบด้วยฐานทรัพยากร ฐานองค์ความรู้ ฐานอาชีพ

และฐานสวัสดิการ โดยในการจะนำฐานทั้งสี่นี้มาใช้ นั้น เกษตรกรแต่ละคนจะต้องกำหนดแนวทางในการดำเนินการของตนเองให้ชัดเจนก่อน สิ่งสำคัญคือ ต้องรู้จักตนเองและทรัพยากรที่มีอยู่

การสร้างภูมิคุ้มกันทั้งในระดับบุคคล ครัวเรือน ชุมชน และประเทศชาติ โดยการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเริ่มจากการสร้างความเข้าใจ สร้างความตระหนักให้ชัดเจนก่อนนำไปประยุกต์ใช้ ดังนั้นการขับเคลื่อนต้องสร้างเครือข่ายตามกลุ่มเป้าหมาย คือ เกษตรกรให้ได้อีก และเข้าใจในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและนำไปปฏิบัติ และที่สำคัญ คือ การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ให้เกิดประโยชน์นั้น ผู้แนะนำ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องชัดเจน เกษตรกรจะต้องเปิดใจไตร่ตรองว่าเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนั้นดีและมีประโยชน์อย่างไร จึงจะทำให้การประยุกต์ใช้มีความหลากหลายโดยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นไม่ได้มุ่งด้าน การทำการเกษตรอย่างเดียว แต่มุ่งที่จะให้เกษตรกรประยุกต์ใช้สิ่งรอบ ๆ ตัว ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี เพื่อปรับเปลี่ยนนิสัยและพฤติกรรมของคนให้ เป็นไปตามหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง คือ หารายได้อย่างเต็มกำลังความสามารถและใช้ให้เป็น

การพัฒนาการเกษตรนอกจากการเพิ่มรายได้แล้ว ความมุ่งที่ความพอดีพอเพียงในการดำรงชีวิตการลดรายจ่ายและการบริโภค รวมทั้งการออม จะเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความพอเพียงในชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่จะสร้างความสุขได้อย่างชัดเจนมาก คือ ผู้ผลิตก็พยายามผลิตอย่างพอดี หรือไม่ได้เร่งผลิติดังเกินไปหรือเกินกำลังความสามารถจนก่อให้เกิดความเครียดแล้วผลที่เกิด คือ ได้ไม่คุ้มเสีย เพราะทำให้ไม่มีความสุขในการผลิต เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจที่มีความสมดุลระหว่างการผลิต การสร้างมูลค่าเพิ่ม กับการสนองตอบต่อความต้องการของตลาด ซึ่งถ้าสังคมมีเศรษฐกิจที่มีความสมดุลการแก่งแย่งกันก็จะลดลง ความเครียดก็จะลดลง และก่อให้เกิดความสุขเพิ่มขึ้นได้ด้วยอีกทางหนึ่ง

2.3.13.2 การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงระดับนักธุรกิจ

นักธุรกิจพอเพียงจะคำนึงถึงความมั่นคงและยั่งยืนของการดำเนินธุรกิจมากกว่าการแสวงหาผลประโยชน์ระยะสั้น ฉะนั้นจึงต้องมีความรอบรู้ในธุรกิจที่ตนดำเนินการอยู่ และมีการศึกษาข้อมูลข่าวสารอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สามารถก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ มีความรอบคอบในการตัดสินใจในแต่ละครั้ง เพื่อป้องกันข้อบกพร่องเสียหายต่าง ๆ ไม่ให้เกิดขึ้น และต้องมีคุณธรรม คือ มีความซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบอาชีพ ไม่ผลิตหรือค้าขายสินค้าที่เป็นโทษหรือสร้างปัญหาให้กับคนในสังคมและสิ่งแวดล้อม มีความซนหมั่นเพียร อดทน ในการพัฒนาธุรกิจไม่มีความบงการ

และก้าวหน้าไปอย่างต่อเนื่อง โดยมีการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตการปรับปรุงสินค้าและคุณภาพให้ทันกับความต้องการของตลาดและการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและในขณะเดียวกันต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมและระบบนิเวศวิทยา ในทุกขั้นตอนของการดำเนินธุรกิจ โดยการรักษาสมดุลในการแบ่งปันผลประโยชน์ของธุรกิจในระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ อย่างสมเหตุสมผล ตั้งแต่ผู้บริโภค พนักงาน บริษัทผู้ค้า ผู้ถือหุ้น และสังคมวงกว้าง รวมถึงสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันยังมีคนจำนวนมากที่ยังเข้าใจผิดว่า หากองค์การธุรกิจนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำธุรกิจ จะทำให้องค์กรไม่สามารถแข่งขันกับผู้อื่นได้ในโลกเสรี เพราะองค์การจะอยู่กับแบบพออยู่พอใช้ ไม่ต้องมีการลงทุนใหม่เพิ่มเติม ซ้ำกล่าวอ้างเหล่านี้ล้วนไม่เป็นจริงเป็นความเข้าใจที่ผิด ๆ และถ้าหากนักธุรกิจลองไปพิจารณาวิเคราะห์หลักการบริหารธุรกิจสมัยใหม่ของทางตะวันตกที่หลากหลายๆ บริษัทกำลังนิยมนำมาใช้ในองค์กรของตนนั้น จะเห็นได้ว่าหลักการหรือแนวคิดเหล่านั้นไม่ได้แตกต่างจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกันอย่างกลมกลืน เนื่องจากไม่เน้นการแสวงหากำไรสูงสุดในช่วงสั้นๆ แต่เพียงอย่างเดียว เช่น

- 1) การทำ Balanced Scorecard คือ การบริหารธุรกิจในหลายมิติให้สมดุลตามหลักการพอประมาณ
- 2) Corporate Social Responsibility (บรรษัทภิบาล) หรือที่เรียกกันติดปากว่า CSR ก็ไม่ต่างจากหลักการแบ่งปันผลประโยชน์ให้สังคม เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานและก้าวหน้า
- 3) Good Corporate Governance สอดคล้องกับเงื่อนไขคุณธรรมในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่กล่าวถึงเรื่องความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน
- 4) Risk Management สอดคล้องกับหลักการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ซึ่งหมายถึงการวางแผนการดำเนินงานในทุกขั้นตอน จะกระทำอย่างระมัดระวังรอบคอบ มีการเตรียมแนวทางการรับความเสี่ยง หรือความผันผวนที่อาจเกิดขึ้น จากการดำเนินธุรกิจ ไม่การวางแผนภูมิคุ้มกันหรือระบบป้องกันความเสี่ยง)
- 5) Internal Rate of Return : IRR (ผลตอบแทนจากการลงทุน) เรื่องนี้ก็สอดคล้องกับหลักของการมีเหตุมีผล ซึ่งหมายถึง การทำธุรกิจต้องมีการนำความรู้ต่างๆ มาใช้ในการตัดสินใจอย่างมีสติ อยู่บนพื้นฐานของการใช้เหตุผล ไม่ใช่อารมณ์ ช่วยกัน และไม่ลงทุนเกินตัว
- 6) Core Competency การดำเนินธุรกิจให้ประสบความสำเร็จ ต้องคำนึงถึงสมรรถนะหลักของตน ความรู้ความสามารถและศักยภาพของตน ซึ่งสอดคล้องกับหลักความพอประมาณ

7) Cluster Development ธุรกิจจะดำเนินไปได้ด้วยดีต้องมีการพัฒนาเป็นกลุ่มรวมกันเป็นกลุ่ม เพื่อเพิ่มอำนาจในการเจรจาต่อรองและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม (Cluster) เดียวกัน ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักการมีภูมิคุ้มกัน

8) Learning Organization (องค์กรแห่งการเรียนรู้) ปัจจุบันองค์กรธุรกิจทุกแห่งต้องพยายามเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ให้ได้ ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้องค์กรของตนตกยุค ซึ่งสอดคล้องกับเงื่อนไขความรู้ (Knowledge) ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ ต้องมีความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง ในการนำหลักวิชามาใช้ ต้องมีความรู้จริง รอบรู้ มีการทดสอบครั้งแล้วครั้งเล่าจนได้ผลเป็นที่น่าพึงพอใจ จึงจะยอมรับนำไปปฏิบัติ

9) Organization of Choice (องค์กรแห่งทางเลือก) หน่วยธุรกิจต้องรู้จักเลือกทางเลือกที่จะทำให้องค์กรของตนอยู่รอดปลอดภัย ต้องมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนและมั่นคง

การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติหรือการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้นั้น เราต้องเข้าใจหัวใจปรัชญานี้อย่างถ่องแท้เสียก่อน การสร้างความเข้าใจร่วมกันและตรงกันเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงถือเป็นสิ่งสำคัญในการสนับสนุนให้มีการนำหลักปรัชญาฯ ไปประยุกต์ใช้ ตัวอย่างผลงานที่เกี่ยวข้องของคณะทำงานฯ ในการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3 ฉบับ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาฯ ให้เพิ่มมากขึ้นจากมุมมองต่าง ๆ คือ ผลงานแรกเป็นของ ดร.จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และ ดร.กอบศักดิ์ ภูตระกูล “การพัฒนาอย่างยั่งยืน”

ผลงานที่ 2 เป็นผลงานของ ดร.ปริยานุช พิบูลสรวาดู “ความเปราะบางทางเศรษฐกิจและสังคม: ประสบการณ์จากประเทศไทย (Socioeconomic Vulnerability : Experiences from Thailand)” (2544) ซึ่งเสนอแนะการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในการสร้างภูมิคุ้มกันต่อความเปราะบางทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนจน ซึ่งได้มีการนำผลงานนี้ไปเผยแพร่ในเวทีวิชาการระหว่างประเทศ (Global Development Network Conference)

ผลงานที่ 3 “การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” (2545) เป็นบทสังเคราะห์ที่ได้จากการสัมมนาเรื่อง การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนที่จัดขึ้นโดยคณะทำงานฯ เพื่อระดมความคิดเป็นและประสบการณ์ของผู้นำชุมชนในแต่ละภาคของประเทศในการแก้ไขปัญหาอันหลากหลายที่ชุมชนประสบอยู่ บนพื้นฐานของหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา มีความเห็นว่าในสังคมมนุษย์สินค้าที่นำมาบริโภคทุกอย่างต้องผลิตมาจากวัตถุดิบที่มาจากทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาแปรรูปเพื่อให้ใช้งานได้ ขณะเดียวกันเมื่อมีการบริโภคก็ก่อให้เกิดของเสียออกมาในปริมาณเกือบจะเท่ากัน

ฉะนั้นโลกจะต้องรับภาระอย่างมาก คือ จะต้องบ่อนวัตกรรมเพื่อการบริโภคและหลังจากนั้นต้องแบกรับภาระชะงะของเสียที่มาจากกรบริโภค โดยที่การจัดการเรื่องกำจัดขยะของเสียยังทำได้น้อยมาก การนำกลับมาใช้ใหม่มีแค่ 19% ยิ่งเวลานี้มีการอำนวยความสะดวกให้กับผู้บริโภคจะเห็นว่าสินค้าประเภทใช้ครั้งเดียวทิ้งมีจำนวนมาก ปัญหาคือ ทรัพยากรธรรมชาติจะแบกรับไหวหรือไม่ คำตอบก็คือ ไม่ไหว เพราะเวลานี้ทั่วโลกมีการบริโภคในอัตรา 3 : 1 คือ ทรัพยากรธรรมชาติถูกบริโภคไป 3 ส่วน แต่สามารถขุดเขยกกลับมาได้เพียง 1 ส่วน ซึ่งถ้ายังคงมีการบริโภคกันในอัตรานี้ต่อไป ก็จะต้องพบกับปัญหาในที่สุด อย่างไรก็ตาม ได้เริ่มมีกระแสของกลุ่มคนที่มีปัญญาเกิดขึ้น เพราะเริ่มมองเห็นถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้นต่อสภาวะโลกปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการมองหาว่าอะไรคือ สาเหตุของวิกฤตการณ์ฟองสบู่แตก เมื่อปี พ.ศ. 2540 จะพบว่า เป็นเพราะการเติบโตของไทยอยู่บนฐานที่ยังไม่มีความพร้อม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับสั่งเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงว่าการพัฒนาบ้านเมืองเสมือนการสร้างบ้าน เวลาที่มีการสร้างบ้านสิ่งแรกที่ต้องทำคือ ต้องวางฐานรากฝังเสาเข็ม และเสาเข็มแต่ละต้นจะถูกคำนวณมาแล้วว่าต้องแบกรับน้ำหนักเท่าใดแล้วจึงสร้างบ้าน แน่แน่นอนว่าถ้าเสาเข็มวางไว้สำหรับบ้านสองชั้น ก็จะแบกรับไว้แค่บ้านสองชั้นเท่านั้น การพัฒนาประเทศก็เช่นกัน แต่ที่ผ่านมาประเทศไทยเหมือนการย่างก้าวเข้าสู่การพัฒนาโดยที่ไม่ได้คำนึงถึงฐานรากของประเทศ ซึ่งน่าจะเน้นฐานในภาคการเกษตรแต่กลับมุ่งไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่มีความต้องการปัจจัยสำคัญ 3 เรื่อง คือ 1) เงิน ซึ่งประเทศไทยอาจมีไม่พอก็ไปกู้มาเพิ่ม 2) เทคโนโลยี ถ้าประเทศไทยไม่สามารถสร้างขึ้นมาเองก็จะนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศมาใช้ และ 3) คนซึ่งมาตรฐานการศึกษาของไทยต่ำลง มหาวิทยาลัยมีจำนวนมากขึ้น แต่คุณภาพลดลง โดยผู้ที่รู้ภายในประเทศไม่มีก็จ้างต่างชาติเข้ามา จะเห็นได้ว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยตั้งอยู่บนฐานของคนอื่นทั้งสิ้น และเมื่อมีการย้ายฐานการลงทุนออกไป เศรษฐกิจก็ล้มในที่สุด สถานการณ์นี้เป็นวัฏจักรของการพัฒนาเหมือนกับวัฏจักรเชิงพุทธ คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงยึดหลักการพอดีตั้งแต่แรกโดยให้มีการพัฒนาไปตามขั้นตอนเป็นระยะ ๆ

เศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เศรษฐกิจสำหรับคนยากคนจน ไม่ใช่เศรษฐกิจที่จะต้องมาห่อตัวพระองค์ท่านให้รำรวยแต่รำรวยแล้วต้องรักษาให้คงอยู่ รำรวยและต้องยั่งยืน และต้องกระจายอย่างทั่วถึง พระองค์ท่านระสั่งให้คำไว้สามคำเป็นหลักสามประการและฐานใหม่ไว้หนึ่งฐานเป็นแนวทางของการพัฒนาประเทศ และจะนำไปใช้ในการบริหารงานในองค์กรใด ๆ ก็ได้ ดังนี้

1) ให้ใช้เหตุผล อย่าใช้กิเลสตัณหาเป็นเครื่องนำทาง อย่าเอาแต่กระแส ต้องมีความกล้าหาญเพียงพอที่จะเลือกทิศทางว่าประเทศไทยต้องการพัฒนาไปทางไหน ไม่จำเป็นต้องตามกระแสของโลก ยึดหลักความมีเหตุมีผล

2) ทำอะไรพอประมาณ การพอประมาณ คือ ตรวจสอบศักยภาพของตนเองก่อน ฐานะของตนเองอยู่ตรงไหน การจะพัฒนาอะไรต้องดูจากศักยภาพที่มีความเข้มแข็งก่อน ดังนั้น การทำอะไรก็ตามต้องพิจารณาถึงความพอดี พอเหมาะ พอควร พอประมาณ ยึดหลักสายกลาง

3) ทำอะไรให้หมกมิดกันตลอดเวลา เพราะไม่รู้ฟุ้งงี้จะมีอะไรเกิดขึ้น ปัจจุบัน สถานการณ์ต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้การวางแผนพัฒนาทำได้ยาก มีปัจจัย ความเสี่ยงอยู่ตลอดเวลา จึงต้องมีวิสัยทัศน์ ตัวอย่างเช่น เรื่องราคาน้ำมันต้องมองในอนาคตว่า ถ้านำไปโอดีเซลมาใช้จะช่วยลดความเสี่ยงด้านราคาน้ำมันได้หรือไม่ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก การทำอะไรก็ตามต้องทำอย่างเป็นขั้นเป็นตอน รอบคอบ ระวังระวัง มีความรอบรู้ สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความ สมดุลในแต่ละระดับ มีความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา ต้องมีความระมัดระวังในการนำ วิชาการต่าง ๆ มาใช้ได้โดยวิชาการนั้น ๆ ต้องผ่านการทดสอบมาแล้วอย่างละเอียดจนได้ข้อสรุป เสียก่อน พระองค์ท่านทรงให้มีฐานรองรับที่สำคัญอีกคำหนึ่งคือ คนต้องดีด้วย ต้องมีคุณธรรม ชื่อสัตย์สุจริต มีจริยธรรม มีธรรมมาภิบาล พระองค์ท่านทรงวางหลักการไว้ดีมาก แต่ปัญหาเกิดจาก ยังไม่มีความพยายามที่จะสร้างความเข้าใจกัน

สุดท้าย คงต้องอัญเชิญเป้าหมายในการครองแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อ 60 ปีที่แล้วว่า เป้าหมายในการครองแผ่นดินของพระองค์ท่านคือ เพื่อประโยชน์ สุขแห่งมหาชนชาวสยาม ซึ่งคนไทยทุกคนควรยึดคำนี้เป็นคำมั่น ประโยชน์สุขที่ว่านั้นคือ ไม่ว่าจะมีการสร้างความร่ำรวยหรือการสร้างประโยชน์ใดๆ ต้องให้นำไปสู่ “ความสุข” ของประชาชน ทั้งประเทศเป็นเป้าหมายหลักเท่านั้น

2.3.13.3 เจ็ดขั้นตอนของการปฏิบัติสุวิธิเศรษฐกิจพอเพียง

ก่อนเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา (2550 : 210-215) “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินำไปเผยแพร่ เพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติของ ทุกฝ่ายและประชาชนทั่วไป จะเห็นได้ว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ แนวทางพัฒนา ประเทศไทยไปสู่การเป็น “สังคมฐานปัญญา” อันเป็นลำดับขั้นทางตรรกะของการพัฒนาที่ เหนือกว่า “สังคมฐานความรู้” ในขณะที่โลกทุกวันนี้กำลังพูดถึง “สังคมฐานความรู้” เพราะแข่งขัน กันใช้ความรู้และเทคโนโลยีมาช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าและบริการต่างๆ แต่เมื่อทรัพยากรของโลกเริ่มลดน้อยลง (ตัวอย่างเช่น ปริมาณน้ำมันที่เริ่มไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคของมนุษย์ จนมีราคาสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น) ได้ส่งผลให้ทิศทางการพัฒนาของสังคมมนุษย์ในลำดับขั้น ถัดไปจาก “สังคมฐานความรู้” จำเป็นต้องก้าวไปสู่การเป็น “สังคมฐานปัญญา” ซึ่งหมายถึง

การพัฒนาศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์ให้รู้จักวิธีนำความรู้ที่มีอยู่มาใช้วางแผนและดำเนินการ ด้วยความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง และมีคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้การพัฒนาในมิติต่าง ๆ ของสังคมเป็นไปอย่างพอเพียงพอประมาณ บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรที่มีเหลือจำนวนจำกัดได้อย่างยั่งยืน ตลอดจนมีระบบภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบต่างๆ อันเกิดจากการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่เป็นไปอย่างรุนแรงในโลกยุคโลกาภิวัตน์

เนื่องจาก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทาน เพื่อเป็นแนวทางพัฒนาประเทศสู่การเป็น “สังคมฐานปัญญา” นั้น มีเนื้อหาที่ลุ่มลึกและล้ำหน้า อันส่งผลให้หน่วยงานต่าง ๆ บางแห่งยังไม่สามารถพัฒนาวิธีการที่จะประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม และเป็นขั้นเป็นตอน เพื่อให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายของปรัชญาการพัฒนาดังกล่าวได้เท่าที่ควร

ขณะที่พระบรมราชาโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชดำรัสในวาระสำคัญยิ่งของพระพิธีบรมศพสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2525 และมีการเผยแพร่อย่างกว้างขวางมาก่อนหน้านี้นั้น ถ้าพิจารณาให้ดีจะเห็นได้ว่าเป็นกระบวนการทางปัญญาชุดหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ อันสามารถจะประยุกต์พัฒนาให้เป็นเครื่องมือในการปลดปล่อยศักยภาพทางปัญญาของผู้คน เพื่อนำไปสู่การสร้าง “สังคมฐานปัญญา” ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น เนื้อหาของคุณธรรม 4 ประการ ตามพระราชดำรัสที่คนไทยทุกคนควรศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติมี ดังนี้

- 1) การรักษาความซื่อ ความจริงใจ ต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม
- 2) การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความซื่อความดี
- 3) การอดทน อดกลั้นและอดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใดก็ตาม
- 4) การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

“สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม” (โดยเป็นการลงมือปฏิบัติจริงไม่ใช่สักแต่ว่ารู้หรือนึกคิดเฉยๆ) ซึ่งการจะปฏิบัติใน “สิ่งที่เป็นประโยชน์” ได้อย่างเหมาะสม ก็ต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และนำวิชาการต่างๆ มาใช้ดำเนินการในทุกขั้นตอนด้วยความระมัดระวัง ขณะเดียวกัน การจะปฏิบัติใน “สิ่งที่เป็นธรรม” ได้ก็ต้องอาศัยความสำนึกในคุณธรรมต่าง ๆ เป็นกรอบการทำงานควบคู่ไปด้วย ผลของการปฏิบัติ “สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม” นั้น ๆ

ก็จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนแข็งแรง มีความพอดีพอประมาณบนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล อันจะก่อให้เกิดระบบภูมิคุ้มกันต่อความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่มากระทบ (เหนือต้นไม้ที่ใส่ปุ๋ยบำรุงดิน ได้น้ำและแสงแดดอย่างพอเพียงพอเหมาะ ก็เติบโตอย่างแข็งแรงและมีภูมิต้านทานต่อโรค รวมทั้งแหล่งต่าง ๆ ที่มารบกวน เป็นต้น) ซึ่งก็คือ สวรรค์สำคัญแห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง แต่การจะสามารถประพฤติปฏิบัติ “สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม” จนนำไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงได้ จะต้องเข้าใจความหมายของ “สิ่งที่เป็นประโยชน์” และความหมายของ “สิ่งที่เป็นธรรม” เสียก่อน รวมทั้งในขณะที่มีสิ่งที่เป็นประโยชน์ และเป็นธรรมมากมายอันควรปฏิบัติ ซึ่งเป็นไปไม่ได้ที่ทุกคนจะสามารถปฏิบัติทุกเรื่องได้หมดในเวลาเดียวกัน จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการวิเคราะห์ด้วยเหตุด้วยผลนำมาก่อนว่าภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดของแต่ละคนหรือแต่ละชุมชน เราควรจะทำเลือกปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมในเรื่องไหน อย่างไร และเท่าใด ถึงจะเหมาะสมสอดคล้องกับการแก้ปัญหาสำคัญเร่งด่วนของผู้คนได้อย่างมีความ “พอเพียง” (ไม่มากไม่น้อยเกินไป) ด้วยเหตุนี้ทำให้สามารถขยายกระบวนการประพฤติปฏิบัติตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เพื่อนำไปสู่วิถีแห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็น 7 ขั้นตอน กล่าวคือ

- 1.1) จับประเด็นปัญหา
- 1.2) วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา
- 1.3) กำหนดขอบเขตเป้าหมายในการแก้ปัญหา
- 1.4) กำหนดแผนการปฏิบัติหรือตั้งปณิธาน
- 1.5) มุ่งมั่นรักษาความมุ่งหมาย
- 1.6) ใช้ความอดทนอดกลั้น และอดออม
- 1.7) สรุปประเมินผล (ในการละวางความชั่วความทุจริต)

หลัก 7 ข้อ ของการประพฤติปฏิบัติตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เพื่อนำไปสู่วิถีแห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นสามารถจะประยุกต์ใช้ได้อย่างกว้างขวางทั้งในระดับของการพัฒนาชีวิตปัจเจกบุคคลแต่ละคน รวมถึงการพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ตลอดจนการพัฒนาหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ โดยมีแนวทางการดำเนินการแต่ละขั้นตอน ดังนี้คือ

(1) จับประเด็นปัญหาชีวิต คือ การเผชิญหน้ากับปัญหาและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา เช่น เมื่อหิวก็เป็นปัญหา เมื่อเจ็บป่วยก็เป็นปัญหา เมื่อสอบตกก็เป็นปัญหา ฯลฯ ถ้าเราสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้อย่างเป็นปกติทุกวัน มีอาหารกินอิ่ม นอนหลับ ขับถ่ายปกติ ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย เราก็ไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นปัญหาอะไร เพราะสามารถแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันเหล่านี้ได้โดยไม่ยาก แต่ถ้าหากมีปัญหบางเรื่องที่เราแก้ไขไม่ถูกจุด เนื่องจากไม่ตระหนักว่าสิ่งนั้น ๆ

เป็นประเด็นปัญหาสำคัญ ส่งผลทำให้ไม่ได้เริ่มต้นคิดแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจังตรงจุด ปัญหาของชีวิตก็จะไม่ได้รับการแก้ไข และขยายตัวกว้างออกไป จนบีบคั้นให้เราเป็นทุกข์กังวลต่าง ๆ นานา การจับประเด็นปัญหาให้ถูกต้อง จึงเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการแก้ปัญหาวินิจฉัยของมนุษย์แต่ละคน เหมือนกับตั้งทางเสือหรือในทิศทางที่ถูกต้อง จะเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ช่วยให้เรือสามารถแล่นไปสู่จุดหมายปลายทางที่อยากจะไปให้ถึงได้อย่างถูกต้อง แต่ว่าตั้งทางเสือเรือผิดทิศเสียแต่ต้น ชีวิตก็อาจจะจมปลักอยู่กับปัญหา เหมือนเรือที่แล่นวนอยู่กลางมหาสมุทรกว้างโดยหาฝั่งไม่พบ

(2) วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแต่ละเรื่องนั้น จะมีองค์ประกอบ 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ เกิดจากตัวแปรของเหตุปัจจัยภายนอกที่เราควบคุมไม่ได้ อาทิ น้ำท่วม ภัยแล้ง ราคาผลผลิตตกต่ำ ฯลฯ กับตัวแปรของเหตุปัจจัยภายในที่ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ของตัวเราเอง อันเป็นสิ่งที่เราสามารถควบคุมกำหนดและเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ด้วยเหตุนี้คนที่เผชิญชะตากรรมอย่างเดียวกัน ประสบภัยพิบัติจากสาเหตุของปัจจัยภายนอกเรื่องเดียวกัน แต่สำหรับคนที่รู้จักปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ของตนเองได้อย่างเหมาะสมในการเผชิญกับปัญหาเหล่านั้น ก็อาจจะสามารถพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส โดยนอกจากจะแก้ปัญหาดังกล่าวได้แล้ว ยังสามารถอาศัยอุปสรรคปัญหานั้น ๆ ช่วยยกระดับการพัฒนาชีวิตและชุมชนของตนเองให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นกว่าเดิมด้วย ในขณะที่คนซึ่งปรับตัวไม่ได้ก็จะจมปลักอยู่กับปัญหาดังกล่าวอย่างสิ้นหวัง

ฉะนั้น เมื่อจับประเด็นปัญหาของชีวิตที่ฟังแก้ไขได้แล้ว จะต้องวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาให้ถูกต้องต่อไป จากมิติของเหตุปัจจัยภายในเกี่ยวกับพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ของตัวเราเอง เพื่อจะได้มองเห็นช่องทางในการแก้ไขปัญหานั้น จากกรอบของเหตุปัจจัยภายในที่เราสามารถควบคุมกำหนดและเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ ไม่ใช่มองปัญหาจากกรอบของเหตุปัจจัยภายนอกที่เราควบคุมกำหนดอะไรไม่ได้มากนัก แล้วเกิดความท้อแท้สิ้นหวังกับการแก้ปัญหาวินิจฉัย

(3) กำหนดขอบเขตเป้าหมายในการแก้ปัญหาวินิจฉัย เมื่อวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาจากในมิติของสิ่งที่เราสามารถควบคุมการเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้แล้ว ก็ต้องกำหนดขอบเขตทิศทางในการแก้ปัญหาวินิจฉัยให้อยู่ในกรอบของ “สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม” ด้วย เพื่อให้เป็นไปในทิศทางที่เกิดประโยชน์ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวอย่างยั่งยืน หรือเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น (Win-Win Situation) ไม่ใช่เราได้ประโยชน์ฝ่ายเดียว แต่ทำให้สังคมส่วนรวมเสียประโยชน์ ทั้งนี้เพราะถ้าสังคมส่วนรวมเสียประโยชน์แล้ว สุดท้ายก็จะส่งผลกระทบกลับมา เป็นปัญหาที่ทำให้ตัวเราซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ต้องได้รับความเดือดร้อน และเสียประโยชน์บางอย่างในระยะยาว เช่นกัน

การแก้ปัญหาในทิศทางที่ “เป็นประโยชน์และเป็นธรรม” จึงเป็นแนวทางแก้ไข ปัญหาที่มีความยั่งยืน และจะเสริมสร้างให้เกิดระบบภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบอันเกิดจากความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

(4) เขียนคำปณิธานหรือทำแผนปฏิบัติ เมื่อสามารถกำหนดขอบเขตเป้าหมาย ในการแก้ปัญหอย่างกว้าง ๆ ได้แล้ว ขั้นตอนต่อไปก็เลือกประเด็นของสิ่งที่ตั้งใจจะประพฤติปฏิบัติหรือ ทำแผนปฏิบัติเพื่อนำไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป โดยมีหลักการคือ

- กำหนดสิ่งที่ตั้งใจปฏิบัติหรือทำเป็นแผนปฏิบัติให้สอดคล้อง “พอเพียง” กับการแก้ปัญหาสำคัญเร่งด่วนที่เผชิญก่อน เช่น คนที่ติดยาบ้าหรือชุมชนที่มีปัญหายาบ้าระบาดรุนแรง โดยชีวิตและชุมชนนั้น ๆ กำลังจะล่มสลายเพราะยาบ้า ปัญหาสำคัญเร่งด่วนที่พึงตั้งใจปฏิบัติ สำหรับบุคคลหรือชุมชน คือ การหาทางขจัดปัญหายาบ้าให้หมดไปก่อน เป็นต้น

- กำหนดเป้าหมายของการปฏิบัติให้พอเหมาะกับศักยภาพที่มีอยู่ ถ้าตั้งเป้าหมายไว้หย่อนเกินไปก็จะไม่ได้ผลในการพัฒนาเปลี่ยนแปลง แต่ถ้าตั้งเป้าหมายไว้สูงเกินไป หากทำตามสิ่งที่ตั้งใจดังกล่าวไม่ได้ ในที่สุดก็อาจเกิดความท้อแท้หมดกำลังใจ และสูญเสีย ความเชื่อมั่นที่จะดำเนินการในขั้นต่อไป

- กำหนดขอบเขตและกรอบเวลาของสิ่งที่ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้สามารถวัดผลสัมฤทธิ์ได้ ไม่ใช่กำหนดเป้าหมายอย่างกว้างๆ จนวัดผลการประพฤติปฏิบัติยาก ขณะเดียวกันในการทำแผนปฏิบัติต่างๆ ก็ต้องคำนึงถึงวิธีการวัดผลหรือประเมินผลของแผนดังกล่าว อย่างเป็นรูปธรรมด้วย

ขั้นตอนการปฏิบัติสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงขั้นตอนนี้จะเป็นไปตามพระบรม ราชโองการคุณธรรม 4 ประการ ข้อแรก คือ “การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตนเองที่จะประพฤติ ปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม”

(5) มุ่งมั่นรักษาความมุ่งหมาย เมื่อกำหนดปณิธานหรือเขียนแผนปฏิบัติในสิ่งที่ ตั้งใจจะประพฤติปฏิบัติแล้ว ก็ต้องพยายามมุ่งมั่นรักษาความมุ่งหมายที่จะประพฤติปฏิบัติให้ได้ตาม ปณิธานหรือแผนนั้น ๆ โดยอาจจะใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ ช่วยเตือนตัวเองหรือชุมชนมุ่งมั่นรักษา ความมุ่งหมายที่จะปฏิบัติตามสิ่งที่ตั้งใจไว้อย่างต่อเนื่องจนบรรลุผล เช่น เขียนคำปณิธานตัวโต ๆ ติดไว้ข้างฝาผนังห้องนอนที่บ้าน หรือเขียนคำขวัญติดในที่ต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อกระตุ้นเตือนผู้คนให้ ช่วยกันปฏิบัติตามปณิธานที่ตั้งใจไว้ หรือตั้งสัจจะอธิษฐานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพบูชา หรือ อาจจะจัดเป็นพิธีกรรมประกาศตั้งปณิธานร่วมกันต่อหน้าสิ่งที่ผู้คนเคารพนับถือ อาทิ ต่อหน้าพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น การปฏิบัติในขั้นตอนนี้จะ

เป็นไปตามพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ข้อที่สอง คือ “การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีนั้น”

(6) ใช้ความอดทน อดกลั้น และอดออม นอกเหนือจากการข่มใจตนเองให้มุ่งมั่นรักษาความมุ่งหมายที่จะประพฤติปฏิบัติตามปณิธานที่วางไว้ให้ต่อเนื่องแล้ว เมื่อประพฤติปฏิบัติไปถึงจุด ๆ หนึ่ง โดยปกติมักจะเผชิญกับอุปสรรค ปัญหาต่าง ๆ มากบ้างน้อยบ้างเป็นธรรมดาในการต่อสู้กับอุปสรรคปัญหาจะต้องอาศัย “กำลังของจิตใจ” นั่นคือ ความอดทนอดกลั้นเข้าช่วย ควบคู่กับการอาศัย “กำลังของปัญญา” นั่นคือ ความอดออมเข้าเสริม (เหมือนเช่นที่เราเก็บออมเงินไว้ได้ก็เพราะมีปัญญามองเห็นความจำเป็น อาจต้องใช้จ่ายเงินดังกล่าวในอนาคต จึงตั้งใจไม่ใช้เงินตามใจตัวเองจนหมด เป็นต้น)

การใช้ “กำลังของจิตใจ” โดยอาศัยความอดทน ความอดทน อดกลั้นเข้าสู่กับปัญหา ควบคู่กับการใช้ “กำลังของปัญญา” พิจารณาให้เห็นคุณค่าของสิ่งที่กำลังประพฤติปฏิบัติ จนสามารถเอาชนะอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ที่เผชิญได้เป็นผลสำเร็จ คือ ขั้นตอนการปฏิบัติสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามพระบรมราโชวาทคุณธรรม 4 ประการในข้อที่สาม ได้แก่ “การอดทน อดกลั้น และอดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริตไม่ว่าด้วยเหตุประการใด”

(7) ละวางความชั่วความทุจริต ถ้าสามารถประพฤติปฏิบัติมาได้ถึงขั้นสุดท้าย บรรลุเป้าหมายตามปณิธานที่กำหนดไว้ในแต่ละเรื่อง ความชั่วความทุจริตหรือ “สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และไม่เป็นธรรม” (ที่สัมพันธ์ในมุมตรงข้ามกับประเด็นเรื่องประพฤติปฏิบัติใน “สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม” ดังกล่าว) ก็จะถูกสำรวจกำจัดให้หมดไปเป็นลำดับ ๆ เหมือนความมืดกับความสว่างที่เป็นด้าน 2 ด้านของสิ่งเดียวกัน ถ้าสามารถทำให้ความสว่างเกิดขึ้นได้มากเท่าใด ความมืดก็จะลดลงไปเองมากเท่านั้น สุดท้ายเมื่อสามารถคลี่คลายแก้ไขปัญหาของชีวิตตนเองหรือชุมชนให้ลดน้อยลงได้แล้ว เราก็จะมีเวลา แรงงาน เงินทอง หรือสติปัญญา เหลือสำหรับการช่วยเหลือเกื้อกูลคนอื่นได้มากขึ้น (เช่น ถ้าหากตนเองยังมีปัญหาชีวิตที่ทำให้กลุ่มใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างหนัก ถึงแม้จะเป็นข้าราชการที่มีหน้าที่โดยตรงต้องทำงานช่วยเหลือประชาชน จะเอาสมรรถภาพที่เหน็ดเหนื่อยไปทำงานช่วยเหลือคนอื่นได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ เป็นต้น

คนที่สามารถแก้ไขปัญหาชีวิตส่วนตัวให้หมดไปได้มากเท่าไร มีปัญหาชีวิตส่วนตัวลดน้อยลงเท่าไร ก็จะมีเวลา แรงงานเงินทอง หรือสติปัญญาเหลือสำหรับการช่วยสังคมส่วนรวมได้มากยิ่งขึ้นเท่านั้น เป็นสัดส่วนที่สัมพันธ์กัน การพัฒนาสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง จึงต้องเริ่มต้นทำที่ตนเองก่อน (อันถือเป็นขั้นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน) แล้วค่อยขยายไปสู่สังคมที่กว้างขึ้น (อันถือเป็นขั้นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า)

การหมั่นทบทวนประเมินผลเป็นระยะๆ ว่าเราสามารถปฏิบัติตามปณิธานหรือแผนที่วางไว้ได้แค่ไหน มีจุดอ่อนที่ต้องปรับปรุงแก้ไขในข้อใด คือ ขั้นตอนการปฏิบัติสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามพระบรมราโชวาทคุณธรรม 4 ประการ

จากขั้นตอนของการประพฤติปฏิบัติ 7 ขั้นตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรมสี่ประการสู่วิถีแห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่ากระบวนการประพฤติปฏิบัติตามแนวพระบรมราโชวาทนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งอาศัยการสังเกตปรากฏการณ์ การตั้งสมมติฐาน การลงมือทดลองปฏิบัติเพื่อพิสูจน์สมมติฐาน และการสรุปผลโดยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ง่าย ๆ ที่มีเพียงไม่กี่ขั้นตอน แต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม มีศักยภาพอันยิ่งใหญ่ที่สามารถเปลี่ยนแปลงอารยธรรมของมนุษย์อย่างไพศาลมาได้ฉันใด การประพฤติปฏิบัติตามแนวพระบรมราโชวาทที่เป็น “วิทยาศาสตร์ของชีวิตและสังคม” ดังที่กล่าวมาก็เป็นกระบวนการที่มีพลังอันไพศาลดุจเดียวกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่เราคุ้นเคยกัน ซึ่งถ้าปฏิบัติได้สำเร็จก็จะเป็นไปตามบทสรุปในพระบรมราโชวาทคุณธรรม 4 ประการที่ว่า “คุณธรรมสี่ประการนี้ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์”

2.4 ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาความยากจนในประเทศไทย

2.4.1 ยุทธศาสตร์ การแก ไขป ญหาความยากจนในป จจุบัน

ยุทธศาสตร์ การแก ไขป ญหาความยากจนมีหลากหลายยุทธศาสตร์ ในที่นี้ผู้ วิจัยจะกล าวถึงทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ยุทธศาสตร์ ของศูนย์ อำนวยการต อสุ เพื่อเอาชนะความยากจนแห งชาติ ศตจ.) และยุทธศาสตร์ ศตจ. 7 ประการ ภายใต้ คณะกรรมการจัดการแผนและพัฒนาชุมชนฯ ดังนี้

2.4.1.1 ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง

ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเป นทฤษฎีที่มีกำเนิดมาจากพระบาทสมเด็จพระเจ ายู หวั ที่ได ทรง

ทำการทดลองด วยพระองค์ เอง และได้ มีผู้ รวบรวมแนวคิดจากทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวไว หลายท าน ซึ่งสามารถสรุปได้ (พลเดช ป นประทีป. 2547 : 4-7) ดังนี้

1) หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากพระบรมราโชวาท

1.1) พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2541 “ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง และทำได เศษหนึ่งส นสี่ก็พอนั้น ไม่ ได แปลว าเศษหนึ่ง

ส □ วณสี่ของพื้นที่ แต่ □ เศษหนึ่งส □ วณสี่ของการกระทำ”

1.2) พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2541 “ถ □ าพอมีพอกิน คือ พอมีพอกินของตัวเองนั้น ไม่ □ ไช □ เศรษฐกิจพอเพียงเป □ นเศรษฐกิจ สมัยหิน”

1.3) พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2543 “เศรษฐกิจพอเพียงที่ได □ ย้าแล □ วย้าอีก แปลเป □ นภาษาอังกฤษ □ า Sufficiency Economy

หมายความว่า □ า ทำอะไร ด □ วยความอะลุ □ มอล □ วยกัน ทำอะไร □ วยเหตุและผล”

สาระสำคัญโดยสรุปของปรัชญาพอเพียงที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคม แห่งชาติได □ สรุปไว้ □ ในเอกสารประกอบการสัมมนา “การพัฒนารอบแนวคิด และการประยุกต์ □ ไช □ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” 16-17 พฤษภาคม 2546 ความว □ า

(1) กรอบแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง เป □ นปรัชญาที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้า □ าอยู่ □ หัวทรงมีพระราชดำรัส ชี้แนวทางการดำเนินชีวิตแก่ □ พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด

นานกว □ า 25 ป □ ตั้งแต่ ก □ อนเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได □ ทรงย้าแนวทางการแก □ ไช

เพื่อให้ □ รอดพ □ นและสามารถดำรงอยู่ □ ได □ อย □ างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้ □ กระแสโลกาภิวัตน์ □ และ ความเปลี่ยนแปลงต □ าง ๆ

(2) คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงเป □ นปรัชญาชี้ถึงการดำรงอยู่ □ และปฏิบัติ

ตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ □ ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนา และการบริหารประเทศให้ □ ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ □ ก □ วทัน

ต □ อโลกยุคโลกาภิวัตน์ □

(3) คำนิยาม ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่ □ จะต □ องมีระบบภูมิคุ □ มกันในตัวที่ดีพอสมควร □ อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจาก การเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน □ จะต □ องอาศัยความรู้ □ ความรอบคอบ และ ความระมัดระวัง

อย างยิ่งในการนำวิชาการต าง ๆ มาใช้ ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และ
ขณะเดียวกันจะต องเสริมสร างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ าหน าทของรัฐ นัก
ทฤษฎีและนักธุรกิจ

ทุกระดับ ไ มีสำนึกคุณธรรมความซื่อสัตย์ สุจริต และไ มีความรอบร ที่ เหมาะสมในการ
ดำเนินชีวิต

ด วยความอดทน ความเพียรมีสติป ญญา และความรอบคอบ เพื่อให้ สมดุลและพร อมต
อการรองรับ

การเปลี่ยนแปลงอย างรวดเร็วและกว างขวาง ทั้งด านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล อมและวัฒนธรรม
จากโลกภายนอกได้ เป นอย างดีตามเงื่อนไข แนวปฏิบัติและผลที่คาดหวัง

2) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ ในมิติต

าง ๆ

2.1) ความพอประมาณ คือ ทางสายกลาง ซึ่งครอบคลุมกระบวนการที่เรียกว

า

การร ักใ เหตุผล (Optimization) และไ เคียงกับขอบเขตการใ เหตุผล (Bounded
Rationality)

2.2) ความมีเหตุผล มีเอกลักษณ์ มีป จจัยความร และคุณธรรมกำกับยึด

หญ น

เรียนร ซึ่งทฤษฎีหลักการใ เหตุผล (Rationality) ไ สามารถอธิบายได้ อย างสมบูรณ

2.3) ระบบค มกันในตัว มีความคล ายคลึงกับหลักการการจัดการความ
เสี่ยง (Risk Management)

2.4) เงื่อนไข านความร ไ มีความรอบร รอบคอบ ระมัดระวัง และเน

นกระบวนการเรียนร ซึ่งต างจากทฤษฎีความพึงพอใจ (Perfectionism) และ การเรียนร

พื้นฐาน (Common Knowledge) ด านคุณธรรม มี 2 ระดับ คือ จิตสำนึกและการปฏิบัติการ มี 2

มิติ คือ ไ เบียดเบียนตนและผ อื่น แ งป น และเอื้ออาทร

3) ยุทธศาสตร์ ของศูนย์ อำนวยการต อสุ เพื่อเอาชนะความยากจนแห งชา

ติ (ศตจ.) ตามที่รัฐบาลได้ ออกคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 271/2546 ลงวันที่ 19 พฤศจิกายน 2546

เรื่อง การดำเนินการต อสุ เพื่อเอาชนะความยากจน และเรื่องการจัดตั้งศูนย์ อำนวยการต อสุ

เพื่อเอาชนะ

ความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.) ซึ่งมีพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็ประธาน ๘ฝ่ายเลขานุการ ฯ ได้นำเสนอยุทธศาสตร์การทำงานของ ศตจ. (8 ข้อ) ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เพื่อนำไปปฏิบัติในพื้นที่ตามที่ได้อบรมมอบหมาย อีกทั้งทางรัฐบาลได้พิจารณาจากนโยบายและมาตรการใหม่ใดที่มี การปฏิบัติไปพร้อมกัน ซึ่งทางรัฐบาลได้มีนโยบายเพิ่มเติม (พลเดช ป. น. ประทีป. 2547 : 20-30) ดังต่อไปนี้

2.4.1.2 นโยบายเพิ่มโอกาสและศักยภาพคนจน

1) กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

1.1) หลักคิดเกี่ยวกับการขาดโอกาสเข้าถึงแหล่งเงินทุนของคนจน เป็สาเหตุหนึ่งของความยากจนรัฐจึงจัดหาเงินทุนหมุนเวียนให้แก่หมู่บ้านและชุมชนเมืองทั่วประเทศ

1.2) ลักษณะของนโยบายสนับสนุนเงินทุนให้ประชาชนโดยมอบให้ชุมชนดูแล บริหารจัดการกันเองภายใต้ระเบียบข้อบังคับหลัก ๆ ที่สว.กลางกำหนดและระเบียบ

เฉพาะที่กำหนดกันขึ้นมาเองในชุมชน มีเงินทุน 1 ล้านบาทต่อหมู่บ้านต่อชุมชน เพื่อการลงทุน

ประกอบอาชีพ และบรรเทาเหตุฉุกเฉิน เน้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการเงินทุน

1.3) วิธีการดำเนินการ มีกลไกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง แห่งชาติคณะกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัด คณะทำงานสนับสนุนระดับอำเภอและคณะทำงานประชารัฐระดับพื้นที่เป็กลไกสนับสนุนการดำเนินงานของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแต่ละกองทุน

1.4) หน่วยงานที่รับผิดชอบ สำนักคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

แห่งชาติด (สทบ.) ในสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีทำเนียบรัฐบาล

2) หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

2.1) หลักคิดเกี่ยวกับ ความต้องการระดับผลิตภัณฑ์หลักของแต่ละหมู่บ้านที่ใช่วัตถุดิบ และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีคุณภาพในระดับมาตรฐานสากล

2.2) ลักษณะของนโยบาย มุ่งสร้างงาน สร้างรายได้และเสริมสร้าง ความ

เข มแข็งแก ชุมชนใ ฟึ่งตนเองได โดยภูมิป ญญาและความคิตรีเริ่มสร างสรรค ของตนเอง

2.3) วิธีการดำเนินการ โดยมีคณะกรรมการอำนวยการโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ แห งชาติ (กอ.นตผ.) และคณะอนุกรรมการ 5 ชุด และคณะอนุกรรมการระดับภูมิภาค อำเภอ จังหวัด ทำหน าทบริหารงาน

2.4) หน วยงานที่รับผิดชอบ คณะกรรมการ กอ. นตผ.กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ การเกษตร กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงวิทยาศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห งชาติ

3) พักชำระหนี้เกษตรกรราย อย

3.1) หลักคิดจากภาระหนี้ ของครัวเรือนของเกษตรกรเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จาก 12,772 บาท ต ครัวเรือนในปี พ.ศ. 2534 ในปี พ.ศ. 2535 เป น 32,231 บาท ต ครัวเรือน ทางรัฐบาลจึงมีนโยบายพักชำระหนี้ และลดภาระหนี้สิน

3.2) ลักษณะของนโยบาย มุ งบรรเทาและลดภาระหนี้ เพิ่มขีดความสามารถเกษตรกรในการพักชำระหนี้ เมื่อสิ้นสุดโครงการฟ นฟูตนเองในการประกอบอาชีพ เพิ่มรายได้ พัฒนาคุณภาพชีวิตความเป นอยู่

3.3) วิธีการดำเนินงานธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ การเกษตร (ธกส.) รับภาระ พักชำระหนี้ และลดภาระหนี้ (ดอกเบี้ย) กระทรวงเกษตรและสหกรณ การเกษตร รับผิดชอบในการฟ นฟูอาชีพหลังการพักชำระหนี้

3.4) หน วยงานที่รับผิดชอบ กระทรวงเกษตรและสหกรณ การเกษตร และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ การเกษตร

4) ธนาคารประชาชน

4.1) หลักคิดจากรัฐบาลเล็งเห็นว าภาวะวิกฤตเศรษฐกิจป พ.ศ. 2540 ส ผล

ไห เกิดการรว างงานเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2544 ประกอบกับผ ประกอบการรายย อยขาด
เงินทุนหมุนเวียนและต องพึ่งพาแหล่ง งเงินกู นอกระบบ เนื่องจากความเข มงวดในการปล
 อยกู ของสถาบันการเงิน

4.2) ลักษณะนโยบายเป นการบริการสินเชื่อก ผ ประกอบการอาชีพ
อิสระ รายย อยนำไปลงทุน และการลดการพึ่งพาเงินกู นอกระบบ ส งเสริมอาชีพเพิ่มราย
ได เสริมระบบ การออมและการมีวินัยทางการเงิน

4.3) วิธีการดำเนินงาน ไห เงินกู ยืมแก ผ ประกอบการรายย อยผ
 ต องการประกอบอาชีพเสริม หรือผู้ที่ยังไม่ มีอาชีพ และประสงค์ จะเป นผ ประกอบ
อาชีพแน นอน ต องมีบัญชีเงินฝากธนาคารอย างน อย 2 เดือน ไห บุคคลหรือหลักทรัพย์
 ค่าประกันเงินกู ได ลูกค าโครงการ ค่าประกันกันเองได กู ครั้งแรกไม่ เกิน 30,000
บาท ชำระภายใน 25 งวด และครั้งต อยไปไม่ เกิน 50,000 บาท ชำระไม่ เกิน 37 งวด อัตรา
ดอกเบี้ยคงที่ ตลอดอายุสัญญา (ร อยละ 1 บาทต อยเดือน) ขาดชำระหนี้โดยไม่ มีเหตุผล
สมควรจะปรับร อยละ 1.5 ต อยเดือน มีประกันอุบัติเหตุไห ทุกราย

4.4) หน วยงานที่รับผิดชอบ ธนาคารออมสิน

5) โครงการเสริมสร างผ ประกอบการใหม่ (SMEs)

5.1) หลักคิดจากกล มคนว างงานจากวิกฤตเศรษฐกิจ โดยเฉพาะกล
มผ ถูกเลิกจ าง ซึ่งเป นผ มีความรู ทักษะและประสบการณ์ กรมส งเสริม
อุตสาหกรรมจึงเริ่มทำโครงการเสริมสร างนักลงทุนใหม่

5.2) ลักษณะของนโยบายสนับสนุนบัณฑิตใหม่ ผ ว างงาน ผ ถูก
ออกจากงานและพนักงาน ลูกจ างที่มีพื้นฐานการศึกษาดี และมีศักยภาพไห มีโอกาสเป นผ
 ประกอบการผลักดันไห เกิดวิสาหกิจใหม่ ๆ เป นแหล่ง งจ างงาน

5.3) วิธีการดำเนินงาน กรมส งเสริมอุตสาหกรรม เป นแกนกลางในการ
บริหารโครงการโดยรวม มีคณะกรรมการบริหารโครงการ และหน วยงานสนับสนุน 4 หน วยงาน
คือ หน วยงานจัดฝ กอบรม หน วยงานบ มเพาะธุรกิจ หน วยงานไห บริการที่
ปรึกษาและหน วยงานสนับสนุนการเงิน

5.4) หน วยงานที่รับผิดชอบกรมส งเสริมอุตสาหกรรมกระทรวง
อุตสาหกรรม

6) แปลงสินทรัพย์ เป นทุน

6.1) หลักคิดเกี่ยวกับการสร างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสร างโอกาสให้ แก ประชาชน คนยากจนให้ สามารถเข ไปถึงแหล่ง ทุนในระบบ โดยการแปลงสินทรัพย์ ที่ตนมีอยู่ ให้ เป นทุน โดยมีหลักการ ที่สำคัญคือ

(1) เอกสารสิทธิ์ของสินทรัพย์ แต่ ละประเภท องเป นเอกสารแสดงสิทธิ์

แบบมีเงื่อนไข (Conditionalz Right on Legal Document)

(2) รัฐสามารถกำกับและควบคุมการถอนสิทธิ์ได้

(3) สินทรัพย์ แต่ ละประเภท องมีการประเมินราคาที่เหมาะสม

6.2) ลักษณะของนโยบายในโครงการ มีการกำหนดสินทรัพย์ ที่จะแปลงเป นทุน 5 ประเภท คือ ที่ดินทรัพย์ สิ้นทางป ัญญา เครื่องจักรที่สาธารณะ สิทธิการเข ่า โดยสามารถนำไปเป็นหลักทรัพย์ ค้ำประกัน ขอสินเชื่อจากสถาบันการเงินได้

6.3) วิธีการดำเนินการ กำลังอยู่ ในระหว างการจัดทำโครงการนำร องสินทรัพย์ ที่เป นที่ดินสิทธิการถือครองที่ดิน ส.ป.ก. ที่ยังไม่ สามารถค้ำประกันสินเชื่อได้ ให้ กรมที่ดินและสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร (ส.ป.ก.) ตรวจสอบการถือครองสิทธิ์ และจัดทำเอกสารแสดงสิทธิ์ให้ เป นป จจุบัน และแก ไขระเบียบให้ สามารถใช้ค้ำประกันเงินกู ได้

(1) สินทรัพย์ ทางป ัญญา ในส วนกฎหมายไม่ บังคับให้ จดทะเบียนได้ แก สิทธิสิ่งป งชี้ทางภูมิศาสตร์ ความลับทางการค ่า และภูมิป ัญญาท องถิ่น

(2) สินทรัพย์ ประเภทเครื่องจักร ให้ กรมโรงงานพัฒนาระบบข อมูลเกี่ยวกับทะเบียนที่สาธารณะ สิทธิชั่วคราวในการใช้ ประโยชน์ จากที่สาธารณะ

(3) สิทธิการเข ่า 4 ประเภท ได้ แก สิทธิการเข ่าที่ดินของราชพัสดุ การจัด ประโยชน์ ที่ดินศาสนสมบัติ สิทธิการเข ่าอาคารการเคหะแห งชาติ และการจัดระเบียบการเข ่าที่ดิน อาคารพาณิชย์ ของการท ่าเรือแห งประเทศไทย

6.4) หน วยงานที่รับผิดชอบ สำนักงานบริหารการแปลงสินทรัพย์ เป นทุน และสำนักนายกรัฐมนตรื

7) ศูนย์ บริการถ ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรประจำตำบล

7.1) หลักคิดโดยให้ ศูนย์ บริการและถ ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำ

ตำบลเป นครนย กลาง ไห เกษตรกรไค เข มามีส วนร วมคิตวิเคราะห วางแผน
และบริหารจัดการ วยตนเอง โดยภาครัฐจะสนับสนุนด านบริการและถ ายทอดเทคโนโลยี
ทั้งด านพีช ปศุสัตว ประมง ณ

จุดเดียวภายในตำบล

7.2) ลักษณะของนโยบาย มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการในการพัฒนาการ
เกษตรไห องค กรปกครองส วนท องถิ่นและส วนราชการเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการ
วางแผนและพัฒนาตนเอง

7.3) วิธีการดำเนินงานดังนี้

- (1) เตรียมความพร้อม วมชุมชน
- (2) ทำฐานข วมูล แผนที่ แบบจำลอง
- (3) จัดทำแผนตำบล
- (4) การถ ายทอดเทคโนโลยีและส งเสริมกระบวนการเรียนรู้

7.4) หน วยงานที่รับผิดชอบ กระทรวงเกษตรและสหกรณ การเกษตร

8) คอมพิวเตอร์ ื่ออาหาร

8.1) หลักคิด โดยม งสร างสังคมไทยไห เป นสังคมฐานความรู
และสามารถไซ

ประโยชน์ จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ ฝ านระบบคอมพิวเตอร์

8.2) ลักษณะของนโยบายกำหนด ายคอมพิวเตอร์ ราคาถูก ทั้งราคาเงิน
สด

และเงินฝ อดดอกเบี้ยต่ำ านธนาคารกรุงไทยและธนาคารออมสิน โดยมีเป หมาย 1 ล
านเครื่อง

8.3) วิธีการดำเนินงานโครงการคอมพิวเตอร์ ื่ออาหาร

(1) ระยะที่ 1 คอมพิวเตอร์ ื่อซีทีแบบตั้งโต ะร น “สินสมุทร” ราคา
10,900 บาทต ื่อเครื่อง เครื่องคอมพิวเตอร์ แบบโน ตบุ ค “สุดสาคร” ราคา 19,500 บาทต
 ื่อเครื่อง

(2) ระยะที่ 2 คอมพิวเตอร์ โน ตบุ ค IBM 5 ร น ราคา 27,400-
37,489 บาท

ต ื่อเครื่อง ฝ อนชำระ 24 เดือน ดอกเบี้ยร อยละ 6.25 ต อป

8.4) หน่วยงานที่รับผิดชอบ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (Nectec) และการสื่อสารแห่งประเทศไทย

ประเทศไทย

9) e-citizen (บัตรสมาร์ตการ์ด) กับการจัดระเบียบคนจน

9.1) หลักคิดเป้าหมายการปฏิวัติงานทะเบียนและบัตรจะส่งผลกระทบต่อ

ประเทศไทย

การเข้าถึงข้อมูลยุคใหม่ e-citizen พร้อมออกบัตรประชาชนแบบตัวอัจฉริยะ ตั้งแต่แรกเกิดและถือบัตรเดียว

ติดต่อกับหน่วยงานราชการทุกหน่วย ง่าย ๆ การจับจ่ายซื้อของและบริการในรูปแบบ e-purse และนำมาใช้ในการจัดทะเบียนความเดือดร้อนของประชาชนเพื่อการวางแผนและพัฒนา

9.2) ลักษณะของนโยบายโครงการ คือ ออกบัตรสมาร์ตการ์ดให้

ประชาชน

ตั้งแต่แรกเกิด และถืออำนาจในการใช้บัตรแบบ One-Stop Service

9.3) วิธีการดำเนินการตามโครงการ กลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชนคน

ไทย

ทุกคน ทุกกลุ่ม ทุกระดับชั้น ทุกชนชั้น เป้าหมายบัตรประชาชนอิเล็กทรอนิกส์ ตั้งแต่แรกเกิด - 10 ปี จะมีรูปติดบัตรหรือไม่ก็ได้ แต่เมื่ออายุ 11 ปีขึ้นไป หรือเมื่อทำบัตรประจำตัวรอบที่ 2 จะต้องถ่ายรูปติดบัตรทุกคน เริ่มปี พ.ศ. 2547 โดยมีแผนออกบัตรประชาชนคน รัฐออกค่าใช้จ่ายให้สำหรับครั้งแรก และกรณีบัตรหมดอายุเท่านั้น ในกรณีอื่นเสียค่าธรรมเนียม 100 บาท

9.4) หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

2.4.1.3 นโยบายเพิ่มภูมิคุ้มกันความเสี่ยงและระบบคุ้มครองทางสังคม

1) หลักประกันสุขภาพดีถ้วนหน้า (30 บาทรักษาทุกคน)

1.1) หลักคิดของโครงการหลักประกันสุขภาพดีถ้วนหน้า เป้าหมาย

คนไทย

สอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญว่าด้วยสิทธิของประชาชนชาวไทยที่มีสิทธิในการได้รับ

การบริการทางสาธารณสุขที่ได้ มาตรฐาน มีความเท่าเทียมและทั่วถึงกัน นอกจากนี้ ผู้ ยากไร
 มีสิทธิได้ รับการบริการทางสาธารณสุขของรัฐโดยไม่ เสียค่าใช้จ่าย รัฐบาลมีหลักการ
 และเหตุผลในการเสนอนโยบายนี้เพื่อลดภาระค่า ค่าใช้จ่าย ค่าดูแลสุขภาพของประชาชนที่
 ยากจนและมีรายได น อย

1.2) ลักษณะของนโยบายในโครงการหลักประกันสุขภาพ โดยให้
 ประชาชน ใช้จ่าย รักษาพยาบาลเพียงครั้งละ 30 บาท สำหรับการป วยทุกโรค โดยรัฐบาล
 เป นผู้ สนับสนุนงบประมาณ รักษาพยาบาล แบบต ่อหัวประชากร เพื่อให้ เกิดระบบ
 การกระจายบุคลากรที่ เป นธรรมสำหรับพื้นที่

1.3) วิธีการดำเนินการ ในระยะแรกดำเนินการโดยกระทรวงสาธารณสุข
 ซึ่งแต่ งตั้งคณะทำงาน 10 คณะ ออกระเบียบกระทรวงสาธารณสุข 2 ฉบับว าด วยการสร
 างหลักประกันสุขภาพถ วหน ่า ป พ.ศ. 2544 ทดลองดำเนินการแบบนำ ่องใน 6 จังหวัด
 และขยายไปทั่วประเทศเมื่อออกพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห งชาติ ป พ.ศ. 2546 มี
 คณะกรรมการหลักประกันสุขภาพแห งชาติและสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห งชาติ เป
 นกลไกดำเนินการเป น การเฉพาะแต่ มีบทบาทเฉพาะกาลให้ กระทรวงสาธารณสุขดูแล
 งบประมาณทั้งหมดไปก ोनเป นเวลา 3 ป

1.4) หน วยงานที่รับผิดชอบ กระทรวงสาธารณสุข และสำนักงาน
 หลักประกันสุขภาพแห งชาติ (สปสช.)

2) ตลาดซื้อขายสินค้า ากเกษตรล วงหน ่า

2.1) หลักคิดโครงการมาจากสินค้าการเกษตรมีเป ญหาถ านการผลิต
 อันเนื่องมาจากสภาพดินฟ ากอากาศไม่ แน นอน และมีผลต ่อตลาดทำให ไม่
 เสถียรภาพถ านราคา รายได ของเกษตรกรจึงไม่ แน นอน ในอดีตรัฐบาลต ่องไซ
 วิธีการเข าทรงแข่งตลาดตลอดเวลาเมื่อราคา สินค้าสูงหรือต่ำผิดปกติ เข น การรับจำนำ สิ
 นค ากเกษตร การจัดตั้งตลาดกลาง สนับสนุนทุนหมุนเวียนอัตราดอกเบี้ยต่ำ แต่ วิธีการดังกล่าว
 าวทำแบบเฉพาะกิจเท ่านั้น จึงมีนโยบายจัดตั้งตลาดซื้อขายล วงหน ่า เพื่อแก ความผัน
 ผวนของราคาและทราบราคาในอนาคตต วย

2.2) ลักษณะของนโยบายโครงการฯ จัดตั้งตลาดซื้อขายสินค้า ากเกษตร
 ล วงหน ่าเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการตลาด ลดภาระการแทรกแซงของรัฐบาล ลดการผูกขาด
 อำนาจ เป นแหล่ง ิง วมูลข าวสาร สถานการณ์ สินค ากการเกษตร

2.3) วิธีการดำเนินการ โดยเริ่มดำเนินการในปี 2547 โดยจะเริ่มจากสินค้า
ทางการเกษตร 4 ชนิด ได้แก่ ข้าว ยางพารา กล้วย และมันสำปะหลัง
หมายถึงคือ เกษตรกรรายใหญ่ ผู้แปรรูป ผู้ส่งออก ผู้นำเข้า และนักลงทุน

2.4) วิธีการดำเนินการ จะมีหลักการเหมือนตลาดหลักทรัพย์ แห่งประเทศ
ไทย

ผู้ ที่จะเข้า มาซื้อขาย สินค้า ทางการเกษตรในตลาดจะตั้ง ของ นสมาชิกของตลาดที่
งานการเห็นชอบจากคณะกรรมการบริหารการตลาด และตั้ง งบประมาณทางการเงินดี งบประมาณ
ประกันไว้ กับทางตลาด 5 -10 % ของมูลค่า ที่ทำการซื้อขาย

2.5) หน่วยงานที่รับผิดชอบ ตลาดสินค้า เกษตร หน่วยงาน จะ
ของ ภาครัฐที่จัดตั้งขึ้นโดย กรมการ ภายในกระทรวงพาณิชย์

3) กองทุนช่วยเหลือเกษตรกร

3.1) หลักคิดเพื่อให้ การ ช่วยเหลือเกษตรกร ไป งบมีระบบ
และครอบคลุมถึงพืชเศรษฐกิจทุกชนิด

3.2) ลักษณะนโยบาย เป กองทุน ช่วยเหลือเกษตรกรตั้งอยู่ ใน
กรมบัญชีกลาง

มีคณะกรรมการ นโยบายและมาตรการ ช่วยเหลือเกษตรกร น พิจารณาเสนอ นโยบาย
และมาตรการเกี่ยวกับการวางแผน ระบบ ช่วยเหลือเกษตรกร

3.3) วิธีการดำเนินการ มีคณะกรรมการนโยบายกำหนดหลักเกณฑ์ และ
วิธีการ ช่วยเหลือเกษตรกร โดยพิจารณาสินค้า เกษตร และราคาที่เหมาะสม น (หมายถึง
ระดับราคาที่

จะทำให้ เกษตรกรมีรายได้ ที่เหมาะสม และมีเสถียรภาพในระยะยาว โดยดูจากราคาเฉลี่ยราย
เดือน

ย 3 ปี ไม่ รวมราคาที่สูงหรือต่ำเกินไป) กรมบัญชีกลางกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ
และเงื่อนไขในการ ายหรือขอรับจัดสรรเงินกองทุน และ หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบ
 ผู้ผลิตสินค้า ทางการเกษตร น เสนอโครงการ มาเพื่อขอรับเงิน
หมายถึง คือ เกษตรกรรวมทั้งชาวประมง

3.4) หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ กรมบัญชีกลาง

4) กฎหมายคุ้มครองแรงงานเกษตร

4.1) หลักคิดเนื่องจากลูกจ้างในภาคการเกษตรมีประมาณ 2,322,500 คน ซึ่งไม่เคยมีกฎหมายฉบับใดที่ให้การคุ้มครองมากจนควรได้รับการดูแล

4.2) ลักษณะนโยบาย ออกกฎกระทรวง ควบคุมแรงงานในภาค

การเกษตรกรรม ซึ่งจะมีความแตกต่างจาก พ.ร.บ. คุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 เพราะงานเกษตรกรรมจะมีสภาพการจ้าง และการทำงานที่ต่างไปจากงานทั่วไป

4.3) วิธีการดำเนินงานโครงการฯ มีการออกกฎกระทรวงซึ่งจะบังคับใช้กับนายจ้างที่มีลูกจ้าง ตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป ลูกจ้างจะได้รับสิทธิในการลาป่วยที่ป่วยจริงโดยได้รับเงิน

ค่าจ้าง แต่ไม่เกิน 15 วัน ลูกจ้างที่ทำงานครบ 180 วันจะได้รับสิทธิวันหยุดพักผ่อนใน

นอกระบบ 3 วัน หากนายจ้างให้ทำงานในวันหยุดพักผ่อนจะตัดค่าจ้างเพิ่มขึ้นอีกไม่เกิน 1 เท่าของค่าจ้างในวันปกติ กฎหมาย

ครอบคลุมงานประเภทเพาะปลูก งานประมง งานป่าไม้ งานเลี้ยงสัตว์ งานทำนาเกลือ

แรงงานที่เข้ข่ายของการบังคับตามกฎหมายนี้ ตัดออกไม่เข้าลูกจ้างในงานเกษตรกรรมตลอดปี และไม่ม้งานลักษณะอื่นรวมอยู่ด้วย (ถ้าเป็นลูกจ้างตลอดปี จะได้รับ

การคุ้มครองตาม พ.ร.บ. คุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541)

4.4) หน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินงาน กระทรวงแรงงานและกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน

5) ศูนย์บริการการไปทำงานต่างประเทศ

5.1) หลักคิด เนื่องมาจากมีแรงงานไทยไปทำงานต่างประเทศประมาณ

200,000 คน ซึ่งส่งเงินเข้าประเทศปีละประมาณ 50,000 - 60,000 ล้านบาท นอกจากลดภาวะการว่างงานในประเทศแล้ว ยังช่วยนำประสบการณ์ ความรู้ และเทคโนโลยีที่ได้รับจาก

การทำงานกลับมามีประโยชน์แก่แรงงานเหล่านี้ถูกหลอกลวงจากผู้จัดหาคนงาน และไม่ได้รับความสะดวกจากภาครัฐเท่าที่ควร

5.2) ลักษณะนโยบายให้มีการจัดตั้ง “ศูนย์บริการการไปทำงานต่างประเทศ” (ศบท.) ในลักษณะเป็นการปรับยุทธศาสตร์การบริการจัดหางานต่างประเทศใน

เชิงรุกเพื่อลดปัญหาการหลอกลวง ลดค่าใช้จ่ายการเดินทางไปทำงานและลดเวลา
ขั้นตอนในการติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ข้องหลายหน่วยงาน และขยายตลาดแรงงานใหม่
ๆ

5.3) วิธีการดำเนินงาน มีการจัดตั้งศูนย์บริการ การไปทำงานต่างประเทศ
ประเทศที่อาคารเลขาเป็งวน ถนนวิภาวดี-รังสิต ให้บริการข้อมูลข่าวสาร ตรวจ
สุขภาพคนงาน บริการหนังสือเดินทางทดสอบฝีมือแรงงาน จำหน่ายตัวเครื่องบิน บริการให้
สินเชื่อและตรวจสุขภาพประวัติ
อาชญากร ตั้งคณะกรรมการอำนวยการปราบปราม การหลอกลวงคนงาน สวณกลางที่กระทรวง
แรงงาน สวณภูมิภาคที่สำนักงานจัดหางานจังหวัด

5.4) หน่วยงานที่รับผิดชอบ กระทรวงแรงงาน ดวยการสนับสนุนร่วมมือ
มือ
จากกระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงสาธารณสุข ธนาคาร และสมาคมจัดหางาน
ประเทศ

6) บานเอื้ออาทร

6.1) หลักคิด เนื่องมาจากนายกรัฐมนตรื พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร
เห็นความสำคัญของการมีบาน ซึ่งเป็นสวณหนึ่งในปัจจัยสี่ และประชาชนสวณมากต
องการที่อยู่อาศัย แต่ไม่กำลังซื้อ โครงการนี้จะทำให้ผู้มีรายได้น้อยได้มี
ที่อยู่อาศัยอย่างมีความหวัง และ
คาดวบานเอื้ออาทรยังสามารถทดแทนการเกิดชุมชนแออัด ในพื้นที่กรุงเทพฯ สวณในได

6.2) ลักษณะของนโยบาย เป็นการดำเนินงานดวยการสร้งบานพร
อมที่ดิน
และอาคารชุด ให้คนมีรายได้น้อย และผู้ที่ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง
สามารถผอนชำระได้นอราคาถูกดอกเบี่ยต่ำ

6.3) วิธีการดำเนินงาน โดยกลุ่มเป้าหมายคือ คนมีรายได้น้อยประมาณ
10,000-15,000 บาทต่อเดือน ความสามารถในการผอน 1,000-1,500 บาท ต่อเดือน

(1) ราคาบานเดี่ยวสองชั้นพรอมที่ดินเนื้อที่ 20 ตารางวา ราคา
370,000 บาท

(2) แฟลต 5 ชั้นเนื้อที่ข้อง 24 ตารางเมตร ราคา 250,000 บาท สร้ง
างในปี พ.ศ. 2547 จำนวน 120,000 หน่วย ปี พ.ศ. 2548-2550 ปีละ 150,000 หน่วย

โดยการเคหะแ ชาติและธนาคารออมสินอีก 400,000 หน วย ปล อย ภู ใ ประชาชน
ปลุกบ านในที่ดินของตนเอง รวมทั้งสิ้น 1,000,000 หน วย

(3) บ านเอื้ออาทรมี การจัดสาธารณูปโภคครบครัน มีตลาดชุมชน
และศูนย์ ชุมชน ห องสมุด ลานกีฬา ผู้ ชื่อไม่ มีสิทธิโอนใ ภู อื่นใน 5 ป แรก หากผู้
 ชื่อจะย ายหรือเปลี่ยนที่อยู่ สามารถขายคืนใ การเคหะได้

(4) การคัดเลือกผู้ มีสิทธิ ผู้ ที่บ านถูกไฟไหม หรือถูกไ ใ ที่จะ
ได้ สิทธิ อน

แต่ ไม่ เกินร อยละ 25 ของแต่ ละโครงการบุคคลทั่วไป โดยใ วัธีจับฉลาก ผู้ จับฉลาก
ไม่ ได้ การเคหะ

จะนำไปพิจารณาจัดทำโครงการต ่อไป

6.4) หน วยงานที่รับผิดชอบ การเคหะแ ชาติ กระทรวงพัฒนาสังคม
และ

ทรัพยากรมนุษย์ ธนาคารออมสิน และธนาคารอาคารสงเคราะห์

7) บ านมั่นคง

7.1) หลักการจากการเจริญเติบโตของเมืองได้ ก ่อใ เกิดความแออัด
และ

เสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม เกิดชุมชนแออัด ชุมชนบุกรุกที่สาธารณะกระจายในเมือต
าง ๆ

ซึ่งที่ผ านมาการแก ป ญหาของรัฐไม่ สามารถรองรับได้ อย างมีประสิทธิภาพพอ จึง
นำมาสู่ แนวคิดการ

จัดการที่อยู่ อาศัยของผู้ มีรายได น อย โดยใ ชุมชนและกลไกในท องถิ่นเป ญ
จัดการป ญหานี้เอง

ส วนรัฐเป ญ เสริมสนับสนุน

7.2) ลักษณะนโยบาย สนับสนุนใ กลไกองค กรชุมชน และหน วยงาน
ระดับท องถิ่นเป ญกลไกหลักในการแก ป ญหาต านที่อยู่ อาศัยผู้ มีรายได น อย
ในชุมชนของตนโดย

รัฐบาลเป ญ ึ่งสนับสนุนทางนโยบาย และงบประมาณผ านองค การมหาชนของรัฐ

7.3) วิธีการดำเนินการ มีกลุ่ม มเป หมายเป นชุมชนแออัดที่ยากจนกว าชุมชนทั่วไป ชุมชนที่มีป ญาและจำเป นต องมีการเปลี่ยนแปลง และเน นโครงการในที่ดินของรัฐซึ่งดำเนินการ ย และเป นแบบอย างในการแก ป ญาในพื้นที่อื่น ๆ ต ไปได้ โดยมีวิธีการดังนี้

- (1) การปรับปรุงชุมชนให้ มั่นคงในที่ดิน (Slum - Upgrading)
- (2) การปรับผังแปลงที่ดินใหม่ แต่ คงโครงสร้าง างเดิม (Re - Blocking)
- (3) การแบ ป นที่ดิน (Land Sharing)
- (4) การร อสร างรูปแบบใหม่ ในที่เดิม (Re - Construction)
- (5) การรื้อ ยชุมชนออกไปอยู่ ในพื้นที่ใหม่

7.4) หน วยงานที่รับผิดชอบโครงการสถาบันพัฒนาองค กรชุมชน (องค การมหาชน)

8) ประกันภัยเชื้ออาหาร

8.1) หลักคิดโดยเป ดโอกาสให้ ประชาชนสามารถทำประกันภัย มครอง

การเสียชีวิต หรือ ทุพพลภาพถาวรจากอุบัติเหตุได้ ในราคา 365 บาทต อย หรือวันละ 1 บาท โดยผ านกลไกทางราชการระดับรากหญ ากำหนด ใหญ่ บ าน

8.2) ลักษณะของนโยบาย เป นการประสานความร มมือระหว าง

ภาครัฐ

และภาคเอกชน เพื่อทำโครงการและสร างระบบการประกันภัยสำหรับประชาชน มีรายได้ น อยครอบคลุมทั่วประเทศ

8.3) วิธีการดำเนินงาน ซึ่งมีกลุ่ม มเป หมาย คือ ประชาชนในระดับรากหญ ากำหนด

อายุตั้งแต่ 15 - 70 ป เริ่มขยายประกันภัยเชื้ออาหารในงาน “เชื้ออาหาร และห วงโยด วยประกันภัยวันละบาท” เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2546 ที่ศูนย์ แสดงสินค ากิมแพค เมืองทองธานี มครองในวงเงิน 300,000 บาทต อยกรมธรรม โดยค สมรสตามกฎหมายเสียชีวิตหรือทุพพลภาพในอุบัติเหตุเดียวกันจะ ายค าทแทนให้ พิเศษอีก 100,000 บาท ระยะเวลา มครองนาน 1 ป กำหนดหรือ ใหญ่ บ าน ที่เป น วยประกันจะได้ ค ากำหนด 16 % หรือ 56.48 บาท สำหรับเบี้ยประกัน 365 บาทต อย ไซ ที่ทำการปกครองอำเภอ และจังหวัดเป นกลไกในการสร งเบี้ยประกัน

8.4) หน วยงานที่รับผิดชอบ กรมการประกันภัย กระทรวงพาณิชย์

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และบริษัทประกันวินาศภัย และบริษัทประกันชีวิตเอกชน

2.4.1.4 นโยบายแกไขปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้าง

1) หลักการมีสวณรวมของประชาชน หลักคิดเนืองดวยรัฐธรรมนูญ

แหง

ราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ไดเปดโอกาสใหประชาชน ไดเขามามีสวณรวม
ทางการเมืองมากที่สุด

โดยเฉพาะอยางยิ่ง ในมาตรา 76 ระบุว่า "รัฐตองสงเสริมและสนับสนุนการมีสวณรวม
ของประชาชน

การกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผน พัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมและ
การเมืองรวมทั้งการตรวจสอบ การใช้อำนาจรัฐทุกระดับ" รัฐบาลไดประกาศใหธรรมาภิบาล
(Good Governance) เปนวาระแหงชาติ และกรม.ไดกำหนดระเบียบสำนักงาน
นายกรัฐมนตรีวาดวย

การ สรางระบบบริหารกิจการบานเมือง และสังคมที่ดี ป พ.ศ. 2542

2) ลักษณะของนโยบายเนหลักการมีสวณรวมเปนครบวงจรที่

เปด

โอกาสใหประชาชนเขามามีสวณรวมในกิจกรรมตาง ๆ โดยเฉพาะอยางยิ่งในดาน
การทำงานที่มี

ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล โดยมีมติการมีสวณรวมของประชาชนสามารถแบงไดเปน
4 สวน คือ

2.1) ระดับของการมีสวณรวมตัดสินใจปฏิบัติการ

2.2) ขั้นตอนการมีสวณรวม ตอนไหน อยางไร

2.3) ลักษณะ และกลไกการมีสวณรวมรูปแบบ วิธีการ

2.4) องค์ประกอบของผู้มีสวณรวมเปนใคร ผู้ที่มีสวณได

สวณเสีย

ประชาชนทั่วไป โดยไดแบงการมีสวณรวมไว 6 ประการ คือ การมีสวณรับรู
(มาตรา 58, 59) การมีสวณใหความเห็น (มาตรา 39, 59) การมีสวณริเริ่ม
(มาตรา 170, 287) การมีสวณคิดตัดสินใจ (มาตรา 46, 56, 76, 289, 290) การ
มีสวณดำเนินการ (มาตรา 46, 56, 76, 289, 290) และการมีสวณตรวจสอบ
(มาตรา 60, 61, 62, 288, 289, 304)

3) หนวยงานที่รับผิดชอบ สำนักงานนายกรัฐมนตรีและทุกสวณราชการ

2.4.2 บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาความยากจน

ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาฐานรากของสังคมไทย การวิเคราะห์ และ เชื่อมโยง ปัญหาความยากจนจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยมุมมองหลากหลายมิติ เนื่องจากสังคมมีองค์ประกอบเชิงโครงสร้างที่ซับซ้อน ดังนั้นแนวทางการแก้ปัญห ความยากจนจึงต้องดำเนินควบคู่กันทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น อีกทั้งต้องมีความหลากหลายของการมีส่วนร่วมของ ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งรูปแบบเนื้อหา และวิธีการของการแก้ปัญหาคความยากจน เพื่อเพิ่มศักยภาพ และ โอกาสให้แก่มนุษย์ในการเข้ารับการศึกษาหรือบริการต่าง ๆ ของรัฐ และความอยู่ดีกินดี เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นในส่วนของการแก้ปัญหาคความยากจนในระดับท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงานพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่ของตนเอง เนื่องจาก อบต. มีงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ และมีอำนาจในการบริหารจัดการพื้นที่ของตนเอง เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ตามแผนชุมชนที่จัดทำขึ้น โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม (Participation) อันนำไปสู่การพัฒนาความอยู่ดีกินดีที่เพิ่มขึ้นของประชาชนในพื้นที่ ตามพระราชบัญญัติ กำหนดแผน และขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรท้องถิ่นโดยให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 หมวด 2 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ในการจัดระบบ การบริการสาธารณะซึ่งเกี่ยวกับการแก้ไข ปัญหาความยากจนไว้ในมาตรา 16 โดยมีเนื้อความว่า ให้เทศบาลเมืองพัทยา และองค์การบริหาร ส่วนตำบลมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะ เพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเองดังนี้

2.4.2.1. การจัดให้มีและบำรุงรักษาทางบก ทางน้ำและทางระบายน้ำ

2.4.2.2 การจัดให้มีและควบคุมตลาด ท่าเทียบเรือ ท่าข้ามและที่จอดรถ

2.4.2.3 การสาธารณสุขโรคและการกักขังอื่น ๆ

2.4.2.4 การสาธารณสุขการ

2.4.2.5 การส่งเสริมการฝึกและประกอบอาชีพ

2.4.2.6 การพาณิชย์ และการส่งเสริมการลงทุน

2.4.2.7 การส่งเสริมการท่องเที่ยว

2.4.2.8 การจัดการศึกษา

2.4.2.9 การสังคมสงเคราะห์ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก สตรี คนชราและผู้
 อยโอกาส

2.4.2.10 การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม
อันดีของท้องถิ่น

2.4.2.11 การปรับปรุงแหล่ง ชุมชนแออัดและการจัดการเกี่ยวกับที่อยู่ อาศัย

2.4.2.12 การจัดให้ มีและบำรุงรักษาสถานที่พักผ่อน อนุหย อนุใจ

2.4.2.13 การส่งเสริมกีฬา

2.4.2.14 การส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพของประชาชน

2.4.2.15 ส่งเสริมการมีสวน วน วมของราษฎรในการพัฒนาท้องถิ่น

2.4.2.16 การรักษาความสะอาดและความเรียบร้อยของบ้านเมือง

2.4.2.17 การกำจัดมูลฝอย สิ่งปฏิกูลและน้ำเสีย

2.4.2.18 การสาธารณสุข การอนามัยครอบครัวและการรักษาพยาบาล

2.4.2.19 การจัดให้ มีและควบคุมสุสานและฌาปนสถาน

2.4.2.20 การควบคุมการเลี้ยงสัตว์

2.4.2.21 การจัดให้ มีและควบคุมการฆ่าสัตว์

2.4.2.22 การรักษาความปลอดภัย ความเรียบร้อย และการอนามัย
โรงพยาบาลและสาธารณสุขสถานอื่น ๆ

2.4.2.23 การจัดการ การบำรุงและการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่ดิน
ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม วม

2.4.2.24 การผังเมือง

2.4.2.25 การขนส่ง และการวิศวกรรมจราจร

2.4.2.26 การดูแลรักษาที่สาธารณะ

2.4.2.27 การควบคุมอาคาร

2.4.2.28 การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

2.4.2.29 การรักษาความสงบเรียบร้อย การส่งเสริม และสนับสนุนการป้องกัน
รักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สิ้น

2.4.2.30 กิจการอื่นใดที่ประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามที่
คณะกรรมการประกาศหรือกำหนด

2.4.3 การจัดทำแผนแม่บทชุมชนกับการแก้ไขปัญหาคความยากจน

ในช วงป 2543 เป นต นมาได มีนักวิชาการ ตลอดจนองค กรทั้งรัฐ และ เอกชนที่เกี่ยวข้อง อง

กับงานพัฒนาชุมชนได กล วาถึงแนวคิดเรื่อง “วิสาหกิจชุมชน” โดยรัฐบาลในชุดป จจุบันก็ใ ความสำคัญ ในฐานะเป นนโยบายการพัฒนาศักยภาพชุมชน นอกจากนี้ยังเป นแนวคิดที่เป น เป าหมายหลักอย างหนึ่งของการพัฒนาท องถิ่นของสถาบันราชภัฏทั่วประเทศ การที่นำแนวคิดเรื่องนี้มากล วาถึงในที่นี้ เนื่องจากมีความเกี่ยวเนื่องกับกระบวนการวางแผน พัฒนาท องถิ่นที่ สนใจ เรื่องหนึ่ง คือ การจัดทำ “แผนแม่ บทชุมชน” สาระสำคัญของการ จัดทำแผนแม่ บทชุมชนเป น ประโยชน์ต อการอภิปรายและใ ช อเสนอแนะ กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาของ อบต. ตามสภาพที่เป นอยู ในป จจุบัน สาระสำคัญ โดยสังเขปของแนวคิด ทั้ง 2 มีดังนี้ (เสรี พงศ์ พิศ. 2546 : 1-34)

2.4.3.1 ความหมายและลักษณะของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการเพื่อการจั ดการ “ทุน” ของชุมชนอย างสร างสรรค เพื่อ การพึ่งตนเอง โดยทุนในที่นี้ไม่ ได หมายถึง แต่ เพียงเงิน แต่ รวมถึงทรัพยากรผลผลิต ความรู้ ภูมิป ญญา

ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคม (สภาพความสำคัญ ของผู คนที่อยู่ ร วมกันเป นชุมชน) วิสาหกิจ

ชุมชนมีลักษณะสำคัญ 7 ประการ คือ

ประการที่ 1 ชุมชนเป นเจ าของและผู ดำเนินการ

ประการที่ 2 ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน

ประการที่ 3 ทรัพยากรหรือวัตถุดิบมาจากชุมชนหรือภายนอก

ประการที่ 4 ริเริ่มสร างสรรค เป นนวัตกรรมของชุมชน

ประการที่ 5 มีฐานภูมิป ญญาท องถิ่นผสมผสานภูมิป ญญาสากล

ประการที่ 6 มีกระบวนการเรียนรู้ เป นหัวใจ

ประการที่ 7 มีการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนเป นเป าหมายการจัดการ

แบบวิสาหกิจต องจัดการ “แบบประสานพลัง” (Synergy) ทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจสังคมแบบ เสริมกัน ไม่ ไช ทำแยกกันเป นเรื่อง ๆ การจัดการแบบวิสาหกิจอาจเปรียบได กับการทำ เกษตรผสมผสานแบบ “ฉลาดทำ” การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา ล วนแต่ เสริมกันหมด โดยการร จักเลือกชนิดของพืชสัตว์ เล็กใหญ่ ที่เสริมกันหัวใจสำคัญของการพัฒนาวิสาหกิจ ชุมชนอย ที่การเรียนรู้ เริ่มจากการเรียนรู้ วิธีคิดใหม่ คิดใ รอบค าน คิดใ ทวีคูณ คิดแบบบูรณาการ หรือประสานพลัง และคิดใ บรรลุใ ได ว จะพึ่งตนเองได อย าง

ไร จะค นหาทุนที่แท้ จริงอย างไร และจะจัดการให้ ผลที่วิคุณได อย างไรการที่วิสาหกิจ
 ชุมชนต องมี “การเรียนรู ” เป นหัวใจและ “พึ่งตนเอง” เป นเป าหมายนำไปสู่
 ความสำคัญเรื่อง การทำแผนแม่ บทชุมชน ซึ่งชุมชนเป นผู้ ดำเนินการเองทุกชั้นตอน โดยมีพี่
 เลี้ยงคอยให้ คำแนะนำ และจะต องมีการทำวิจัยโดยชาวบ นเองที่เรียกว า “ประชาพิจัย”

2.4.3.2 การจัดทำแผนแม่ บทชุมชน

1) แผนแม่ บทชุมชน คือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของชุมชน (ระดับตำบล)
 ที่ชุมชนร วมกันพัฒนา ขึ้นมาโดยกระบวนการเรียนรู ที่ ทำให้ เข าใจศักยภาพที่เป น
 “ทุน” ที่แท้ จริงของตนเองและพบแนวทางในการพัฒนา ทุนดังกล่าวไปสู่ การพึ่งตนเอง

2) กระบวนการเรียนรู นี้ มีลัทธิหม บ นเรียกกันว า “การทำประชาพิจัย”
 ซึ่งหัวใจ

ของการทำประชาพิจัย คือ การสร างกระบวนการเรียนรู ให้ กับคนในชุมชน หรือให้ ชุมชน
 หลุดพ น

จากวิธีการคิด แบบพึ่งพา และขอความช่วยเหลือจากรัฐ หรือภายนอก หลักประชาพิจัย คือ

- 2.1) ร จักโลก ร จักชุมชน ร จักตัวเอง
- 2.2) ร จักรากเหง าและเอกลักษณ์
- 2.3) ร จักศักยภาพและทุน
- 2.4) ร จักรายรับ รายจ าย หนี้สิน
- 2.5) เรียนรู จากตัวอย างและความสำเร็จของชุมชนอื่น
- 2.6) วิเคราะห์ ข อมูลและค นหาทางเลือกใหม่
- 2.7) ร างแผนแม่ บทและประชาพิจารณ

ผู้ กระทำวิจัยหลัก คือ ตัวแทนชาวบ นทุกหม บ นในตำบลหนึ่ง หม

บ นละ 5-6

คน ไปเรียนร่วมกับตัวแทนจากหม บ นอื่น ๆ เดือนละหนึ่งครั้ง แล วกลับไปดำเนินการวิจัยใน
 ชุมชนของตนเองเพื่อจะได้ “ข อมูล” ที่จะนำมาวิเคราะห์ ร วมกับหม บ นอื่น ๆ และเป
 นฐานในการวางแผนแม่ บทการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในตำบลของตนเอง

2.4.3.3 ผลของการทำแม่ บทชุมชน

- 1) หลุดพ นจากวิธีคิดแบบพึ่งพา มาเป นตัวของตัวเอง
- 2) หลุดพ นจากวัฒนธรรมอุปถัมภ เข าสู่ วัฒนธรรมข อมูล
- 3) หลุดพ นจากวัฒนธรรมการเรียนรู แบบรับมาเรียนรู แบบรุก สืบค น

สำรวจ วิจัย

แสวงหา พัฒนาองค์ ความรู้ ใหม่ ด วยตนเอง

5) หลุดพ นจากวิถีคิด และวิธีจัดการแบบแยกส วน มาคิดแบบเชื่อมโยง หรือ

บูรณา

การและจัดการแบบประสานพลัง (Synergy) ก อให้ เกิดผลไม่ เพียงบวกแต่ ทวีคูณมากยิ่งขึ้น

6) ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ภูมิใจในรากเหง าววัฒนธรรม ค นพบ “ทุน”

และ

ศักยภาพที่แท้ จริงของตนเอง จนกล าลงทุน” โดยไม่ ด องการรัฐ วยถ าช วยก็เป นการ “ต อยอด - สมทบ”

7) แสดงวงจรชีวิตใหม่ ของชุมชน จัดการชีวิตของตนเองเป ่นระบบ ตัดสินใจได้

เอง

ว าจะกิน จะอยู่ จะทำอะไร อย างไร

8) เกิดระบบเศรษฐกิจชุมชนที่สร างหลักประกัน ความมั่นคงและระบบสวัสดิการ

ให้

ครอบครัววันนี้ และวันหน าลเมื่อยามแก่ ฒ าดังเซ น กรณีการทำแผนแม่ บทของพ อป
ระยงค รณรงค์ ชุมชนไม่ เรียง ตำบลไม่ เรียง อำเภอดวง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่ง
ประสบผลสำเร็จในการแก ไข

ป ญหาของชุมชนได้ เป นอย างดี โดยการสร างการมีส วนร วมของชุมชนทุกชั้นตอน
ชุมชนไม่ เรียงใด ไซ ประสบการที่เจ็บปวดจากภัยธรรมชาติบวกกับความเดือดร อนจาก
อาชีพการทำสวนยางมาเป น บทเรียน ในตอนแรกร วมกันคิดวิเคราะห์ห าทางว าก ปร
 ญหา แนวทางป องกัน และแนวทางการพัฒนาอาชีพการทำสวนยาง จึงเห็นว าคควรทำรายได้
 ให เพิ่มลดรายจ าย จึงรวมกันลงทุนทำโรงอบยางขึ้นในปี พ.ศ. 2527 เพื่อผลิตยางที่มี
คุณภาพขึ้นในปี พ.ศ. 2536 ได้ ร วมกันตั้งกลุ มพัฒนาชุมชนไม่ เรียงขึ้นในปี พ.ศ.
2538 ช วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เห็นด วยกับการพัฒนาคนให้ มองเห็นตัวเอง าทนกลาง
เป นเครื่องมือสนองความต องการของรัฐบาลจึงร วมกันกำหนดทิศทางป พ.ศ. 2539 ทำ
แผนแม่ บทชุมชนขึ้น เพื่อพัฒนาการศึกษาเรียนรู้ ของชุมชนโดยสร างเครือข ายกับ
สถาบันต าง ๆ หน วยงานของรัฐ ปราชญ าชาวบ านทั่วประเทศ และมีแผนแม่ บทที่ 2
ในปี พ.ศ. 2545-2549 โดยการแก ปร ญหาความยากจนควรเริ่มจากชุมชนนั้นความพร อม
ของชุมชนหากนอกเหนือจากความสามารถของชุมชนจึงขอความร วมมือจากภายนอกโดยสร ปร
จากการดำเนินงานในโครงการต าง ๆ ม งเน นเพื่อแก ไข

ป□ ญา และเอาชนะความยากจนให้□ได้□อย□างยั่งยืนโดยทุกภาคส□วนของสังคมไม□ว□
□จะเป□นทางภาครัฐ เอกชน ชุมชนรวมถึงป□จเจกชนและปราชญ□ชาวป□านต□างร□วม
มือ ร□วมใจ แลกเปลี่ยนเรียนรู้□ และแก□ไขป□ัญหาพร□อม ๆ กัน โดยมีการสนับสนุน□าน
เงินทุน เทคโนโลยี และความรู้□ เพื่อให□เป□นฐานในการพัฒนาในทุกระดับ ก□อให้□เกิดประ
โยชน□แก□ประชาชนทุกคนในประเทศ ให้□มีความอย□ดี กินดี สุขภาพดีบนฐานของปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง สามารถพึ่งพิงตนเองได้□อย□างยั่งยืน

2.4.4 กลยุทธ์ในการลดความยากจนในประเทศไทย

ปัญหาความยากจนในสังคมไทยเป็นปัญหาที่สั่งสมมาเป็นเวลานานจากการวิเคราะห์ใน
ระดับมหภาคพบว่า กลยุทธ์ที่รัฐบาลใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของประเทศไทยแบ่งเป็น 3
ช่วงคือ

2.4.4.1 เน้นการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการลดช่องว่างทาง
รายได้

กลยุทธ์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนเมื่อวิเคราะห์จากแผนพัฒนาตั้งแต่ฉบับที่ 1
เป็นต้นมาพบว่า 2 ทศวรรษแรกของกาวางแผนในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 1-4 (พ.ศ. 2504-2524)
เป็น 2 ทศวรรษแห่งการปูพื้นฐานลดความยากจน ในบริบทของการส่งเสริมความเจริญในภูมิภาค
และลดช่องว่างระหว่างรายได้ด้วยการกระจายรายได้ สร้างงานในภูมิภาคและชนบท เนื่องจากได้เริ่ม
ตระหนักถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้ของประชาชนในภูมิภาค และชนบทที่ทวีความรุนแรง
ขึ้น โดยแผนพัฒนาฉบับที่ 3 เป็นแผนแรกที่เริ่มกำหนดเป้าหมายหลักและกลยุทธ์การลดช่องว่าง
ระหว่างรายได้และความเป็นอยู่ของประชาชนในภูมิภาคและชนบทไว้อย่างกว้างๆ เป็นการสร้าง
พื้นฐานเพื่อลดความเหลื่อมล้ำลงเป็นลำดับโดยอาศัยมาตรการและโครงการพัฒนาส่งภูมิภาคต่างๆ
ภายใต้แนวทางการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเร่งรัดพัฒนาการเกษตรให้สอดคล้องกับภาวะการตลาด
การเพิ่มรายได้ในชนบทด้วยการขยายโครงการก่อสร้างขั้นพื้นฐานที่ใช้แรงงานในชนบท รวมทั้ง
การลดอัตราเพิ่มของประชากรและส่งเสริมการมีงานทำ โดยก่อให้เกิดศูนย์กลางความเจริญใน
ภูมิภาคเพื่อรองรับแรงงานภาคเกษตรและการขยายโครงการพัฒนาชนบท

ส่วนแผนพัฒนาฉบับที่ 4 เป็นแผนที่มุ่งเน้นการสร้างความเป็นธรรมในสังคมด้วย
การลดความเหลื่อมล้ำของฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากรให้น้อยลงมากกว่าเน้นการ
ขยายตัวทางเศรษฐกิจ มีการกำหนดแนวทางการพัฒนาส่วนรวมที่เน้นการกระจายรายได้และการ
พัฒนาภาคและท้องถิ่นอย่างเป็นระบบขึ้นเป็นครั้งแรกมีเป้าหมายที่จะขจัดความยากจนในพื้นที่
ชนบทและเขตเมืองที่มีปัญหาเศรษฐกิจและการว่างงานสูง โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือและ
ภาคเหนือ รวมทั้งการพัฒนาพื้นที่เฉพาะที่มีปัญหาความยากจน ปัญหาสังคม และความมั่นคงด้วย

มาตรการปรับปรุงโครงสร้างการผลิตทั้งการกระจายและการเพิ่มผลผลิตในภาคเกษตรการเชื่อมโยงภาคเกษตรกับอุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตรและใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นที่จะก่อให้เกิดการมีงานทำ แม้ว่าการพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 1- แผนพัฒนาฉบับที่ 4 จะมุ่งเน้นการวางรากฐานทางเศรษฐกิจเพื่อเร่งรัดให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจส่วนรวม และเริ่มให้ความสำคัญกับการลดช่องว่างระหว่างรายได้ ควบคู่กับการสร้างความเป็นธรรมในสังคมก็ตาม แต่ผลการพัฒนาใน 2 ทศวรรษแรกของการวางแผน (พ.ศ. 2504-2524) บ่งชี้ให้เห็นว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ขาดความสมดุล ประกอบกับลักษณะของการวางแผนในช่วงที่เป็น การกำหนดจากส่วนกลางและเทคนิคการวางแผนคงจำกัดเฉพาะการพัฒนารายสาขาและการจัดทำโครงการ ทำให้การปฏิบัติตามแผนไม่บรรลุผลเท่าที่ควร แม้จะทุ่มเทการพัฒนาจนสามารถลดสัดส่วนประชากรที่อยู่ในข่ายยากจนทั้งประเทศ จากร้อยละ 57 ในปี พ.ศ. 2505-2506 เหลือเพียงร้อยละ 39 ใน ปี พ.ศ. 2511-2512 และร้อยละ 31 ในปี พ.ศ. 2518-2519 แต่ก็ยังมีประชากรที่ยังยากจนอยู่อีก 1 ใน 3 ของประชากรทั้งประเทศและกว่าร้อยละ 90 อยู่ในชนบท

2.4.4.2 เน้นพื้นที่เป้าหมาย และกระจายรายได้

ในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 5-7 (พ.ศ. 2525-2539) เป็นช่วงที่ปรับการพัฒนาประเทศเป็นแนวใหม่ ยึดพื้นที่เป็นหลักในการวางแผนมีการกำหนดนโยบายที่มุ่งแก้ไขปัญหาคความยากจน และกำหนดแผนงานที่มีผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องจนกระทั่งเริ่มเห็นถึงความจำเป็นของการนำแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาใช้ในช่วงของแผนพัฒนาฉบับที่ 7

แผนพัฒนาฉบับที่ 5 เป็นระยะของการปรับกลยุทธ์การพัฒนาที่หันมายึดพื้นที่เป็นหลักในการสร้างดุลของการพัฒนา เน้นการกระจายรายได้และความเจริญเติบโตไปสู่ภูมิภาคในการแก้ปัญหาความยากจนในชนบทโดยเริ่มมีการกำหนดนโยบายการพัฒนาชนบทแนวใหม่ ที่มุ่งแก้ไขปัญหาคความยากจนและการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่เป้าหมายชนบทยากจนใน 37 จังหวัดขึ้นเป็นครั้งแรกและได้เริ่มใช้ระบบการบริหารการพัฒนาชนบทภายใต้ “คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.)” ซึ่งเป็นองค์กรประสานงานระดับชาติเป็นระบบที่มีการจัดโครงสร้างการบริหารงานและประสานแปลงแผนไปสู่ปฏิบัติ ตั้งแต่ระดับชาติลงไปจนถึงระดับตำบล การดำเนินงานในช่วงนี้เป็นช่วงการปรับระบบการดำเนินงานทำให้เกิดการปรับปรุงทั้งแนวทางการบริหารการพัฒนาแบบข้อมูลการกำหนดนโยบายการจัดสรรโครงการและการดำเนินโครงการพัฒนาชนบทในระดับต่างๆ เป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินแผนงานโครงการอย่างเป็นขั้นตอนและต่อเนื่องในแผนต่อไป

แผนพัฒนาฉบับที่ 6 เริ่มให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการวางแผนจากระดับล่าง มุ่งการกระจายรายได้และความเจริญเติบโตไปสู่ภูมิภาค และชนบทมากขึ้น และต่อเนื่องจาก

แผนพัฒนาฉบับที่ 5 มีการขยายพื้นที่เป้าหมายการพัฒนาชนบทเพื่อลดความยากจนให้ครอบคลุมชนบททั่วประเทศ โดยสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชนให้มากขึ้น และให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาการผลิตด้านเกษตรกรรม การส่งเสริมการตลาด การจ้างงานเพื่อให้ประชาชน มีอาหารเพียงพอต่อการบริโภค มีรายได้เพิ่มขึ้น สามารถเข้าถึงบริการพื้นฐานทางสังคมในการดำรงชีวิต และสามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุด นอกจากนี้ได้ดำเนินการบริหารการพัฒนาชนบทภายใต้ระบบ กชช. เริ่มเป็นระบบมากยิ่งขึ้น มีการพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการบริหารงาน เช่น มีระบบข้อมูล กชช. 2ค. และเริ่มใช้ระบบข้อมูล จปฐ. เพื่อเพิ่มหน่วยงานดำเนินการเป็น 6 กระทรวงหลักภายใต้ระบบ กชช. และใช้แผนพัฒนาจังหวัดเป็นเครื่องมือ โดยกระจายอำนาจให้จังหวัดกำหนดพื้นที่เป้าหมายของตน

ในระยะ 10 ปีของแผนพัฒนาฉบับที่ 5-6 (พ.ศ. 2525-2535) นับได้ว่าได้มีการแปลงแผนและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและชนบทรวมทั้งการลดความยากจนให้เกิดผลในทางปฏิบัติ เป็นช่วงที่หน่วยงานต่างๆ นำแผนไปใช้ในการดำเนินงานเป็นอย่างมาก แม้ว่านโยบายและการดำเนินงานยังคงมีลักษณะแยกส่วนเป็นรายสาขาและพื้นที่อยู่มาก ไม่มีการประสานเชื่อมโยงสนับสนุนกันและกันเท่าที่ควร แต่ผลจากการวางรากฐานการแก้ไขปัญหาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องและมีความมั่นคงทางการเมือง ทำให้เศรษฐกิจขยายตัวในระดับสูง ช่วยคลี่คลายปัญหาที่เรื้อรังทั้งปัญหาการว่างงาน ฐานะการคลังของประเทศมีเสถียรภาพ ภาวะหนี้สินของประเทศผ่อนคลายลงอย่างไรก็ตาม ปัญหาความไม่สมดุลของการพัฒนายังคงมีอยู่ ทั้งความเหลื่อมล้ำของรายได้มากขึ้น การขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานรุนแรง และเกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แผนพัฒนาฉบับที่ 7 จึงได้เริ่มมีแนวคิด “การพัฒนาอย่างทั่วถึง” ขึ้นมีการกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาที่มุ่งให้เกิดความสมดุลของการพัฒนาด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจกับการกระจายรายได้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมโดยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายการกระจายรายได้และกำหนดแนวนโยบายและมาตรการต่างๆ ที่มีลักษณะผสมผสานเชื่อมโยงระหว่างสาขาและพื้นที่อย่างเป็นระบบชัดเจนขึ้น รวมทั้งการดำเนินกลยุทธ์การลดความยากจน โดยใช้นโยบายแนวทางการกระจายรายได้และการกระจายผลการพัฒนาสู่ภูมิภาคและชนบทควบคู่ไปกับการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจใหม่ในภูมิภาค รวมทั้งการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นครั้งแรกที่ให้ความสำคัญและเริ่มมีนโยบายในการพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจนในเมือง เน้นการเพิ่มรายได้และความมั่นคงทางอาชีพ ที่อยู่อาศัย และการยกระดับคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถผลักดันให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติ “โครงการพัฒนาคนจนในเมือง” พร้อมทุน

ประเดิมจำนวน 1,250 ล้านบาท เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2535 เป็นผลให้มีการจัดตั้ง “สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (พชม.)” เป็นหน่วยงานพิเศษสังกัดการเคหะแห่งชาติ ดำเนินงานภายใต้หลักการที่มีองค์กรชุมชนเป็นแกนหลัก ในการพัฒนาและมีกระบวนการออมทรัพย์ และสินเชื่อเป็นเครื่องมือสนับสนุนการพัฒนาควบคู่ไปกับการแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบทที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมา นับตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ 5 ซึ่งในแผนพัฒนาฉบับที่ 7 ก็ยังมุ่งเน้นไปที่การกระจายความเจริญ พร้อมการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการทางสังคมไปสู่ภูมิภาค การเพิ่มการจ้างทำในภาคนอกการเกษตร การพัฒนาระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยในชนบท รวมทั้งมีการปรับปรุงกลไกระดับชาติจาก กชช. เดิมเป็น “คณะกรรมการพัฒนาชนบทและกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและชนบท (กชช.ภ.)” ซึ่งต่อมาปรับเป็น “คณะกรรมการนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (กนภ.)” และดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน

โดยสรุป แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในอดีต นับตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ 1-7 ได้ให้ความสำคัญสำคัญกับการดำเนินกลยุทธ์การลดความยากจนอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการกระจายรายได้ และความเจริญไปสู่ภูมิภาคและชนบทมุ่งสร้างโอกาสการจ้างทำ สร้างรายได้ เป็นสำคัญ รวมทั้งกระจายบริการโครงสร้างพื้นฐานและบริการทางสังคมทั้งในด้านการศึกษา สาธารณสุขให้ทั่วถึง การมองปัญหาความยากจนในระยะนี้ เน้นการแก้ไขปัญหาความยากจนด้านรายได้ในการยังชีพอีกทั้งยึดพื้นที่เป็นหลัก โดยเฉพาะพื้นที่ชนบท ซึ่งมีปัญหาความยากจนรุนแรงกว่าในเขตเมือง การดำเนินงานส่วนใหญ่จึงมีลักษณะแยกส่วนเป็นแผนงานรายสาขาและพื้นที่แม้ว่าในช่วงแผนฉบับที่ 7 จะเริ่มมีลักษณะเชื่อมโยงระหว่างสาขาและพื้นที่มากขึ้น แต่การกำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาส่วนใหญ่ยังเป็นการกำหนดจากส่วนกลางเป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม ผลการพัฒนาในช่วง 7 แผน ในระยะเวลากว่า 3 ทศวรรษที่ผ่านมา สามารถสรุปตามการวิเคราะห์ผลการพัฒนาในบทนำของแผนพัฒนาฉบับที่ 8 ได้ว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” ดังจะเห็นได้จากสถิติของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในแผนพัฒนาฉบับที่ 8 ที่ระบุการเติบโตทางเศรษฐกิจว่าสังคมไทย ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจมีอัตราการขยายตัวอยู่ในระดับสูง โดยเฉลี่ยถึงร้อยละ 7.8 ต่อปี รายได้ต่อหัวของคนไทยเพิ่มขึ้น สัดส่วนคนยากจนของประเทศลดเหลือเพียงร้อยละ 13.7 ในปี 2535 เทียบกับเป้าหมายร้อยละ 20 ที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนา แต่กิจกรรมและความมั่นคงทางเศรษฐกิจยังกระตุ้นตัวอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รายได้ต่อหัวของคนไทยใน กรุงเทพมหานครและปริมณฑลยังสูงกว่าภูมิภาคอื่นๆ อยู่มาก โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีรายได้ต่อหัวต่ำที่สุดประมาณ 12 เท่า

ผลการพัฒนาที่ผ่านมาทำให้คนไทยในชนบทและเมืองมีสภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ไฟฟ้า คมนาคม สิทธิในที่ดินทำกิน บริการด้านการศึกษา สาธารณสุขกระจายตัวมากขึ้น เริ่มเกิดกระบวนการพัฒนาร่วมกันระหว่างรัฐและประชาชน และเริ่มมีความตื่นตัวในเรื่องสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ

ขณะเดียวกันสังคมไทยเริ่มมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาด้านพฤติกรรมของคนในสังคม คือ การย่อหย่อนในศีลธรรม จริยธรรม ขาดระเบียบวินัย การเอาใจเอาเปรียบส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดั่งามของไทยเริ่มจางหายไป

การเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงเป็นลำดับ ซึ่งการพัฒนาที่ไม่ได้คำนึงถึงต้นทุนและการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติ มองข้ามคุณค่าของความเป็นคน ละเลยภูมิปัญญาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไทยย่อมจะส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคตได้ต่อไป

2.4.4.3 เน้นคนเป็นศูนย์กลาง

แผนพัฒนาฉบับที่ 8 เป็นจุดเปลี่ยนแนวคิดและกระบวนการพัฒนาประเทศใหม่เป็นการพัฒนาที่เน้น “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวม มีกระบวนการพัฒนาที่เชื่อมโยงกันในทุกเรื่อง และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายในสังคมมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนา นอกจากนี้ยังเป็นแผนแรกที่ได้กำหนดแนวทางการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติที่ยึดหลักการ พื้นที่ ภารกิจ และการมีส่วนร่วม (Area Function – Participation: AFP) ไว้ในแผนอย่างชัดเจน

การกำหนดกลยุทธ์การลดความยากจนในแผนพัฒนาฉบับที่ 8 แตกต่างไปจากอดีตที่ผ่านมา โดยในแผนนี้ได้กำหนดกลยุทธ์การพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมและมีเป้าหมายชัดเจนที่มุ่งจะลดความยากจนทั้งในเมืองและชนบท ทั้งนี้เนื่องมาจากการมองปัญหาความยากจนในช่วงนี้มีได้เฉพาะความขัดสนด้านรายได้ แต่มองครอบคลุมถึงความยากจนในเชิงโครงสร้างที่เกิดจากความขัดสนในหลายๆ ด้านที่มีผลทำให้คนขาดศักยภาพในการดำรงชีวิต โดยคนส่วนใหญ่ขาดการศึกษาหรือได้รับการศึกษาน้อย ขาดที่ทำกินหรือมีที่ทำกินขนาดเล็ก ขาดการรวมกลุ่มและขาดข้อมูลข่าวสาร ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพขณะที่มีภาระการพึ่งพิงสูงและไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐ และความช่วยเหลือต่างๆ ของรัฐ ยกเว้นบริการด้านสุขภาพที่นับว่าผลสำเร็จอยู่ในระดับค่อนข้างดีด้วยเหตุที่ปัญหาความยากจนเกิดจากความขัดสนในหลายด้านดังกล่าว การแก้ไขปัญหาจึงต้องเชื่อมโยงกันในทุกๆ ยุทธศาสตร์ของแผนฯ 8 ซึ่งหากสามารถดำเนินการได้อย่างบรรลุตาม

วัตถุประสงค์และเป้าหมายการพัฒนายังจะส่งผลต่อการลดความยากจนลงได้โดยมียุทธศาสตร์ที่เป็นแนวทางการดำเนินการดังนี้

1) ใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาคน สภาพแวดล้อมทางสังคม การเสริมสร้างศักยภาพ การพัฒนาภูมิภาคและชนบท และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของคนแบบองค์รวม ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา และจิตใจไปพร้อมกับผลกระทบที่มีต่อกลุ่มผู้ด้อยโอกาสด้านการจัดการสวัสดิการ ประเภทต่างๆ และเพิ่มโอกาสการพัฒนาให้เด็กเต็มศักยภาพ พร้อมทั้งกระจายรายได้และกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและชนบท โดยเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ชุมชน และการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

2) ใช้ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างสมรรถนะทางเศรษฐกิจ สร้างความแข็งแกร่งและเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจเพื่อการเติบโตอย่างยั่งยืน เชื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาคนและสร้างความสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยเชื่อมโยงกับการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาพื้นที่และเมือง

3) ใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาประชาธิปไตยและการบริหารจัดการเพื่อการแปลงแผนสู่ภาคปฏิบัติ ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ใหม่และหัวใจสำคัญในการปรับเปลี่ยนกระบวนการบริหาร การจัดการ โดยเน้นการมีส่วนร่วม เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างรัฐกับประชาชน ตลอดจนสร้างการบูรณาการในการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

เมื่อเริ่มใช้แผนพัฒนาฉบับที่ 8 ปีแรกก็ได้เกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจขึ้นซึ่งส่งผลกระทบต่อความยากจนทำให้ปัญหาความยากจนกลับเพิ่มพูนอีกครั้งหนึ่ง โดยในช่วงสิ้นแผนพัฒนาฉบับที่ 7 มีสัดส่วนคนจนร้อยละ 11.4 ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีจำนวน 6.8 ล้านคน แต่หลังจากวิกฤตเศรษฐกิจ สัดส่วนคนจนกลับเพิ่มขึ้นร้อยละ 15.9 คิดเป็นคนจน 9.9 ล้านคนในปี 2542 หรือเพิ่มขึ้นจากระยะแผนพัฒนาฉบับที่ 7 จำนวน 3.1 ล้านคน โดยคนจนส่วนใหญ่ร้อยละ 69 ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คงเป็นภาคที่มีสัดส่วนคนจนสูงสุด สำหรับสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความยากจนเพิ่มขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว มาจากปัญหาเศรษฐกิจที่หดตัวอย่างมากในปี 2541 ถึงแม้เริ่มฟื้นตัวในปีต่อมา แต่ประสบปัญหาราคาสินค้าเกษตรในตลาดโลกที่ตกต่ำลง ส่งผลต่อรายได้และความเป็นอยู่ของเกษตรกร ซึ่งส่วนใหญ่ยังมิฐานะไม่ได้อยู่แล้ว ต้องยากจนลงไปอีกทำให้ปัญหาความยากจนในชนบทมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นมาก ขณะที่คนจนในเมืองเองก็ต้องประสบกับภาวะยากลำบากขึ้นเช่นกัน ต้องเผชิญกับปัญหานานัปการ ทั้งในด้านอาชีพ รายได้ที่ไม่แน่นอน ขาดความมั่นคงในที่อยู่อาศัย

จากวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ทำให้ต้องปรับแผนพัฒนาฉบับที่ 8 ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เปลี่ยนวิกฤตที่เกิดขึ้นให้เป็นโอกาสและลดผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจต่อการพัฒนาคนและสังคม ทั้งในการลดผลกระทบการว่างงานในเมืองและชนบท การช่วยผู้ด้อยโอกาสและการแก้ไขปัญหาทางสังคมการพัฒนาการจัดการบริหารจัดการเพื่อปูพื้นฐานการปฏิบัติภาคสังคมต่อไป ซึ่งครอบคลุมการปฏิบัติการศึกษา การปฏิรูประบบสาธารณสุข และการจัดระบบสวัสดิการทางสังคม

วิกฤตที่เกิดขึ้นเป็นตัวเร่งให้เกิดการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ในแผนพัฒนาฉบับที่ 8 โดยเฉพาะเรื่องใหม่ที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาสู่ความยั่งยืนได้ต่อไป ก็คือ “การมีส่วนร่วมในการกระบวนการพัฒนาในลักษณะพหุภาคี” ซึ่งสามารถขยายความร่วมมือ มีเครือข่ายการพัฒนามากขึ้น ดังจะเห็นได้จากผลการดำเนินงาน อาทิเช่น

1) การสร้างเครือข่ายในภาคประชาสังคม มีความเข้มแข็งและมีบทบาทมากยิ่งขึ้น เครือข่ายการเรียนรู้ในรูปแบบ “ประชาคม” ขยายตัวทั้งในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยมีการเชื่อมโยงถ่ายทอดแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และประสบการณ์ระหว่างกันและกันอย่างกว้างขวางพลังของเครือข่ายเหล่านี้มีบทบาทอย่างสำคัญในการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่

2) การใช้วิกฤตเศรษฐกิจให้เป็นโอกาสในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายประชาสังคมโดยผ่านกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนภายใต้แผนงานความร่วมมือไทย-สหรัฐอเมริกา ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองระดับจังหวัดเป็นต้น ส่งผลให้ชุมชนและประชาคมในระดับต่างๆ ได้มีโอกาสเพิ่มพูนศักยภาพในการเรียนรู้และเลือกตัดสินใจหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพของตนเองมากยิ่งขึ้น

การลดความยากจนในเขตเมืองเป็นประเด็นสำคัญที่ถูกหยิบยกมากำหนดเป็นนโยบายหนึ่งในแผนพัฒนาฉบับที่ 8 นับเป็นมิติใหม่ของการพัฒนาแก้ไขปัญหาคนจนในเมืองที่ให้ “เจ้าของปัญหา” ได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมพัฒนาแก้ไขปัญหาและร่วมติดตามผลโดยแนวทางการพัฒนาคนจนในเมืองในแผนพัฒนาฉบับที่ 8 ได้มุ่งเน้นการพัฒนาแก้ไขป้องกันปัญหาชุมชนแออัดและยกระดับคุณภาพชีวิตคนจนในเมืองครอบคลุมทั้งด้านอาชีพ รายได้ การพัฒนาที่อยู่อาศัย การบริการสังคม และสุขภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ชาวชุมชนแออัดและคนจนในเมืองสามารถก่อสร้างตัวและช่วยเหลือตนเองได้อย่างยั่งยืนถาวร โดยมีแนวทางหลัก อาทิ การให้มีกลไกระดับชาติเพื่อประสานกำกับดูแลการดำเนินงานและงบประมาณในการพัฒนาคนจนในเมืองอย่างเป็นทางการ การเพิ่มบทบาทภาครัฐในการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนแออัด เพื่อเพิ่มบทบาทการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

ผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 8 นับว่าก้าวหน้าไปพอสมควรมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติและยังชี้ให้เห็นถึงศักยภาพการดำเนินงานของ “สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง” ซึ่งสามารถดำเนินโครงการพัฒนาคนจนในเมืองให้เกิดผลโดย

1) มีการจัดทำแผนแม่บทการแก้ไขและป้องกันปัญหาชุมชนแออัดและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนจนในเมืองอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานหลักการพึ่งพาตนเอง และการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาให้ “เจ้าของปัญหาเป็นผู้แก้ไขปัญหา” โดยผ่านความเห็นของของคณะกรรมการรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2540

2) คนจนเมื่อเริ่มได้รับการพัฒนาแก้ไขและป้องกันปัญหาอย่างครบวงจร มีการรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชนและเครือข่ายที่เข้มแข็ง เป็นแกนในการพัฒนาแก้ไขปัญหากระบวนการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในการก่อสร้างตนขยายผลได้กว้างขวางมากขึ้นส่งผลให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น สามารถเรียนรู้ช่วยเหลือกันได้ยามขาดแคลน

สามารถดูได้จากสถิติที่สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (พชม.) ได้สรุปว่าในปี พ.ศ. 2543 พชม. ได้ขยายพื้นที่ปฏิบัติงานครอบคลุม 51 จังหวัด 142 เขต/เมือง มีสมาชิกเป็นกลุ่มที่มีกิจกรรมออมทรัพย์หรือองค์กรการเงิน 842 กลุ่มอยู่ใน กทม. 255 กลุ่ม (30%) ปริมาณ 95 กลุ่ม (11%) และภูมิภาค 492 กลุ่ม (58%) มีสมาชิกรวม 99,015 ราย มูลค่าเงินออม 515.74 ล้านบาท

ด้านสินเชื่อ ได้อนุมัติให้แก่องค์กรการเงินของชุมชน 264 องค์กร วงเงินอนุมัติ 1,013.63 ล้านบาท เป็นสินเชื่อหมุนเวียน 79.95 ล้านบาท สินเชื่อพัฒนาอาชีพ 200.86 ล้านบาท สินเชื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยไม่เป็นโครงการ 110.93 ล้านบาท สินเชื่อที่อยู่อาศัยประเภทโครงการ 470.32 ล้านบาท

นอกจากนี้ ได้อนุมัติสินเชื่อพิเศษที่พัฒนาองค์กรอีก 4 ประเภท คือ สินเชื่อเพื่อเสริมสร้างความสามารถของเครือข่าย 5.39 ล้านบาท สินเชื่อพิเศษเพื่อการฟื้นฟูกลุ่ม 3.41 ล้านบาท สินเชื่อเพื่อพัฒนาธุรกิจชุมชน 18.22 ล้านบาท สินเชื่อค้ำประกัน 0.5 ล้านบาท และสินเชื่อประกัน 0.5 ล้านบาท และสินเชื่อโครงการแก้ไขปัญหาด้านการเงินและสินเชื่อ 124.05 ล้านบาท

มูลค่าสินเชื่อที่รับเงินรวม 888.9 ล้านบาท รับชำระเงินคืนแล้ว 333.67 ล้านบาท ดอกเบี้ยรับสะสม 104.93 ล้านบาท มีผู้ที่ได้รับประโยชน์จากสินเชื่อ 36,308 ครอบครัว ใน 418 ชุมชน

ส่วนในด้านการพัฒนากระบวนการชุมชนปัจจุบันมีองค์กรชุมชนทั่วประเทศ 1,179 ชุมชน/องค์กร และเครือข่ายองค์กรชุมชนเมือง 95 เครือข่าย สมาชิก 653 กลุ่ม เป็นเครือข่ายระดับพื้นที่/ เครือข่ายออมทรัพย์ 79 เครือข่าย กระจายอยู่ในทุกภาค และเครือข่ายกิจกรรมธุรกิจชุมชนที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม และอื่นๆ 16 เครือข่าย โดยเครือข่ายเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการเป็นเวที

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และมีส่วนร่วมส่งเสริมขบวนการพัฒนาชุมชนเมือง และประสบการณ์พัฒนากับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในหลากหลายกิจกรรม อาทิ การมีส่วนร่วมในการวางแผนแก้ไข ปัญหาที่อยู่อาศัยเป็นการล่วงหน้า ในพื้นที่นนทบุรี ปทุมธานี นครสวรรค์ ชุมชนริมคลองในกทม. ชุมชนในที่ดินรถไฟกทม. ปริมาณพล และภูมิภาค เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการกระจายงบประมาณลงสู่ชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการและเปิดโอกาสให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหาได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการของตน มีการดำเนินการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนในรูปแบบที่มีการกระจายอำนาจตัดสินใจ มีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม โดยชุมชน/เครือข่ายเป็นผู้ร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน และร่วมกันดำเนินการ รวมทั้งบริหารจัดการ ติดตามประเมินผลและดูแลรักษาด้วยตนเอง ภายใต้โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อม ชุมชนเมืองของสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง ที่ได้ดำเนินการไปแล้ว 197 โครงการทั่วประเทศ วงเงิน 17.66 ล้านบาท มีผู้ได้ประโยชน์ 516 ชุมชน มีผู้ได้รับประโยชน์ 516 ชุมชน 40,588 ครอบครัว

สำหรับหน่วยงานอื่นๆ ของภาครัฐ มีการดำเนินมาตรการต่างๆ เพื่อบรรเทาปัญหาการว่างงานกระตุ้นเศรษฐกิจ อาทิ การดำเนินงานตามแผนบรรเทาปัญหาการว่างงานของกรมประชาสงเคราะห์ และแผนปฏิบัติการสร้างชุมชนในภาวะเศรษฐกิจถดถอยของกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีผู้ได้รับประโยชน์แล้วกว่าแสนราย มีการดำเนินโครงการเสริมสร้างการแก้ไขปัญหาคคนจนในเมืองในภาวะวิกฤตของการเคหะแห่งชาติ ภายใต้มาตรการเพิ่มค่าใช้จ่ายภาครัฐโดยสนับสนุนงบประมาณจำนวน 1,000 ล้านบาท เพื่อพัฒนาอาชีพและเสริมสร้างรายได้แก่กลุ่มคนจนในเมือง โดยกระจายงบประมาณจำนวนดังกล่าวไปทั่วทุกจังหวัดตามปริมาณปัญหาที่เกิดขึ้น ภายใต้หลักการมีส่วนร่วมและตัดสินใจแก้ไขปัญหาได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนโดยอนุมัติโครงการไปแล้วรวม 75 จังหวัด 2,430 โครงการ งบประมาณ 364 ล้านบาท กทม. 50 เขต 1,382 โครงการ งบประมาณ 139 ล้านบาท รวมถึงโครงการของหน่วยงานภาครัฐ 6 แห่ง 46 โครงการ งบประมาณ 197 ล้านบาท และโครงการแก้ปัญหาด้านการเงินและสินเชื่อประมาณ 250 ล้านบาท คาดว่าเมื่อดำเนินการแล้วเสร็จสิ้นในสิ้นปี 2543 จะมีคนจนในเมืองได้รับประโยชน์ประมาณร้อยละ 30 ของคนจนเมืองทั่วประเทศ

บทบาทของ พชม. มีส่วนสนับสนุนการพัฒนาแก้ไขปัญหาคคนจนในเมืองมิได้หยุดอยู่เพียงเท่านั้น แต่กำลังปรับเข้าสู่ทิศทางใหม่ที่ดำเนินการได้กว้างขวางมากขึ้นในรูปของการจัดตั้งองค์กรมมหาชนที่ชื่อว่า “สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)” โดยออกพระราชกฤษฎีกา และประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2543 และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 28 กรกฎาคม 2543 เป็นต้นไป

พอช. มีสถานะทางกฎหมายเป็นองค์การมหาชนโดยการรวมโครงการพัฒนาคนจนในเมือง สำนักงานคณะกรรมการชุมชนเมือง และโครงการสินเชื่อเพื่อพัฒนาชนบท สำนักงานกองทุนพัฒนาชนบท สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเข้าด้วยกัน เพื่อส่งเสริมพัฒนาองค์การชุมชนทั้งในเมืองและชนบททั่วประเทศโดยมีกองทุนแรกเริ่มประมาณ 3,162 ล้านบาท

วัตถุประสงค์และขอบเขตหน้าที่ของ พอช. เป็นกลไกในการพัฒนาและเป็นสถาบันการเงินสำหรับองค์กรชุมชน/เครือข่ายองค์กรชุมชนทั้งในเมืองและชนบทโดยสนับสนุนและให้การช่วยเหลือแก่องค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การพัฒนาอาชีพ การเพิ่มรายได้ การพัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาชีวิต ความเป็นของสมาชิกในชุมชนทั้งในเมืองและชนบทภายใต้หลักการพัฒนาแบบองค์รวมและการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและประชาสังคม

นอกจากนี้ ยังให้การสนับสนุนและช่วยเหลือทางการเงิน และการพัฒนาแก่องค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน รวมทั้งประสานงานความร่วมมือขององค์กรชุมชนและเครือข่ายชุมชนในทุกระดับ และที่สำคัญ พอช. จะทำหน้าที่รับรองสถานะของการเป็นองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนด้วย

2.4.4.4 เน้นการพัฒนาแบบยั่งยืนและเศรษฐกิจพอเพียง

แผนพัฒนาฉบับที่ 9 เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่ดำเนินการต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฉบับที่ 8 ซึ่งทิศทางการพัฒนาในแผนฉบับนี้เป็นช่วงเปลี่ยนผ่านที่สำคัญที่สุดช่วงหนึ่งของประเทศที่จำเป็นต้องเร่งปฏิรูประบบต่างๆ ที่เริ่มวางพื้นฐานไว้แล้วในแผนพัฒนาฉบับที่ 8 ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ และต้องสร้างพลังร่วมกันให้เกิดค่านิยมใหม่ในสังคมไทยภายใต้หลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการประเทศใหม่ สู่วิถีชีวิตที่มีคุณภาพ อยากรู้เท่าทันและก้าวทันโลกได้

แผนพัฒนาฉบับที่ 9 จึงมีจุดมุ่งหมายที่มุ่งเน้นให้เกิด “การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย” โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและการพัฒนาอย่างมี “ดุลยภาพ” ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คนในสังคมมีความสุขถ้วนหน้า สามารถพึ่งตนเองและก้าวทันโลก โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทย จึงกำหนดเป้าหมายการพัฒนาประเทศไทยใหม่ จากเดิมที่มุ่งสร้างความร่ำรวยด้วยการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักไปสู่การพัฒนาประเทศที่มีรากฐานที่เข้มแข็ง มีการกระจายผลประโยชน์ได้อย่างทั่วถึง สามารถแก้ปัญหาความยากจนและกระจายรายได้ รวมทั้งเพิ่มขีดความสามารถและโอกาสในการพึ่งตนเอง พร้อมทั้งยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศ อันจะทำให้เกิดการพัฒนามี “คนเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง”

สำหรับกลยุทธ์ที่สำคัญในแผนพัฒนาฉบับที่ 9 คือ การผนึกพลังความร่วมมือของทุกฝ่าย ในการปฏิรูปสังคมไทยให้เกิดระบบบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงไปสู่โครงสร้างการพัฒนาที่ได้ดูดยภาพมุ่งสู่เป้าหมายหลักการแก้ปัญหาความยากจนภายใต้แนวคิด “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” การปรับตัวเข้าสู่ “เศรษฐกิจยุคใหม่” และการสร้าง “ความเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจ มหาภาคและเศรษฐกิจชุมชนให้เกื้อกูลกัน”

ยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฉบับที่ 9 มุ่งไปสู่เป้าหมายเดียว คือ การแก้ไขความยากจน เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดแก่คนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยมียุทธศาสตร์การพัฒนาใน 3 กลุ่มหลัก คือ

กลุ่มแรก เป็นการเสริมสร้างฐานของสังคมให้เข้มแข็ง โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพคน สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนและสังคมเป็นแกนหลัก รวมทั้งมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูลกัน

กลุ่มที่สอง เป็นการปรับตัวทางเศรษฐกิจให้เท่าทันโลกและเศรษฐกิจยุคใหม่ให้สามารถแข่งขันและพึ่งตนเองได้ โดยบริหารนโยบายเศรษฐกิจมหภาคให้เอื้อต่อการสร้างความมั่นคงของระบบเศรษฐกิจ และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันบนพื้นฐานความเข้มแข็งของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

กลุ่มที่สาม เป็นการปฏิรูปการบริหารจัดการให้เกิดธรรมาภิบาลในทุกภาคส่วน ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญสูงสุด และเป็นเงื่อนไขสำคัญในยุทธศาสตร์การพัฒนาต่างๆ บรรลุได้

กล่าวโดยสรุป ในปัจจุบันเรากำลังอยู่ในช่วงของการปรับทิศทาง การพัฒนาประเทศมุ่งไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา แต่เรายังคงไม่อาจหลุดพ้นจากโครงสร้างอำนาจของระบบทุนนิยมโลกได้ ทำให้กลยุทธ์ ในการบริหารจัดการเพื่อไปสู่เป้าหมายยังคงอยู่ในกรอบเดิม กล่าวคือเน้นการสร้างประสิทธิภาพ และการพึ่งพา กลไกตลาด ซึ่งจะทำให้ยุทธศาสตร์การพัฒนาและการแก้ไขปัญหาความยากจนไม่บรรลุผล

การแก้ไขปัญหาความยากจนจะต้องให้ความสนใจกับปัญหาเชิงโครงสร้างที่เกิดจากการพัฒนาที่เหลื่อมล้ำในอดีต โดยหันมามุ่งเน้นการกระจายรายได้ และสร้างความเป็นธรรมในสังคมมากกว่าอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ รวมถึงการจัดให้มีระบบกฎหมายและระบบบริหารจัดการที่ดี เปิดโอกาสให้ผู้มีรายได้น้อยสามารถเข้าถึงและมีสิทธิได้รับบริการทั่วถึงและทัดเทียมกัน

2.4.5 ข้อสังเกตต่อกลยุทธ์และกระบวนการแก้ปัญหาความยากจนของไทย

ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่เป็นที่ถูกละเลยมาโดยตลอดในช่วงระยะเวลาเกือบ เจ็ดทศวรรษ หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และในช่วงสี่ทศวรรษที่มีการพัฒนาประเทศ ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามแนวทางการพัฒนาแบบทุนนิยม โดยในปัจจุบันทั้งฝ่ายที่

เชื่อว่าการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาสามารถลดจำนวนคนจนลงได้มาก และฝ่ายที่เชื่อว่าปัญหาความยากจนเป็นปัญหาโครงสร้างซึ่งถูกกระหน่ำซ้ำเติมโดยแนวทางการพัฒนาที่ผ่านมาต่างก็หยิบยกปัญหาความยากจนและการแก้ไขปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่มีความสำคัญเป็นลำดับแรกๆ ของประเทศ โดยเฉพาะสำหรับฝ่ายหลังนั้น มีความคิดเห็นว่าการแก้ปัญหาคือความยากจนเป็นยุทธศาสตร์ที่ใหญ่ที่สุดในการพัฒนาประเทศ

ดร.วิโรจน์ ณ ระนอง (2544) นักวิชาการมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) วิเคราะห์แนวทางหลักๆ ในการแก้ปัญหาคือความยากจนของไทย มี 2 แนวทางหลัก คือ (1) แนวทางแก้ปัญหาคือความยากจนโดยการเจาะจงที่คนจน และ (2) แนวทางแก้ไขปัญหาคือความยากจนแบบองค์รวม ซึ่งแนวทางหลักเองนั้นแยกย่อยออกได้เป็นสองแนวทาง คือ แนวทางของผู้ที่เชื่อว่าปัญหาคือความยากจนเป็นปัญหาโครงสร้าง และแนวทางของผู้ที่เชื่อว่าความยากจนเกิดจากการขาดศักยภาพหรือประสบเหตุการณ์ที่มีความรุนแรงโดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.4.5.1 แนวทางแก้ไขปัญหาคือความยากจนโดยเจาะจงที่คนจน (Poor targeting program)

แนวทางแก้ไขปัญหาคือความยากจนโดยการเจาะจงที่คนจนมักจะมีโครงสร้าง หรือบริการพิเศษสำหรับคนจนโดยเฉพาะ ตัวอย่างของโครงการที่ยังใช้ในปัจจุบันในประเทศไทยได้แก่ โครงการสวัสดิการประชาชนด้วยการรักษาพยาบาล หรือ สปร. (เฉพาะส่วนที่เป็นบัตรรักษาฟรีสำหรับผู้มีรายได้น้อย) ตัวอย่างในต่างประเทศได้แก่ แสตมป์อากร ภาษีเงินได้แบบติดลบ (negative income tax) และสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลสำหรับคนจนในหลายประเทศ การใช้วิธีหาตัวคนจนและเพิ่มรายได้อาจทำให้คนจนแนวทางนี้อยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าความช่วยเหลือแก่คนที่ยากจนเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ตรงจุดและเป็นวิธีที่มีค่าใช้จ่ายน้อยกว่าวิธีอื่น ถึงแม้ว่าจะมีปัญหาดูแลให้ผลประโยชน์ตกอยู่กับคนจนซึ่งที่ผ่านมาพบว่ามีปัญหาค่อนข้างมาก เพราะมีผู้ที่มีรายได้สูงกว่าเกณฑ์ต้องการประโยชน์จากโครงการขณะที่คนจนจริงๆ มักจะเข้าไปถึงบริการ

นอกจากโครงการที่เจาะจงที่ตัวคนจนแล้ว ยังมีโครงการที่พยายามเจาะจงพื้นที่ยากจนแทน ซึ่งความพยายามเจาะจง “พื้นที่ยากจน” นี้มีตั้งแต่ระดับภาค (เช่น โครงการอีสานสี่เหลี่ยมในอดีต) ไปจนถึงระดับหมู่บ้าน (เช่น โครงการ กขคจ. ในปัจจุบัน ให้เงินทุนกับหมู่บ้านยากจนจำนวน 280,000 บาท เพื่อนำไปใช้ให้คนจนในหมู่บ้าน) หรือการอุดหนุนสินค้าหรือบริการที่เชื่อว่าคนจนใช้มาก (เช่น รถโดยสารประจำทางไม่ปรับอากาศ รถไฟชั้นสาม และสถานพยาบาลของรัฐ)

ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่ง ความแตกต่างด้านรายได้ส่วนใหญ่นั้นเป็นความแตกต่างในพื้นที่เดียวกันมากกว่าความแตกต่างระหว่างพื้นที่ ตัวอย่างเช่น ความแตกต่างของรายได้ของครัวเรือนภายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคอื่นๆ มากในทำนองเดียวกันความแตกต่างของ

รายได้ของครัวเรือนในแต่ละจังหวัด (หรือในแต่ละอำเภอ) ก็สูงกว่าความแตกต่างของรายได้ระหว่างจังหวัด (หรือระหว่างอำเภอ) มากเช่นกัน แม้กระทั่งในระดับหมู่บ้านนั้น ความแตกต่างของรายได้ของครัวเรือนในหมู่บ้านก็ยังอยู่ในระดับพอๆ กัน กับความแตกต่างของรายได้ระหว่างหมู่บ้าน ดังนั้นการมีโครงการที่เจาะจงพื้นที่จึงยังคงมีจำกัด

ตัวอย่างอีกตัวอย่างหนึ่ง การอุดหนุนรถเมล์ ขสมก. ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์กับคนจนในกทม. แต่ในขณะเดียวกัน สัดส่วนของคนจนใน กทม. ต่ำกว่าสัดส่วนของคนจนในจังหวัดอื่นๆ ซึ่งมักจะเสียค่าบริการรถโดยสารประจำทางในราคาที่แพงกว่า

เหตุผลสนับสนุนที่สำคัญสำหรับการใช้แนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนโดยเจาะจงที่ตัวคนจน คือ ทรัพยากร (โดยเฉพาะของภาครัฐ) มีจำกัด จึงต้องมีการจัดลำดับความสำคัญในการใช้ทรัพยากร และควรใช้ทรัพยากรของภาครัฐไปช่วยเหลือผู้ที่ยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ โดยให้ผู้ที่พอมีกำลังความสามารถช่วยตนเอง ซึ่งวิธีดังกล่าวจะทำให้รัฐมีทรัพยากรมากพอในการช่วยเหลือคนจนได้อย่างมีคุณภาพ ตัวอย่างที่ผู้สนับสนุนแนวทางนี้อาจจะหยิบยกขึ้นมาเสนอ คือ ถ้ารัฐบาลตั้งเป้าที่จะให้บริการด้านการรักษาพยาบาลฟรีกับประชาชนทั่วประเทศ ข้อจำกัดทางด้านงบประมาณที่มีอยู่จำกัด จะทำให้ไม่สามารถจัดโครงการที่มีคุณภาพได้ทำให้คนจนได้รับบริการที่มีคุณภาพต่ำเช่นเดิม แต่ถ้านำงบประมาณที่มีอยู่มาใช้จ่ายในด้านการรักษาพยาบาลของคนจน (และให้คนไม่จนรับภาระค่ารักษาพยาบาลตนเอง) ก็จะทำให้มีเงินมากพอที่จะจัดบริการด้านการรักษาพยาบาลที่มีคุณภาพสำหรับคนจนได้ หรือแม้กระทั่งการมีบริการที่ดีสำหรับคนจนจะทำให้คนไม่จนที่ทำตัวเป็นคนจนเพื่อเข้ามารับประโยชน์ แต่เมื่อรวมกันแล้วก็น่าจะยังเป็นภาระของภาครัฐน้อยกว่าในกรณีที่ขยายความช่วยเหลือไปครอบคลุมประชากรทั่วประเทศ ส่วนปัญหาที่โครงการอาจจะเข้าไปถึงคนจนจริงๆ เนื่องจากกระบวนการคัดเลือกคนเข้าโครงการนั้นก็ปัญหาที่โครงการที่ไม่ได้เจาะจงคนจนอาจจะประสบได้เช่นกัน

2.4.5.2 แนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนแบบองค์รวม

ในแง่หนึ่งการพยายามแก้ไขปัญหาความยากจนโดยความหาคคนจนและเพิ่มรายได้ให้คนจนเป็นการแก้ปัญหาแบบแยกส่วน เนื่องมาจากความยากจนไม่ได้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นโดดๆ หรือในบางกรณีความยากจนเป็นอาการมากกว่าที่เป็นโรค ดังนั้น ผู้ที่เชื่อว่าปัญหาความยากจนเป็นปัญหาโครงสร้างก็มักจะเชื่อต่อไปว่าการแก้ไขปัญหาความยากจน ก็จะต้องมุ่งไปที่การแก้ปัญหาโครงสร้างอย่างรอบด้านส่วนกลยุทธ์ก็มีความหลากหลายโดยเน้นที่การผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเวทีต่างๆ ตั้งแต่รัฐธรรมนูญ กฎหมาย สี่องวิชาการ การจัดทำแผนพัฒนาประเทศ รวมไปถึงการสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) คนจน ตลอดจนต่อรองในเรื่องสิทธิ ของชุมชนในการกำหนดและใช้ทรัพยากร เป็นต้น แนวทางนี้มักจะมองปัญหาความยากจนในมุมของสิทธิ

มนุษย์ชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และเห็นว่ามีควมจำเป็นต้องยึดนโยบายแก้ปัญหาความยากจนและตัวคนจนเป็นศูนย์กลางแนวทางนี้จึงเน้นบทบาทของชุมชน ประชาสังคม และการเมืองภาคประชาชนในปัจจุบัน แนวทางนี้มีอิทธิพลทางความคิดในกลุ่มผู้ที่มีบทบาทผลักดันการปฏิรูปสังคมและในวงการสื่อมวลชนเป็นอย่างมาก

ในทางกลับกันผู้ที่เชื่อว่าปัญหาความยากจนเกิดจากการขาดศักยภาพ (เช่น การศึกษาต่ำ ทำให้ขาดทางเลือกในการประกอบอาชีพ) หรือประสบการณ์ที่มีความรุนแรง (เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วย หรือตกงาน หรือสถานการณ์อื่นๆ) นั้นก็มีแนวโน้มที่จะเชื่อมต่อไปด้วยการแก้ปัญหาความยากจนในระยะยาวควรเน้นไปที่การสร้างโอกาสทางการศึกษา (เช่น การให้การศึกษาวีถึงระดับมัธยมหรือสูงกว่า) แก้ปัญหาการสิ้นเนื้อประดาตัวเมื่อเจ็บป่วย (เช่น การสร้างหลักประกันสุขภาพ) และให้หลักประกันการว่างงาน ส่วนโครงการที่เป็นสวัสดิการควรเป็นโครงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเสียมากกว่า (ตัวอย่างเช่น การช่วยเหลือเมื่อประสบภัยธรรมชาติ) สำหรับนโยบายช่วยเหลือคนจนนั้น ผู้ที่เชื่อในแนวทางนี้ไม่สนับสนุนให้มีนโยบายแก้ไขปัญหาคความยากจนที่แยกออกมาจากนโยบายสาธารณะอื่นๆ หรือสนับสนุนมาตรการที่จำเพาะสำหรับคนจน (poor targeting) แต่อาจจะเห็นด้วยว่าการจัดสรรทรัพยากรในลักษณะที่มุ่งเน้นบางพื้นที่ (area targeting) เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในด้านการเข้าถึงบริการต่างๆ มากขึ้น ตัวอย่างเช่น ในกรณีประชาชนในบางพื้นที่ (เช่น ในบางภาคหรือบางจังหวัด หรือในพื้นที่เขตชนบท) ขาดโอกาสในการศึกษาหรือสถานพยาบาลที่มีคุณภาพทัดเทียมกับภูมิภาคอื่นหรือในเขตเมือง รัฐบาลก็สามารถเลือกใช้วิธีการจัดสรรงบประมาณเพื่อสร้างความทัดเทียมด้านโอกาสให้มากขึ้น

ผู้ที่เชื่อในแนวทางย้อนหลังนี้ ยังมีแนวโน้มเชื่อด้วยว่าการที่คนจะมีจำนวนลดลงมีส่วนทำให้การแก้ปัญหาความยากจนมีความลำบากมากขึ้น เพราะแต่เดิมนั้น เพียงแค่ทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโต จำนวนคนจนก็ลดลงเอง (ถึงแม้ว่าจะมีคนบางส่วนจนลงจากการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจแต่ก็มีจำนวนน้อยกว่าจำนวนคนจนที่ลดลงมาก) แต่หลังจากที่คนจนลดลงมาแล้วคนที่ยังจนดักดาน (Ultra poor) มักเป็นครัวเรือนที่มีลักษณะเฉพาะ (เช่น ผู้พิการ ไม่มีสมาชิกวัยทำงาน มีการหย่าร้าง มีอาชีพบางอย่าง อยู่ในพื้นที่ที่การคมนาคมไม่สะดวก การศึกษาต่ำ ติดเหล้าหรือการพนัน ฯลฯ) ซึ่งการแก้ไขปัญหาก็ต้องวิธีที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้นและนอกจากจะให้สิทธิและบริการหรือความช่วยเหลือต่างๆ แล้ว ในบางกรณีอาจต้องหันมาใช้ นักสังคมสงเคราะห์ช่วยด้วย

นอกจากนี้ การที่คนจนมีจำนวนน้อยลง ก็มีส่วนทำให้การหาตัวคนที่จนจริงๆ ทำให้ลำบากขึ้น ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของแนวทางหรือโครงการพัฒนาที่ออกมารองรับคนจนโดยเฉพาะ (poor targeting program) และมีบ่อยครั้งที่มีคนพยายามทำตัวเป็นคนจนเพื่อที่จะได้รับผลประโยชน์จากโครงการเหล่านั้น

ในขณะเดียวกัน การที่จำนวนคนจนลดลงมากก็ทำให้การกำหนดนโยบายสาธารณะของประเทศหรือยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศในอนาคตมีความจำเป็นต้องหันมาสนใจคนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งไม่ใช่คนจนด้วยซึ่งในหลายกรณี คนกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาที่มีความสำคัญมากกว่าในอนาคต

ตัวอย่างของโครงการพัฒนาในแนวทางนี้ คือโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ซึ่งผลักดันโดยบุคลากรบางส่วนในกระทรวงสาธารณสุข โครงการนี้มีจุดเริ่มจากการใช้หลักประกันสุขภาพแก่ผู้ที่มีรายได้น้อย ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 แต่ค่อยๆ ขยายไปครอบคลุมผู้ที่สังคมควรให้ความช่วยเหลือเกือบทุกกลุ่มต่างๆ (ผู้พิการ ผู้สูงอายุ เด็ก นักเรียน ทหารผ่านศึก นักบวช และผู้นำศาสนา) ปัจจุบันโครงการนี้ (โครงการสวัสดิการประชาชนด้านการรักษาพยาบาล หรือ สปร.) ครอบคลุมประชากรมากกว่าครึ่งประเทศ และหลายฝ่ายในกระทรวงสาธารณสุขพยายามใช้โครงการนี้เป็นตัวจักรที่จะนำไปสู่การสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า สำหรับประชาชนทั้งประเทศต่อไป ในปัจจุบันกลุ่มผู้ที่มีรายได้น้อยกลายเป็นกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งในบรรดาประชากรที่มีสิทธิในโครงการ สปร. แต่ก็เป็นกลุ่มที่กระบวนการออกบัตร สปร. มีปัญหามากที่สุด โดยมักจะปรากฏว่าผู้ที่มีรายได้น้อยซึ่งสมควรได้รับบัตรนี้กลับไม่ได้รับ ขณะที่ผู้ที่มีรายได้น้อยจำนวนมากมีรายได้สูงกว่าเกณฑ์ซึ่งในกรณีหลังอาจจะเกิดจากการมีเส้นสายใหญ่ในหมู่บ้าน ที่สำคัญส่วนหนึ่งยังเกิดจากเจ้าหน้าที่ในระดับท้องถิ่นของกระทรวงมีปัญหาในการหาคน โดยในหลายพื้นที่เจ้าหน้าที่ไม่สนใจเกณฑ์รายได้ของกระทรวง (ที่กำหนดให้ออกบัตรให้ครอบครัวที่มีรายได้ไม่เกิน 2,800 บาท/เดือน และคนโสดที่มีรายได้ไม่เกิน 2,000 บาท/เดือน) เนื่องจากเจ้าหน้าที่เห็นว่ารายได้ที่กำหนดนั้นต่ำเกินไป ถ้าใช้เกณฑ์ดังกล่าวก็แทบจะไม่มีคนที่เข้าเกณฑ์ในหมู่บ้านที่ตนรับผิดชอบเลย เจ้าหน้าที่บางแห่งก็พลิกแพลงวิธีพิจารณา โดยดูจากเงินออมของครัวเรือนแทนการใช้รายได้ ซึ่งเป็นวิธีผิดวัตถุประสงค์ของโครงการ แต่ปัญหาเหล่านี้จะหมดไปทันทีถ้ากระทรวงสาธารณสุขปรับขยายโครงการมาเป็นโครงการประกันสุขภาพขั้นพื้นฐานสำหรับประชาชนทั้งประเทศ

ปัญหาใหญ่ของโครงการที่ทำไม่เจาะจงที่คนจน คือ ค่าใช้จ่ายของโครงการไม่ว่าจะเป็นโครงการให้การศึกษาฟรี 2 ปี หรือโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ต่างก็เป็นโครงการที่คาดว่าจะต้องใช้เงินจำนวนมากซึ่งจะเห็นได้ว่าประเทศยุโรปที่มีโครงการเหล่านี้มักจะมีภาษีในอัตราที่สูงกว่าประเทศไทย ไม่ว่าจะเพิ่มภาษีมูลค่าเพิ่มหรือภาษีเงินได้ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน

รัฐบาลเองก็ตั้งงบประมาณในด้านการศึกษา และสาธารณสุขในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก งบประมาณที่ภาครัฐต้องใช้ในโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าหลังจากที่ยุบรวมสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลแบบต่างๆ เข้าด้วยกัน จะตกประมาณปีละหนึ่งแสนล้านบาท ซึ่งสูงกว่า งบประมาณด้านสาธารณสุขที่ใช้กันอยู่กระจายในปัจจุบัณ (รวมประมาณ 80,000 ล้านบาท) ไม่มากนัก แต่ก็ยังต้องตั้งบเพิ่มขึ้น 30,000-40,000 ล้านบาทต่อปี ในระยะแรกและยอดเงินรวม สำหรับโครงการมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 200,000 ล้านบาท ในปี 2553 (ข้อมูลประมาณ การเบื้องต้นโดย อัมมาร สยามวาลาและคณะ รายงานเสนอในที่ประชุมกรรมการ/ คณะทำงานวิชา ปฏิรูประบบสุขภาพ 26 มกราคม 2544)

2.4.5.3 กระบวนการและการมีส่วนร่วมของประชาชน

กระบวนการที่จะนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ในการลดหรือแก้ไขปัญหาความยากจนมีความเปลี่ยนแปลงมากพอสมควร ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ผู้มีอำนาจทางการเมืองไม่ค่อยสนใจเสียงประชาชนมากนัก ถึงแม้ว่าจะมีโครงการพัฒนาชนบทโดยเน้นที่การสร้างโครงสร้างพื้นฐานประเภทต่างๆ ก็ตาม ต่อมาในยุคแย่งชิงประชาชน การพัฒนาชนบทจึงได้รับความสนใจมากขึ้น เมื่อมาถึงยุคประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ซึ่งเน้นการเมืองระดับจังหวัด ชาวชนบทกลายเป็นฐานคะแนนเสียงที่สำคัญ นักการเมืองพยายามแย่งชิงงบประมาณมาให้ท้องถิ่น ในช่วงที่มีอัตราการเจริญเติบโตสูงขึ้นการของบประมาณมาพัฒนาท้องถิ่นมักจะทำให้ได้ไม่มากนัก โดยเฉพาะในช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่ซึ่งมีงบประมาณมาพัฒนาท้องถิ่นมักจะทำให้โดยไม่มากนัก โดยเฉพาะในช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่ ซึ่งมีงบประมาณเกินดุลติดต่อกันค่อนข้างมาก นอกจากโครงการของนักการเมืองเอง แล้วนักการเมืองยังประสบความสำเร็จในการผลักดันโครงการพัฒนาชนบทโดยรวม ถึงแม้ว่าโครงการหลักๆ จะยังเป็นโครงการก่อสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ แต่ก็มีโครงการปรับปรุงทรัพยากรมนุษย์และยกระดับคุณภาพชีวิตอีกด้วย ตัวอย่างเช่น การจัดการศึกษาฟรี จนถึงมัธยมต้น การขยายโรงพยาบาลชุมชนจนในปัจจุบันแทบทุกอำเภอมีโรงพยาบาลขนาด 30 เตียงขึ้นไป และการจัดสรรสวัสดิการประชาชนด้านการรักษาพยาบาล (สปร.) ซึ่งนักการเมืองมีบทบาทที่สำคัญในการผลักดันให้ขยายการครอบคลุมจากประชากรผู้มีรายได้ต่ำ มาครอบคลุมประชากรกลุ่มอื่นๆ อันได้แก่ ผู้พิการ ผู้สูงอายุ เด็ก นักเรียน ทหารผ่านศึก นักบวชและผู้นำศาสนา รวมเป็นประชากรถึงครึ่งประเทศ โดยงบนี้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วหลายเท่าตัวในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา

แต่กระบวนการกำหนดนโยบายหรือกระบวนการแก้ไขปัญหาคือความยากจนของภาครัฐในอดีต ไม่ว่าจะโดยการผลักดันของฝ่ายการเมืองหรือฝ่ายข้าราชการประจำ ต่างก็เป็นการดำเนินการจากเบื้องบน (Top down) เป็นหลัก และในการวางแผนพัฒนาประเทศนั้น หน่วยงานวางแผนของรัฐก็เน้นที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติซึ่งเป็นแผนระดับเป็นสำคัญ โดยไม่

ค่อยได้ก้าวล่วงไปสู่การจัดทำแผนท้องถิ่นมากนัก ขณะที่นักการเมืองมักจะสนใจโครงการและแผนงานเป็นรายการกระทรวงและข้าราชการประจำในแต่ละกระทรวงก็มักจะให้ความสนใจสร้าง “แผนแม่บท” ขึ้นมาต่อรองกับนักการเมืองและสำนักงานงบประมาณเสียมากกว่า

ในระยะหลังหน่วยงานด้านวางแผนของภาครัฐได้หันมาใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และ 9 แต่กระบวนการการมีส่วนร่วมที่ถูกนำมาใช้ก็มีปัญหาในตัวเองเช่นกันซึ่งอาจเป็นโครงสร้างของแผนฯ ซึ่งเน้นที่แผนระดับชาติ โดยในกระบวนการวางแผนนั้น สคช. ได้เปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นจากองค์กรพัฒนาเอกชนและสังคมแห่งชาติ ซึ่งแนวคิด (Concept และ idea) ที่เป็นนามธรรมมักจะถูกสังเคราะห์รวมเข้ามาไว้ในแผนฯ โดยไม่ยากนัก แต่ปัญหา ความต้องการ หรือข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมของแต่ละชุมชนหรือพื้นที่มักจะค่อยๆ เลื่อนหายไปในการบวนการสังเคราะห์ขึ้นมาเป็นแผน (ถึงแม้ว่าความเห็นสิ่งเหล่านั้นจะได้รับการบันทึกเอาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในระหว่างการทำแผนก็ตาม) หลังจากแผนไต่ผ่านกระบวนการ “สังเคราะห์” จนกลายเป็น “แผนที่ทาง” ที่ค่อนข้างเป็นนามธรรมแล้วทางภาครัฐก็นำกลับมาประกาศใช้สำหรับทั่วทั้งประเทศในนามของแผนพัฒนาประเทศที่เขียนขึ้นโดยประชาชน และสำหรับใช้ในทุพื้นที่ ในขณะที่องค์กรพัฒนาเอกชนหลายแห่งและตัวแทนชุมชนจำนวนไม่น้อยมองไม่เห็นรูปธรรมในส่วนที่ตน “ร่วมเขียน” อยู่ในแผน กระบวนการ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ในลักษณะนี้จึงเป็นเรื่องของการมี Outlet หรือเป็นเวที “รับฟัง” มากกว่าจะเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (หรืออีกนัยหนึ่งเป็นเวทีสำหรับ Voice มากกว่า Choice) ในระยะแรกนั้น กระบวนการดังกล่าวได้รับการชื่นชมจากองค์กรพัฒนาเอกชนหลายแห่ง แต่เมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่ง องค์กรพัฒนาเอกชนและตัวแทนชุมชนจำนวนไม่น้อยเริ่มตระหนักว่ากระบวนการนี้ไม่เพียงพอที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ตอบสนองของความต้องการหรือแก้ปัญหาของชุมชน และหันมาผลักดันให้เกิดแผนท้องถิ่น (ตลอดจนการกระจายอำนาจและงบประมาณไปสู่ท้องถิ่น ควบคู่กันไปโดยมีจุดเน้นที่แผนท้องถิ่นพัฒนา) ในขณะที่องค์กรพัฒนาเอกชนหลายแห่งและตัวแทนชุมชนจำนวนไม่น้อยเริ่ม (รวมทั้ง กป. อพช.) ได้หันไปผลักดันวาระประชาชนเพื่อความเป็นไทยแยกต่างหากจากการเข้าร่วมแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9

ในประเด็นนี้ ถ้าเราจะมาวิเคราะห์บทบาทของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติก็จะเห็นได้โดยไม่ยากนักว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจะมีบทบาทค่อนข้างมากยุคที่ผู้นำประเทศมีบทบาทค่อนข้างเด็ดขาด (เช่น ในยุคเผด็จการหรือในยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ) แต่ในยุคที่รัฐบาลมาจากการเลือกตั้งในระบบรัฐสภานั้นการนำแผนปฏิบัติ

มากนักน้อยเพียงใดนอกจากจะขึ้นกับผู้นำรัฐบาลแล้วก็ยังขึ้นกับนักการเมืองที่บริหารกระทรวงต่างๆ เป็นสำคัญ

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ แผนพัฒนาประเทศ (หรือที่รู้จักกันในนามของแผน 5 ปีในหลายประเทศ) มักจะมีบทบาทสำคัญในประเทศสังคมนิยมและประเทศที่เน้นการวางแผน ส่วนกลางมากกว่าในประเทศที่ปกครองโดยระบบประชาธิปไตยมาเป็นเวลายาวนาน ซึ่งมักจะใช้นโยบายของพรรคการเมืองที่เข้ามาบริหารประเทศเป็นหลัก ในประเทศไทยเองนั้น ที่ผ่านมาระบบพรรคการเมืองไม่ได้มีความเข้มแข็งและพรรคการเมืองส่วนใหญ่ไม่ได้มีนโยบาย และมาตรการที่ชัดเจนแผนพัฒนาประเทศ (และองค์กรที่ทำหน้าที่วางแผน) จึงมีบทบาทที่สำคัญในการถ่วงดุลกับนักการเมืองและพรรคการเมือง และที่ผ่านมามีบทบาทนี้เป็นบทบาทที่น่าจะเป็นประโยชน์กับประเทศชาติค่อนข้างมาก แต่ก็เป็นไปได้มากกว่าในสถานการณ์ที่การเมืองในระบบรัฐสภาเริ่มมีความแข็งแกร่งและอยู่ตัวมากขึ้น (โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ เป็นต้นมา) วิวัฒนาการทางการเมืองต่อจากนี้ไปจะยังผลให้บทบาทในการกำหนดทิศทางของภาครัฐทั้งแผนพัฒนาประเทศและองค์กรที่ทำหน้าที่วางแผน (ในฐานะที่เป็นหน่วยงานของหน่วยราชการ) จะค่อยๆ ลดความสำคัญลงไป ในขณะที่เดียวกัน การเมืองภาคพลเมืองหรือภาคประชาชนก็เข้ามามีบทบาทมากขึ้นเช่นกัน การที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เริ่มมีบทบาทในการอำนวยความสะดวกการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการผลักดันการพัฒนา “ของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” จึงเป็นบทบาทที่น่าจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและประชาชนมากขึ้น แต่การที่จะมีบทบาทเป็นผู้นำในด้านนี้ได้จริงจังนั้น สคช. คงจะต้องก้าวลงผ่านการวางแผนบทบาทหน้าที่ของตนเองในการวางแผนชาติมาสู่บริบทของการกระจายอำนาจ การสร้างและขยายบทบาทของแผนท้องถิ่นและแผนชุมชนซึ่งย่อม หมายถึง การลดความสำคัญของแผนชาติลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2.5 แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

2.5.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

ลัดดา ศิลาน้อย (2545 : 34-38) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนว่า หมายถึง แหล่งวิชาการหรือแหล่งข้อมูลในท้องถิ่นแต่ละแห่ง ซึ่งอยู่ใกล้บริเวณที่โรงเรียนตั้งอยู่ ประกอบไปด้วยบุคคลในชุมชน ที่มีความชำนาญเฉพาะทาง สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียนได้ ซึ่งอาจจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ เอกชนผู้ที่ประกอบอาชีพต่างๆ ผู้นำทางศาสนาภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ชาวบ้านที่มีความรู้ประสบการณ์ที่ได้รับสั่งสมจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย หรือผู้รู้ในหมู่บ้าน สถานที่ที่สำคัญในชุมชน ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถานี

ตำรวจ ที่ว่าการอำเภอ วัสดุอุปกรณ์ ที่มีอยู่ได้แก่แผ่นพับ ม้วนวิดีโอ สไลด์ หนังสือรูปภาพ รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชนบทรอบนิคมประเพณี ที่ทางชุมชนจัดขึ้นสามารถนำมาจัดในการเรียนการสอน เพื่อก่อประโยชน์สูงสุดแก่ตัวนักเรียน และแหล่งเรียนรู้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอนกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ดังนี้

1) นักเรียนได้คุ้นเคยมีสัมพันธ์กับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นแนวทางในการปรับตัวและได้รับประสบการณ์โดยตรงจากสภาพแวดล้อม

2) นักเรียนได้สังเกตค้นคว้า เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อค้นคว้า หาข้อเท็จจริงจากแหล่งความรู้ นั้น ๆ

3) นักเรียนสามารถเรียนรู้โดยเชื่อมโยงเนื้อหาวิชากับประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ด้วยสื่อหลายชนิด และนำไปแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

4) แหล่งเรียนรู้ให้ประสบการณ์ตรงในด้านพฤติกรรม บทบาทอาชีพและปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ในสังคม

5) ทำให้เกิดความเข้าใจชัดเจนถูกต้องในเนื้อหาวิชา ด้วยการไปสัมผัสจริงจัง กับแหล่งเรียนรู้เป็นการให้ประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียน

6) นักเรียนเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมรอบตัวมากกว่าเดิม ในการนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้

7) สร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างกับโรงเรียนกับชุมชน

กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 6) กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิชาการและประสบการณ์ที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียนใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัย โดยสามารถเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

กูด (Good . 1993 : 496) กล่าวถึง แหล่งชุมชน คือ สถาบัน องค์กรต่างๆ ตลอดจนทั้งบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถในชุมชน รวมทั้งวัสดุสิ่งของที่มีอิทธิพลต่อนักเรียน โดยทั้งทางตรงและทางอ้อม

จากความหมายและประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ดีที่สุด ผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา ต้องใช้แหล่งการเรียนรู้ทุกรูปแบบ โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ และระดมทรัพยากรทุกรูปแบบเพื่อการจัดการศึกษา

2.5.2 ประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

1) แหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภทบุคคล หมายถึง บุคคล หรือกลุ่มคน ที่มีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ ความชำนาญเฉพาะทาง ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่อง และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่อการเรียนการสอน วิชาสังคมศึกษาได้สามารถจัดประเภทบุคคลได้ดังนี้

1.1) เจ้าหน้าที่ของรัฐ ข้อมูลที่ได้จากเจ้าหน้าที่ของรัฐจะเน้นเกี่ยวกับการบริหารงานของหน่วยงาน ในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ปัญหาการดำเนินชีวิต มลพิษจากสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ ปัญหาเศรษฐกิจ อาชีพ ปัญหาเศรษฐกิจ การผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยน แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ ในครอบครัว ฯลฯ

1.2) เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานเอกชนและรัฐวิสาหกิจ ข้อมูลที่ได้จะเกี่ยวกับการดำเนินกิจการ ในการประกอบอาชีพต่าง ๆ การดำเนินกิจการสหกรณ์ การจัดตั้งสหกรณ์ หลักการสหกรณ์ ระบบเศรษฐกิจในชุมชน ปัญหาสิ่งแวดล้อม วิธีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

1.3) ผู้นำทางศาสนา ข้อมูลที่ได้จะเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ปฏิบัติการพัฒนาวินัยชีวิตความเป็นอยู่ การอนุรักษ์โบราณวัตถุ การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ในท้องถิ่น

1.4) ภูมิปัญญาชาวบ้าน ข้อมูลที่ได้ จะเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่น งานหัตถกรรมที่ทำรายได้และชื่อเสียงให้กับท้องถิ่น การอนุรักษ์เอกลักษณ์ของไทยการพึ่งตนเอง ค่านิยมในการผลิตและบริโภค อย่างประหยัดและอดออม

2) แหล่งความรู้ในชุมชนประเภทสถานที่ เป็นประโยชน์ต่อนักเรียนและครู ในการศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาได้แก่

2.1) สถานที่ธรรมชาติ จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การประกอบอาชีพ เศรษฐกิจ

2.2) สถานที่ศึกษาจะมีห้องสมุด ห้องทดลองปฏิบัติสถานที่ฝึกปฏิบัติภาคสนาม จะให้ความรู้ด้านการศึกษาทั่วไปได้สัมผัสกับของจริงในรูปของการปฏิบัติการ ด้านการเกษตรอุตสาหกรรมหัตถกรรม

2.3) สถานที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งความรู้ด้าน ศิลปวัฒนธรรม ความรุ่งเรืองในอดีต ปลูกฝังจิตสำนึก ความรักความผูกพัน ความภูมิใจของคนในชาติ การหมุนเวียนเศรษฐกิจในชุมชน กล่อมเกลาคิดใจในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมแบบอย่าง การดำเนินชีวิต และพิธีศาสนาที่ถูกต้อง

2.4) สถานที่ทางราชการ ในอำเภอ และจังหวัด

2.5) สถานที่องค์กรเอกชน เช่นธนาคาร โรงงาน ร้านค้า ตลาด ไร่ นาสวน ผสม ตามแนวเทคโนโลยีพื้นบ้าน

3) แหล่งความรู้ในชุมชนประเภทวัสดุอุปกรณ์ เช่น เอกสาร วัสดุอุปกรณ์จากหน่วยงานราชการ และในท้องถิ่น ที่สามารถนำมาดัดแปลง ให้เหมาะสมกับการเรียนการสอน ในรูปของแบบจำลองของจริง เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ การประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิตประจำวัน การติดต่อสื่อสาร การปฏิบัติตามข้อกำหนดในชีวิตประจำวัน

4) แหล่งความรู้ชุมชนประเภทกิจกรรม แบ่งเป็น 2 ประเภท

4.1) กิจกรรมเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น งานบุญในเทศกาลต่าง ๆ สามารถนำมาใช้สอนในเรื่องของขนบธรรมเนียมประเพณี ประวัติความเป็นมา การดำเนินชีวิต ความรัก ความภูมิใจ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ในชุมชนในท้องถิ่น

4.2) กิจกรรมที่ทางราชการจัดขึ้นในชุมชน เช่น วันสำคัญต่าง ๆ สามารถนำมาใช้สอนในเรื่องพระราชประวัติ การพัฒนาเศรษฐกิจครอบครัวด้านการเกษตร ค่านิยมในการผลิตการบริโภค การพึ่งตนเอง การประหยัดและอดออม ตามพระราชดำริ ซึ่งในแต่ละท้องถิ่น ก็จะมีแหล่งความรู้เป็นของตัวเอง ซึ่งอาจจะแตกต่างกันและคล้ายคลึงกัน ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น และผู้รับผิดชอบในการศึกษาจะรวบรวมไว้เป็นระบบหรือนำมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพอย่างไร

สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ (2545) ได้ศึกษาวิธีจัดการเรียนรู้เพื่อคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและการเรียนรู้ โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ได้ให้ความหมายคำเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับสาระเศรษฐศาสตร์ว่า “แหล่งเรียนรู้ในชุมชน” หมายถึง สถานที่ของชุมชนที่ใช้เป็นที่ทำมาหากินในชุมชน เช่น ตลาด ร้านขายของชำ โรงงานขนาดเล็กในหมู่บ้าน หรือสถานที่หรือสถาบัน ที่รัฐและประชาชนจัดตั้งขึ้น เช่น ศูนย์ถ่ายทอดกรรมชุมชน หรือบุคลากรผู้ที่มีความรู้ด้านต่าง ๆ ในชุมชน เช่น เกษตรกร เป็นต้น

การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2545) ให้ความหมาย คือ กระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ทักษะกระบวนการต่าง ๆ ในการวางแผนเพื่อแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชนร่วมกัน ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) ฝึกทักษะกระบวนการต่าง ๆ ให้กับผู้เรียน
- 2) ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สภาพความเป็นจริงจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เจตคติที่ดีต่อแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ
- 3) ส่งเสริมให้ผู้เรียนเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้กับวิถีชีวิตจริง

- 4) เชื่อมโยงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
- 5) ปลุกฝังให้ผู้เรียนรู้จักและท้องถิ่นมองเห็นคุณค่าและปัญหาของชุมชนของ

ตนเอง

- 6) พร้อมทั้งจะเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน ตลอดจนการมองเห็นคุณค่าและอนุรักษ์

ธรรมชาติ

- 7) ปลุกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น และให้

หลักการพื้นฐาน 4 ประการดังนี้

7.1) การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกคนในทุกสถานที่ทุกเวลา

7.2) แหล่งเรียนรู้ของชุมชนมีอยู่มากมาย ทั้งที่เป็นองค์กร สถาบัน ชุมชน วิถีชีวิต การทำมาหากิน ประเพณี พิธีกรรมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

7.3) การเรียนรู้ที่ดีเกิดขึ้นจากการที่ทุกฝ่ายสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง

ประสบการณ์ให้เกิดสังคมนการเรียนรู้และสังคมคุณธรรม

7.4) การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติเป็นกระบวนการ

เรียนรู้ที่มีความสุข สร้างสรรค์ความคิดเป็นและประสบการณ์ชีวิตที่มีคุณค่า

ในการจัดเตรียมแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ เพื่อการเรียนรู้การสอนสุวิทย
มูลค่า และอรรถัย มูลค่า (2545) กล่าวว่า ควรดำเนินการดังนี้

1) ควรมีการสำรวจ และจัดทำทะเบียน และผังหรือแผนที่ของแหล่งเรียนรู้ ทั้งที่
เป็นสถานที่ บุคลากรและสื่อต่าง ๆ เช่น แหล่งวิทยากรในชุมชน แหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ
สิ่งแวดล้อม แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและศาสนา แหล่งเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
แหล่งเรียนรู้จากสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ศูนย์เผยแพร่ข่าวสาร เหตุการณ์ใน
ชุมชนวิถีการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้าน

2) ควรสร้างความเข้าใจและขอความร่วมมือกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยการจั
ประชุมเสวนากันอย่างแพร่หลายเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ

3) ควรจัดทำแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับ

3.1) การสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสถานศึกษากับแหล่งเรียนรู้

3.2) การวางและการติดต่อประสานงาน

3.3) การกำหนดจุดประสงค์และสาระการเรียนรู้

3.4) การวางเป็นวิธีการศึกษาหาความรู้และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

3.5) การกำหนดบทบาทผู้บริหาร ครู บุคลากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.6) การกำหนดมาตรการป้องกันและการประกันความปลอดภัยโดยอาจ
แสวงหารูปแบบการประกันภัยที่ประหยัดและมีประสิทธิภาพให้กับผู้เรียน

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง □อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง □อง ด □านการแก □ไขป □ัญหาความยากจน มีดังนี้คือ
จตุรรัตน์ เอื้ออานวย (2548 : บทคัดย □อ) ทำการศึกษา พบว่า นักอาชีวศึกษา
พยายามเชื่อมโยงปัญหาความยากจนกับกระบวนการยุติธรรม โดยกล่าวว่า ความยากจนกับการ
เข้าถึง ความยุติธรรม เป็นปัจจัยที่ต่างก็เป็นเหตุและผลแก่กัน กล่าวคือ เพราะเหตุที่ยากจนจึงทำให้
ผู้คนเหล่านั้นไม่อาจเข้าถึงความยุติธรรมได้ตามสิทธิอันควร เช่น พลเมืองหนึ่งของรัฐหรือไม่
เท่าเทียมกับผู้อื่นที่ไม่ยากจน ในทางตรงกันข้าม เมื่อกลับเอาความยุติธรรมเป็นเหตุ จะพบ
ปรากฏการณ์ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งว่า เพราะเหตุที่ผู้คนมีความต้องการเข้าถึงความยุติธรรม ซึ่ง
มักเกิดความต้อ งการนี้ขึ้นเมื่อได้รับความอยุติธรรม หรือประสบกับความไม่เสมอภาคเท่าเทียมกัน
ผู้คนเหล่านั้นจะต้องจ่ายทรัพย์สิน เงินทองจำนวนมากเพื่อการนั้น ทำให้ผลคือ ความยากจน ขาด
แคลน ขาดสภาพคล่องตามมา ความยากจนกับการเข้าถึงความยุติธรรม จึงเป็นสองสิ่ง
ที่ต่างก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

ทองม □วน นาเสงี่ยมและคณะ (2547 : บทคัดย □อ) ได □ทำการศึกษาเรื่อง “การส □
งเสริม

ศักยภาพขององค □การบริหารส □วนตำบล □าสองคอนในการพัฒนา □องถิ่นแบบบูรณาการ
เพื่อแก □ไข

ป □ัญหาความยากจน กรณีศึกษาหมู่ □ 12 ตำบล □าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม”
ผลจากการศึกษาพบ □า ป □ัญหาของคนจนที่สำคัญที่สุดคือ การไม่ □มีที่ทำกินเป □นของ
ตนเอง

การอพยพมาจากที่อื่นไม่ □สามารถที่ จะหาที่ทำกินเป □นของตนเองได้ □ การทำอาชีพรับจ □าง
ไปวัน ๆ

จึงเป □นหนทางหนึ่งการโซ □ชีวิตในป □จุบัน ป □ัญหานี้สืบตั้งในระบบนอกระบบ ป □ัญหา
อาชีพไม่ □มั่นคงและป □ัญหารายได้ □ไม่ □เพียงพอกับรายจ □าย แนวทางการแก □ไข 2
ลักษณะ คือ การแก □ไขป □ัญหาต □องอาศัยการแก □ไขในเชิงโครงสร้าง □างของสังคม หรือ
กฎหมายที่เกี่ยวข้อง □องเซ □นป □ัญหาที่ดินทำกิน รัฐต □องมีการจัดสรรที่ดินทำกินให้ □กับคนเหล
□านี้ และอีกลักษณะหนึ่ง คือ การแก □ไขป □ัญหาโดยเจ □าของป □ัญหาเอง เซ □น ป □ัญหา
หนี้สิน ป □ัญหารายได้ □ไม่ □เพียงพอกับรายจ □ายจึงเกิดการรวมพลังช □วยเหลือกัน จึงได้ □

รวมกลุ่ม มั่นจัดตั้งกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง โดยไซ ของสาธารณะของหมู่บ้าน นพื้นที่ดำเนินการ

ซึ่งในขณะนี้กำลังเคลื่อนไหวก่อนวัย ว่างศึกก็มีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแล วมลงทุน นมีการพบปะ

ระหว ว่างนักวิจัยชาวบ านและภาคีเป นประจำอย ว่างต อยเนื่อง

กรุณา เติจิจระพงษ์ และคณะ (2547 : บทคัดย อย) ได้ ทำการศึกษาเรื่อง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส วนร วมโครงการบูรณาการการบริหารจัดการงานพัฒนาของค กรปกครอง ส วนท อยถึนอย ว่างยังยืนเพื่อแก ไซป ญหาความยากจน กรณีศึกษาของค การบริหารส วนตำบลถนนโพธิ์อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา” ผลจากการศึกษาพบว าคคนจนกลุ่ม วมเป ายหมายที่ศึกษาในองค การบริหารส วนตำบลถนนโพธิ์ ชาวบ านส วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยการทำนาเป นหลักซึ่งอาศัยฝนจากธรรมชาติ สาเหตุความยากจนเกิดจากนาข าวเสียหาย อันเนื่องมาจาก แผล งน้ำไม่ เพียงพอด อยการเกษตรประกอบกับเกิดภาวะฝนแล งติดต อยกันทำให ดินเค็ม ผลผลิตทางการเกษตรได ไม่ เต็มที่ ทำให นาข าวเสียหายการลงทุนต อยไปจึงต อยง วมเงินมาลงทุน จึงเกิดภาวะหนี้สินพอกพูนนอกจากนั้นเป นผู ที่ไม่ มีที่ดินทำกินเป นของตนเองประกอบอาชีพรับจ ว่างทั่วไปหรือรับจ ว่างในโรงงานอุตสาหกรรม ไม่ มีที่อยู่ อยอาศัยเป นของตนเองและพิการหรือสูงอายุ จากเวทีประชาคมคนจนต อยการ ส วมเสริมอาชีพเพื่อเพิ่มรายได อย และได เลือกลงโครงการแปรรูปพริกเป นโครงการทดลองปฏิบัติการสำหรับบ านการบริหารจัดการงานพัฒนาขององค การบริหารส วนตำบลถนนโพธิ์ชาวบ านได มี ส วนร วมในการนำเสนอความต อยการจากการจัดเวทีประชาคมของหมู่บ้าน านบ ว่างแต่ คนจนไม่ ได มี ส วนร วมอย ว่างแท้ อยจริงไม่ ได รับข อยมูลข าวสารอย ว่างทั่วถึง ดังนั้นการพัฒนาแผนปฏิบัติการขององค การบริหารส วนตำบลควรเกิดจากการมีส วนร วมเสนอความคิดเห็นของคน โดยเฉพาะให อยโอกาสคนจนมีส วนร วมอย ว่างทั่วถึง และควรให อยความรู้ แก ชาวบ านในเรื่องอาชีพที่ส วมเสริมก อยนำเสนอโครงการ เพื่อการเพิ่มรายได อย อยยังยืน

วัชรินทร์ สายสระ และคณะ (2547 : บทคัดย อย) ได้ ทำการศึกษาเรื่อง “การส วมเสริมศักยภาพขององค การบริหารส วนตำบลเพื่อแก ไซป ญหาความยากจนในเขตพื้นที่จังหวัดเลย กรณีศึกษาของค การบริหารส วนตำบลบ านเพิ่ม อำเภอผาขาว จังหวัดเลย ผลจากการศึกษาพบว ามีกลุ่ม วมคนจน 3 กลุ่ม คือ กลุ่ม วมที่ 1 กลุ่ม วมคนจนโดยกำเนิด ได แก กลุ่ม วมที่ถือกำเนิดมาในสภาพความ

เป นอยู่ ในตำบล อำเภอเพิ่มทางครอบครัว ไม่มีที่ทำกิน ด องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและ
 พึ่งพิงกลุ่ม ม ในตำบลและในเมืองในรูปแบบการขายแรงงาน เมื่อตัวเองแต่ ้งงานสร ้ง
 ครอบครัวใหม่ จึงเป น ครอบครัวยากจน กลุ่ม มนี้ ส ้งวนใหญ่ ยังอยู่ ในวัยหนุ่มสาว กลุ่ม
 มที่ 2 กลุ่ม มคนจนใหม่ ได แก กลุ่ม มที่ชายที่คืน และไซ ้งเงินหมด ตัวเองจึงต ้ง
 กลายเป นแรงงานรับ ้ง กลุ่ม มนี้ ส ้งวนใหญ่ เป นวัยกลางคนถึง ค ้งอนช ้ง
 ชรากล มที่ 3 กลุ่ม มคนจนอพยพ ได แก กลุ่ม มที่อพยพมาจากจังหวัดอื่น แต่ เมื่อเข
 ามาแล ้ง ไม่ สามารถมีที่ ้งทำกินเป นของตัวเองได จึงต ้งรับ ้งทั่วไปกลุ่ม มนี้
 ส ้งวนใหญ่ เป นวัยกลางคนถึง ค ้งอนช ้งชรา ด ้งานศักยภาพในการบริหารจัดการ
 พัฒนาขององค การบริหารส ้งวนตำบล อำเภอเพิ่ม ที่มีอยู่ ไม่ สามารถแก ้งไป
 ญหาความยากจนได ้ง ้งยังยืน และการพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการพัฒนาของ
 อบต. พบว ้งมีขั้นตอนการเรียนรู้ ้งที่สำคัญคือ ระยะเวลาที่หนึ่ง การปรับกระบวนการ ้งของสมาชิก
 อบต. และกลุ่ม มคนจน และระยะที่สอง การปฏิบัติการตามแนวทางที่วิเคราะห์ ้ง และการ
 ปฏิบัติการ

ประชาพิ ้ง (PR&D) ผลจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได ้งบทเรียนว ้ง การให้ ้งสมาชิกองค การ
 บริหาร ส ้งวนตำบลและกลุ่ม มคนจน มีส ้งวนร ้งวมเรียนรู้ ้งในกระบวนการวิจัยทุก
 ขั้นตอนทำให้ ้งสามารถบูรณาการแผนงานโครงการแก ้งไป ้งหาความยากจนได สอดคล
 ้งกับความต ้งการของกลุ่ม มคนจน

ทศพล สมพงษ์ และคณะ (2547 : บทคัดย ้ง) ได ้งทำการศึกษาเรื่อง

“โครงการวิจัยการ

พัฒนาระบบบริหารจัดการความยากจนกรณี ศึกษาองค การบริหารส ้งวนตำบลนาม ้ง
 อำเภอ กุดบากจังหวัดสกลนคร ผลจากการศึกษาวิจัยพบว ้ง การพัฒนาระบบการบริ การ
 จัดการความยากจน แบบบูรณาการ โดยไซ ้งกรอบแนวคิดสามเหลี่ยมเขย ้งอนภูเขา โดยเน นกระ
 บวนการมีส ้งวนร ้งวมทั้ง 3 ภาคส ้งวนและการเข ้งไปมีส ้งวนร ้งวมของกลุ่ม มคนจน นำไป
 สู ้งการสร ้งความเข ้งมแข็งและเกิดกระบวนการในการแก ้งไป ้งหาต ้ง ้ง ้งของคนจน
 ได ้ง ้งมีประสิทธิภาพ โดยมีช ้งค ้งนพบดังนี้ กลุ่ม มคนจนเกิดกระบวนการเรียนรู้ ้งและ
 มีส ้งวนสำคัญอย ้งยังในการแก ้งไป ้งหาความยากจน ช ้งค ้งนพบคนจนมี การร
 วมกันค ้งนหา ้งหาความยากจนของตนเอง จากการจัดเวที่ ประชาคมมีการค ้งนหาทุนทาง
 สังคมในหมู่ ้งบ ้งานและชุมชนของตนเอง เพื่อเพิ่มศักยภาพของตนเองและร ้งวมกันนำเสนอแนว
 ทางการแก ้งไป ้งหาความยากจน ด ้งยวิธีการรวมกลุ่ม มการผลิต ้งานการเกษตรกรรม
 เพื่อให้ ้งบรรลุยุทธศาสตร์

ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ และการพออยู่พอกิน ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งในการบริหารจัดการในการแก้ไขปัญหาความยากจนพบว่า เกิดจากปัจจัยด้านปฏิบัติงานของภาคนักวิจัยและนักวิชาการ ท้องถิ่น ปัจจัยด้านการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบล ปัจจัยด้านการเสริมแรงจากข้าราชการในพื้นที่ ปัจจัยด้านด้านการมีสวนรวมของทุกภาคส่วน และปัจจัยเชิงจิตภูมิคนจนมองเห็นประโยชน์จากการได้เข้าร่วมในกิจกรรม และโครงการที่ตอบสนองความต้องการของภูมิคนจน

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2545 : บทคัดย่อ) เป็นนักวิชาการด้านมานุษยวิทยาที่มองปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้าง ในการปาฐกถาตามคำเชิญของโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคม เมื่อกลางเดือนเมษายน 2545 ณ บางแสนรีสอร์ท จ.ชลบุรี ฉลาดชาย มองปัญหาความยากจนในบริบทของการวิพากษ์แนวคิดการพัฒนาระยะหลังทฤษฎีของ Walt Rostow ซึ่งบอกว่าการพัฒนาคือ การพัฒนาเศรษฐกิจ ถ้าจะพัฒนาเศรษฐกิจก็ต้องเปลี่ยนให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม และการจะทำให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมได้ ก็จะต้องพึ่งพาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งหมายความว่าทำให้ประเทศไม่มีคนจนก็ต้องดำเนินกาพัฒนาตามแนวของประเทศตะวันตก หรือการใช้เทคโนโลยีเพื่อมุ่งหน้าให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ ฉลาดชาย มองว่า เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2546 คือ ความพยายามแก้ปัญหาคนจนที่มีลักษณะเป็นการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างแต่เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เป็นกระแสของการหยุดไม่ให้เกิดการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง ประสบการณ์ในงานวิจัยของฉลาดชาย ทำให้ได้ข้อสรุปว่า ปัญหาของความยากจนคือปัญหาของการเข้าถึงทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ไม่ใช่ปัญหาของความโง่ไม่ใช่ปัญหาของความไร้สมรรถภาพหรือไม่มีความสามารถในการบริหารจัดการ แต่มันเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย

อภิชัย พันธเสน (2545 : บทคัดย่อ) นักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ กล่าวปาฐกถานำในการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ความยากจน สิ่งแวดล้อม และการพัฒนา จัดโดยโครงการปริญญาเอกสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ 29 มีนาคม 2545 วิเคราะห์ปัญหาความยากจนว่าสาเหตุหลักเกิดจากนักเศรษฐศาสตร์เอื้อหรือ autistic economist ที่มองว่า ความยากจนมีสาเหตุมาจากการที่คนไม่มีเงินหรือมีรายได้ไม่พอเพียง การที่คนมีรายได้น้อย เพราะมีผลิตภาพหรือ Productivity ต่ำ สาเหตุของการที่มีผลิตภาพต่ำ เกิดจากคนไม่มีการศึกษามากพอ ซึ่งฟังดูง่าย แต่จะทำให้ได้จริงเริ่มเป็นเรื่องยากมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการอธิบายของนักเศรษฐศาสตร์อีกกลุ่มหนึ่งที่วิเคราะห์ปัญหาความยากจนว่า เกิดจากการขาดแคลนหรือการเข้าถึงบริการและสินค้าที่จำเป็นต่างๆ ที่อาจจะไม่มีเงินก็ได้ อย่างไรก็ตาม อภิชัยมองว่า ความยากจน สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่แท้จริงแล้วคือเรื่องเดียวกัน แต่มีจุดเน้นอยู่ที่การพัฒนา จะต้องเป็นการพัฒนาในความหมายที่

แท้จริง คือ การพัฒนาสติและปัญญาของมนุษย์ การพัฒนาในลักษณะเช่นนี้จะแก้ปัญหาความยากจนและสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป

สมบัติ พันธวิศิษฎ์ (2545 : บทคัดย่อ □ อ) ได้ □ ทำการศึกษาเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงกับการอยู่รอดของชุมชนชนบทไทย กรณีศึกษาชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” พบว่า ความพอเพียงทางเศรษฐกิจจะระดับครัวเรือนและระดับชุมชนต่างมีความสัมพันธ์กันและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ความพอเพียงทางเศรษฐกิจของทั้งสองระดับยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ได้แก่ ที่ดิน เงินทุน เทคโนโลยี ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความเข้มแข็งขององค์กรระดับชุมชน การศึกษา วัฒนธรรมและความเชื่อ ความขยันหมั่นเพียรและอดทนของสมาชิกในครัวเรือน ซึ่งพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ต่างมีหนี้สินและดิ้นรนเพื่อหารายได้ให้พอเพียงกับรายจ่าย ส่วนครัวเรือนที่มีระดับรายได้พอเพียงจะมีลักษณะการประกอบอาชีพทั้งในภาคเกษตรและนอกเกษตร ซึ่งในสวนครัวเรือนเกษตรที่มีรายได้พอเพียงก็จะเป็นการเกษตรแบบผสมผสาน มีปัจจัยการผลิตที่สำคัญเป็นของตนเอง โดยเฉพาะที่ดินและแรงงานพอเพียง การส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในครัวเรือนและชุมชนในชนบทจำเป็นต้องดำเนินไปในหลายด้านและจำเป็นต้องร่วมมือกันทั้งส่วนของรัฐ ครัวเรือนและชุมชน

สมศรี จินะวงษ์ □ (2544 : บทคัดย่อ □ อ) ได้ □ ทำการศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ในชุมชนที่ใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง” พบว่า 1) แนวคิดการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงในอดีตและในปัจจุบันมีทั้งสิ่งที่เป็น จุดร่วมและจุดต่าง สำหรับจุดร่วม คือ การเน้นในเรื่องพออยู่ พอกิน การพึ่งตนเอง การพึ่งพาซึ่งกันและกัน การมีความสุขตามอัตภาพโดยไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม จุดต่าง คือ ในสภาพปัจจุบันการผลิตเป็นไปเพื่อสนองความต้องการในการบริโภคของครัวเรือนและเพื่อการค้า การบริโภคเป็นไปทั้งเพื่อสนองความต้องการในการดำรงชีวิตและเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การแลกเปลี่ยนเป็นไปในระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับโลก การจัดสรรหรือแบ่งปันเป็น ทั้งในระดับชุมชนและระดับรัฐ 2) กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอาศัยปัจจัย การเรียนรู้ทั้งปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก และปัจจัยสภาพแวดล้อม โดยมีลักษณะการเรียนรู้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและการรวมกลุ่ม จากแหล่งเรียนรู้ทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน วิโรจน์ ณ ระนอง (2544) (อ้างใน ความยากจน สถานการณ์และบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน, จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร. 2546) นักวิชาการมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ (TDRI) วิเคราะห์แนวทางหลักๆ ในการแก้ปัญหาความยากจนของไทย มี 2 แนวทางหลัก คือ (1) แนวทางแก้ปัญหาความยากจนโดยการเจาะจงที่คนจนและ (2) แนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนแบบองค์รวม ซึ่งแนวทางหลักเองนั้นแยกย่อยออกได้เป็นสองแนวทางคือ แนวทางของ

ผู้ที่เชื่อว่าปัญหาความยากจนเป็นปัญหาโครงสร้างและแนวทางของผู้ที่เชื่อว่าความยากจนเกิดจากการขาดศักยภาพหรือประสบเหตุการณ์ที่มีความรุนแรง

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2543 : บทคัดย □ อ) กล่าวว่า ทั่วโลกปัจจุบันไม่ได้เป็นปัญหาของปัจเจกชน ที่บางคนมีรายได้น้อย บางคนมีรายได้มากหากเป็นผลพวงมาจากนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้การครอบงำ จากประเทศมหาอำนาจ ที่ได้แย่งเอาทรัพยากรที่ประชากรทั่วไปเคยใช้อยู่ แหล่งจับปลา ทรัพยากรชายฝั่งไปให้คนอื่นใช้ เช่น ทำเป็นเขื่อนสร้างกระแสไฟฟ้า เอาไปทำนากังปล่อยให้เรือกระตักทำลายสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ทำให้ประชาชนไร้สมรรถภาพที่จะเข้าถึงทรัพยากรในการดำรงชีพ จึงต้องกลายเป็นคนจน ไร้อำนาจในการตัดสินใจ ทั้งในตลาดและในการเมืองไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้เหมือนเมื่อก่อน จึงต้องกลายเป็นคนจน

ประเวศ วะสี (2543 : บทคัดย □ อ) นักวิชาการและราษฎรอาวุโสที่ให้ความสนใจปัญหาคนจนกล่าวว่า ปัญหาของคนจนเป็นปัญหาทางโครงสร้างที่ลึกมาก ไม่มีรัฐบาลใด ๆ สามารถแก้ได้ ถ้าแก้ปัญหาระยะคนจนไม่ได้บ้านเมืองจะเจริญรอดหน้าไปไม่ได้ เพราะปัญหาเรื่องคนจนเป็นปัญหาทางศีลธรรมพื้นฐาน สังคมที่ขาดศีลธรรมพื้นฐานเป็นสังคมที่เจริญไม่ได้

มาลินี สมงาม (2543 : บทคัดย □ อ) ได □ ทำการศึกษาเรื่อง “แนวทางการแก □ ป □ ปัญหา ความยากจนของชาวนากับการพัฒนา □ านเกษตรกรรม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล □ าง”

ผลการศึกษาพบว่า □ าสเหตุของความยากจนในพื้นที่ศึกษา คือ ขาดแคลนแหล่ง □ ึ่งน้ำผิวดิน ขาดกรรมสิทธิ์ที่ดินทำกิน และป □ ัจจัยการผลิตขาดแคลนสถานศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ผลผลิตข □ าวต □ ่อไร □ แนวทางที่เหมาะสมสำหรับการแก □ ป □ ปัญหาความยากจนของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล □ าง คือ การพัฒนาแหล่ง □ ึ่งน้ำผิวดิน ออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินทำกินและ

ส □ ่งเสริมป □ ัจจัยการผลิตพัฒนาสถานศึกษาในระดับประถมศึกษา-มัธยมศึกษา และเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร

ทรงชัย (2542 : บทคัดย □ อ) ได □ ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาทัศนะของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” ผลการศึกษา พบว่า □ ่า ประชากรที่ศึกษาส่วนใหญ่มีอายุ ระหว่าง 41-50 ปี ร้อยละ 40.4 มีสถานภาพสมรสร้อยละ 94.7 มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษา ร้อยละ 62.8 และส่วนใหญ่มีอาชีพเสริม คือ การเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยรับการอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ร้อยละ 74.5 และพบว่าเกษตรกรต้องซื้ออาหารมาบริโภค เนื่องจากสามารถผลิตเองได้น้อย ร้อยละ 79.8 ความรู้ของเกษตรกรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ส่วนใหญ่รู้จักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ร้อยละ 69.7 โดยรับทราบจาก

แหล่งข้อมูลโทรทัศน์ร้อยละ 66.0 ในการได้รับการอบรมเรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการอบรม ร้อยละ 84.0 รวมทั้งไม่เคยได้ไปศึกษาดูงานด้านเกษตรทฤษฎีใหม่ ร้อยละ 87.8 เกษตรกรมีความรู้การทำเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทำให้เกิดการงดใช้ สารเคมี ซึ่งเป็นการลดต้นทุนการผลิต ร้อยละ 91.5 ข้อเสนอแนะ เกษตรกรเห็นด้วยกับการประกอบ อาชีพตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และมีความรู้ตามหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับสูง แต่การปฏิบัติกิจกรรมนั้นอยู่ในระดับน้อย ซึ่งหน่วยงานของรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องควรมีการ สนับสนุนส่งเสริมให้เกษตรกรในด้านการศึกษา เพิ่มพูนความรู้ในการประกอบอาชีพ

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับสาเหตุของความยากจนของประชาชน และแนวทางแก้ไข ปัญหา พบว่า ประชาชนที่ยากจนมีสาเหตุจาก 1) ส วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดย การทำนาเป นหลักซึ่งอาศัยฝนจากธรรมชาติ หลายแหล่งเกิดจากนาข วเสียหาย แผล งน้ำ ไม่ เพียงพอต อการเกษตร ผลผลิตทางการเกษตรได ไม่ เต็มที่ ฎ เงินมาลงทุน จึงเกิด ภาวะหนี้สินพอกพูน 2) ทรัพยากรที่ประชาชนเคยใช้เป็นที่ทำกิน ถูกนำไปใช้อย่างอื่น 3) ชาวนา ที่ทำนาไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง 4) ขาดความรู้และทักษะใหม่ๆ ในการประกอบอาชีพ แนวทางแก้ไข คือ ให รัฐบาลดำเนิน การแก ไขป ญหาความยากจนในชนบทอย างจริงจังโดยในระยะสั้น ให ม งแก ไขเพื่อบรรเทาอาการความขาดแคลน สิ่งจำเป นในการดำรงชีพเฉพาะหน าไป พลังก อน ส วนระยะยาวให ม งแก ไขที่สาเหตุของความยากจน อันเป นการแก ไข โดยม งถอนรากถอนโคนของรากเหง าแห งความยากจนให หหมดสิ้นไป และที่สำคัญยิ่งคือ ประชาชนต องการส งเสริมอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ และต้องการวิธีการรวม กลุ่ม มการผลิตต านการเกษตรกรรม

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 บทนำ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชุมชนโดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษานานาชาติ ตาบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ครั้งนี้เป็น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research; PAR) โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพพร้อมกัน โดยมีวิธีดำเนินการที่สำคัญดังต่อไปนี้

3.2 ขั้นตอนการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัย คณะผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการและขั้นตอนของการวิจัยตามลำดับขั้น ดังนี้

3.2.1 ศึกษาบริบทที่เกี่ยวข้องกับวิธีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน ตาบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

3.2.2 ศึกษาเอกสารรายงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง การแก้ไขปัญหาความยากจน และยุทธศาสตร์ความยากจนและโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความยากจนในเขตพื้นที่ตำบลชุมเห็ด

3.2.3 ศึกษาการจัดทำข้อมูลและลักษณะข้อมูลคนจน การจัดทำแผนที่ตั้งครัวเรือนคนจน แผนที่หมู่บ้าน แผนที่คนจน แยกแยะตามสาเหตุของความจน ผลกระทบ วิธีการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาขององค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด

3.2.4 จัดกระบวนการเรียนรู้ เชิญวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงบูรณาการเชิงพื้นที่ให้แก่ประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน

3.2.5 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา วิเคราะห์กระบวนการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและเสนอรายงาน เป็นรายงานเชิงพรรณนาความและพรรณนาเชิงวิเคราะห์

3.2.6 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลให้ชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ร่วมกันสรุปบทเรียน ผลการดำเนินงาน กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการและครอบคลุมต่อประเด็นคำถามการวิจัยได้อย่างครบถ้วน

3.2.7 จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

3.2.8 เผยแพร่งานวิจัยและขยายเครือข่ายงานวิจัยสู่สาธารณชน เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำผลงานวิจัยไปประยุกต์ใช้ และพัฒนางานต่อไป

3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัย โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ร่วมกับการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเป็นเวทีชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลตามประเด็นวิจัย คณะผู้วิจัยจึงได้จำแนกประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

3.3.1 กลุ่มบุคคลที่มีภูมิลำเนาในเขตพื้นที่ชุมชนบ้านตราดตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ โดยการจำแนกตามกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ประกอบด้วย

กลุ่มที่ 1 กลุ่มประชากรที่ประกอบอาชีพพาณิชย์กรรม จำนวน 105 คน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มประชากรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จำนวน 75 คน

3.3.2 กลุ่มผู้นำชุมชนทุกระดับ ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด กำนันตำบลชุมเห็ด ผู้ใหญ่บ้าน และภาคีร่วมที่เกี่ยวข้อง

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

3.4.1 ข้อมูลเชิงปริมาณ : คณะผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.4.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ : คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview)

3.5 การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

3.5.1 ข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากแบบสอบถาม คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป (SPSS for Windows) (เพื่อหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)

สำหรับเกณฑ์การแปลความหมายของระดับวิธีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนตราดตวน โดยหาค่าเฉลี่ยเป็นรายด้าน มีรายละเอียด ดังนี้

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง	1.00 – 1.49	หมายถึง	น้อยที่สุด
คะแนนเฉลี่ยระหว่าง	1.50 – 2.49	หมายถึง	น้อย
คะแนนเฉลี่ยระหว่าง	2.50 – 3.49	หมายถึง	ปานกลาง
คะแนนเฉลี่ยระหว่าง	3.50 – 4.49	หมายถึง	มาก
คะแนนเฉลี่ยระหว่าง	4.50 – 5.00	หมายถึง	มากที่สุด

3.5.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล (Depth interview) คณะผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis)

ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงบูรณาการโดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงนั้น คณะผู้วิจัยใช้วิธีการปฏิบัติการจัดเวทีชุมชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งมีกลุ่มตัวแทนชุมชน กลุ่มสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ผู้นำหมู่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล และภาคีร่วม เพื่อระดมความคิดเห็นจากการอภิปรายกลุ่ม โดยใช้การกำหนดประเด็นปัญหาความยากจนของกลุ่มที่ศึกษาจาก “SWOT Analysis” ซึ่งการจัดเวทีชุมชนนี้ จะทำให้ได้ข้อมูลที่เกิดจากกระบวนการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ตามความต้องการของคนในชุมชน เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ร่วมกัน นำไปสู่การจัดทำยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนโดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชนอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

บทที่ 4

ผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

4.1 บทนำ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชุมชนโดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาร้านตราดตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ในบทนี้ คณะผู้วิจัยมีผลศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะตามวัตถุประสงค์และคำถามการวิจัย ดังนี้

4.1.1 วัตถุประสงค์การวิจัย มี 3 ประการ คือ

4.1.1.1 ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4

4.1.1.2 ศึกษาแนวทางการประยุกต์ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4

4.1.1.3 ศึกษารูปแบบการบูรณาการทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4

4.1.2 คำถามของการวิจัยเรื่อง การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชุมชนโดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาร้านตราดตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ มี 3 ประการ ดังนี้

4.1.2.1 ประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 มีองค์ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง มากน้อยเพียงใด

4.1.2.2 การประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 ควรมีลักษณะเป็นอย่างไร

4.1.2.3 การบูรณาการทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 ควรมีรูปแบบเป็นอย่างไร

เพื่อตอบคำถามของการวิจัยและจุดประสงค์ของการวิจัยนั้น คณะผู้วิจัยได้จัดทำเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ประเภท คือ

1) เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถามแบบ Checklist/Rating Scale ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีจำนวน 9 ข้อ

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน ซึ่งพิจารณาจากหลักเศรษฐกิจพอเพียง 3 ห่วง 2 สฐาน ได้แก่ ด้านความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล และหลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ด้านความรู้ ด้านคุณธรรม

ตอนที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิดเพื่อแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะอื่นๆ

2) เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) การประชุม การอบรม ศึกษาดูงาน และการอบรมเชิงปฏิบัติการ ในบทนี้ คณะผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษา การอภิปรายผลและข้อเสนอแนะตามลำดับ ดังนี้

4.2 ผลการศึกษา

การนำเสนอผลการวิจัยจะเสนอตามวัตถุประสงค์การวิจัยแต่ละข้อตามลำดับข้อคำถาม โดยเรียงตามลำดับดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม พบว่า กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นตัวแทนผู้มีรายได้ร้อยละของชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 51.9) มีอายุระหว่าง 36-49 ปี มีสถานะภาพสมรส (ร้อยละ 75.3) สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 64.6) มีอาชีพรับจ้าง (ร้อยละ 60.8) มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 4-7 คน (ร้อยละ 60.8) รายได้โดยเฉลี่ยต่อเดือน ประมาณ 10,001-15,000 บาท (ร้อยละ 23.4) มีรายจ่ายในครัวเรือนต่อเดือน ประมาณ 10,001-15,000 บาท มีเงินออมแต่ละเดือนในครอบครัว (ร้อยละ 52.5)

สำหรับความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มตัวอย่างได้พบว่า มีความเข้าใจในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง (ร้อยละ 50.6) ส่วนใหญ่รับรู้องค์ความรู้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงจากผู้นำในชุมชน และเพื่อนบ้าน (ร้อยละ 88.0) โดยมีความรู้ต่อแนวทางของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเกี่ยวกับเรื่องความอดทนและความเพียรมากที่สุด (ร้อยละ 94.3) และมีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงโดยการลดรายจ่าย (ร้อยละ 98.7) การประหยัดคอดออม (ร้อยละ 94.3) และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและ เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวม (ร้อยละ 88.6) โดยเริ่มปฏิบัติจากตัวเอง และครอบครัว ตามลำดับ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4

ข้อค้นพบที่ได้จากการลงพื้นที่ และเก็บข้อมูลด้วยกระบวนการจัดประชุมกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยผู้นำชุมชน และตัวแทนชาวบ้าน เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2552 ได้ข้อสรุปแนวทางในการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 ดังนี้

ด้านการดำเนินชีวิต ลักษณะการดำเนินชีวิตของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 แต่ละครัวเรือนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการซื้อผลิตภัณฑ์เพื่อการอุปโภคบริโภคมากกว่าการผลิตด้วยตนเองจึงส่งผลให้เกิดค่าครองชีพที่สูงขึ้น และมีเงินออมน้อยตามไปด้วย จากสภาพปัญหาดังที่กล่าวไปแล้ว สามารถนำทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตด้วยการลด การใช้-จ่ายในครัวเรือน โดยการลดปริมาณการซื้อจากภายนอกและทำการผลิตของใช้ในครัวเรือนด้วยตนเอง ซึ่งองค์ประกอบของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงสามารถประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำวันได้ ดังนี้

หลักความพอประมาณ : สามารถปฏิบัติได้โดยลด/หลีกเลี่ยงการกู้เงินทั้งในและนอกระบบ โดยพยายามควบคุมการใช้จ่ายให้สอดคล้องกับรายได้ที่ได้รับด้วยระบบการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้จ่ายให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตโดยไม่ต้องพึ่งเงินกู้ยืม

หลักความมีเหตุผล : สามารถปฏิบัติได้โดย ชุมชนควรให้ความสำคัญกับการนำคุณธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตทุกด้าน เช่น ด้านความสัมพันธ์ในชุมชน ด้านการบริหารจัดการ ด้านการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ด้านการประกอบอาชีพ ด้านการอบรมเด็กและเยาวชนในพื้นที่ ด้วยการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน เคารพผู้อาวุโสและนำประสบการณ์ของผู้อาวุโสมาเป็นแบบอย่างที่ดี

หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดี : สามารถปฏิบัติได้โดยระดับครอบครัวต้องสร้างความใกล้ชิดให้กับสมาชิก สร้างความสามัคคีในชุมชน รักษาวัฒนธรรมประเพณีที่ดี ลดพฤติกรรมการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย

ด้านคุณธรรม : สามารถปฏิบัติตามกฎ ระเบียบที่ชุมชน/สังคมกำหนดไว้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง เช่น การงดสุรา การพนันในงานพิธีต่าง ๆ การปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ด้านการประกอบอาชีพ จากการที่ประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 บางครัวเรือนมีองค์ความรู้ในการผลิตผลิตภัณฑ์สำหรับใช้ในครัวเรือน อีกทั้งในชุมชนมีวัตถุดิบสำหรับนำมาใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์บางชนิดสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน และนำไปจำหน่ายเพื่อการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน เช่น ผักตบชวา ชั่งข้าวโพด นำมาเป็นวัตถุดิบในการเพาะเห็ดมะนาวนำมาเป็นส่วนผสมของน้ำยาล้างจาน ผักสวนครัว นำมาเป็นส่วนประกอบในการทำอาหารและจำหน่าย แต่อย่างไรก็ตามองค์ความรู้ของชาวบ้านที่นำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์นั้น ไม่สามารถทำได้อย่างต่อเนื่องและไม่ได้มาตรฐาน ต้องอาศัยองค์ความรู้ วิธีการจากบุคคล/หน่วยงานภายนอกชุมชน เช่น นักวิชาการการเกษตร พัฒนาชุมชน สถาบันการศึกษา เป็นต้น

จากประเด็นปัญหาที่ค้นพบ สามารถเสนอแนวทางการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 ดังตาราง 4.1

ตาราง 4.1 แสดงประเด็นปัญหา สาเหตุ และแนวทางการแก้ปัญหาของของชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4

ประเด็นปัญหา	สาเหตุ	แนวทางการแก้ปัญหา
1. ด้านเศรษฐกิจ	- ต้นทุนการผลิตทางการเกษตรสูง - ไม่มีที่ทำมาหากิน - มีงบประมาณไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร - ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ - รายได้ไม่แน่นอน และมีน้อยกว่ารายจ่าย - ขาดการรวมกลุ่มในการพัฒนาอาชีพ - ไม่มีตลาดรองรับผลิตภัณฑ์	- ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในพื้นที่เพื่อสร้างหรือพัฒนาอาชีพเสริมให้กับคนในหมู่บ้าน - องค์การบริหารส่วนตำบลควรเข้ามาช่วยเหลือในด้านความรู้ ทักษะ ส่งเสริมการสร้างอาชีพหลังการเก็บเกี่ยวและติดตามประเมินผล เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง - ผู้นำและชาวบ้านในชุมชนร่วมกันค้นหาศักยภาพในพื้นที่เพื่อนำไปสู่การสร้างอาชีพที่ยั่งยืนในชุมชน - ควรส่งเสริมให้ชาวบ้านจัดทำบัญชีครัวเรือน - ควรส่งเสริมอาชีพเสริมที่ชุมชนมีทักษะอยู่แล้ว เช่น เพาะเห็ดฟาง เลี้ยงหมู ปลูกข้าวโพด เป็นต้น

ตาราง 4.1 (ต่อ) แสดงประเด็นปัญหา สาเหตุ และแนวทางการแก้ปัญหาของชุมชน
บ้านตราดตวน หมู่ 4

ประเด็นปัญหา	สาเหตุ	แนวทางการแก้ปัญหา
2. ด้านโครงสร้างพื้นฐาน	- ถนนภายในหมู่บ้านชำรุด	- องค์การบริหารส่วนตำบลควรตรวจสอบสภาพของถนนและมีการซ่อมบำรุง รวมทั้งจำกัดน้ำหนักบรรทุกทุก - สมาชิกในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาถนนภายในหมู่บ้าน
3. ด้านการศึกษา	- สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนต่อในระดับอุดมศึกษา	- ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนรวมทั้งผู้ปกครองเห็นความสำคัญในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น - องค์การบริหารส่วนตำบลควรส่งเสริมความรู้ที่เป็นประโยชน์ในด้านการดำรงชีวิตและการส่งเสริมอาชีพ อย่างต่อเนื่อง
4. ด้านสังคม	- สมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมในระดับน้อย - เยาวชนในชุมชนมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม เช่น การทะเลาะวิวาท มั่วสูม ติดเกม และไม่เชื่อฟังพ่อแม่ เป็นต้น	- องค์การบริหารส่วนตำบลและผู้นำในชุมชน ควรส่งเสริมให้มีกิจกรรมที่ช่วยสร้างความสามัคคี และเป็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น กีฬา ด้านประเพณีวัฒนธรรม โครงการปฏิบัติธรรมสำหรับเยาวชน เป็นต้น
5. ด้านสิ่งแวดล้อม	- การใช้สารเคมีในภาคการเกษตร - ไม่มีสถานที่กักเก็บน้ำสำหรับทำการเกษตร - ไม่มีระบบบริหารจัดการน้ำในการเกษตร	- ส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับผลกระทบของการใช้สารเคมีในภาคการเกษตร - เกษตรกรให้ความสำคัญต่อการลดการใช้สารเคมีในภาคการเกษตร - เกษตรกรหรือหมู่บ้านควรขุดสระในพื้นที่เพื่อเก็บกักน้ำไว้ในฤดูแล้ง - องค์การบริหารส่วนตำบลและผู้นำชุมชนควรร่วมแก้ปัญหาในด้านระบบการบริหารจัดการน้ำ

จากตาราง 4.1 แสดงให้เห็นว่า ชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 มีสาเหตุของปัญหาต่างๆ ดังนี้

ปัญหาด้านเศรษฐกิจ : เกิดจากคนในชุมชนไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของต้นทุนการผลิต บางฤดูผลผลิตทางการเกษตรมีปริมาณที่ต่ำ อีกทั้งตลาดในการรองรับผลผลิตที่ผลิตได้ยังคงแคบ ทำให้ไม่สามารถจำหน่ายได้

แนวทางการแก้ปัญหา : จะต้องร่วมมือกับหน่วยงานภาคีทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ผู้นำในชุมชน ตัวแทนชาวบ้าน เพื่อเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพเสริม มีความรู้เกี่ยวกับการทำบัญชีครัวเรือน ฯลฯ

ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน : ถนนภายในหมู่บ้านชำรุด

แนวทางแก้ปัญหา : องค์การบริหารส่วนตำบล และประชาชน หน่วยงานในพื้นที่ต้องร่วมกันดูแลรักษาให้มีสภาพที่ดี

ปัญหาด้านการศึกษา : เนื่องจากสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย

แนวทางแก้ปัญหา : จึงต้องสร้างความตระหนักและให้ความสำคัญกับการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ อีกทั้งองค์การบริหารส่วนตำบลต้องให้ความสำคัญในการส่งเสริมและผลักดันให้ประชาชนในชุมชนมีทักษะและความสามารถในการสร้างอาชีพเสริมที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ได้

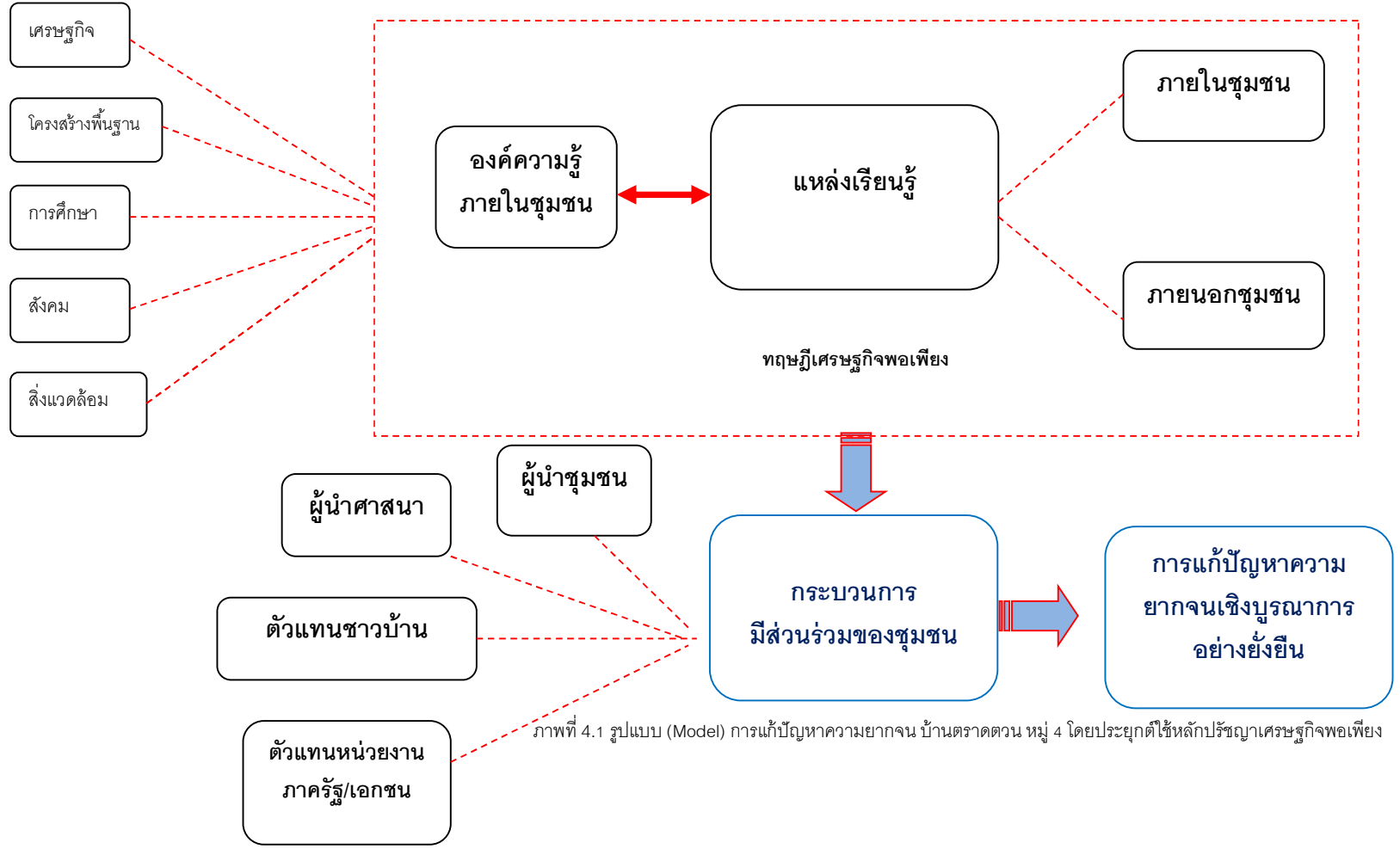
ปัญหาด้านสังคม : สมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมในระดับน้อยและเยาวชนในชุมชนมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม เช่น การทะเลาะวิวาท มั่วสุม ติดเกม และไม่เชื่อฟังพ่อแม่ เป็นต้น

แนวทางการแก้ปัญหา : องค์การบริหารส่วนตำบลและผู้นำในชุมชน ควรส่งเสริมให้มีกิจกรรมที่ช่วยสร้างความสามัคคี และเป็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น กีฬา กิจกรรมที่ดำรงไว้ซึ่งประเพณีวัฒนธรรม โครงการปฏิบัติธรรมสำหรับเยาวชน เป็นต้น

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม : เกิดจากการใช้สารเคมีในภาคการเกษตร และไม่มีสถานที่เก็บกักน้ำไว้ใช้ในช่่วงฤดูแล้ง

แนวทางการแก้ปัญหา : ควรส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับผลกระทบของการใช้สารเคมีในภาคการเกษตร อีกทั้งเกษตรกรต้องให้ความสำคัญต่อการลดการใช้สารเคมีในภาคการเกษตร และเกษตรกรหรือหมู่บ้านควรขุดสระในพื้นที่ เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งและทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมแก้ปัญหาในด้านระบบการบริหารจัดการน้ำร่วมด้วย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ศึกษากระบวนการบูรณาการทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการแก้ปัญหาคความยากจนของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 จากการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้เป็นรูปแบบ (Model) การแก้ปัญหาคความยากจนของประชาชนดังนี้

ภาพที่ 4.1 รูปแบบ (Model) การแก้ปัญหาคความยากจน บ้านตราดตวน หมู่ 4 โดยประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากภาพที่ 4.1 อธิบายได้ว่า การน้อมนำทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้แก้ปัญหา ความยากจนของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 ให้ประสบความสำเร็จได้สมาชิกในชุมชน จำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนของตนเองทั้ง 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อจะได้นำมาใช้ในการวิเคราะห์สภาพบริบทของชุมชน ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพปัญหา และอุปสรรคในการ ดำเนินชีวิต นอกจากนั้นสามารถเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชน และภายนอกชุมชน ซึ่งแหล่ง เรียนรู้ภายในชุมชนมีทั้งตัวบุคคล และครัวเรือนที่ดำเนินชีวิตตามแนวทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมา อย่างต่อเนื่อง และเป็นต้นแบบให้กับบุคคลในชุมชนได้ สำหรับแหล่งเรียนรู้นอกชุมชนนั้นใช้ หลักการพิจารณาจากชุมชนที่มีลักษณะการดำเนินชีวิตด้วยทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงจากเขตพื้นที่ ใกล้เคียง เช่น บ้านโคกเพ็ช อำเภอมือง และบ้านหนองตาเข้ม อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

จากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชนสามารถนำมาบูรณาการด้วยกระบวนการ มีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ตัวแทนชาวบ้าน ตัวแทนจาก หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อร่วมสะท้อนสภาพของชุมชน ค้นหาปัญหา ความต้องการของ ชุมชน วางแนวทางใน การแก้ปัญหาและพัฒนาตามแนวทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับ บริบทของชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 โดยชุมชนมีความต้องการในด้านการประกอบอาชีพเสริม ด้วยการนำทรัพยากรที่มีในพื้นที่มาใช้เป็นวัตถุดิบเป็นต้นทุนการผลิต เพื่อการบริโภคและ การจำหน่าย เช่น การเพาะเห็ดฟาง การทำน้ายาเอนกประสงค์ และผลิตภัณฑ์อื่นที่จำเป็นสำหรับ การดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหา ความยากจนของคนในชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 อย่างยั่งยืน

4.3 การอภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล มีประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งมีการอภิปรายผล ดังนี้

4.3.1 ข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชุมชน บ้านตราดตวน หมู่ 4

ชุมชนบ้านตราดตวนมีความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในระดับ ปานกลาง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่เป็น ชุมชนกึ่งเมือง ประกอบกับประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และมีระดับการศึกษาน้อย ส่งผลให้ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานต้องประกอบอาชีพรับจ้างนอกพื้นที่ และคนที่อยู่ในพื้นที่จึงมี แต่ผู้สูงอายุซึ่งมิได้ประกอบอาชีพใด ๆ แต่มีรายได้จากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และรายได้จากบุตรหลาน ส่งมาให้ในแต่ละเดือน ดังนั้นความรู้และความเข้าใจในเรื่องทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีไม่มากนัก

อย่างไรก็ตามผู้นำชุมชนได้มีนโยบายการส่งเสริมและเผยแพร่ให้ประชาชนในชุมชน มีองค์ความรู้ในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไม่หยุดนิ่ง ดังจะเห็นได้จากการที่ประชาชนส่วนใหญ่ มีการรับรู้องค์ความรู้ดังกล่าวจากผู้นำชุมชนและเพื่อนบ้าน และนำมาซึ่งการปฏิบัติในชีวิตประจำวันใน ด้านการลดรายจ่าย การประหยัดคอดออม การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวม โดยเริ่มปฏิบัติกับตัวเอง และครอบครัว เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวทาง การประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคล/ครอบครัวและระดับชุมชน (ก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา. 2550 : 89-93) โดยเริ่มจากการเสริมสร้างคนให้มีความรู้ความเข้าใจ มีการเรียนรู้วิชาการ และทักษะต่างๆ ที่จำเป็นเพื่อให้สามารถรู้เท่าทัน การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ซึ่งจะส่งผลต่อการเสริมสร้างคุณธรรม มีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม สามารถพึ่งตนเองได้ และเกิดการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ ภูมิสังคมของแต่ละชุมชน โดยพยายามใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผ่านการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องบนฐานของความซื่อสัตย์สุจริต อดกลั้นต่อการกระทบกระทั่ง ขยันหมั่นเพียรและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือ แบ่งปันกันระหว่างสมาชิกในชุมชน อันนำไปสู่ความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของชุมชนและนำไปสู่การพัฒนาของชุมชนที่สมดุล พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่างๆ

4.3.2 การประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4

จากผลการศึกษา พบว่า การที่ประชาชนชุมชนบ้านตราดตวนมีความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปานกลาง ประกอบกับประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ผู้มีที่ดินเป็นของตนเองซึ่งเป็นส่วนน้อยยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำนาข้าว แต่พื้นที่บางส่วนได้ทดแทนโดยภาคอุตสาหกรรม และธุรกิจที่พักอาศัย เช่น โรงงานผลิตน้ำดื่ม บ้านจัดสรรเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งประชาชนส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาน้อย ซึ่งสอดคล้องกับอภิชัย พันธเสน (2545) มองว่าความยากจนมีสาเหตุมาจากการที่คนไม่มีเงินหรือมีรายได้ไม่พอเพียง การที่คนมีรายได้ไม่พอ เพราะมีผลิตภาพหรือ Productivity ต่ำ สาเหตุของการที่มีผลิตภาพต่ำเกิดจากคนไม่มีการศึกษามากพอ ซึ่งฟังดูง่าย แต่จะทำให้ได้จริง เริ่มเป็นเรื่องยากมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการอธิบายของนักเศรษฐศาสตร์อีกกลุ่มหนึ่งที่วิเคราะห์ปัญหาความยากจนว่า เกิดจากการขาดแคลนหรือการเข้าถึงไม่ถึงบริการและสินค้าที่จำเป็นต่างๆ ที่อาจจะไม่มีเงินก็ได้ อย่างไรก็ตาม อภิชัย พันธเสน (2545) มองว่าความยากจน สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่

แท้จริงแล้วคือ เรื่องเดียวกัน แต่มีจุดเน้นอยู่ที่การพัฒนา จะต้องเป็นการพัฒนาในความหมายที่แท้จริง คือ การพัฒนาสติและปัญญาของมนุษย์ การพัฒนาในลักษณะเช่นนี้จะแก้ปัญหาความยากจนและสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป นอกจากนั้นประชาชนผู้ที่อยู่ในวัยทำงานของบ้านตราด ตรวน หมู่ 4 ส่วนใหญ่จะออกไปรับจ้างนอกพื้นที่ ทำให้คนที่อยู่ในพื้นที่มีแต่ผู้สูงอายุ จึงเป็นมูลเหตุการถนัดนำทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ แต่ยังไม่แพร่หลายและต่อเนื่อง ทั้งที่เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ ทุกระดับอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยช่วยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน สติและปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกันและความสามัคคี

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น หากจะส่งเสริมให้ประชาชนชุมชนบ้านตราด ตรวน หมู่ 4 ได้เข้าใจในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพได้อย่างต่อเนื่องนั้น ควรนำแนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของไทย ซึ่งมี 2 แนวทางหลัก (วิโรจน์ ณ ระนอง. 2544; อ้างถึงใน จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร. 2546) คือ (1) แนวทางแก้ปัญหาความยากจนโดยการเจาะจงที่กลุ่มคนจนและ (2) แนวทางแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบองค์รวม ซึ่งแนวทางหลักเองนั้นแยกย่อยออกได้เป็นสองแนวทางคือ แนวทางของผู้ที่เชื่อว่าปัญหาความยากจนเป็นปัญหาโครงสร้างและแนวทางของผู้ที่เชื่อว่าความยากจนเกิดจากการขาดศักยภาพหรือประสบเหตุการณ์ที่มีความรุนแรง โดยเฉพาะแนวทางที่ 1 คือ การแก้ปัญหาความยากจนโดยการเจาะจงที่คนจน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้เลือกตัวแทนซึ่งเป็นผู้มีรายได้ต่ำที่สุดของสมาชิกในหมู่บ้านมาเป็นกลุ่มตัวอย่างของการศึกษาคั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องและตรงกับสภาพปัญหาของกลุ่มตัวอย่างมากที่สุด

4.3.3 รูปแบบการบูรณาการทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนชุมชนบ้านตราด ตรวน หมู่ 4

จากรูปแบบ (Model) การแก้ปัญหาความยากจนชุมชนบ้านตราด ตรวน หมู่ 4 ดังที่ได้นำเสนอในภาพที่ 4.1 ซึ่งให้ความสำคัญกับการที่ชุมชนต้องเข้าใจถึงทุนทางสังคมของชุมชนตนเอง อันประกอบด้วย ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมรับรู้ถึงจุดเด่นและจุดด้อยของชุมชนตนเอง และจัดเก็บเป็นข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้ในชุมชนตนเองและพัฒนาไปถึงระดับศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนที่จะถ่ายทอดให้กับบุคคลทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชนได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แต่อย่างไรก็ตามการที่จะยกระดับให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีศักยภาพได้ต้องอาศัยความร่วมมือ

จากบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ตัวแทนชาวบ้าน หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาความยากจนในพื้นที่อย่างยั่งยืนได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรุณา เชิดจิระพงษ์ และคณะ (2547 : บทคัดย อ) ได ทำการศึกษาเรื่อง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส วนร วมโครงการบูรณาการการบริหารจัดการงานพัฒนาขององค กรปกครอง ส วนท องถิ่นอย างยั่งยืนเพื่อแก ไขป ญหาความยากจน กรณี ศึกษาองค การบริหารส วนตำบล ถนนโพธิ์ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา ” พบว า คนจนกลุ มเป าหมายที่ศึกษาในองค การบริหารส วนตำบลถนนโพธิ์ ส วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยการทำนาเป นหลักซึ่งอาศัย

ฝนจากธรรมชาติ สาเหตุความยากจนเกิดจากนขา วเสียหาย อันเนื่องมาจากแหล่ง งน้ำไม่ เพียงพอ ต อการเกษตร ประกอบกับเกิดภาวะฝนแล งติดต่อกันทำให ดินเค็ม ผลผลิตทางการเกษตรได ไม่ เต็มที่ ทำให นขา วเสียหายจากการลงทุน ในเวลาต อไปจึงต องถู เงินมาลงทุนจึงเกิดภาวะหนี้สินพอกพูน สำหรับผู้ที่ไม่ มีที่ดินทำกินเป นของตนเอง ประกอบอาชีพรับจ างทั่วไปหรือรับจ างในโรงงานอุตสาหกรรม ไม่ มีที่อยู่ อาศัยเป นของตนเองและพิการหรือสูงอายุ จากเวทีประชาคมคนจนควรมีการส ่งเสริมอาชีพเพื่อเพิ่มรายได และได เลือกลงโครงการแปรรูปพริก เป นโครงการทดลองปฏิบัติการสำหรับต านการบริหารจัดการงานพัฒนาขององค การบริหารส วนตำบล ถนนโพธิ์ ชาวบ านได มี ส วนร วมในการนำเสนอความต องการจากการจัดเวทีประชาคมของหมู่ บ าน แต่ คนจนไม่ ได มี ส วนร วมอย างแท วจริงไม่ ได รับข อมูลข าวสารอย างทั่วถึง ดังนั้นการพัฒนาแผนปฏิบัติการของ องค การบริหารส วนตำบล ควรเกิดจากการมีส วนร วมเสนอความคิดเห็นของทุกคน โดยเฉพาะให โอกาสคนจนมีส วนร วมอย างทั่วถึง และควรให ความรู แก ชาวบ านในเรื่องอาชีพที่ส ่งเสริม

ก อนนำเสนอโครงการเพื่อการเพิ่มรายได อย างยั่งยืน เมื่อคณะผู้วิจัยได้จัดเวทีประชาคมเพื่อค้นหาความต้องการอาชีพเสริมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนบ้านตราดตรวน หมู่ 4 ได้มีการคัดเลือกตัวแทนที่มาจากทุกภาคส่วนของพื้นที่มีข้อสรุปว่า อาชีพเสริมที่ชาวบ้านสนใจและสามารถนำมาเป็นอาชีพเสริมได้ภายใต้ข้อจำกัดเรื่องพื้นที่ทำกินน้อย คือ การเพาะเห็ดฟางตระกร้า และการทำน้ายาอเนกประสงค์สำหรับใช้ในครัวเรือนเพื่อลดรายจ่าย และจำหน่ายเพื่อเพิ่มรายได้แก่ครัวเรือนนั่นเอง

4.4 ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการศึกษาไปใช้

ในการแก้ปัญหาความยากจนด้วยทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนแบบบูรณาการนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล พัฒนาชุมชน เกษตรตำบล สถาบันการศึกษา ทุกระดับในพื้นที่ ตัวแทนภาคประชาชน/ทุกครัวเรือนจะต้องจับมือกันเพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนตั้งแต่ระดับนโยบายซึ่งรับผิดชอบโดยองค์การบริหารส่วนตำบล ลงสู่ผู้รับนโยบายสู่การปฏิบัติ จะผลักภาระให้กับบุคคล/หน่วยงานฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งคงมิได้ มิเช่นนั้นจะทำให้ไม่เกิดความต่อเนื่องในการนำมาใช้ในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพของคนในชุมชน

4.5 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรศึกษา Best practice จากชุมชนอื่น ๆ เพื่อนำมาเปรียบเทียบและบูรณาการการแก้ปัญหาซึ่งกันและกันได้ เนื่องจากบริบทของชุมชนบางด้านจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน
2. ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จและสาเหตุแห่งความล้มเหลวของการแก้ปัญหา ความยากจนแต่ละพื้นที่อย่างแท้จริงและนำมาบรรจุเป็นวาระเร่งด่วนของพื้นที่นั้น ๆ และนำเสนอผลการศึกษาสู่ระดับนโยบาย

4.6 บทสรุป

การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชุมชนโดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษานบ้านตราดตวน ต.ชุมเห็ด อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ สามารถสรุปได้ว่าตัวแทนประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 ที่คณะผู้วิจัยเลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปานกลาง ซึ่งส่วนใหญ่รับรู้องค์ความรู้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงจากผู้นำในชุมชน และเพื่อนบ้าน โดยความรู้ต่อแนวทางของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเกี่ยวกับเรื่องความอดทนและความเพียร และมีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงโดยการลดรายจ่าย การประหยัดคอดออม และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวม โดยเริ่มปฏิบัติจากตัวเอง และครอบครัว

แนวทางการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 มีแนวทางในการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการดำเนินชีวิตโดยการลดการใช้-จ่ายในครัวเรือน ลดปริมาณการซื้อจากภายนอกและทำการผลิตใช้ในครัวเรือนด้วยตนเอง ซึ่งองค์ประกอบของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ด้วยหลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดี และด้านคุณธรรม สำหรับด้าน การประกอบอาชีพนั้น บางครัวเรือนมีองค์ความรู้ในการผลิตผลิตภัณฑ์สำหรับใช้ในครัวเรือน อีกทั้งในชุมชนมีวัตถุดิบสำหรับนำมาใช้ในการผลิต

ผลิตภัณฑ์บางชนิดสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน และนำไปจำหน่าย เพื่อการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน เช่น ผักตบชวา ชั่งข้าวโพด นำมาเป็นวัตถุดิบในการเพาะเห็ด มะนาว นำมาเป็นส่วนผสมของน้ำยาล้างจาน ผักสวนครัว นำมาเป็นส่วนประกอบในการทำอาหาร และจำหน่าย แต่อย่างไรก็ตามองค์ความรู้ของชาวบ้านที่นำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์นั้น ไม่สามารถทำได้อย่างต่อเนื่องและไม่ได้มาตรฐาน ต้องอาศัยองค์ความรู้ วิธีการจากบุคคล/หน่วยงานภายนอกชุมชน เช่น นักวิชาการ การเกษตร พัฒนาชุมชน สถาบันการศึกษา เป็นต้น

สำหรับรูปแบบ (Model) การแก้ปัญหาความยากจนที่เหมาะสมสำหรับการนำมาใช้ในการขยายผลในพื้นที่ชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 จะต้องเริ่มจากการให้ความสำคัญที่ต้องให้คนในชุมชนเข้าใจถึงทุนทางสังคมของชุมชนตนเองอันประกอบด้วย ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมรับรู้ถึงจุดเด่นและจุดด้อยของชุมชนตนเอง และจัดเก็บเป็นข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้ในชุมชนตนเองซึ่งสามารถพัฒนาไปถึงระดับศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนที่จะถ่ายทอดให้กับบุคคลทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชนได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แต่อย่างไรก็ตามการที่จะยกระดับให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีศักยภาพได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ตัวแทนชาวบ้าน หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาความยากจนในพื้นที่อย่างยั่งยืนได้

บทที่ 5

บทสรุป

5.1 บทนำ

คณะผู้วิจัยสรุปผลการดำเนินการตั้งแต่บทที่ 1- 4 ในประเด็นสำคัญตลอดจนการอภิปรายผล และข้อเสนอแนะในภาพรวม ดังนี้

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
2. คำถามการวิจัย
3. วัตถุประสงค์ของโครงการ
4. วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. ระเบียบวิธีวิจัย
6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย
7. สรุปผลการวิจัย
8. แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์
9. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป
10. บทสรุป

5.2 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาความยากจนในปัจจุบันเป็นปัญหาในเชิงระบบและโครงสร้างระดับชาติที่สั่งสมมานาน จนกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อความยั่งยืนในการพัฒนาประเทศ แม้ว่าภาครัฐจะให้ความสนใจในการแก้ปัญหาความยากจนมาโดยตลอด แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขให้บรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรม ในขณะที่สภาพแวดล้อมทางการเมืองเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ส่งผลให้ปัญหาความยากจนมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ช่องว่างของรายได้ระหว่างคนจนกับคนรวยยังอยู่ในระดับสูงส่งผลให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทั้งเศรษฐกิจ และการเมืองของกลุ่มคนในสังคม ดังนั้นปัญหาความยากจนจึงจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขแบบองค์รวม โดยเชื่อมโยงกับมิติต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบครบวงจร ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 –2554) ได้กำหนดพื้นฐานการเสริมสร้างทุนของประเทศทั้งทุน ทางสังคม ทุนเศรษฐกิจและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เข้มแข็งต่อเนื่อง

ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา และทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางปฏิบัติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2550)

ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะเพื่อการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี จนกระทั่งเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ ก็ยังทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเศรษฐกิจเพื่อความอยู่รอด และดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงสามารถพัฒนาสู่การพึ่งตนเองในระดับต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่าง ๆ โดยอาศัยความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน สติและปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างมีคุณธรรม เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่ เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้บอกลักษณะและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ในขณะที่ แนวพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรอย่างเป็นขั้นตอนนั้นเป็นตัวอย่งการใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติ ที่เป็นรูปธรรมเฉพาะในพื้นที่ที่เหมาะสม

ถึงแม้ว่าทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรอย่างเป็นระบบ แต่การจะนำทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เพื่อการลดความยากจนได้อย่างเป็นรูปธรรม จำเป็นต้องศึกษาสาเหตุของความยากจน ซึ่งสามารถสรุปได้หลายประการ (ฤทัยวรรณ ศุภเกษตร 2535 : บทคัดย่อ) (อุดม ทุมโสมสิต. 2536 : บทคัดย่อ) (อภิชัย พันธเสน. 2545 : บทคัดย่อ) ดังนี้

ด้านครัวเรือนขาดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ขาดแคลนแหล่งน้ำผิวดิน ขาดกรรมสิทธิ์ที่ดินทำกิน สภาพพื้นดินไม่อำนวย ผลิตภาพต่ำ อาชีพไม่มั่นคง การศึกษาต่ำ รายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย มีภาวะหนี้สินตกทอด จำนวนสมาชิกในครอบครัวมาก

ด้านภาครัฐบาล มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายการคลังเพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจ เน้นการลงทุนและการบริโภคของประชาชนในประเทศตลอดจนระดับท้องถิ่น โดยเชื่อว่าถ้าคนชนบทมีการจับจ่ายแล้ว เศรษฐกิจโดยรวมก็จะเคลื่อนตัวตามด้วย เช่น โครงการพักชำระหนี้และภาระหนี้ของเกษตรกรรายย่อย โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โครงการธนาคารประชาชนรักษาทุกโรค เป็นต้น

แต่เมื่อมีการประเมินผลการดำเนินการโดยประชาชน และผู้นำชุมชน พบว่า ความยากจนของประชาชนยังคงอยู่ ไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างต่อเนื่อง

ด้านการจัดการ เจ□าหน□าที่ยังขาดทักษะในการ ฝ□กอบรมและยังขาดการติดตามอย□างจริงจัง ชาวบ□านไม่□มีส□วนร□วมในการจัดตั้งคณะกรรมการ คณะกรรมการพิจารณาอนุมัติเงินยืมให้□ญาติพื้□องคนที่รู้□จัก ไม่□มีการจัดลำดับครัวเรือนที่มีความยากจน คนยากจนจริง ๆ ไม่□กล□ายืมเงิน เพราะกลัว

จะไซ คีนไม ได ครัวเรือน เป หมายที่ียมเงินไปไม นำเงินียมไปทำตามโครงการที่
 เสนอไว แต่ กลับนำไปไซ จ ายในครัวเรือน ครัวเรือนเป หมาย ไม ส งไซ
 เงินียมคีนเพราะกลัวเสียเปรียบคนอื่น คณะกรรมการทำตัวเป น แบบอย างที่ไม่ ดี (ศิ
 รินทิพย์ รักษาชนม. 2550)

บุรีรัมย์ถือเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ที่มีพื้นที่ทั้งหมด
 718,235 ตร.กม. หรือ 437,807 ไร่ การปกครองแบ่งออกเป็น 21 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 189
 ตำบล 2,460 หมู่บ้าน 312,898 หลังคาเรือน 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด 184 องค์การบริหาร
 ส่วนตำบล และ 24 เทศบาล ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม และมีสภาพความเป็น
 ส่วนใหญ่ ซึ่งสาเหตุความยากจนมาจาก 1) มีอาชีพไม่เป็นหลักเป็นแหล่ง 2) มีการบริหารใช้
 จ่ายเงินในชีวิตประจำวันไม่เป็น 3) มีการใช้จ่ายเงินไปในสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์ 4) คิดแต่เรื่อง
 รายจ่ายเพื่อความสนุกไม่คิดในเรื่องของการลงทุน 5) ว่างจากการทำนามักจะปล่อยให้พื้นว่าง
 เปล่าและพักผ่อนอยู่บ้าน เป็นต้น (สำนักงานการปกครองจังหวัดบุรีรัมย์. 2548 : 2) จากข้อมูล
 ข้างต้นส่งผลให้คณะผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงองค์ความรู้ของชุมชนที่มีต่อทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง
 ศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง และศึกษารูปแบบการบูรณาการทฤษฎี
 เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4
 อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อต้องการให้ชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์เกิดความเข้มแข็ง มีหลักปฏิบัติ
 ที่สามารถพึ่งตนเองได้และมีฐานะเศรษฐกิจในระดับครอบครัวที่ดีขึ้นและยั่งยืน

5.3 คำถามการวิจัย

5.3.1 ประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 มีองค์ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีเศรษฐกิจ
 พอเพียงมากน้อยเพียงใด

5.3.2 การประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนของ
 ประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 ควรีรูปแบบอย่างไร

5.3.3 การบูรณาการทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนของ
 ประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 ควรีรูปแบบเป็นอย่างไร

5.4 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

5.4.1 ศึกษาองค์ความรู้ของชุมชนที่มีต่อทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านตราดตวน
 ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

5.4.2 ศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงแบบบูรณาการโดยให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม ชุมชนบ้านตราดตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

5.4.3 ศึกษารูปแบบการบูรณาการทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชน ชุมชนบ้านตราดตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

5.5 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชุมชนโดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาบ้านตราดตวน หมู่ 4 ตำบลชุมชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

5.5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง องค านการแก ไขป ัญหาความยากจน มีดังต่อไปนี้คือ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2548) ทำการศึกษา พบว่า นักอาชีวศึกษาพยายามเชื่อมโยงปัญหาความยากจนกับกระบวนการยุติธรรม โดยกล่าวว่า ความยากจนกับการเข้าถึงความยุติธรรม เป็นปัจจัยที่ต่างก็เป็นเหตุและผลแก่นักกล่าวคือ เพราะเหตุที่ยากจนจึงทำให้ผู้คนเหล่านั้นไม่อาจเข้าถึงความยุติธรรมได้ตามสิทธิอันควรเฉกเช่น พลเมืองคนหนึ่งของรัฐหรือไม่เท่าเทียมกับผู้อื่นที่ไม่ยากจน ในทางตรงกันข้าม เมื่อกลับเอาความยุติธรรมเป็นเหตุจะพบปรากฏการณ์ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งว่า เพราะเหตุที่ผู้คนมีความต้องการเข้าถึงความยุติธรรม ซึ่งมักเกิดความต้องการนี้ขึ้นเมื่อได้รับความอยุติธรรม หรือประสบกับความไม่เสมอภาคเท่าเทียมกัน ผู้คนเหล่านั้นจะต้องจ่ายทรัพย์สิน เงินทองจำนวนมากเพื่อการนั้น ทำให้ผลคือ ความยากจน ขาดแคลนขาดสภาพคล่องตามมา ความยากจนกับการเข้าถึงความยุติธรรม จึงเป็นสองสิ่งต่างก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

ทองม วน นาเส็งยิ้มและคณะ (2547 : บทคัดย อ) ได ทำการศึกษาเรื่อง “การส งเสริม

ศักยภาพขององค การบริหารส วนตำบลท าสองคอนในการพัฒนาท องถิ่นแบบบูรณาการ เพื่อแก ไข

ป ัญหาความยากจน กรณีศึกษาหมู่ 12 ตำบลท าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม”

ผลจากการศึกษาพบ า ป ัญหาของคนจนที่สำคัญที่สุดคือ การไม่ มีที่ทำกินเป นของตนเอง

การอพยพมาจากที่อื่นไม่ สามารถที่จะหาที่ทำกินเป นของตนเองได้ การทำอาชีพรับจ
างไปวันๆ

จึงเป นหนทางหนึ่งการใช้ ชีวิตในป จจุบัน ป ญหาหนี้สินทั้งในระบบนอกระบบ ป ญา
อาชีพไม่ มั่นคงและป ญหารายได้ ไม่ เพียงพอกับรายจ าย แนวทางการแก ไข 2
ลักษณะ คือ การแก ไขป ญหาต องอาศัยการแก ไขในเชิงโครงสร้าง างของสังคม หรือ
กฎหมายที่เกี่ยวข้อง องเซ นป ญาที่ติดทำกิน รัฐต องมีการจัดสรรที่ดินทำกินให้ กับคน
เหล านี้ และอีกลักษณะหนึ่ง คือ การแก ไขป ญาโดยเจ าของป ญาเอง เซ น ป
ญาหนี้สิน ป ญหารายได้ ไม่ เพียงพอกับรายจ ายจึงเกิดการรวมพลัง วยเหลือกัน
จึงได้ รวมกลุ่ม มกันจัดตั้งกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง โดยใช้ ของสาธารณะของหมู่ บ
านเป นพื้นที่ดำเนินการ

ซึ่งในขณะนี้กำลังเคลื่อนไหวกันอย างก็ค ักมีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแล วมลงห นมีการ
พบปะ

ระหว างนักวิจัยชาวบ านและภาคีเป นประจำอย างต ่อเนื่อง

กรุณา เชิดจิระพงษ์ และคณะ (2547 : บทคัดย ่อ) ได้ ทำการศึกษาเรื่อง “การ
วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส วนร วมโครงการบูรณาการการบริหารจัดการงานพัฒนาขององค
 กรปกครอง ส วนท องถิ่นอย างยั่งยืนเพื่อแก ไขป ญาความยากจน
กรณีศึกษาองค การบริหารส วนตำบลถนนโพธิ์อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา” ผลจาก
การศึกษาพบว า คนจนกลุ่ม มเป าหมายที่ศึกษาในองค การบริหารส วนตำบลถนนโพธิ์
ชาวบ านส วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยการทำนา เป นหลักซึ่งอาศัยฝนจาก
ธรรมชาติ สาเหตุความยากจนเกิดจากนาข าวเสียหาย อันเนื่องมาจาก แผล งน้ำไม่ เพียง
พอต ่อการเกษตร ประกอบกับเกิดภาวะฝนแล งติดต อกันทำให ดินเค็ม ผลผลิตทาง
การเกษตรได้ ไม่ เต็มที่ ทำให นาข าวเสียหายการลงทุนต ่อไปจึงต องกู เงินมา
ลงทุน จึงเกิดภาวะหนี้สินพอกพูน นอกจากนั้นเป นผ ุที่ไม่ มีที่ดินทำกินเป นของตนเอง
มักประกอบอาชีพรับจ างทั่วไปหรือรับจ างในโรงงานอุตสาหกรรม ไม่ มีที่อยู่ อาศัยเป
นของตนเองและพิการหรือสูงอายุ จากเวทีประชาคมคนจนควรมีการส ่งเสริมอาชีพเพื่อเพิ่มราย
ได้ และได้ เลือกลงโครงการแปรรูปพริก เป นโครงการทดลองปฏิบัติการสำหรับบ าน
การบริหารจัดการงานพัฒนาขององค การบริหาร ส วนตำบลถนนโพธิ์ชาวบ านได้
 มีส วนร วมในการนำเสนอความต องการจากการจัดเวทีประชาคมของหมู่ บ านบ
างแต่ คนจนไม่ ได้ มีส วนร วมอย างแท ่อจริงไม่ ได้ รับข ้อมูลข าวสารอย

างทั่วถึง ดังนั้น การพัฒนาแผนปฏิบัติการขององค^๑การบริหารส^๒วนตำบลควรเกิดจากการ
มีส^๑วนร^๑วมเสนอ ความคิดเห็นของทุกคน โดยเฉพาะให้ โอกาสคนจนมีส^๑วนร^๑
วมอย^๑างทั่วถึง และควรให้ ความรู้ แก ชาวบ^๑านในเรื่องอาชีพที่ส^๑งเสริม อน
นำเสนอโครงการ เพื่อการเพิ่มรายได้ อย^๑างยั่งยืน

วัชรินทร์ สายสาระ และคณะ (2547 : บทคัดย^๑อ) ได้ ทำการศึกษารื่อง “การส^๑
งเสริมศักยภาพขององค^๑การบริหารส^๒วนตำบลเพื่อแก ไขป^๑ญหาความยากจนในเขต
พื้นที่จังหวัดเลย กรณีศึกษาองค^๑การบริหารส^๒วนตำบลบ^๑านเพิ่ม อำเภอผาขาว จังหวัดเลย
ผลจากการศึกษาพบว^๑่า มีกลุ่ม มคนจน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 กลุ่ม มคนจนโดยกำเนิด
ได้ แก กลุ่มที่ถือกำเนิดมาในสภาพความ

เป^๑นอย^๑ในตำบลทางครอบครัวไม่ มีที่ทำกิน ต^๑องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและพึ่งพิงกลุ
ม ทุนในตำบลและในเมืองในรูปแบบการขายแรงงาน เมื่อตัวเองแต่ งงานสร^๑าง
ครอบครัวใหม่ จึงเป^๑น ครอบครัวยากจน กลุ่ม มนี^๑ส^๑วนใหญ่ ยังอย^๑ในวัยหญ^๑มสาว
กลุ่มที่ 2 กลุ่ม มคนจนใหม่ ได้ แก กลุ่มที่ขายที่ดิน และไซ^๑เงินหมด ตัวเองจึงต^๑
องกลายเป^๑นแรงงานรับจ^๑าง กลุ่ม มนี^๑ส^๑วนใหญ่ เป^๑นวัยกลางคนถึง ค^๑อนข^๑าง
ชรากลุ่มที่ 3 กลุ่ม มคนจนอพยพ ได้ แก กลุ่มที่อพยพมาจากจังหวัดอื่น แต่ เมื่อเข^๑
ามาแล^๑ว ไม่ สามารถมีที่ ดินทำกินเป^๑นของตัวเองได้ จึงต^๑องรับจ^๑างทั่วไปกลุ่ม
มนี^๑ส^๑วนใหญ่ เป^๑นวัยกลางคนถึง ค^๑อนข^๑างชรา ด^๑านศักยภาพในการบริหาร
จัดการพัฒนาขององค^๑การบริหารส^๒วนตำบลบ^๑านเพิ่ม ที่มีอย^๑ไม่ สามารถแก ไขป^๑
ญหาความยากจนได้ อย^๑างยั่งยืน และการพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการพัฒนาของ
อบต. พบว^๑่า มีขั้นตอนการเรียนรู้ที่สำคัญคือ ระยะเวลาที่หนึ่ง การปรับกระบวนทัศน์ ของ
สมาชิก อบต.และกลุ่ม มคนจน และระยะที่สอง การปฏิบัติการตามแนวทางที่วิเคราะห์ และ
การปฏิบัติการประชาพิจัย (PR&D) ผลจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ บทเรียนว^๑่า การให้
สมาชิกองค^๑การบริหารส^๒วนตำบลและกลุ่ม มคนจน มีส^๑วนร^๑วมเรียนรู^๑ใน
กระบวนการวิจัยทุกขั้นตอนทำให้ สามารถบูรณาการแผนงานโครงการแก ไขป^๑ญหาความ
ยากจนได้ สอดคล้อง องกับความต^๑องการ ของกลุ่ม มคนจน

ทศพล สมพงษ์ และคณะ (2547 : บทคัดย^๑อ) ได้ ทำการศึกษารื่อง
“โครงการวิจัย การพัฒนาระบบบริหารจัดการความยากจนกรณี ศึกษาองค^๑การบริหารส^๒วน
ตำบลนาม อง อำเภอ กุดบากจังหวัดสกลนคร ผลจากการศึกษาวิจัยพบว^๑่า การพัฒนา
ระบบการบริ หารจัดการความยากจน แบบบูรณาการ โดยไซ^๑กรอบแนวคิดสามเหลี่ยมเขยื้อน

ภูเขา โดยเน นกระบวนกรมีส วนร วมทั้ง 3 ภาคส วนและการเซ ำไปมีส วนร วม
 ของกลุ มคนจน นำไปสู การสร างความเซ มแข็งและเกิดกระบวนกรในการเก ไซป
 ญหาต างๆ ของคนจนได อย างมีประสิทธิภาพ โดยมีช อด นพบดังนี้
 กลุ มคนจนเกิดกระบวนกรเรียนรู และมีส วนสำคัญอย างยิ่งในการเก ไซป ญา
 ความยากจน ช อด นพบคนจนมี การร วมกันค นหาป ญหาความยากจนของ
 ตนเอง จากการจัดเวทีประชาคมมีการค นหาทุนทางสังคมในหมู่ บ านและชุมชนของตนเอง
 เพื่อเพิ่มศักยภาพของตนเองและร วมกันนำเสนอแนวทางการเก ไซป ญาความยากจน ด
 วยวิธีการรวมกลุ มการผลิต านการเกษตรกรรม เพื่อให้ บรรลุยุทธศาสตร์ ดรายจ
 ายเพิ่มรายได และการพอย พอกิน ป จจ่ายที่ส งผลต อด
 ความเซ มแข็งใน การบริหารจัดการใน การเก ไซป ญาความยากจนพบว ำ เกิดจากป
 จจ่าย ด านปฏิบัติงานของภาคีนักวิจัยและนักวิชาการท องถึนป จจ่ายด านการ
 สนับสนุนขององค การบริหารส วนตำบล ป จจ่ายด านการเสริมแรงจากช าราชการใน
 พื้นที่ ป จจ่ายในด านการมีส วนร วมของทุกภาคส วน และป จจ่ายจูงใจที่กลุ มคนจน
 มองเห็นประโยชน์จากการได เซ าร วมในกิจกรรม และโครงการซึ่งตอบสนองของความต อด
 การของกลุ มคนจน

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2545) เป็นนักวิชาการด้านมานุษยวิทยาที่มองปัญหา
 ความยากจนเชิงโครงสร้าง ในการปาฐกถาตามคำเชิญของโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการ
 สำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคม เมื่อกลางเดือนเมษายน 2545 ณ บางแสนรีสอร์ท
 จ.ชลบุรี ฉลาดชาย กล่าวถึงปัญหาความยากจนในบริบทของการวิพากษ์แนวคิดการพัฒนาตาม
 ทฤษฎีของ Walt Rostow ซึ่งบอกว่าการพัฒนาคือ การพัฒนาเศรษฐกิจ ถ้าจะพัฒนาเศรษฐกิจก็
 ต้องเปลี่ยนให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม และการจะทำให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมได้ ก็จะต้อง
 พึ่งพาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งหมายความว่าจะทำให้ประเทศไม่มีคนจนก็จะต้องดำเนิน
 การพัฒนาตามแนวของประเทศตะวันตก หรือการใช้เทคโนโลยีเพื่อมุ่งหน้าให้เกิดการเติบโตทาง
 เศรษฐกิจ ฉลาดชาย มองว่า เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2546 คือ ความพยายามแก้ปัญหาคนจนที่มี
 ลักษณะเป็นการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างแต่เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เป็นกระแสของการหยุด
 ไม่ให้เกิดการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง ประสบการณ์ในงานวิจัยของฉลาดชาย ทำให้ได้ข้อสรุปว่า
 ปัญหาของความยากจนคือปัญหาของการเข้าไม่ถึงทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ไม่ใช่ปัญหาของความโง่
 ไม่ใช่ปัญหาของความไร้สมรรถภาพหรือไม่มีความสามารถในการบริหารจัดการ แต่มันเป็นปัญหา
 เชิงโครงสร้าง เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย

อภิชาติ พันธเสน (2545) นักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ กล่าวปาฐกถาำในการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ความยากจน สิ่งแวดล้อม และการพัฒนา จัดโดยโครงการปริญญาเอกสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ 29 มีนาคม 2545 วิเคราะห์ปัญหาความยากจนว่าสาเหตุหลักเกิดจากนักเศรษฐศาสตร์เอื้อหรือ autistic economist ที่มองว่า ความยากจนมีสาเหตุมาจากการที่คนไม่มีเงินหรือมีรายได้ไม่พอเพียง การที่คนมีรายได้น้อย เพราะมีผลิตภาพหรือ Productivity ต่ำ สาเหตุของการที่มีผลิตภาพต่ำ เกิดจากคนไม่มีการศึกษามากพอ ซึ่งฟังดูง่าย แต่จะทำให้ได้จริง เริ่มเป็นเรื่องยากมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการอธิบายของนักเศรษฐศาสตร์อีกกลุ่มหนึ่งที่วิเคราะห์ปัญหาความยากจนว่า เกิดจากการขาดแคลนหรือการเข้าถึงไม่ถึงบริการและสินค้าที่จำเป็น ทั้งๆ ที่อาจจะมีเงินก็ได้ อย่างไรก็ตาม อภิชาติมองว่า ความยากจน สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่แท้จริงแล้วคือเรื่องเดียวกัน แต่มีจุดเน้นอยู่ที่การพัฒนา จะต้องเป็นการพัฒนาในความหมายที่แท้จริง คือ การพัฒนาสติและปัญญาของมนุษย์ การพัฒนาในลักษณะเช่นนี้จะแก้ปัญหาความยากจนและสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป

สมบัติ พันธวิศิษฐ์ (2545 : บทคัดย □ อ) ได □ ทำการศึกษาเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง กับ การอยู่รอดของชุมชนชนบทไทย กรณีศึกษาชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” พบว่า ความพอเพียงทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนและระดับชุมชนต่างมีความสัมพันธ์กันและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ความพอเพียงทางเศรษฐกิจของทั้งสองระดับยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ได้แก่ ที่ดิน เงินทุน เทคโนโลยี ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความเข้มแข็งขององค์กรระดับชุมชน การศึกษา วัฒนธรรมและความเชื่อ ความขยันหมั่นเพียรและอดทนของสมาชิกในครัวเรือน ซึ่งพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ต่างมีหนี้สินและดิ้นรนเพื่อหารายได้ให้พอเพียงกับรายจ่าย ส่วนครัวเรือนที่มีระดับรายได้พอเพียงจะมีลักษณะการประกอบอาชีพทั้งในภาคเกษตรและนอกเกษตร ซึ่งในส่วนครัวเรือน เกษตรที่มีรายได้พอเพียงก็จะเป็นการเกษตรแบบผสมผสาน มีปัจจัยการผลิตที่สำคัญเป็นของตนเองโดยเฉพาะที่ดินและแรงงานพอเพียง การส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในครัวเรือนและชุมชนในชนบทจำเป็นต้องดำเนินไปในหลายด้านและจำเป็นต้องร่วมมือกันทั้ง ส่วนของรัฐ ครัวเรือนและชุมชน

สมศรี จินะวงษ์ □ (2544 : บทคัดย □ อ) ได □ ทำการศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ในชุมชนที่ใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง” พบว่า 1) แนวคิดการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงในอดีตและในปัจจุบันมี ทั้งสิ่งที่เป็น จุดร่วมและจุดต่าง สำหรับจุดร่วม คือ การเน้นในเรื่องพออยู่ พอกิน การพึ่งตนเอง การพึ่งพาซึ่งกันและกัน การมีความสุขตามอัธยาศัยโดยไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม

จุดต่าง คือ ในสภาพปัจจุบันการผลิตเป็นไปเพื่อสนองความต้องการในการบริโภคของครัวเรือน และเพื่อการค้า การบริโภคเป็นไปทั้งเพื่อสนองความต้องการในการดำรงชีวิตและเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การแลกเปลี่ยนเป็นไปทั้งในระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับโลก การจัดสรรหรือแบ่งปันเป็นทั้งในระดับชุมชนและระดับรัฐ 2) กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอาศัยปัจจัย การเรียนรู้ทั้งปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก และปัจจัยสภาพแวดล้อม โดยมีลักษณะการเรียนรู้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและการรวมกลุ่ม จากแหล่งเรียนรู้ทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยชุมชนบ้านสุขใจ จังหวัดกาฬสินธุ์ ใช้ศรัทธาที่มีต่อบุคคล และชุมชนพอเพียง จังหวัดมหาสารคามใช้ความศรัทธาในตนและกระบวนการมีส่วนร่วม เป็นเครื่องหมายนำการเรียนรู้

วิโรจน์ ธี วรรณอง (2544 อ้างใน จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร. 2546) นักวิชาการมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) วิเคราะห์แนวทางหลักๆ ในการแก้ปัญหาความยากจนของไทย มี 2 แนวทางหลัก คือ (1) แนวทางแก้ปัญหาความยากจนโดยการเจาะจงที่คนจนและ (2) แนวทางแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบองค์รวม ซึ่งแนวทางหลักเองนั้นแยกย่อยออกได้เป็นสองแนวทางคือ แนวทางของ ผู้ที่เชื่อว่าปัญหาความยากจนเป็นปัญหาโครงสร้างและแนวทางของผู้ที่เชื่อว่าความยากจนเกิดจากการขาดศักยภาพหรือประสบเหตุการณ์ที่มีความรุนแรง

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2543) กล่าวไว้ว่า ความยากจนในโลกปัจจุบันไม่ได้เป็นปัญหาของปัจเจกชน ที่บางคนมีรายได้น้อย บางคนมีรายได้มากหากเป็นผลพวงมาจากนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้การครอบงำ จากประเทศมหาอำนาจ ที่ได้แย่งเอาทรัพยากรที่ประชากรทั่วไปเคยใช้อยู่ แหล่งจับปลา ทรัพยากรชายฝั่งไปให้คนอื่นใช้ เช่น ทำเป็นเขื่อนสร้างกระแสไฟฟ้า เอาไปทำนา กุ้ง ปล่อยให้เรือกระตักทำลายสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ทำให้ประชาชนไร้สมรรถภาพที่จะเข้าถึงทรัพยากรในการดำรงชีพ จึงต้องกลายเป็นคนจน ไร้อำนาจในการตัดสินใจ ทั้งในตลาดและในการเมือง ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้เหมือนเมื่อก่อน จึงต้องกลายเป็นคนจน

ประเวศ วะสี (2543) นักวิชาการและราษฎรอาวุโสที่ให้ความสนใจปัญหาคนจน กล่าวว่า ปัญหาของคนจนเป็นปัญหาทางโครงสร้างที่ลึกมาก ไม่มีรัฐบาลใดๆ สามารถแก้ได้ ถ้าแก้ปัญหาเรื่องคนจนไม่ได้บ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรืองไปไม่ได้ เพราะปัญหาเรื่องคนจนเป็นปัญหาทางศีลธรรมพื้นฐาน สังคมที่ขาดศีลธรรมพื้นฐานเป็นสังคมที่เจริญไม่ได้

มาลินี สมงาม (2543 : บทคัดย อ) ได ทำการศึกษาเรื่อง “แนวทางการแก ป ญา ความยากจนของชาวนากับการพัฒนาด านเกษตรกรรม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล าง”

ผลการศึกษา พบว่า สาเหตุของความยากจนในพื้นที่ศึกษา คือ ขาดแคลนแหล่งน้ำผิวดิน ขาดกรรมสิทธิ์ที่ดินทำกิน และปัจจัยการผลิตขาดแคลนสถานศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ผลผลิตข้าวไร่ แนวทางที่เหมาะสมสำหรับการแก้ปัญหาความยากจนของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง คือ การพัฒนาแหล่งน้ำผิวดิน ออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินทำกินและส่งเสริมปัจจัยการผลิตพัฒนาสถานศึกษาในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา และ เพิ่มผลผลิตทางการเกษตร

ทรงชัย (2542 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาทัศนคติของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” ผลการศึกษา พบว่า ประชากรที่ศึกษาส่วนใหญ่มีอายุ ระหว่าง 41-50 ปี ร้อยละ 40.4 มีสถานภาพสมรสร้อยละ 94.7 มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษา ร้อยละ 62.8 และส่วนใหญ่มีอาชีพเสริม คือ การเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยรับการอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ร้อยละ 74.5 และพบว่า เกษตรกรต้องซื้ออาหารมาบริโภค เนื่องจากสามารถผลิตเองได้น้อย ร้อยละ 79.8 ความรู้ของเกษตรกรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ส่วนใหญ่รู้จักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ร้อยละ 69.7 โดยรับทราบจากแหล่งข้อมูลโทรทัศน์ ร้อยละ 66.0 ในการได้รับการอบรมเรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการอบรม ร้อยละ 84.0 รวมทั้งไม่เคยได้ไปศึกษาดูงานด้านเกษตรทฤษฎีใหม่ ร้อยละ 87.8 เกษตรกรมีความรู้การทำการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทำให้เกิดการงดใช้สารเคมี ซึ่งเป็นการลดต้นทุนการผลิต ร้อยละ 91.5 ข้อเสนอแนะ เกษตรกรเห็นด้วยกับการประกอบอาชีพตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และมีความรู้ตามหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับสูง แต่การปฏิบัติกิจกรรมนั้นอยู่ในระดับน้อย ซึ่งหน่วยงานของรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องควรมีการสนับสนุนส่งเสริมให้เกษตรกรในด้านการศึกษา เพิ่มพูนความรู้ในการประกอบอาชีพตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

5.6 ระเบียบวิธีวิจัย

5.6.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มบุคคลที่มีภูมิลำเนาในเขตพื้นที่ชุมชนบ้านตาตรววน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการจำแนกตามกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ประกอบด้วย

กลุ่มที่ 1 กลุ่มประชากรที่ประกอบอาชีพพาณิชย์กรรม จำนวน 105 คน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มประชากรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จำนวน 75 คน

2) กลุ่มผู้นำชุมชนทุกระดับ ประกอบด้วย นายกองค้การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด

กำนันตำบลชุมเห็ด ผู้ใหญ่บ้าน และภาคีร่วมที่เกี่ยวข้อง จำนวน 10 คน

5.6.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1) ข้อมูลเชิงปริมาณ : คณะผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2) ข้อมูลเชิงคุณภาพ : คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview)

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลของข้อคำถามลักษณะปลายปิดด้วยการแจกแจงความถี่หาค่าร้อยละค่าเฉลี่ย โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/ PC+ ในกรณีที่เป็นคำถามปลายเปิดจะทำวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดประเด็นคำตอบเข้าด้วยกันแล้วแจกแจงความถี่หาค่าร้อยละและเสนอผลการวิจัยในเชิงพรรณนาโดยใช้ตารางประกอบตามความเหมาะสม

5.7 ประโยชน์คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

5.7.1 ชาวบ้านเข้าใจทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงและมีจิตสำนึกในการแก้ปัญหาความยากจนของตน

5.7.2 ได้แผนแม่บทชุมชนที่มาจากชาวบ้านอย่างแท้จริงเพื่อแก้ปัญหาในชุมชนขององค์กรรัฐ เช่น ศตจ. อบจ. อบต. สามารถนำผลวิจัยไปใช้วางแผนแก้ไขปัญหาคความยากจนได้

5.7.3 ทำให้นักวิจัยใหม่ในท้องถิ่นได้เรียนรู้วิธีการทำงานวิจัยแบบบูรณาการร่วมกับชุมชน

5.8 สรุปผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยจะเสนอตามวัตถุประสงค์การวิจัยแต่ละข้อตามลำดับดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม พบว่า กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นตัวแทนผู้มีรายได้น้อยของชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 51.9) มีอายุระหว่าง 36 - 49 ปี มีสถานภาพสมรส (ร้อยละ 75.3) สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 64.6) มีอาชีพรับจ้าง (ร้อยละ 60.8) มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 4-7 คน (ร้อยละ 60.8) รายได้โดย

เฉลี่ยต่อเดือน ประมาณ 10,001-15,000 บาท (ร้อยละ 23.4) มีรายจ่ายในครัวเรือนต่อเดือน ประมาณ 10,001-15,000 บาท มีเงินออมแต่ละเดือนในครอบครัว (ร้อยละ 52.5)

สำหรับความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มตัวอย่าง ได้ข้อค้นพบว่า มีความเข้าใจในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง (ร้อยละ 50.6) ส่วนใหญ่รับรู้องค์ความรู้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงจากผู้นำในชุมชน และเพื่อนบ้าน (ร้อยละ 88.0) โดยมีความรู้ต่อแนวทางของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเกี่ยวกับเรื่องความอดทนและความเพียรมากที่สุด (ร้อยละ 94.3) และมีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงโดยการลดรายจ่าย (ร้อยละ 98.7) การประหยัดคอดออม (ร้อยละ 94.3) และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและ เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวม (ร้อยละ 88.6) โดยเริ่มปฏิบัติจากตัวเอง และครอบครัว ตามลำดับ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4

จากข้อค้นพบที่ได้จากการลงพื้นที่ และเก็บข้อมูลด้วยกระบวนการจัดประชุมกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยผู้นำชุมชน และตัวแทนชาวบ้าน เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2552 ได้ข้อสรุปแนวทางในการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 ดังนี้

ด้านการดำเนินชีวิต ลักษณะการดำเนินชีวิตของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 แต่ละครัวเรือนส่วนใหญ่มีพฤติกรรม การซื้อผลิตภัณฑ์เพื่อการอุปโภคบริโภคมากกว่าการผลิตด้วยตนเองจึงส่งผลให้เกิดค่าครองชีพที่สูงขึ้น และมีเงินออมน้อยตามไปด้วย จากสภาพปัญหาดังที่กล่าวไปแล้ว สามารถนำทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ด้วยการลดการใช้-จ่ายในครัวเรือน โดยการลดปริมาณการซื้อจากภายนอกและทำการผลิตใช้ในครัวเรือนด้วยตนเอง ซึ่งองค์ประกอบของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ดังนี้

หลักความพอประมาณ : สามารถปฏิบัติได้โดยลด/หลีกเลี่ยงการกู้เงินทั้งในและนอกระบบ โดยพยายามควบคุมการใช้จ่ายให้สอดคล้องกับรายได้ที่ได้รับด้วยระบบการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมค่าใช้จ่ายให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตโดยไม่ต้องพึ่งเงินกู้ยืม

หลักความมีเหตุผล : สามารถปฏิบัติได้โดย ชุมชนควรให้ความสำคัญกับการนำคุณธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตทุกด้าน เช่น ด้านความสัมพันธ์ในชุมชน ด้านการบริหารจัดการ ด้านการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ด้านการประกอบอาชีพ ด้านการอบรมเด็กและเยาวชนในพื้นที่ ด้วยการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน เคารพผู้อาวุโสและนำประสบการณ์ของผู้อาวุโสมาเป็นแบบอย่างที่ดี

หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดี : สามารถปฏิบัติได้โดยระดับครอบครัวต้องสร้าง
ความใกล้ชิดให้กับสมาชิก สร้างความสามัคคีในชุมชน รักษาวัฒนธรรมประเพณีที่ดี ลดพฤติกรรม
การบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย

ด้านคุณธรรม : สามารถปฏิบัติตามกฎ ระเบียบที่ชุมชน/สังคมกำหนดไว้เพื่อสร้าง
ชุมชนเข้มแข็ง เช่น การงดสุรา การพนันในงานพิธีต่าง ๆ การปฏิบัติตามหลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนา

ด้านการประกอบอาชีพ จากการศึกษาประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 บางครัวเรือนมี
องค์ความรู้ในการผลิตผลิตภัณฑ์สำหรับใช้ในครัวเรือน อีกทั้งในชุมชนมีวัตถุดิบสำหรับนำมาใช้
ในการผลิตผลิตภัณฑ์บางชนิดสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน และนำไปจำหน่าย เพื่อการเพิ่มรายได้
ให้กับครัวเรือน เช่น ผักตบชวา ชั่งข้าวโพด นำมาเป็นวัตถุดิบในการเพาะเห็ด มะนาว นำมาเป็น
ส่วนผสมของน้ำยาล้างจาน ผักสวนครัว นำมาเป็นส่วนประกอบในการทำอาหาร และจำหน่าย
แต่อย่างไรก็ตามองค์ความรู้ของชาวบ้านที่นำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์นั้น ไม่สามารถทำได้อย่าง
ต่อเนื่องและไม่ได้มาตรฐาน ต้องอาศัยองค์ความรู้ วิธีการจากบุคคล/หน่วยงานภายนอกชุมชน
เช่น นักวิชาการการเกษตร พัฒนาชุมชน สถาบันการศึกษา เป็นต้น

จากประเด็นปัญหาที่ค้นพบ สามารถเสนอแนวทางการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ
ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านตราดตวน
หมู่ 4 ดังนี้

ปัญหาด้านเศรษฐกิจ : เกิดจากคนในชุมชนไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ส่งผลต่อการ
เพิ่มขึ้นของต้นทุนการผลิต บางฤดูผลผลิตทางการเกษตรมีปริมาณที่ต่ำ อีกทั้งตลาดใน
การรองรับผลผลิตที่ผลิตได้ยังคงแคบทำให้ไม่สามารถจำหน่ายได้

แนวทางการแก้ปัญหา : หน่วยงานภาคีทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ผู้นำใน
ชุมชน ตัวแทนชาวบ้าน จะต้องร่วมมือกันเพื่อเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพเสริม มีความรู้
เกี่ยวกับการทำบัญชีครัวเรือน ฯลฯ

ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน : ถนนภายในหมู่บ้านชำรุด

แนวทางแก้ปัญหา : องค์การบริหารส่วนตำบล และประชาชน หน่วยงานในพื้นที่ต้อง
ร่วมกันดูแลรักษาให้มีสภาพที่ดี

ปัญหาด้านการศึกษา : เนื่องจากสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย

แนวทางแก้ปัญหา : จึงต้องสร้างความตระหนักและให้ความสำคัญกับการศึกษาของเด็ก
และเยาวชนในพื้นที่ อีกทั้งองค์การบริหารส่วนตำบลต้องให้ความสำคัญในการส่งเสริมและผลักดัน

ให้ประชาชนในชุมชนมีทักษะและความสามารถในการสร้างอาชีพเสริมที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ได้

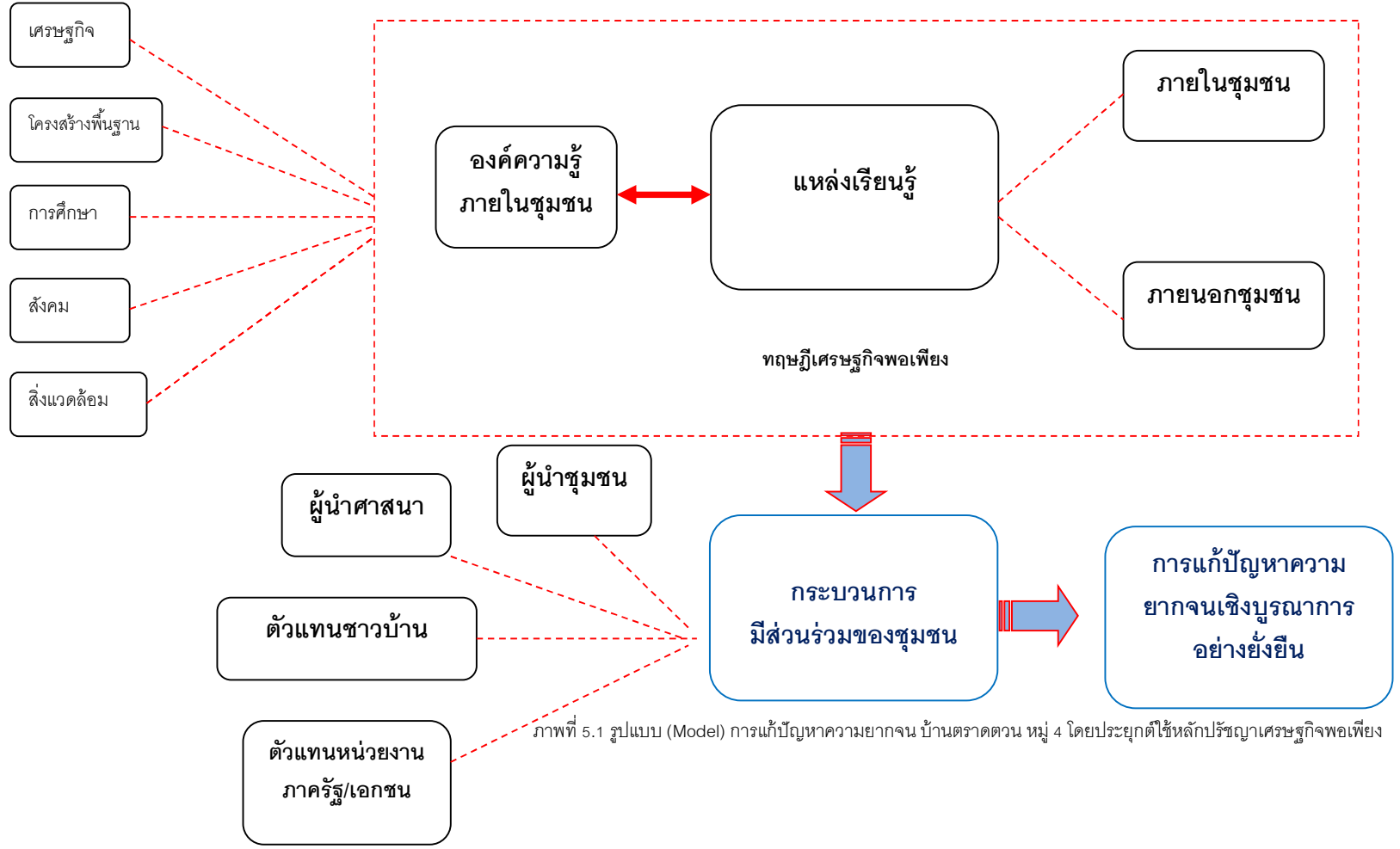
ปัญหาด้านสังคม : สมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมในระดับน้อย และเยาวชนในชุมชนมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม เช่น การทะเลาะวิวาท มั่วสุม ติดเกม และไม่เชื่อฟังพ่อแม่ เป็นต้น

แนวทางการแก้ปัญหา : องค์การบริหารส่วนตำบลและผู้นำในชุมชน ควรส่งเสริมให้มีกิจกรรมที่ช่วยสร้างความสามัคคี และเป็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น กีฬา ด้านประเพณีวัฒนธรรม โครงการปฏิบัติธรรมสำหรับเยาวชน เป็นต้น

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม : เกิดจากการใช้สารเคมีในภาคการเกษตร และไม่มีสถานที่เก็บกักน้ำไว้ในช่วยฤดูแล้ง

แนวทางการแก้ปัญหา : ควรส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับผลกระทบของการใช้สารเคมีในภาคการเกษตร อีกทั้งเกษตรกรให้ความสำคัญต่อการลดการใช้สารเคมีในภาคการเกษตร และเกษตรกรหรือหมู่บ้านควรขุดสระในพื้นที่เพื่อเก็บกักน้ำไว้ในฤดูแล้งและทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมแก้ปัญหาในด้านระบบการบริหารจัดการน้ำร่วมด้วย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ศึกษากระบวนการบูรณาการทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการแก้ปัญหาคความยากจนของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 จากการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้เป็นรูปแบบ (Model) การแก้ปัญหาคความยากจนของประชาชนดังนี้

ภาพที่ 5.1 รูปแบบ (Model) การแก้ปัญหาคความยากจน บ้านตราดตวน หมู่ 4 โดยประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากภาพที่ 4.1 อธิบายได้ว่าการน้อมนำทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้แก้ปัญหา ความยากจนของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 ให้ประสบความสำเร็จได้สมาชิกในชุมชน จำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนของตนเองทั้ง 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อจะได้นำมาใช้ในการวิเคราะห์สภาพบริบทของชุมชน ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพปัญหา และอุปสรรคในการ ดำเนินชีวิต นอกจากนั้นสามารถเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชน และภายนอกชุมชน ซึ่งแหล่ง เรียนรู้ภายในชุมชนมีทั้งตัวบุคคล และครัวเรือนที่ดำเนินชีวิตตามแนวทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมา อย่างต่อเนื่อง และเป็นต้นแบบให้กับบุคคลในชุมชนได้ สำหรับแหล่งเรียนรู้ภายนอกชุมชนนั้นใช้ หลักการพิจารณาจากชุมชนที่มีลักษณะการดำเนินชีวิตด้วยทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงจากเขตพื้นที่ ใกล้เคียง เช่น บ้านโคกเพ็ก อำเภอเมือง และบ้านหนองตาเข้ม อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

จากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชนสามารถนำมาบูรณาการด้วยกระบวนการ มีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ตัวแทนชาวบ้าน ตัวแทนจาก หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อร่วมสะท้อนสภาพของชุมชน ค้นหาปัญหา ความต้องการของ ชุมชน วางแนวทางในการแก้ปัญหาและพัฒนาตามแนวทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับ บริบทของชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 โดยชุมชนมีความต้องการในด้านการประกอบอาชีพเสริม ด้วยการนำทรัพยากรที่มีในพื้นที่มาใช้เป็นวัตถุดิบเป็นต้นทุนการผลิตเพื่อการบริโภคและ การจำหน่าย เช่น การเพาะเห็ดฟาง การทำน้ำยาเอนกประสงค์ และผลิตภัณฑ์อื่นที่จำเป็นสำหรับ การดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนของคนในชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 อย่างยั่งยืน

5.9 การอภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล มีประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งมีการอภิปรายผล ดังนี้

5.9.1 ข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 พบว่า ชุมชนบ้านตราดตวนมีความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปานกลาง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4 มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่เป็นชุมชนกึ่งเมือง ประกอบกับประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และมีระดับ การศึกษาน้อย ส่งผลให้ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานต้องประกอบอาชีพรับจ้างนอกพื้นที่ และคนที่อยู่ใน พื้นที่จึงมีแต่ผู้สูงอายุซึ่งมิได้ประกอบอาชีพใด ๆ แต่มีรายได้จากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และรายได้จาก บุตรหลานส่งมาให้ในแต่ละเดือน ดังนั้น ความรู้และความเข้าใจในเรื่องทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีไม่มากนัก

อย่างไรก็ตามผู้นำชุมชนได้มีนโยบายการส่งเสริมและเผยแพร่ให้ประชาชนในชุมชน มีองค์ความรู้ในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไม่หยุดนิ่ง ดังจะเห็นได้จากการที่ประชาชนส่วนใหญ่ มีการรับรู้องค์ความรู้ดังกล่าวจากผู้นำชุมชนและเพื่อนบ้าน และนำมาซึ่งการปฏิบัติในชีวิตประจำวันในด้านการลดรายจ่าย การประหยัดคอดออม การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวม โดยเริ่มปฏิบัติกับตัวเอง และครอบครัว เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคล/ครอบครัวและระดับชุมชน (ก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา. 2550 : 89-93) โดยเริ่มจากการเสริมสร้างคนให้มีความรู้ ความเข้าใจ มีการเรียนรู้วิชาการ และทักษะต่างๆ ที่จำเป็นเพื่อให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลต่อการเสริมสร้างคุณธรรม มีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม สามารถพึ่งตนเองได้ และเกิดการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับสถานภาพ ภูมิสังคมของแต่ละชุมชน โดยพยายามใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผ่านการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องบนฐานของความซื่อสัตย์สุจริตอดกลั้นต่อการระแทบกระทั่งขยันหมั่นเพียรและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือ แบ่งปันกันระหว่างสมาชิกในชุมชน นำไปสู่ความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของชุมชนและนำไปสู่การพัฒนาของชุมชนที่สมดุล พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่าง ๆ

5.9.2 การประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนชุมชนบ้านตราดตวน หมู่ 4

จากผลการศึกษา พบว่า การที่ประชาชนชุมชนบ้านตราดตวนมีความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปานกลาง ประกอบกับประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ผู้มีที่ดินเป็นของตนเองซึ่งเป็นส่วนน้อยยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมคือ ทำนาข้าว แต่พื้นที่บางส่วนได้ทดแทนโดยภาคอุตสาหกรรมและธุรกิจที่พักอาศัย เช่น โรงงานผลิตน้ำดื่ม บ้านจัดสรรเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งประชาชนส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาน้อย ซึ่งสอดคล้องกับอภิชัย พันธเสน (2545) มองว่าความยากจนมีสาเหตุมาจากการที่คนไม่มีเงินหรือมีรายได้ไม่พอเพียง การที่คนมีรายได้น้อย เพราะมีผลิตภาพหรือ Productivity ต่ำ สาเหตุของการที่มีผลิตภาพต่ำเกิดจากคนไม่มีการศึกษามากพอ ซึ่งฟังดูง่าย แต่จะทำให้ได้จริงเริ่มเป็นเรื่องยากมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการอธิบายของนักเศรษฐศาสตร์อีกกลุ่มหนึ่งที่วิเคราะห์ปัญหาความยากจนว่า เกิดจากการขาดแคลนหรือการเข้าถึงบริการและสินค้าที่จำเป็นทั้งๆ ที่อาจจะจะมีเงินก็ได้ อย่างไรก็ตาม อภิชัยมองว่า ความยากจน สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่แท้จริงแล้วคือเรื่องเดียวกัน แต่มีจุดเน้นอยู่ที่การพัฒนา จะต้องเป็นการพัฒนาในความหมายที่แท้จริง คือ

การพัฒนาสติและปัญญาของมนุษย์ การพัฒนาในลักษณะเช่นนี้จะแก้ปัญหาความยากจนและสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป นอกจากนั้นประชาชนผู้ที่อยู่ในวัยทำงานของบ้านตราดตรวน หมู่ 4 ส่วนใหญ่จะออกไปรับจ้างนอกพื้นที่ ทำให้คนที่อยู่ในพื้นที่มีแต่ผู้สูงอายุ จึงเป็นมูลเหตุการนำทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพยังไม่แพร่หลายและต่อเนื่อง ทั้งที่เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ทุกระดับอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยช่วยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน สติและปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกันและความสามัคคี

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น หากจะส่งเสริมให้ประชาชนชุมชนบ้านตราดตรวน หมู่ 4 ได้เข้าใจในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพได้อย่างต่อเนื่องนั้น ควรนำแนวทางจากการแก้ปัญหาความยากจนของไทย ซึ่งมี 2 แนวทางหลัก (วิโรจน์ ฅ ระนอง. 2544 อ้างใน จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร. 2546) คือ (1) แนวทางแก้ปัญหาความยากจนโดยการเจาะจงที่กลุ่มคนจนและ (2) แนวทางแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบองค์รวม ซึ่งแนวทางหลักเองนั้นแยกย่อยออกได้เป็นสองแนวทางคือ แนวทางของผู้ที่เชื่อว่าปัญหาความยากจนเป็นปัญหาโครงสร้างและแนวทางของผู้ที่เชื่อว่าความยากจนเกิดจากการขาดศักยภาพหรือประสบเหตุการณ์ที่มีความรุนแรง โดยเฉพาะแนวทางที่ 1 คือ การแก้ปัญหาความยากจนโดยการเจาะจงที่คนจนนั้น คณะผู้วิจัยได้เลือกตัวแทนซึ่งเป็นผู้มีรายได้ต่ำที่สุดของสมาชิกในหมู่บ้านมาเป็นกลุ่มตัวอย่างของการศึกษาครั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องและตรงกับสภาพปัญหาของกลุ่มตัวอย่างมากที่สุด

5.9.3 รูปแบบการบูรณาการทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนชุมชนบ้านตราดตรวน หมู่ 4

จากรูปแบบ (Model) การแก้ปัญหาความยากจนชุมชนบ้านตราดตรวน หมู่ 4 ดังที่ได้นำเสนอในภาพที่ 4.1 ซึ่งให้ความสำคัญกับการที่ชุมชนต้องเข้าใจถึงทุนทางสังคมของชุมชนตนเอง อันประกอบด้วย ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมรับรู้ถึงจุดเด่นและจุดด้อยของชุมชนตนเอง และจัดเก็บเป็นข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้ในชุมชนตนเอง และพัฒนาไปถึงระดับศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนที่จะถ่ายทอดให้กับบุคคลทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชนได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แต่อย่างไรก็ตามการที่จะยกระดับให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีศักยภาพได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ตัวแทนชาวบ้าน หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาความยากจนในพื้นที่อย่างยั่งยืนได้ ซึ่งสอดคล้องกับ

งานวิจัยของ กรุณา เชิดจิระพงษ์ และคณะ (2547 : บทคัดย อ) ได้ ทำการศึกษาเรื่อง “การวิจัย เติงปฏิบัติการแบบมีส วนร วมโครงการบูรณาการการบริหารจัดการงานพัฒนาขององค กรปกครอง ส วนท องถิ่นอย างยั่งยืนเพื่อแก ไขป ญหาความยากจน กรณี ศึกษาองค การบริหารส วนตำบล ถนนโพธิ์อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา” พบว าคนจนกลุ่มเป าหมายที่ศึกษาในองค การบริหารส วนตำบลถนนโพธิ์ ส วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยการทำนาเป นหลักซึ่งอาศัยฝนจากธรรมชาติ สาเหตุความยากจนเกิดจากนาข าวเสียหาย อันเนื่องมาจากแหล่ง งน้ำไม่ เพียงพอต อการเกษตรประกอบกับเกิดภาวะฝนแล งติดต่อกันทำให ดินเค็ม ผลผลิตทางการเกษตรได้ ไม่ เต็มที่ ทำให นาข าวเสียหายจากการลงทุน ในเวลาต ่อไปจึงต องกุ เงินมาลงทุน จึงเกิดภาวะหนี้สินพอกพูน สำหรับผู้ ที่ไม่ มีที่ดินทำกินเป นของตนเอง มักประกอบอาชีพรับจ างทั่วไปหรือรับจ างในโรงงานอุตสาหกรรม ไม่ มีที่อยู่ อาศัยเป นของตนเองและพิการหรือสูงอายุจากเวทีประชาคมคนจนควรมีการส ่งเสริมอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ และได้ เลือกลงโครงการแปรรูปพริก เป นโครงการทดลองปฏิบัติการสำหรับต านการบริหารจัดการงานพัฒนาขององค การบริหารส วนตำบลถนนโพธิ์ ชาวบ านได้ มีส วนร วมในการนำเสนอความต องการจากการจัดเวทีประชาคมของหมู่ บ านบ างแต่ คนจนไม่ ได้มีส วนร วมอย างแท จจริงไม่ ได้ รับข อมูลข าวสารอย างทั่วถึง ดังนั้นการพัฒนาแผนปฏิบัติ การขององค การบริหารส วนตำบลควรเกิดจากการมีส วนร วมเสนอความคิดเห็นของทุกคน โดยเฉพาะให โอกาสคนจนมีส วนร วมอย างทั่วถึง และควรให ความรู้ แก ชาวบ านในเรื่องอาชีพที่ ส ่งเสริมก อนนำเสนอโครงการเพื่อการเพิ่มรายได้ อย างยั่งยืน เมื่อคณะผู้วิจัยได้จัดเวทีประชาคมเพื่อค้นหาความต้องการอาชีพเสริมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนบ้านตราดตรวน หมู่ 4 ได้มี การคัดเลือกตัวแทนที่มาจากทุกภาคส่วนของพื้นที่ มีข้อสรุปว่าอาชีพเสริมที่ชาวบ้านสนใจและสามารถนำมาเป็นอาชีพเสริมได้ภายใต้ข้อจำกัดเรื่องพื้นที่ทำกินน้อยนั้นคือการเพาะเห็ดฟางตระกร้า และการทำน้ำยาอเนกประสงค์สำหรับใช้ในครัวเรือนเพื่อลดรายจ่าย และจำหน่าย เพื่อเพิ่มรายได้แก่ครัวเรือนนั่นเอง

5.10 ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการศึกษาไปใช้

ในการแก้ปัญหาความยากจนด้วยทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนแบบบูรณาการนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล พัฒนาชุมชน เกษตรตำบล สถาบันการศึกษาทุกระดับในพื้นที่ ตัวแทนภาคประชาชน/ทุกครัวเรือนจะต้องจับมือกันเพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนตั้งแต่ระดับนโยบายซึ่งรับผิดชอบโดยองค์การบริหารส่วนตำบล ลงสู่ผู้รับนโยบายสู่

การปฏิบัติ จะผลักรภาระให้กับบุคคล/หน่วยงานฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งคงมิได้ มิเช่นนั้นจะทำให้ไม่เกิดความต่อเนื่องในการนำมาใช้ในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพของคนในชุมชน

5.11 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

5.11.1 ควรศึกษา Best practice จากชุมชนอื่นๆ เพื่อนำมาเปรียบเทียบและบูรณาการการแก้ปัญหาซึ่งกันและกันได้ เนื่องจากบริบทของชุมชนบางด้านจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

5.11.2 ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จและสาเหตุแห่งความล้มเหลวของการแก้ปัญหาคความยากจนแต่ละพื้นที่อย่างแท้จริงและนำมาบรรจุเป็นวาระเร่งด่วนของพื้นที่นั้นๆ และนำเสนอผลการศึกษาสู่ระดับนโยบาย

5.12 บทสรุป

การวิจัยเรื่อง การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาคความยากจนในชุมชนโดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาบ้านตราดตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ในบทนี้คณะผู้วิจัยกล่าวถึงภูมิหลังความเป็นมา วัตถุประสงค์ของโครงการ คำถามการวิจัย ระเบียบวิธีวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ แนวทางการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป และเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาสู่การขับเคลื่อนตั้งแต่ระดับนโยบาย ซึ่งรับผิดชอบโดยองค์การบริหารส่วนตำบล ลงสู่ผู้รับนโยบายสู่การปฏิบัติ

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก แบบสอบถาม

เรื่อง

การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชุมชนโดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง
: กรณีศึกษาร้านตราดตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

แบบสอบถาม

เรื่อง

การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชุมชนโดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง
: กรณีศึกษาร้านตราดตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ใน () หน้าข้อความที่ตรงกับข้อมูลส่วนตัวของท่าน

1. เพศ

() ชาย

() หญิง

2. อายุ

ปัจจุบันท่านมีอายุปี

3. สถานภาพ

() โสด

() สมรส

() หย่าร้าง

() อื่น ๆ (ระบุ).....

4. ระดับการศึกษาสูงสุดของท่าน

() ไม่ได้เรียนหนังสือ

() ประถมศึกษา (ป.1 – ป.6)

() มัธยมศึกษา (ม.1 – ม.6)

() อนุปริญญา , ปวส.

() ปริญญาตรี

() สูงกว่าปริญญาตรี (ระบุ).....

5. อาชีพ

() 1. เกษตรกรรม

() 2. รับจ้าง

() 3. รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ

() 4. ค้าขาย

() 5. อื่น ๆ (ระบุ).....

4. จำนวนสมาชิกในครอบครัว (รวมผู้ตอบแบบสอบถาม).....คน

4.1 ว่างาน.....คน

4.2 มีงานทำ.....คน

5. รายได้ของครอบครัวเฉลี่ยต่อเดือนประมาณ.....บาท (รวมรายได้ของทุกคน)

6. ท่านมีรายจ่ายในครัวเรือนเป็นจำนวน.....บาท / เดือน

7. ครอบครัวของท่านมีเงินออมในแต่ละเดือนหรือไม่

() มี จำนวน.....บาท / เดือน

() ไม่มี

8. ภายหลังเหตุการณ์เกี่ยวกับท่านเคยเดินทางไปรับจ้างนอกพื้นที่หรือไม่
 () เคย ระบุจังหวัด..... (ให้ข้อมูลต่อในข้อ 7)
 () ไม่เคย เพราะ.....
9. จากข้อ 8 ท่านมีรายได้จากการไปรับจ้างนอกพื้นที่เป็นจำนวน.....บาท/ปี

ตอนที่ 2 แบบสอบถามความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่องที่ตรงกับความเข้าใจของท่าน

1. ท่านมีความรู้ ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากน้อยเพียงใด
 () มาก () น้อย () ไม่เข้าใจ
2. ท่านได้รับองค์ความรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากแหล่งข้อมูลใด
 () 1 เข้าร่วมอบรมกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น อบต. พัฒนาชุมชน ธกส. เป็นต้น
 () 2 สื่อประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ จุลสาร เป็นต้น
 () 3 หอกระจายข่าว
 () 4 ผู้นำในชุมชน และเพื่อนบ้าน
 () 5 เวทีประชาคม
 () 6 โทรทัศน์ หรือวิทยุ
 () 7 อินเทอร์เน็ต
 () 8 การจัดอบรม สัมมนาโดยมีวิทยากรเป็นผู้ให้ความรู้
 () 9 นิทรรศการ เช่น โครงการในพระราชดำริ ฯลฯ
 () 10 การศึกษาดูงานสถานที่จริง
 () 11 การทดลองและเรียนรู้ด้วยตนเองตามโครงการต่างๆ
 () 12 การถ่ายทอดทางโทรทัศน์ วิทยุ สิ่งพิมพ์ประเภท แผ่นพับ โปสเตอร์ เป็นต้น
 () 13 อ่านจากเอกสาร หรือตำรา
 () 14 อื่น ๆ (ระบุ).....

3. ท่านคิดว่าข้อใดต่อไปนี้เป็น แนวทางของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- () ทางสายกลางและความพอเหมาะ-พอดี
- () ความรอบคอบ รู้จักคิดพิจารณาใช้สติปัญญาไตร่ตรอง และมีความรู้ความเข้าใจที่

ถูกต้อง

- () ความอดทนและความเพียร
- () การพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปจากรากฐานที่มั่นคงของสังคมวัฒนธรรม
- () การมีภูมิคุ้มกันที่ดี ไม่หลงไปตามกระแสหรือความเปลี่ยนแปลงของสังคม
- () มีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดี
- () ในขณะที่ส่วนรวมได้ประโยชน์ แต่เราคือ ผู้ได้รับประโยชน์สูงสุดเสมอ
- () เศรษฐกิจพอเพียงเป็นความรับผิดชอบของภาครัฐ ประชาชนเป็นผู้กระตามนโยบาย

เท่านั้น

- () หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสูตรสำเร็จเมื่อนำไปใช้แล้วจะต้องได้ผลลัพธ์

แบบเดิมเสมอ

- () อื่น ๆ (ระบุ).....

4. การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันของท่าน สามารถทำได้โดยวิธีใดบ้าง (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- () 1 การลดรายจ่าย
- () 2 การเพิ่มรายได้
- () 3 การประหยัด อดออม
- () 4 การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวม
- () 5 อื่น ๆ (ระบุ).....

5. ท่านคิดว่าการจะเริ่มปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ควรเริ่มที่ใดก่อน

(กรุณาใส่หมายเลข 1-7 ตามลำดับความสำคัญ 1 = สำคัญมากที่สุด 7= สำคัญน้อยที่สุด)

(.....) 1 ตัวเอง	(.....) 2 ครอบครัว
(.....) 3 สถานศึกษา	(.....) 4 ที่ทำงาน
(.....) 5 หน่วยงานภาครัฐ	(.....) 6 หน่วยงานเอกชน
(.....) 7 อื่น ๆ (ระบุ).....	

6. ท่านคิดว่าข้อใดต่อไปนี้เป็น แนวทางของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ลำดับที่	รายการ	ใช่	ไม่ใช่
6.1	การใช้ทรัพยากรหรือสิ่งของที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน		
6.2	มีการดำเนินชีวิตแบบยึดทางสายกลางและความพอดี		
6.3	มีความรอบคอบและรู้จักคิดพิจารณาใช้สติปัญญาไตร่ตรองและมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง		
6.4	มีความอดทนและความเพียรอย่างสม่ำเสมอ		
6.5	การพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปจากรากฐานที่มั่นคงของสังคมและวัฒนธรรม		
6.6	การมีภูมิคุ้มกันที่ดี ไม่หลงไปตามกระแสหรือความเปลี่ยนแปลงของสังคม		
6.7	การลดรายจ่ายหรือต้นทุน การเพิ่มรายได้ ประหยัดและอดออม		
6.8	ใช้หลักศีล 5 มาดำรงชีวิตประจำวัน		
6.9	ในขณะที่ส่วนรวมได้ประโยชน์ แต่เราคือผู้ได้ประโยชน์สูงสุดเสมอ		
6.10	เศรษฐกิจพอเพียงเป็นความรับผิดชอบของภาครัฐ ประชาชนเป็นผู้กระทำตามนโยบายเท่านั้น		
6.11	หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสูตรสำเร็จเมื่อนำไปใช้แล้วจะต้องได้ผลลัพธ์แบบเดิมเสมอ		

7. ท่านคิดว่าสิ่งใดต่อไปนี้เป็น การปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงทั้งต่อส่วนตนและส่วนรวม

ลำดับที่	รายการ	ใช่	ไม่ใช่
7.1	มีการปิดอุปกรณ์ไฟฟ้าและน้ำหลังจากเลิกใช้งานทุกครั้ง		
7.2	ถ้าท่านต้องใช้บริการที่พัก เช่น โรงแรม รีสอร์ท บ้านเช่า ฯลฯ ท่านคิดว่า ควรใช้น้ำ ไฟฟ้า และเครื่องอำนวยความสะดวกอย่างประหยัด		
7.3	ควรเลือกซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคตามกระแสความนิยมที่เกินความจำเป็นต่อการใช้ในชีวิตประจำวัน		

ลำดับ ที่	รายการ	ใช่	ไม่ใช่
7.4	มีการวางแผนการใช้จ่ายในแต่ละเดือนของตัวเอง		
7.5	มีการวางแผนการใช้จ่ายในแต่ละเดือนของและครอบครัว		
7.6	การใช้สินค้าประเภทใช้แล้วทิ้ง มีความสะดวกกว่าสินค้าที่นำกลับมาใช้ซ้ำหรือรีไซเคิล		
7.7	มีอาชีพ ไม่มีเงินออม และไม่มีหนี้สิน		
7.8	ควรเลือกใช้สินค้าและผลิตภัณฑ์ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม		
7.9	ควรเลือกใช้สินค้าที่ผลิตในประเทศเพราะราคาถูก มีคุณภาพ ทั้งยังช่วยให้คนในชาติมีรายได้		
7.10	มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีจิตสำนึกเพื่อให้มีไว้ใช้ตลอดไป		
7.11	คนในสังคมเมืองก็สามารถดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้		

ตอนที่ 3 แบบสอบถามการดำเนินชีวิตตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชุมชนบ้าน

ตราดตรวน

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย /ลงในช่องที่ตรงกับความเข้าใจของท่าน

ข้อที่	ข้อความ	ระดับการปฏิบัติจริง				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ด้านความรู้						
1	มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาอาชีพ					
2	มีการนำความรู้จากการฝึกอบรมมาใช้ในการดำรงชีวิต					
3	มีการอ่าน การค้นคว้า แสวงหา ติดตามข่าวสารข้อมูลจากสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ อยู่เสมอ					
4	มีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กับสมาชิกในครอบครัวและชุมชน					
2. ด้านคุณธรรม						
1	มีการปฏิบัติตามกฎระเบียบของครัวเรือนและชุมชน					
2	ให้ความร่วมมือต่อการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม					
3	ให้ความร่วมมือในการเข้าประชุมกลุ่ม และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น					
4	มีความรับผิดชอบในการทำงานที่ได้รับมอบหมายให้เสร็จตามกำหนดเวลา					
5	ให้ข้อมูลเป็นจริงที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคม					
6	มีการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น					

ตอนที่ 3 (ต่อ)

ข้อที่	ข้อความ	ระดับการปฏิบัติจริง				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
3. หลักความพอประมาณ						
1	มีการปลูกฝังเรื่องการประหยัดให้แก่สมาชิกในครอบครัว/ชุมชน					
2	มีความคิดพึ่งพาตนเอง ก่อนที่จะขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น					
3	ครอบครัว/ชุมชน แสวงหาปัจจัยการดำรงชีวิตจากทรัพยากรในท้องถิ่นโดยไม่ต้องซื้อหารับประทาน เช่น ปลาในแม่น้ำลำคลอง การปลูกพืชผักต่าง ๆ เป็นต้น					
4	ครอบครัว/ชุมชน มีความต้องการลดภาระหนี้สิน/การใช้สิ่งฟุ่มเฟือย และไม่จำเป็นในครัวเรือน/ชุมชนอย่างต่อเนื่อง					
5	ให้ความสำคัญกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม					
4. หลักความมีเหตุผล						
1	สมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วย จะเลือกเข้ารับการรักษาจากโรงพยาบาลของรัฐบาล					
2	เข้าร่วมอบรมหรือสัมมนา เพื่อพัฒนา และยกระดับความรู้ความเข้าใจของตนเอง					
3	มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับบุคคล ชุมชน หน่วยงานในชุมชน เพื่อการตัดสินใจที่ถูกต้อง					
4	มีอาชีพเสริมนอกเหนือจากอาชีพปัจจุบัน เพื่อมีรายได้ให้แก่ครอบครัว					
5	มีการวางแผนการดำเนินชีวิตและการใช้จ่าย					

ตอนที่ 3 (ต่อ)

ข้อที่	ข้อความ	ระดับการปฏิบัติจริง				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
5. ด้านหลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดี						
1	สมาชิกในครอบครัวมีความรัก ความไว้วางใจซึ่งกัน และมีความรับผิดชอบ					
2	สมาชิกในครอบครัว/ชุมชน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อมีปัญหา					
3	สภาพแวดล้อมในชุมชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน					
4	มีวิธีการออมที่หลากหลาย เช่น การฝากธนาคาร การประกันชีวิต ฯลฯ					
5	มีการทำบัญชี รับ-จ่ายในครัวเรือน					

ข้อเสนอแนะ :

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณในความร่วมมือนี้อตอบแบบสอบถาม

ดร.สมหมาย ปะติตั้งไข และคณะ

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ภาคผนวก ข

ภาพกิจกรรมในการวิจัย

ภาพที่ 1 การให้ความรู้แก่ตัวแทนชาวบ้านเกี่ยวกับทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง

ณ ศาลาวัดป่ารุ่งอรุณ บ้านตราดตวน หมู่ 4 อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 2 พาตัวแทนผู้นำชาวบ้าน และตัวแทนชาวบ้านศึกษาดูงาน ณ บ้านหนองตาเข้ม

อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 3 พาดัวแทนผู้นำชาวบ้าน และตัวแทนชาวบ้านศึกษาดูงาน ณ บ้านหนองตาเข้ม

อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). **การพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและท้องถิ่นเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศาสนา. กฤษณา วงษาสันต์. (2543). **รายงานการวิจัย เรื่อง การศึกษาสำรวจผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหมอพั้นบ้านในเขตอีสานใต้**. สุรินทร์ : สถาบันราชภัฏสุรินทร์.
- ก่อเกียรติ วิริยะกิจพัฒนา. (2550). **เศรษฐกิจพอเพียง=Sufficiency Economy**. กรุงเทพฯ : ว่างอักษร.
- กฤษณา เชิดจิระพงษ์ และคณะ. (2547). **เอกสารการวิจัยและพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา.
- ไกรลาศ พลไชย.(2544). **ปัญหาในการดำเนินงานโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน : กรณีศึกษาบ้านโนนศิลา ในเขตจังหวัดสกลนคร**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร. (2546). **ความยากจน : สถานการณ์และบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน**. กรุงเทพฯ : เอดิชั่น เพรส โปรดักส์ จำกัด.
- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2548). **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : การปรับกระบวนการตัดสินกระบวนการยุติธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2545). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทย**. กรุงเทพฯ : ครีวบ้านและสวน.
- ทรงชัย ตียนานนท์. (2542). **การศึกษาทัศนคติของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง**. วิทยานิพนธ์ สส.ม. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. (2527). **การมีส่วนร่วมของประชาชน**. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษานโยบาย- ธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ทศพล สมพงษ์ และคณะ. (2547). **เอกสารการวิจัยและพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา.

- ทองม □ ว น นาเสี ยมและคณะ. (2547). เอกสารการวิจัยและพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการพัฒนาองค □ การบริหารส □ วนตำบลเพื่อแก □ ไขป □ ญหาความยากจน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- ธวัช สุทธิกุลสมบัติ. (2537). รายงานการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีส่วนสัมพั นธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในชนบท. [ม.ป.ท.] : [ม.ป.พ.].
- ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. (2544). กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งประชาคมประชาสังค ม. พิมพ์ครั้งที่ 7. ขอนแก่น : โครงการจัดตั้งมูลนิธิตเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งชมรมน กวิชาการสาธารณสุขสภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). คนจนกับนโยบายการทำให้จนของรัฐ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- ประเวศ วะสี. (2543, ธ.ค.- 2544, พ.ค.). “ปาฐกถาพิเศษเรื่อง การปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อแกไขปัญหาความทุกข์ยากของแผ่นดิน” วารสารราชภัฏเพชรบุรี. 9(2) : 7-15.
- พลเดช ปิ่นประทีป. (2547). ประมวลข้อมูลและองค์ความรู้เบื้องต้นสำหรับการขับเคลื่อนปฏิชีวนภาพเป็นวาระแห่งชาติวาระแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- พัชรินทร์ □ แก □ วชาว. (2543). การฝ □ กประสบการณ □ วิชาชีพการพัฒนาชุมชน. ภาคนิพนธ □ ศิลปศาสตรบัณฑิต โปรแกรมวิชาการพัฒนาชุมชน. สุรินทร์ □ : สถาบันราชภัฏสุรินทร์ □ .
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. (2527). นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การ พัฒนาปัจจุบัน ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ไพโรจน์ สุขสัมพันธ์. (2517). แผนพัฒนาระดับจังหวัด การศึกษาวิเคราะห์เชิงรัฐประศาสนศาสตร์ เกี่ยวกับกระบวนการวางแผนการปฏิบัติตามแผน และปัญหาต่างๆ. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- มาลินี สมงาม. (2543). แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชวอนากับการพัฒนาด้วนเกษตรกรรม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2534). การพัฒนาชุมชนจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : บางกอกบล็อก.

- ลัดดา ศิลาน้อย. (2545). การรวบรวมแหล่งความรู้ไปสู่งานวิจัยวิชาสังคมศึกษา. **วารสาร
ศึกษาศาสตร์**, 26(2), 34-38.
- ฤทัยวรรณ ศุภเกษตร. (2535). **การศึกษาสภาวะความยากจนของชุมชนทะเลน้อย**. สงขลา :
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วัชรินทร์ สายสาระ และ เถลิงศักดิ์ สีหะวงศ์. (2549). **การพัฒนาขีดความสามารถของ
ประชาคมหมู่บ้านในการวางแผนพัฒนา หมู่บ้าน กรณีศึกษา ตำบลนาดี อำเภอ
ด่านซ้าย จังหวัดเลย**. เลย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- สมบัติ พันธวิศิษฎ์. (2545). **เศรษฐกิจพอเพียงกับการอยู่รอดของชุมชนชนบทไทย
กรณีศึกษาชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช.
- สมศรี จินะวงษ์. (2544). **การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจและ
การกระจายรายได้ในชุมชนที่ใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง**.
วิทยานิพนธ์ ค.ด. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2531). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สุริยา วีรวงศ์. (2538). **การศึกษาสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่แนวกันชนของเขต
รักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคมแห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สุวิทย์ มูลคำ, และอรทัย มูลคำ. (2545). 20 **วิถีจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรม
จริยธรรมค่านิยมและการเรียนรู้โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง**. [ม.ป.พ.] :
โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.
- เสรี พงศ์พิศ. (2549). **เศรษฐกิจพอเพียง : การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : พลังปัญญา.
- องค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด จังหวัดบุรีรัมย์. (2552). **แผนพัฒนาสามปี 2552-2554**.
บุรีรัมย์ : องค์การบริหารส่วนตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์.
- อภิชาติ พันธเสน. (2545). **การวิเคราะห์อุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมตามแนว
พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง : รายงานฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อ สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- อมรา พงศาพิชญ์. (2537). **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนว
มานุษยวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุทัย ดุลยเกษม. (2536). **ลวดลายผ้าม่วง : มุมมองจากกัลยาณมิตรในวาระครบ 6
ทศวรรษของ ส. ศิวรักษ์**. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.
- Good, C.V. (1993). *Dictionary of Education*. New York. : Mc.Graw-Hill.